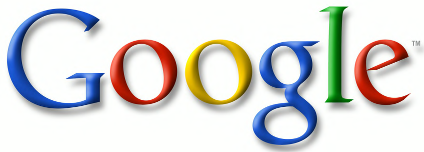
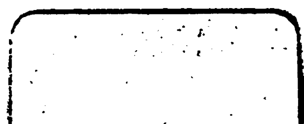
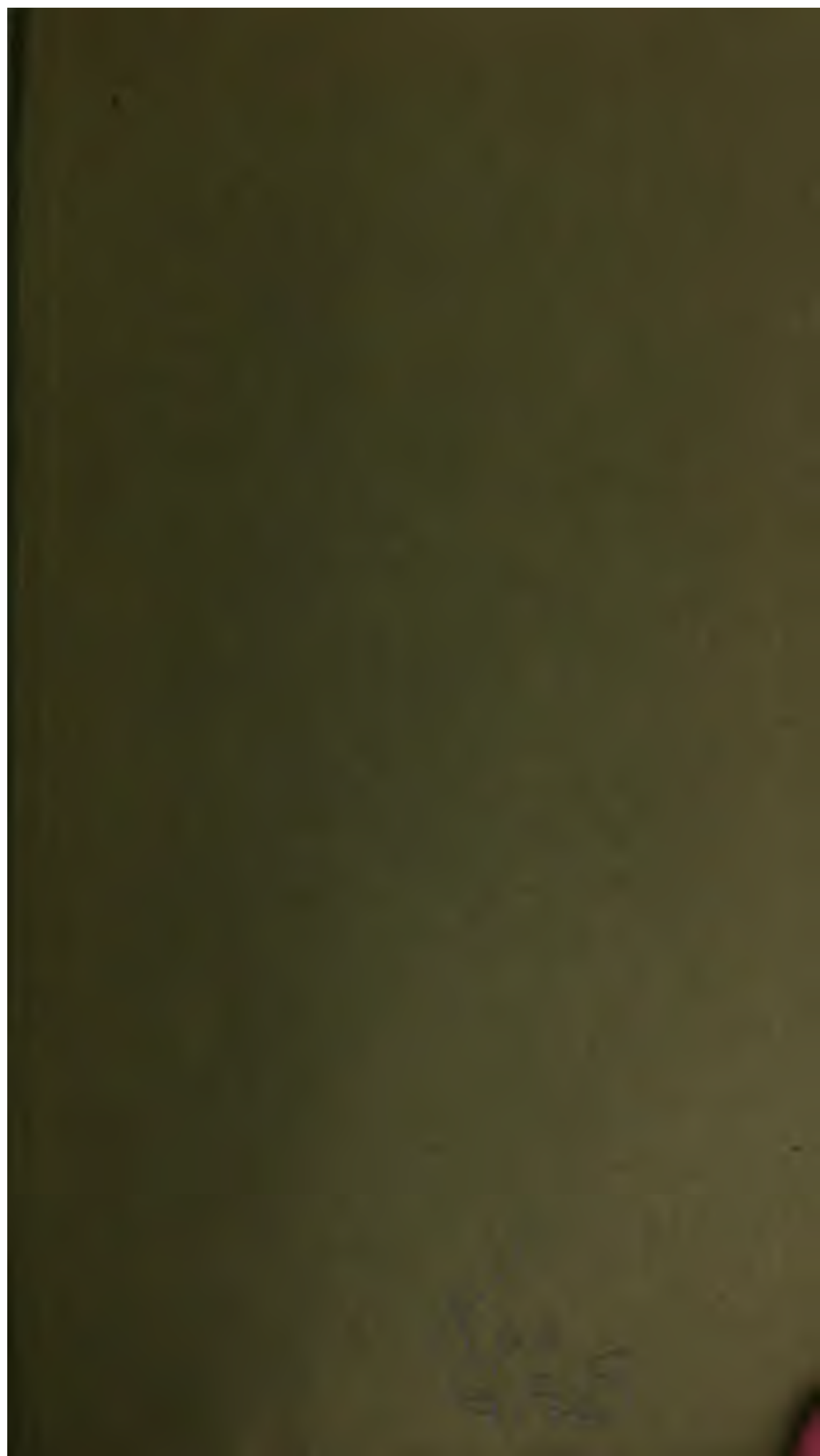

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

IV. DEEL.

AN — AZ.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

VIERDE DEEL.

AN. — AZ.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVI.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

AN.

ANASTATIUS, bijgenaamd VELIANUS, was een der eerste Onroomsche Predikanten in *Gelderland*. In de beruchte broedertwisten, tusschen de *Remonstranten* en *Gereformeerden*, word zijn naam dikmaals gemeld, bijzonder door de eersten, die zijne leerstellingen aanhaalen, om daar mede te bewijzen, dat hunne begrippen ten aanzien van de vijf Artikelen, geene nieuwigheden, maar reeds lang te vooren in de Nederlanden geleerd waren. De andere hebben hier op aangemerkt, dat het waar was dat hij een boeksken geschreeven had, onder den tijtel van der *Leeken Wegwijzer*; doch dat dit meer door hem geschied was, om den Roomschgezinden voor de grootste dwalingen des Pausdoms de oogen te openen, als wel om hen tot de Leere der waarheid in alle zuiverheid te brengen. Zij stemmen toe, dat hij daar in het gevoelen, zo als het naderhand door de *Remonstranten* opgevat en verklaard is, bijzonder over de Prædestinatie en den Vrijen Wil des menschen, heeft voorgesteld. Doch zij merken tevens aan: I. dat hij een *Roomsch* Priester geweest was, die de Leere der Kerk alleen om de lompste dwalingen verlaaten had; en in den eersten tijd, bij gebrek aan anderen, als Leeraar was toegelaaten. II. Dat hij geen oordeel genoeg bezat, om alles wel te onderscheiden, en bijna in geene verschilstukken geoeffend was. III. Dat hij niet bestendig was in den Godsdienst, zo als bleek, toen hij door de Inquisitie in hechtenis genoomen werd, hebbende hij zig toen tot eenen schandelijken afval laaten beweegen. IV. Dat hij den *Wegwijzer* niet geschreeven had, terwijl hij in dienst van de Gereformeerde Kerke was, maar na zijnen afval en vlugt uit Nederland naar *Straatsburg*. Zij voegen 'er bij, dat hij omtrent 6 jaaren te *Garderen* gepredikt had, toen hij aldaar, door de Inquisiteurs, werd gevangen genomen, en dat hij zijnen

Wegwijzer heeft uitgegeeven 1554. En nooit (zeggen zij) zullen de *Remonstranten* bewijzen, dat ANASTATIUS, als Gereformeerd Predikant, geleerd of als afvallige geschreeven heeft; ware dit geschied, zeggen zij tot slot, buiten twijffel zou hij daar over, gelijk aan andere geschied is, in 't openbaar gestraft zijn geworden.

Zie *Vertoog der Remonstranten; der Kerkendienaaren Tegenvertoog*, pag. 27. BRANDT, *Hist. der Reformatie*, I. Deel, bl. 16 en 577.

ANASTRO, (*Gaspar d'*) een *Biscaaijer*, die na veel schade door den Koophandel geleeden, en een bankbreuk van twintig duizend guldens gemaakt te hebben, zig gereed toonde, om op beloften van den bloeddorstigen Koning FILIPS van *Spanje*, den Prins VAN ORANJE het leeven te beneemen. Doch, even gelijk veele andere booswichten, te bevreesd zijn om de schendaad te onderneemen, en na dat zijn Boekhouder ANTONI VENERO het hem geweigerd had, openbaarde hij zijn voorneemen aan een anderen dienaar, JAN JAUREGUI. Deeze rampzalige Jongeling, schoon hij zijn eigen leven verlooren achtte, toonde moeds of liever kwaadaartigheids genoeg te bezitten, om de zaak te onderneemen. D'ANASTRO voorzag hem van een zakboekje met eenige gebedekens, met bijgevoegde belofte, indien hij 'er het leven afbracht, hem te zullen bezorgen een geschrift, waar bij, uit 's Konings naam, aan de Wethouderschap van *Antwerpen* groote gunsten beloofd werden, indien zij hem heuslijk handelden. D'ANASTRO zelve had geen moeds genoeg den dag aftewagten, op welken 't feit zou ten uitvoer gebracht worden; de lafhartige was reeds te vooren, van *Antwerpen*, over *Brussel*, naar *Duinkerken* geweeken. JAUREGUI had, den 16den Maart van 't jaar 1581, aan ANTONI TIMMERMAN, een *Dominikaner* Monnik, die in 't huis van D'ANASTRO gewoon was de Mis te doen, gebiegt, en zijn voorneemen bekend; de Monnik had het gepreezen, mids het niet uit eigenbaat, maar ten dienste der Kerke, des Konings en van 't Vaderland, en, zo als hij 'er bijvoegde, ter eere Gods geschiedde; hem verder verzekerende van de kwijtschelding zijner zonden. JAUREGUI, hier door stoutmoedig geworden, neemt ORANJE, des Zondags daaraan volgende, zijnde den 18den, waar,

zo

zo als hij, met de Edelen, van het middagmaal opstond; zig gelatende, hem een smeekschrift aantebieden, schoot hij hem een Pistoolkogel door het hoofd, die onder 't regter oor inging, en door 't gehemelte des monds, beneden aan het slinker kaakbeen, uitkwam. STRADA zegt, dat de Moordenaar, terstond hier op, naar zijnen degen tastte; doch dat hij, uit vreeze hier voor, of door een onbedachte hevigheid, door eenigen, die den Prins verzelden, met verscheide steeken gegriefd, en door de Hellebaardiers voorts werd afgemaakt.

De liefde des Volks voor den Prins bragt *Antwerpen*, op het eerste gerucht, in de hevigste wanorde, niet weetende, op wien zij zig zouden wreeken; schoon de drift bijkans op den Hertog VAN ANJOU en de *Franschen* ware uitgeborsten. Dan, het bericht dat de Prins nog in leeven was, en dat men hoop had hem te behouden; de ontdekking gedaan bij den Moordenaar, door den Heer VAN ALDEGONDE; de tijding, dat JAUREGUI, de knegt van D'ANASTRO, de daader was: dit alles deed de woede niet weinig bedaaren. VENERO en TIMMERMAN werden in hegtenis genomen; en na dat het Lijk van JAN JAUREGUI gevierendeeld was, ontvingen zij beiden hunne straffen. Maar D'ANASTRO had zijn vlugt met zo een welberaaden overleg genomen, dat hij niet te achterhaalen was; schoon de bewustheid van zijne euveldaad hem zo beteuterd maakte, dat hij aan een Trommelslager, die hem van *Duinkerken* naar *Grevelingen* geleidde, in plaats van een Dukaat, wel dertig dubbele *Spaansche* Pistoletten vereerde. 's Prinsen wonde, die men in 't eerst geschouwd had van geen groot belang te zijn, werd naderhand gevaarlijker, door 't ontspringen van de Kropader. Door de uitvinding en raad van LEONARD DE ASTI, Lijfarts des Hertogs VAN ANJOU, werd de bloedstorting gestuit, en de Prins eerlang van zijne wonde geneezen.

D'ANASTRO, die rekening op zijn bestoken schelmstuk gemaakt had, werd 'er te meer in bevestigd, door het geloof, dat de Hertog aan 's Prinsen dood gaf; de eerste beroemde 'er zig alomme op als de aanvoerder; en de andere toonde zijne blijdschap, door zijne brieven, die hij aan de Magistraaten van verscheiden Steden afzond, met aanbieding van zijne hulpe, tot verkrijging van genade bij den Koning, vermids hij vertrouwde, dat zij, nu de aanstooker, (dus noemde hij ORANJE) overleeden was, de oogen

zouden openen. D'ANASTRO zelf ſchaamde zig niet, dergelijke brieven aan den Admiraal TRESLONG en den Scheepshopman DROOGE te zenden; aan TRESLONG voegde PARMA 'er de zijnen bij. Zo verre was 't 'er af, dat zij hier mede hun doel bereikten, dat veeleer hun gedrag langs hoe haatelijker, en de liefde tot ORANJE des te grooter werd; ja D'ANASTRO, naderhand overal zijn heul zoekende, kon naauwlijks iemand vinden, die de vriend van zo een ſchelm wilde zijn. Dit ſchelmſtuk is, buiten de Historien, ook in de Penning-Kabinetten vereeuwigd, door eenen Penning, waar op, aan de eene zijde, verbeeld is de *Biskaaijer*, daar hij den Prinſe eenen kogel door 't hoofd ſchiet, binnen dit omſchrift: PRODITIONE NON ARMIS AGITUR, d. i. MEN HANDELT DOOR VERRAAD, NIET MET WAPENEN; aan de andere zijde ziet men den *Spaanſchen* Koning, uit misnoegen, dat de ſlag gemist was, met den voet op den grond ſtampende: zij zijn verzeld van eenen Raadsheer en Lijfwacht, van boven door 's Hemels plagen overſtort wordende, binnen den rand deeze woorden: PRODITOR TANDEM LUET, 1582. d. i. DE VERRADER ZAL EINDELIJK BOETEN. Zie verder WILLEM DE I.

VAN MEETEREN, fol. 107. enz. HOOFT, fol. 814, 815 en 816. BOR, XVII. Boek, fol. 15 enz. *Reſol. van Holl.* van 21 Maart, 3 April, enz. VAN LOON *Penningk.* I. Deel, fol. 315.

ANDEL, een Ambachts-Heerlijkheid met twee Dorpen, gelegen in 't Land van *Altena*, die te ſamen éénen Regtbank hebben; ook zijn ze te ſamen in de Verponding omgeſlaagen, en men vindt in de jongſte Quohieren aangetekend 692 Morgen en 200 Roeden, die, in de oude, niet hooger begroot worden dan 459 Morgen en 200 Roeden; in de Lijst der Huizen van 't jaar 1632, telt men 'er tien minder dan in 1732, waarop 101 voor beide Ambachten gebracht zijn. De beide Dorpen, hier onder behoorende, zijn *Op-Andel* en *Neder-Andel*, ſchoon door de bewooners *Op-* en *Neer-Eil* genaamd. Beiden zijn zeer vermaaklijk gelegen aan den Dijk, vijf kwartiers ten Oosten *Woudrichem*, en even zo verre ten N. Westen van *Heusden*; beiden worden door één Predikant bediend, in de Kerk van *Op-Andel*, zijnde de andere geheel vervallen. De Kerk van *Op-Andel*, mede zeer oud,

oud, is voorzien met een laag fpits Torentje. In het Kerkelijke behoort het onder de Klasfis van *Gorkum*. De Eigenaar van deeze Ambachtsheerlijkheid is de Heer PIETER SCHARP, Heer in 't *Munnikeland*, enz.

ANDELST en ZETTEN, twee Dorpjes, nabij elkander geleegen, een weinig beneden *Valkenburg*, in de *Overbetuwe*. Toen, in het Jaar 1574, geheel *Gelderland*, met het Graaffchap *Zutphen*, gefteld was op een belasting van 75000 guldens, droeg daarin 't Kwartier van *Nijmegen* 24342 guldens, en de *Overbetuwe*, als een der zes verdeelingen van dat Kwartier, 3896 guldens; en dit Dorp, als een van de 24 of 25 van dit gedeelte, 97 guldens 3 ftuiv. 1½ penn.; het ftond dus gelijk met *Doornik* en *Rosfum*. Dit *Andelst* of *Andelt* draagt ook wel den naam van *Aalst*, doch moet wel onderfcheiden worden van *Aalst* in de *Bommelerwaard*, in 't I. Deel, bl. 26 gemeld. De Kerk van *Andelst* heeft een fierlijken Toren, die van een tamelijke hoogte en fraai van gedaante is.

ANDERWIJK, een Adelijk Huis in de Provintie *Zeeland*, ten Zuiden van 't Dorp *Kouderkerk*, op den weg naar *Vlisfingen*.

ANDLA, (*Godefried*) gefprooten uit het geflacht van dien naam, gebooren te *Ried*, in *Friesland*, daar hij ook Pastoor is geweest. Het waereldlijk gewaat verlaaten hebbende, begaf hij zig in 't *Klooster* te *Lidlum*, en werd, om zijn deugdzaam leeven, bevorderd tot Opzigter over de Kerk te *Berlikum*. Naderhand, als de veertiende Abt van *Lidlum* gewijd zijnde, herftelde hij de Kerk in fraaijer gedaante, dan ze vóór den brand geweest was. Als de Monniken van *Ludinga Kerk* en van *Bloemkamp*, om dat hij de zijde der *Verkoopers* was toegedaan, en zij die der *Schieringers*, de wapenen tegen hem opgevat hadden, en onderfteund werden door SJERP ADELEN, wierf hij, niet zonder groote kosten, krijgsvolk; en na dat hij zig gewapend had, nam hij, alvoorens zijne magt te beproeven, de voorzigtigheid te baate; hier door, als ook door de tusfchenkomst van goede mannen, vereffende hij het gefchil, en overleed kort daar na, in 't jaar 1347.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

VIERDE DEEL.

AN. — AZ.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVI.

den met het gedrag der Hollanders; dan de *Duitſche* Vorſten beantwoordden hem mannelijk. Onder dit voorwendſel trok de Admirant, in 't laatſte van 't jaar 1598, door 't Vorſtendom *Gulik*, in 't Land van *Kleef*, trok bij *Orſoij* over den *Rhijn*, en viel in 't Vorſtendom *Berg*. De gruwelijke moorderijen en rooverijen, die hij aldaar aanrechtte, zijn te wel bekend om ze hier te herhaalen. Hij, merkende dat de *Duitſche* Vorſten zig tegen hem begonnen te wapenen, ſchroomde in ernst hun aftewagten: derhalven maakte hij zig van daar, en keerde naar Nederland. Zijne verrichtingen aldaar zullen wij zien op 't Art. SINT ANDRIESSCHANS. In de maand September des jaars 1599 kwam de Aarts-Hertog ALBERTUS, met zijne Gemalinne ISABELLA, in de *Spaanſche* Nederlanden, en werden beide te *Bruſſel* prachtig ontvangen: waarop de Kardinaal zig weder naar *Duitschland* begaf, na dat hij bijna een jaar 't gebied in handen gehad had. Van *Duitschland* trok hij naar *Italie*, en overleed aldaar in 't jaar 1600.

Zie VAN MEETEREN, bl. 410—463; BOR, *Nederl. Hist.* DE GROOT, *Jaarboeken*, fol. 389, 390. enz.

ANDREAS, (*Cornelius*) geboortig van *Stavoren*, en naderhand Organist binnen *Harlingen*, heeft zig, onder de *Nederlandſche* Historieſchrijvers, eenen naam gemaakt, door zijne *Frieſche* Kronijk, of liever door het aanhangſel op die van OCCO en VLIETERP, bij welke zijn geſchrift gevoegd, en daar mede allereerst in 1597 in folio gedrukt, en naderhand te *Leeuwaarden* in 4to herdrukt is. SUFFRIDUS PETRI prijst deeze geſchriften hemelshoog; doch UBBO EMMIUS velt 'er een geheel ander oordeel over: hij zegt, dat het Schrijvers zijn, zonder eenigen naam of gezag, wier ongeloofwaardigheid van zelfs in 't oog loopt. Wij kunnen 'er bijvoegen, dat ze zaaken verhaalen, die ten eenemaal niet alleen wonderlijk en ongelooflijk ſchijnen, maar ook zulke, waar van men bij géloofwaardige Schrijvers geen woord gemeld vindt. Deeze ANDREAS overleed te *Harlingen*, in 't jaar 1589.

ANDREAS, (*Tobias*) Hoogleeraar in de Historien en Griekſche Taalen, op de Hooge Schoole te *Groningen*, was gebooren te *Braanfels*, in 't Graafſchap *Solms*, den 19den Augustus 1604. Zijn Vader was Hofprediker van den Graave VAN SOLMS, en In-

ſpec-

ſpecteur der Kerken, onder dat Graaflijk bewind behoorende. Zijne Moeder was eene dochter van den beroemden Hoogleeraar PISCATOR, te *Herborn*, in 't Graaffchap *Nasſou*. Deeze TOBIAS leide aldaar den grond zijner ſtudiën, en oeffende zig ook in de Filoſophie; van daar ging hij naar *Breemen*. In 1628 keerde hij naar zijn Vaderland te rug, en vertrok, na een kort verblijf, naar *Groningen*. Geduurende eenigen tijd gaf hij aldaar bijzondere lesſen in de Filoſophie, werd 'er eerst onderwijzer van de kinderen van den Hoogleeraar ALTING, en daarna van een *Poolſchen* Prins. In 't jaar 1634 werd hij, in plaats van JANUS GEBHARDUS, die in de Griekſche Taal aldaar geleerd had, aangeſteld; welken post hij, tot aan zijnen dood, met veel ijver waarnam, en overleed den 17den October 1676. Hij was aldaar ook bevorderd tot Bibliothecaris en Hoogleeraar in de Historien. ANDREAS is bekend geweest als een groot vriend van DESCARTES. CLAUBERGE werd, door zijn toedoen, insgelijks tot die denkwijze overgehaald; dat een groote overwinning voor die Partij was. ANDREAS zelf heeft ook geſchreeven tegen REVIUS, in 't jaar 1653, en ſtond, in 't geeven van Lesſen in de *Carteſiaanſche Filoſophie*, dezelve zo lang voor als het zijne krachten toelieten. 's Mans Afbeelding is door, LAMSWEERDEN, in 't Koper gebracht.

Zie 't Leeven der Groninger Hoogleeraaren.

ANDREAS VALLERIUS; zie VALLERIUS (ANDREAS).

ANDREE. (*Joachim*) Van de twisten, die in de Provintie *Friesland*, in de jaaren 1625 en 1626, ontſtaan waren, hebben wij reeds eenig verſlag gegeeven, op 't Artikel van AILVA, (DOUWE VAN) en daar bij gezegd dat het misnoegen op de Regeering aldaar aanhield tot in 't jaar 1635; wijzende voorts den Leezer op 't Art. ROORDA. Hier ter plaatſe, echter, hebben wij gelegenheid, dezelve in hunne waare gedaante voorteſtellen, volgens de Propoſitie van den Heere ANDRÉE, die nevens de Heeren HARINXMA, DOIJEMA, SANDE, JONGSTAL en SCHOONENBURG, als Gecommitteerden van *Friesland*, zig in den *Haag* bevond, aan hunne Hoog Mog. gedaan, in 't jaar 1634; zijnde van inhoud als volgt:

Hoog Mogende Heeren!

„ Sijn genade Graaf *Hendrik van Nasſau*, en Stadhouder in Friesland, Groningen en Omlanden, mitsgaders van de Landſchappe van Drenthe, heeft ons gelast in uwe Hoog Mog. Illuſtre vergadering te verſchijnen, ende dezelve na Preſentatie van zijnen onderdanigen dienst, en wenſchinge van eene langduurige, voorſpoedige Regeeringe, ter eere Gods en de welſtant deeſer geuineerde Landen, met alle behoorlijk Reſpect, en eerbieding te vertoonen, hoe dat ſijn genade ſeer ſmertelijk en tot groote droeffenisſe zijn ter hand gekomen, Uwer Hoog Mog. *twee* diverſche Reſolutien, den eene van den 13den Maij 1633, bij dewelke het uwe Hoog Mog. gelieft heeft te ordonneeren, dat de Acte bij haare Vorſtelijke Doorluchtigheid, mijnen Heere de Prinſe van Oranje, aan Kapitein *Jan van Renesſe*, als Kommandeur tot *Koeverden* verleend, bij proviſie zal ſtand grijpen, en dat dezelven vooreerst aldaar zal kommandeeren, met last aan de kapiteinen, aldaar Guarniſoen houdende, dat zij de gemelde *Renesſe*, als kommandeur, zullen houden reſpecteeren, gehoorzaamen. De anderen van den 12den jongstleeden, waar door de Kapitein *Johan Polman*, bij Acte van zijn genade tot Kapitein over dezelve Fortresſe geſteld, van zijn Kapiteinſchap werd gedeporteert, en het zelve vacant en impretabel verklaard, om bij hooggemelde haare Vorſtelijke Doorluchtigheid vergeeven te worden. Voorts den Fiscaal van de Generaliteit geauthoriſeert, gedachte *Polman* Proces te maaken, gelijk dan ook, conform deeze laatſte Reſolutie, door den Fiscaal van den Generaalen Krijgsraad citatie op den gemelden *Polman* uitgebracht, en hem tot Coeverden op den 16den Julij geinſinueert is.

„ Welke twee voorſchr. Reſolutien, buiten eenige voorgaande kennisſe van ſijn genade genomen, op een Militair perſoon, van zijn gouvernement, of die wel directelijk ſlaan op *Anthonij Polman*, zo werd nogthans, bij reflexie zijn genade zelve, daar door ten hoogſten geraakt, invoegen, dat indien deeze Reſolutien, zouden komen effect te ſorteeren, (gelijk zijn genade vertrouwt van neen,) niet alleen *Polman*, daar door geruineerd, maar ook om (behoudens U Hoog Mog. goede gratie) vrij te ſprecken, zijn genade zelve in 't goed recht, dat hij vertrouwd

tot

tot bestellingen van 't Guarnisoen en kommando in Coeverden te hebben merklijk geprejudiceert, en voorts, in zijn respect en gezag ten uitersten zoude gekwetst worden.

„ Om welke redenen zijn genade zig niet anders kan imagineeren, als dat op sinister en valsch aanbrengen, van kwaadwilligen, van de twee voorsz. Resolutien, tegen Kapitein *Polman sub* en *obreptive* zijn te weege gebracht, vastelijk vertrouwende, indien 't U Hoog Mog. gelieven zal (gelijk wij mids deezen zeer ootmoedig verzoeken) zijn genade, een geduldig en goedwillig oor te verleenen, dezelve na haare hooge wijsheid en gewoonlijke discretie, mitsgaders haare ijver tot handhaving van goede Politie en Justitie, van der zaaken gelegenheid beter geinformeerd zijnde, komen te geloven, dat gemelde *Polman* ten onrechte van moeiwillige ongehoorzaamheid tegens U Hoog Mog. bevelen is beschuldigd, nademaal hij buiten ordre van zijne genade (onder wiens gebied hij onmiddelijk is staande) niet en vermag zijn aanbevolen Charge aan iemand anders afetreden.

„ Om dan U Hoog Mog. kortelijk te demonstreeren, het recht dat sijne genade sustineert te hebben, tot bezetting van Steden en Fortressen, van zijn Gouvernementen, met advis van de Heeren Staaten of Gedeputeerden derzelven, en in specie van de Fortressen van Coeverden, met den aankleeven van dien. Zo heeft zijn genade van 't begin zijner Regeeringe, altoos verstaan en verstaat als noch, zulks niet alleen te vermoogen, maar ook volgens zijn beswoorene commissie, instructie, daar toe verpligt te zijn. Dat ook zijn genade of de Heeren Staaten, die hem deezen last hebben opgedraagen, sulks doende, daar mede geen nieuwigheid in te voeren, maar in tegendeel, hier in volgenden den regel en 't Exempel van U Hoog Mog. zelfs en van de Heeren Staaten van de andere Provintien, die van het beginsel van de Unie af aan, ja zelfs uit krachte van de nadere Unie van *Utrecht*, den bijzondere Gouverneurs van de Provintien, zodanige magt ende Authoriteit opgedraagen hebbende, dat zonder haare kennisse en advis de Garnisoenen, van hunne Regimenten, niet besteld mochten worden, als blijkt uit het zevende Art. van gemelde nadere Unie, alwaar in duidelijk gezegd word: *dat de frontiersteden zullen gehouden wesen te ontvangen al zulk guarnisoen als de geunieerde Provintien goedvinden, en hun lieden bij*

ad-

advijs van den Gouverneur van de Provintie daar het Guarnisoen geleid zal worden, ordineeren zullen.

„ Welk point van de Unie is gefondeerd, op de oude ordonnantie en forme van Regeeringe, in de Nederlanden gebruikelijk, na de welke elk Gouverneur Kapitein Generaal in syn Provintie over al het Krijgsvolk daar in komende, en den last hem van den Gouverneur Generaal toegezonden, door zijne subalterne officiers placht te verrichten, en elk zaake te beveelen aan zulke persoonen, die hij daar toe bekwaamst achtte, gelijk deeze ordre tot grooten dienst van den lande, altoos is gepractiseerd, al van dien tijd af aan dat de Provintien van Gelderland, Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen en Omlanden, onder de Regeering van KAREL DEN VDEN, met den anderen geassocieert en in een Corps verbonden zijn, so ten tijde van 't Gouvernement Generaal, van de Hertoginne van Parma, en voor haar tot den aanvang der troubelen.

„ Bij welke forme van Regeeringe de Provintien, het jok van Spanje hebbende afgeworpen, en de souverainiteit aangenomen hebbende, in 't bestellen van eenen Gouverneur Generaal ende bijzondere Gouverneurs van de respective Provintien verbleven zijn; en als de Graave van *Leijcester* misbruikende zijne magt, van Gouverneur Generaal en de bijzondere Gouverneurs, (die doemaals waren, *Graaf Maurits van Nassau*, *Adolf van Meurs en Nieuwenaar*, en *Graaf Willem van Nassau*), merklijk in haar recht en magt tastte, met aanstelling van nog andere particuliere Gouverneurs over eenige steden en sterktens van haare Gouvernementen, en dat buiten derzelver weten en Consent, als tot *Deventer*, in de Schans voor *Zutphen*, poogende het zelve nog in verscheidene andere plaatsen meer te doen; zo hebben U Hoog Mog. voorziende de prijkelen, en inconvenienten, die daar uit te wachten stonden, gemelde Graave daar van ernstelijk vermaand, en gewaarschouwd, hem te gemoet voerende, dat de Graave van Nieuwenaar (dit zijn zijn eigen woorden) Gouverneur van Overijssel en bij gevolge van Deventer was, en dat tot nadeel van zijn gebied geene andere Gouverneurs van dezelve Provintie, tegen de oude manieren behoorden, of mochten worden aangesteld.

„ Van gelijke als de voornoemde Graaf van Leijcester, omtrend

nend den zelven tijd zekeren Engelschman Milord Nort, kommisfie gegeeven hadden om binnen Harlingen, in Friesland te kommandeeren, tot dien einde eenige Engelfche Kompagnien derwaard zendende, met patenten, om binnen dezelve ftad garnifoen te houden, hebben niet alleen de Staaten van Friesland, met Graaf Willem van Nasfau, haaren Stadhouder zig daar tegen gefteld, vertoonende dat het haare Provintie zeer nadeelig, en tegens het oude gebruik zijn zoude, van eene Provintie twee Guarnifoenen te maaken, maar hebben ook de Heeren van de Raaden van Staate eene waarfchouwingsbrief, aan de Staaten van Friesland gezonden, om op de ftad Harlingen wel te letten, handelende door hulp haars Stadhouders, met de kapiteins daar in leggende, om hen lieden voortaan te erkennen, gelijk zij doch, volgende de oude forme van Regeeringe, in de Nederlanden fchuldig waren den Stadhouder als Kapitein Generaal over al het krijgsvolk in Friesland te kennen en te gehoorzaamen, zulks dat de voorn. Milord Nort zonder iets te verrigten, weder heeft moeten vertrekken.

„ En na dat uit deeze handelingen van Leijcester, zulke droevige vrugten door het verraderlijk overleeveren, van de Schans voor Zutphen, en de ftad Deventer met veel andere zwarigheden waren gevolgd, met wat ijver en ernst U Hoog Mog. mitsgaders de Heeren Staaten van eenige bijzondere Provintien, die het ftuk van de Authoriteit der Particuliere Gouverneurs doenmaals hebben behartigd, blijkt klaar uit zo veele publieke Actens, Misfiven, Remonftrantien en Refolutien hier opgenomen, onder anderen, uit U Hoog Mog. Misfive aan den Graave van Lejcester van den 4den Feb. 1587. Item uit de Remonftrantien van mijne Heeren de Staaten van Holland en West-Friesland, van den 3den Augustij en den 16den October van dat zelfde jaar, dewelke alfo die U Hoog Mog. ten besten bekend, ook in openen druk uitgegeeven, en in alle mans handen zijn, zullen U Hoog Mog. met het onnodig recit derzelver den tijd niet beneemen, dewijl nogthans de voorn. Remonftrantie, van den 16den October 1587 ten aanzien van 't tegenwoordig fubject zeer pertinent en Remarcabel is, zullen dezelve eene voor alle allegeeren, in de formeele woorden voor zo verre, die hier op flaan infereeren.

„ Dat men het volk van Oorloge (zeggen haar Gr. Mog.) niet zou-

zoude ſtellen onder den Eed van Obedientie van de Gouverneurs van de Provintien en haare Luitenanten, is directelijk, tegens de Authorieteit en 't recht van de Gouverneurs van de Reſpective Provintien ſtrijdende, gemerkt dezelve Gouverneurs van alle ouden tijden geweest zijn, en nog ſyn Kapiteins Generaals van de Provintie of Provintien van haare Gouvernementen en ſtaat tot haare lasten, al het geen de verſeekeringe, beſwaarnisſe, en Converſatie van dezelve Provintien, Steden, Forten en Havenen van dien aangaat, en namentlijk 't veranderen, vermeerderen, verminderen, van de Garniſoenen na de nood vereischt.

„ En Allegeerende de redenen van dit ſustenu, continueeren Hare Gr. Mog. haar propoost met deeze navolgende woorden:"

„ Hoe ware het nu mooglijk (zeggen zij) dat een Gouverneur Kapt. Generaal van een Provintie, zijn voorſchr. Authorieteit, ampt en ſtaat zoude konnen uitvoeren, indien 't volk van oorloge, leggende in de Provintie, hem tot gehoorzaamheid niet zouden weſen verbonden?

„ Dit is even het zelfde, dat zijn genade onze Heer Principaal tegenwoordig ſustineert: want hoe is 't mooglijk dat zijn Genade zijn Ampt, ſtaat en gezag over 't Garniſoen en de Fortresſe van *Coeverden*, zoude konnen maintineeren, of voor de verzeekering en bewaaring derzelver plaatzen konnen Exerceeren, indien eenig volk van oorlog, en principaal de kommandeur, van eens anderen gezag en gehoorzaamheid zoude afhangen? Ja hare Gr. Mog. gaan in de voorn. Reſolutie nog verder, wel duidelijk zeggende: „ dat de voorſ. hooge authoriteit van de bijzondere Gouverneurs onverminderd blijft den Prince van 't land of zijnen Generaalen Gouverneur in de provintie, van haare Gouvernementen, zelver preſent zijnde 't geen ſommige voorſtellen (*dit zijn de eigen woorden*) dat bij tijden van oorloge 't gezag van de Gouverneurs, van de Provintien, niet precieslijk onderhouden, immers niet als den Prince of Gouverneur Generaal, zelfs preſent in de Provintie is; 't zelve zal niet bevonden worden in de Nederlanden in gebruik te zijn.

„ De Heeren Staaten van Overijsſel hebben dit voorſchr. recht van de Stadhouders der reſpective Provintien mede voor een vasten en onwederſpreeklijken regel geſteld, als dezelven in 't jaar 1592 geduurende de belegering van *Coeverden*, door den Heer Lam-

Lambert van der Cuijlen, Burgemeester tot Zwol, hebben aangehouden, dat indien door Gods genade *Coeverden* mogte veroverd worden, en de bewaaring daar van mogte geschieden bij zijne Exellentie van Oranje, als haarlieder Stadhouder, presupponeerende dat Coeverden onder en aan Overijssel, en daarom de bezetting van 't voorschr. Fort moest staan ter Dispositie des Heeren Stadhouders van dezelve Provintie, zijnde doenmaals om dezelve redenen, de bezettinge en 't Commandement in *Hasselt* Hoogged. zijn Exell. van Oranje, als Gouvern. van de Provintie Overijssel toegestaan.

„ Naderhand zijn U Hoog Mog. in de maxime van dit regt en authoriteit van de bijzondere Gouverneurs te maintineeren geenzins veranderd, maar hebben om dezelve hoe langer hoe meer te stijven en te straffen geenen Gouverneur Generaal over de gezamentlijke Provintien weder aangenomen, hebbende alzo de bijzondere Gouverneurs in hun recht en Gouvernementen, die zij doen ter tijd bezaten zonder wijdere disputen gerustelijk gecontinueert, en zijn voorts door de Commisfarisfen van U Hoog Mog. over haar nieuwe Gouvernementen, in 't zelve recht gestabileert, gelijk zulks blijkt uit de Kommisfien aan zijn Excell. Prins Maurits gegeeven, als hij, door 't overlijden van Graaf *Adolf van Nieuwenaar* in den jaare 1589, in deszelfs Gouvernement van Gelderland, Utrecht en Overijssel is komen te succedeeren, insgelijks uit de kommisfie bij U Hoog Mog. aan zijn genade Graaf *Willem van Nassau*, over het Gouvernement van de stad Groningen en de Ommelanden, den 22sten Junij Anno 1595 verleent, en (om te komen tot het subject daar van hier de kwestie is) over 't Gouvernement, van 't Landschap *Drenthe* van den 25sten Augusti 1596, bij welke kommisfie U Hoog Mog. welgemelde Heere Graaf verordenen, stellen en comitteeren tot Gouverneur Generaal van 't Landschap Drenthe en de sterkten daar in gelegen, (nu waren daar ten tijde deezer Commisfie geen andere sterktens dan Coeverden) gevende hem volkomen magt, gezag en zonderling bevel van 't voorschr. Gouvernement, voortaan te houden, exerceeren en bedienen, en de Ingezetenen van dien beschutten en beschermen, van alle forse kracht, overdaad van geweld; Item tot beswaernisse en de verzekerheid van die ster-

ſterkten daar in gelegen, goede wacht te doen houden, bij dage en bij nachte, en daar toe te bedwingen alle die geenen, die 't behooren zal, goede regelen van Krijgs-Discipline te onderhouden, alle naerſtigheid aantewenden, ten einde de ſterkten van 't voorſchr. Landſchap behoorlijk met proviand en munitie van oorlog voorzien, en de Fortificatien behoorlijk bevorderd mogen worden; eindelijk word aan alle Overſten, Colonellen, Ritmeesters, Hoplieden, enz. binnen 't voorſchr. Land van Drenthe zijnde, of daar namaals komen zullen, geordonneert en bevolen, dat zij den voorſchr. Heere Graave voortaan kennen en houden als Gouverneur en Kapitein Generaal, van die Landſchappen.

„ 't Is wel zoo, dat de Heeren Staaten van Overijsſel, die van 't Landſchap Drenthe over de posſesſie en bezetting derzelver Fortresſe proces geëntameert hebben, ſulks dat U Hoog Mog. veroorzaakt zijn geweest, dezelve bij proviſie in handen van de Generaliteit te ſequestereeren, dewijl nochtans U Hoog Mog. in den jaare negen de ſequesteratie van *Coeverden*, tot profijt van 't Landſchap Drenthe, hebben afgedaan, zonder dat iemant ſederd dezelve ſententie in *petitorio* iets tegens de voornoemde Landſchap, heeft geattenteert, is dezelve voortaan ten minſten van dien tijd af aan, in de rustige Posſesſie daar van gebleeven.

„ Dienvolgens hebben Ridderſchap en Eigengeërfdens der voorſchr. Landſchap naa 't overlijden van ſijn genade Graaf *Willem*, tot haaren Stadhouder in den jaare *eenentwintig* gekoren zijne Excell. Prins Maurits Hoogl. memorie de welke de aangeroerde qualiteit als Stadhouder van dezelve Landſchap in 't kommando over 't Guarniſoen in *Coeverden* heeft gecontinueert Kapitein *Quirijn de Blaeuw*, die te vooren bij *Graaf Willem* al was aangeſteld, en hem daar van nieuwe commisſie verleend. En alzo na 't overlijden van hooggemelde zijne Excell. in den Jaare 1625, zijne genade Graaf *Ernst van Nasſouw*, loffelijker Memorie, wederom tot Stadhouder enz. over dezelve Landſchappen was verkooren, heeft op gemelde Kapitein *Blaeuw*, van gelijken bij zijn commandement in Coeverden laten verblijven, doch vermids hij tot hoogen ouderdom gekomen en dat apparent was, dat dezelve Charges binnen kort vacant zouden komen te worden, door verſterf, reſignatie of impotentie en onbekwaamheid

van

van hem *Blaeuw*, heeft zijn genade de tegenwoordigen Kapitein *Ant. Polman*, bij expresse acte, van de voorn. *Blaeuw in eventum* gesurrogéert.

„ Het Stadhouderschap der Drentsche Landschappe, door den ongelukkigen en onverwagten dood, van zijne genade *Graaf Ernst* weder vacant geworden zijnde; en den Heere *Graaf Hendrik van Nassou* daar toe gevorderd zijnde, heeft dezelve (alzo *Kapitein Blaeuw* intusschen was komen te overlijden) de Acte van zijn Heer Vader op *Anth. Polman*, om veele en gewigtige redenen vernieuwd; en de zelven effective tot Commandeur over 't Guarnisoen van *Coeverden* geordineert. Nademaal dan uit alle het geene voorschr. en onwederspreeklijk is en zonneklaar blijkt, dat het absolut gebied over 't Krijgsvolk, in eenige steden ofte sterktens deezer geunieerde Landen Guarnisoen houdende met het stellen van de Kommandeurs; en wat verder daar aan kleeft, alleen competeert den Stadhouder van de Provintien of territorien, daar in dezelven gelegen zijn, en dat zijne genade *Graaf Hendrik van Nassou* onze Heer Principaal wettelijk Stadhouder, Kapitein Generaal is van de Landschap Drenthe, daar in de Fortresse van Coeverden is gelegen, zo is dezelve genoodzaakt voorn. Kapt. *Ant. Polman*, van hem tot Kommandeur binnen *Coeverden* gesteld te intervenieeren, en sijn innocentie voor te staan, soo lange dezelve binnen de limiten van zijn Commissie blijft, en zig na behooren gedraagt, niet alleen voor zijn eigen recht en authoriteit te conserveeren, (dewelke hem immers zo wel als de voorige Stadhouders zijne Predecesseurs is competeerende, en zonder dewelke hij geen deel van zijne commissie en instructie, op 't voorschreev. Gouvernement zoude konnen exerceeren) maar ook om te beschermen, en te handhaven, de hoogheden, vrijen geregtigheden van de Provintien, Leden en Steden van zijne Gouvernementen, (waar toe hij bij Eede verbonden is) niet konnen verstaan dat Kapt. *Ant. Polman* zig daar in heeft te buiten gegaan, dat hij gedifficulteert heeft, tot prejuditie van zijn genade, als zijn immediate wettelijke Overigheid, het commandement hem zo hooglijk aanbevolen, aan iemand anders af te staan, gelijk hij 't zelve zonder Expresse last, van zijn genade niet kan of vermag te doen.

„ Wat aangaat de klagten van den Fiscaal, tegen gem. *Polman*

man in zijne Requeste aan den Generaalen Krijgsraad overgegeeven; verklaarde den voorn. *Polman* nooit iets den Kapitein Renesse midsdaan of midszeid hebbende, presenteerende zig dies aangaande tot ordentelijke rechte, voor welke het tegendeel, zouden konnen beweezen worden.

„ Om U Hoog Mog. dan niet langer op te houden, zo worden dezelven uit naam en van wegen zijne Genade zeer dienstig en ootmoedig verzogt en gebeden, de hier gededuceerde redenen, en argumenten wel en rijpelijk te overwegen, en dien volgende als voorstanders van goede order in Politie en Justitie der rigoreuse proceduuren tegen Kapitein *Polman*, daar mede doch in effecte zijn Generaal zelver aangetast wordt, zonder U Hoog Mog. bij zijn weten eenige occasie of oorzaake daar toe gegeeven te hebben, te doen inhibeeren: Ende voorts de provisioneele Commissie bij zijne Vorstelijke Doorluchtigheid op Kapitein *Renesse* verleend te revoceeren, ook de prejudiciable Resolutien tegens *Polman*, en indirectelijk tegen zijn Generaal selven genomen, door te strijken, op dat hij voortaan sonder Molestatie zijn aanbevolen commandement moge verrigten, 't welk doende U Hoog Mog. niet alleen sullen verhoeden het wantrouwen, jalousie en misnoegen, die uit dusdanige scheuringen der Gouvernementen tusschen de respective Provintien, en derzelver Gouverneurs te vreezen staan, en uit gelijke oorzaake voor deeze ontstaan zijnde, met groote moeite en zwarigheid bij U Hoog Mog. zijn ter neder geleid, maar sullen daar en boven zijn genade zoo veel te meer encourageeren, om volgende van zijn Heer Vader (loffel. memorie) en soo veel andere Heeren van dezelve Illustre Huisen, zijn goed en bloed, onbeschroomd ten dienste van 't land te emploijeeren."

Doch alle deeze redenen, met hoe veele kracht door den Heer ANDREE voortgebracht, konden niet opweegen tegen de magt van Prins FREDRIK HENDRIK in dien tijd: want deeze werd door hen, die daaglijks gunsten van hem ontvingen, of nog wagtende waren, geraden en opgezet, om niets toe te geeven; dus moest Graaf HENDRIK, als de minstvermogende, toegeeven, schoon POLMAN reden had vergenoegd te zijn, dat hij zijne Kompagnie weder kreeg uit handen van den Prins, die hem ook naderhand Gouverneur van *Groningen* maakte.

Om

Om den stilstand van wapenen, welke, in 't jaar 1635, tusschen *Zweeden* en *Poolen*, ten einde liep, te doen vernieuwen, beslooten de Staaten der Vereenigde Provintien, eene bezending derwaarts te doen, welke bekleed werd door de Heeren VAN DEN HONERT, BICKER en ANDREE. Het gelukte hun, het Bestand voor den tijd van zesentwintig jaaren te verlengen. In de twisten tusschen *Zweden* en *Denemarken*, in den Jaare 1644, moest de Staat weder een Ambassade naar 't Noorden, en wel bepaaldelijk aan die van *Zweeden* en *Denemarken*, zenden. Naar het eerstgemelde Rijk werden benoemd JACOB DE WITT, Oud-Burgemeester van *Dordrecht*, ANDRIES BICKER, Oud-Burgemeester van *Amsteldam*, en CORNELIS VAN STAVENISSE, Raadpensionaris van *Zeeland*. GERARD SCHAAP, Burgemeester van *Amsteldam*, ALBERT SONK, Oud-Burgemeester en Hoofdschout van *Hoorn*, en JOACHIM ANDREE, eerste Raad in den Hove van *Friesland*, werden afgevaardigd naar *Denemarken*. Doch dewijl niemand van deeze Heeren, op dien tijd, ter Vergaderinge van de Generaliteit gecommitteerd was; maar zij enkel als Magistraatspersoonen van Steden, of Gecommitteerden in den Raad, of in een Raad van Justitie, zitting hadden, waar door eenige verwarring zou ontstaan zijn, zo werd goedgevonden, dat zij, gelijk voorheen meermaalen geschied was, hunne Geloofsbrieven zouden ontvangen, om ter vergaderinge van hun Hoog Mog. te verschijnen. Van deeze bezending zal men, op 't Art. BICKER (AND.) breeder verslag vinden.

Gedurende de beroemde groote Staatsvergadering in 's *Hage*, in 't jaar 1651, werd, onder anderen, het gewigtig punt van de Religie ter hand genomen. De Heer ANDREE, als Lid der Illustre Vergadering, deed, in 't laatst der maand April, den voorslag: „ dat hunne Hoog Mog. haare gedachte zouden gelieven te laten gaan, tot nader Elucidatie van de Resolutie, van den 27sten Januarij laatsleden, raakende het stuk van de Religie, met de gevolgen van dien, en in specie tot uitvindinge van zodanige Temperament op 't inkomen, van gezeide Roomsche Geestelijkheid, in deeze Landen, als zonder krenking van 't Tractaat van vrede best en gevoeglijkst zou konnen geschieden: midsgaders tot het beraamen, van een eenpaarigen voet, in 't Executeeren van de Placcaaten deezer Landen, tegens de Pausgezinden ge-

geëmaneert." Waarop des anderen daags, bij den presideerenden Heer, werd voorgeslagen, dat eenige Heeren uit de Provintien mogten worden gecommitteerd, om zich te informeeren op den voet, die geduurende de twaalfjaarige Treves, deezen aangaande, was gehouden geweest, en daar op te concipieeren een bekwaam en behoorlijk Temperament, om ter vergaderinge gecommuniceert, en vervolgens daar op gedelibereert, en geresolveert te worden, naar behooren; al het welk daar na gerenvoijeert werd aan de ordinaris vergadering, en daar door bepaald, op het geresolveerde van den 28sten Januarij en den 17den Julij.

De Twisten, die *Engeland*, in 't jaar 1665, in Europa gestookt, en ieder, ja zelfs de onpartijdigste, en hun meest toegedaane nabuuren in 't harnas gejaagd hadden, volgens de gewoone handelwijze dier Natie, waarvan gantsch Europa, op dit tijdstip, de gevolgen ontwaar wordt, noodzaakten de Regeering van *Embden*, op verzoek haarer Burgeren, derzelver Sijndicus, den Heer J. ANDREE, naar dat Rijk aftezenden, om te verzoeken, ontslag van de schepen en goederen haarer Ingezetenen, aldaar aangehouden. Onder de Staatsbedrijven van deezen man, die als een groot Staatkundige bij veelen bekend staat, is bekend de vlijt, dien hij, bij hunne Hoog Mog. aanwendde, om de geschillen, die in *Embden*, tusschen de Regeering en den Kolonel FAIRS, als Commandant van de *Lunenburgsche* Trouppen, in *Oost-Friesland*, ontstaan waren, door hun gezag en invloed uit den weg te ruimen. Op de Memorie, ten dien einde, door hem, in 't jaar 1666, ingeleverd, werd eene bezending naar *Oost-Friesland* gezonden, welke den haar aanbetrouwden post ten genoeven van haare meesters waarnam.

AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, in fol. II. Deel, bl. 160, 233, 949. III. Deel, bl. 7, 565. V. Deel, bl. 673, 1075.

ANDRIES SCHANS, (*St.*) of *Slot*, een sterkte in Nederland, in het Zuiderdeel ten Westen van *Gelderland*, op een klein Eilandje, tusschen de *Maas* en *Waal*, bij het Oosterdeel van de *Bommelerwaard*, omtrent het Dorp van *Herwaarden*, in de gemelde *Waard*, doch op de Grenzen en in 't gerecht van *Rossem*, aangeleid in 't jaar 1599, door den Admirant VAN ARRAGON, geduu-

duurende het beſtier van den Kardinaal ANDREAS VAN OOSTENRIJK, naar wien het genaamd is, met oogmerk om de Stad *Bommel* te dwingen. In de *Spaanſche Nederlanden* gekomen zijnde, deed hij aanſtonds eene Draagbrug over de *Maas* ſlaan, trok 'er over in de *Bommelerwaard*, en belegerde *Bommel* in 't gezegde jaar 1599; doch Prins MAURITS deed hem ſpoedig opbreeken. Voor en aleer hij de *Bommelerwaard* verliet, begon hij, ter gemelde plaatſe, deeze Schans aan te leggen. De *Spanjaarden* noemden het een *onwinbaar Slot*, en ſpotswijze *de Bril van Holland*. Van daar konden ze den doorvaart, zo wel op de *Maas*, als op de *Waal*, onveilig houden, en de *Betuwe* in onrust brengen. De gemelde Kardinaal ANDREAS, om dat de ſterkte naar zijnen naam genoemd was, deed 'er een klein Kerkje oprechten; waar aan hij zelf, op den 22ſten Junij, in gezelſchap van den Markgraaf VAN BURGOND, den Hertog MAURITS VAN SAXEN en V..LASKO, Hoog Bevelhebber van het Geſchut, den eerſten ſteen leide; doopende de vijf Bolwerken met de naamen *Ooſtenrijk*, *Burgond*, *Saxen*, *Arragon* en *Velasko*. Verder werden binnen dezelve verſcheiden Huizen en verblijfplaatſen voor de Soldaaten geſticht, Brouwerijen en Watermolens gemaakt, en niets vergeeten, van al het geen tot een hevigen wederſtand vereischt werd. Na dat 'er veertien Vaandels, onder den Hopman KASTRICO, ingelegd waren, werd het Leger weder in de *Brabandſche* Steden in bezetting gebracht, en ter gedachtenis daar van een Penning geſlagen. Op de regterzijde van dezelve ziet men 't Borstbeeld van den Kardinaal, met het omſchrift ANDREAS AUSTRUS CARDINALIS, d. is, *Kardinaal Andries van Ooſtenrijk*; en op de tegenzijde de afbeelding der Schans, met het omſchrift MUNIM.NTUM SANCTI ANDREÆ, d. i. *Schans van St. Andries*. PONTANUS zegt dat deeze Schans gemaakt was naar die van *Antwerpen*, en dat ze gegroudvest was op de afgekapte Boomen; waar toe allen, die op het Eiland ſtonden, geveld waren.

Onaangezien de ſterkte van dit Fort, hebben 'er de *Spanjaarden* geen jaar Meeſter van konnen blijven; want de Bezetting, geene ſoldij ontvangende, ſpatte uit tot Muiterij, nam haare Overſten en Kapiteins gevangen, plonderde de wooning van den Gouverneur, enz. Daarop volgde het beleg door Prins MAURITS; na dat hij, den 24ſten Maart, het Fort *Crevecoeur* aan de *Maas*

veroverd had, tastte hij deeze met geweld aan. De Bezetting bood, in den aanvang, wel eenigen tegenstand; maar geen ontzet te gemoet ziende, en in geene kleine vreeze voor de straf van den Aartshertog zijnde, zond zij twee van de hunnen aan Prinse MAURITS, met wien ze overeenkwamen, om de Sterkte aan hem overtegeeven, onder beding, dat ze, voor de achterstallen, die de *Spaanschen* hun schuldig waren, van de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden ontvangen zouden de somme van 125000 Guldens; welke vervolgens verdeeld werd onder 1200 Soldaaten, die in dienst der Staaten overgingen, en daarom bij den Vijand voor Verraders verklaard werden. Dus kwam de *St. Andries Schans*, op den 8sten Maij 1600, in handen van den Staat. De Aartshertog had de muitende Bezetting, om haar te stillen, ieder een Daalder aan geld doen aanbieden, een maand zoldij in Laken, en twee ponden Brood ieder dag; doch zij begeerden de volle betaaling van dertig Maanden: waar toe ALBERTUS, wegens groot gebrek aan geld, zo in *Spanje* als in de *Spaansche* Nederlanden, geen raad schaffen kon. In 't jaar 1637 deeden zij 'er een vergeefschen aanval op. Sedert den *Munsterschen Vrede*, in 't jaar 1648, had men deeze Sterkte geheel laten vervallen. Met den intocht der *Franschen* in de Vereenigde Nederlanden, in 't jaar 1672, begon men de vijf opgemelde Bolwerken wel met nieuwe Borstweeringen te verbeteren; maar ontbloot zijnde van Stormpaalen, lag 'er niets dan een Doornhaag om. Op den eenen kant naar de *Maas*, was de gragt slechts twee voeten diep, veroorzaakt door een Zandplaat; de Contrescharp was in een elendigen staat; eveneens was 't gesteld met het Buskruid in 't Magazijn. De gansche Bezetting bestond in één eenige Kompagnie, onder bevel van den Kapitein KOOLWIJK; zijnde de Commandant van 't Fort WILLEM PIEK, Heer van *Enspijk*. Toen de *Fransche* Tamboer de Schans kwam opeischen, werd hij binnen dezelve gelaaten, daar hij, aan den gemelden Commandant, zijnen last voordroeg, die hem voorts, met eenen Officier, naar de Schans *ter Voorne* zond, om het verdrag te sluiten. Intusschen hadden die van *Bommel* twee Kompagniën naar 't Fort gezonden, om deeze Sterkte, als een Borstweering van hunne Stad, te helpen verdedigen. Maar de Commandant weigerde hun binnen te laaten; dreigende zelfs het ge-

geschut op hun te zullen doen losbranden, zo ze niet te rug keerden. Bij 't maken van het verdrag, beriepen de Commandant PIEK, Kapitein JAN VAN KOOLWIJK, Lieutenant GERRIT VAN IJLEM, Vaandrig BENJAMIN THOMASIUS, Major JAN METTEKAR en Commis HENDRIK VAN OORT, zig daarop, dat zij door dwang tot accoord hadden moeten treden, naardien de Soldaaten hun Geweer hadden willen wegwerpen; en dat de Ingezetenen gedreigd hadden, hun den hals te zullen breeken, hun wijders de Musketten op de Borst gezet, en geroepen: *Indien gij een schoot laat doen, zullen wij u doorschieten.* De overgave aan de *Franschen* geschiedde den 22sten Junij 1672, die dezelve niet verlieten, voor dat zij alle de Werken verwoest hadden. Tegenwoordig bevind de sterkte zig nog in een goeden staat van tegenweer. Door den Erfstadhouder word aldaar een Commandant en een Major aangesteld; bestaande de Bezetting uit *Geappoincteerden*, die op de verdeeling van 't Kwartier van *Nijmegen* staan. De Raad van Staate houdt aldaar een Commis van 's Lands Magazijn, en de Admiraliteit op de *Maaze* een Commis ter Recherche. Schoon, van wegen het klein getal Ingezetenen, de Gereformeerden 'er geenen Kerkenraad konnen uitmaaken, is 'er, echter, een Predikant, die door de Staaten van 't *Nijmeegsche* Kwartier wordt aangesteld. Ten aanzien van de Burgerlijke Regeering, zijn de Ingezetenen onderhoorende aan den Regtbank van *Heerwaarden.* 't Kanaal, welk, bij deeze Schans, de *Maas* en *Waal* met elkander vereenigt, wordt bij de Schippers 't *Andriesche* en ook wel het *Schanschegat* genaamd; het onderhoudt de gemeenschap tusschen *Nijmegen* en *'s Hertogenbosch;* de Schepen, tusschen beide Steden heen en weder vaarende, moeten aldaar vertollen.

PONTANUS, *Geldersche Geschiedenissen*, I. Deel, fol. 46. E. VAN MEETEREN, fol. 437-44. H. DE GROOT, *Ned. Jaarboeken*, fol. 406. *Leven en Bedrijf van* WILLEM *en* MAURITS, II. Deel, pag. 183. ELDE VEER, *Vervolg op de Holl. Chronijk*, fol. 293. VALKENIER, bl. 486 en 487. SIJLV. I. Deel.

ANDRIES BELLINCK; zie BELLINCK (*Andries*)

ANDRIES-GULDEN, was een *Gouden Nederlandsche Munt*, die zo wel in *Braband*, *Luxemburg*, *Gend*, als in *Gelderland* geslagen werd, weegende twee Engels en vier Aazen; een halve had de helft van dat gewicht. De stempel, aan de eene zijde, verbeeldde den Apostel ANDREAS, houdende een dwars Kruis, en aan de andere zijde de Wapenen der Nederlandsche Vorsten, uit de Huizen van *Bourgondien* en *Oostenrijk*; of ook wel van 't Landschap, waarin ze geslagen waren, zo wel in de dertiende, veertiende, als vijftiende Eeuw. Derzelver waarde is altoos zeer ongelijk geweest: in 't jaar 1489 was ze 58 stuivers; ten tijde van LEIJCESTER, 49 stuivers; en in 1621, 59 stuivers.

Zie GOUDHOEVEN; VAN METEREN; *Instructie voor de Wisselaars*, 1633.

ANDRIESSEN, (Mr. *Jacobus*) kwam ter Waereld op den 17den Februarij 1673, uit den Echt van ANDRIES ANDRIESSEN, een voornaam Koopman en Burger-Hopman te *Middelburg*, en JOHANNA DER KINDEREN, die eene Dochter was van JACQUES DER KINDEREN en MARIA VAN AUDENAARDE; welke Echtgenooten, met zes Kinderen, van *Geeraardsbergen* in *Vlaanderen*, naar *Middelburg* kwamen vlugten, om de geweldenarijen der Roomschgezinden te ontwijken, na dat zij alvoorens aldaar, door een vernielenden Brand, veele van hunne Goederen verlooren hadden. Alle hunne Kinderen, en derzelver afstammelingen, zijn, tot heden toe, aanzienlijke Leden van de *Middelburgsche* Burgerije geweest.

JACOBUS, van wien wij hier moeten spreeken, was van der jeugd af aan tot de Letter-Oeffeningen gewijd. De gronden der *Latijnsche* Taale leerde hij in zijne Geboortestad; verder onderwijs genoot hij te *Franeker*, *Utrecht*, en naderhand in *Friesland* van een bijzonder Predikant. Door de Klassis van *Walcheren* werd hij, in 1693, bekwaam gekend, ter waarneeming van den Predikdienst. Zijne eerste standplaats was te *Schoondijke*, 1694; daarna te *Kolijnsplaate*, 1703; en eindelijk, 1705, te *ter Goes*, alwaar hij den dienst waarnam tot in 't jaar 1734; leidende, van dien tijd af tot in 1739, een stil leeven, zig enkel met zijne Letter-Oeffeningen bezig houdende. In laatstgemelde jaar werd hij, hij te *Axel*, dat hij tot een woonplaats verkoozen had, ter Aarde besteld.

Uit

Uit zijn eerste Huwelijk met ADRIANA SAALDERS, is, behalven drie andere Kinderen, van hem overgebleeven ANDREAS ANDRIESSEN, waardig Predikant te *Vere*, bekend door de uitgaave van de Inhuldiging van Zijne Hoogheid WILLEM DEN VIERDEN, in 1748, en andere, zoo Taal- als Dichtkundige werken. Uit het tweede Huwelijk van JACOBUS ANDRIESSEN, met ELISABETH DE WAAL, is overgebleeven een Zoon JACOBUS, en eene Dochter ELISABETH.

ANDRIES WOUTERS; zie WOUTERS (*Andries*)

ANDRINGA, een eigenerfde Plaats, in de Provincie *Friesland*, in 't Kwartier van *Zevenwolden*, onder *Utingeradeel*, bij het Dorp *Oldenborn*, behoorende aan 't geslacht van dien naam, doch onderscheiden van een ander *Adringa*, in *Franekaradeel*, bij de Dorpen *Zweins* en *Peins*, en van nog een ander in de Grietenij van *Lemsterland*.

Zie BACHIENE *Geographie der Nederlanden*, A. bl. 2357 en 1320. *Geogr. Woordenb. van Friesland*, bl. 120.

ANDIJK, een Dorp in *Noord-Holland*, onder 't Baljuwschap van *Hoorn*; eenigen houden voor den rechten naam *Oudijk*, *Oud-dijk*, *Oudendijk*, anderen *aan den Dijk*. Het heeft Kerk en Predikant, staande onder de Klassis van *Enkhuizen*. De Naam word afgeleid van deszelf gelegenheid, nabij den Dijk, ten noorden van *Lutjebroek*. Dit Dorp, dat niet zeer oud is, was voorheen een Buurt van eenige Huizen, zijnde de Kerk 'er eerst gesticht in den Jaare 1667; waarom dit Dorpje bij de *Noordhollanders* nooit anders dan het *Nieuwe Kerkje* genaamd werd.

Zie VAN DER HOUVE; BRUGMAN *voor de Chronijk van Schriverius*; BACHIENE.

ANEM, een Adelijk Huis in de Provintie *Overijssel*, onder het Land-Drostampt van *Zalland*, digt bij *Hugenvoorde*, in eigendom behoorende aan Vrouwe ANNA ELISABETH, Baronnesse van *Dellum*, Douariere van BENTINK.

ANEM, een droevendaal en vervloekt oord, zo als het, door een Naamlooz' Schrijver van een der oude *Utrechtsche* Parkamen-

menten, genoemd wordt, waaromtrent OTTO DE TWEEDE, Bisschop van *Utrecht*, in 't Jaar 1227, met zijn Leger van *Herdenberg* naar *Koeverden* ijlende, zijne uiterste Hutte heeft nedergeslagen, en van daar naar *Drenthe* ten strijd trok, tot aan het naast aangeleegene Moeras; 't welk voor hem en de zijnen ten uitersten nadeelig was. De naam is nog in wezen, in sommige Hutjes aan de regterzijde van de *Vegt*, tegenover *Gransbergen*. Het zelfde verhaalt ook EMO VAN WIRUM, en na hem BEKA, in 't leven van WILLEBRORD, die daar bij voegt dat de *Drentenaars*, niet lang daarna, door Bisschop WILBRAND, zijnen Opvolger, op den 14den October 1229, overmeesterd, volgens EMO, tot boeting van OTTO's dood, op dezelfde plaats een Klooster van Jonkvrouwen hebben gesticht, 't welk naderhand, gelijk het EMMIUS geboekt gevonden heeft, naar *Asschen* verplaatst is. Het legt van *Koeverden* omtrent vier duizend schreden. Nopens deezen OTTO, en den slag te *Anen* voorgevallen, leest men 't volgende bij ALBERT VAN STADEN, op het jaar 1227: „ OTTO Bisschop van „ *Utrecht*, is naar *Drenth*, van ouds *Holfelde*, gereisd, om „ de baldadigheid der Vriezen te temmen, maar is op eene Moerassige plaats, 's Woensdag op *St. Pantelonsdag*, van de Boeren dood geschooten; op dezelve plaats is de Graaf van *Gelderland* ook gekwetst, sneuvelende aldaar wel 200 Ridders, „ (*Beka* en meer andere zeggen, dat 'er meer dan 400 zijn gebleeven: *Plus quam quadringenti milites & armigeri*: maar *milites*, zegt *Buchelius*, word misschien hier ter plaatse bij *Beka* „ voor Soldaaten, en bij *Albregt van Staden* voor Ridders genomen) of Ridders Zoonen. *Theodoricus*, Proost van *Deventer*, en 's Bisschops Broeder is 'er ook gewond, en ten zevenden dage daarna gestorven. Het lichaam van den gedooden Bisschop, is onder een groot gejammer van de Geestelijkheid en 't Volk naar *Utrecht* gebracht, en in de *St. Maartens Kerk* begraaven."

Zie ALTING, *Notit. Germ. Inf.* pag. 2.

ANEMA, een eigenërfde Hofstede, in de *Friesche* Grietenij *Franekeradeel*, een kwartier uur oostwaard van *Ried*.

ANFRIED, of *Ansfried*, wierd, schoon hij gehuwd was, in 't jaar 994, de XVIIIde Bisschop van *Utrecht*. Na dat hij eenige jaa-

jaaren in den Echten ſtaat had doorgebracht, namen hij en zijne Gemalin HILSWINDIS, Gravin van *Strijèn*, den geestelijken ſtaat aan. De reden daar van vindt men in de *Oude Hollandſche Kronijk*, en bij D. MUIZAERD, in ziine *Kerklijke Historie*, deeze te zijn. ANFRIED, Heer van *Driel* bij *Bommel*, had zijne woning in dat Dorp. Zijne zeer Edele Gemalin ſtond, volgens het verhaal, alle nachten op, en ging, buiten weten van haaren man, uit. Een van zijne Dienaars dit bemerkende, gaf 'er hem kennis van, zonder, echter, te kunnen zeggen, waar zij ging. ANFRIED, 't zij door minnenijd, of iet anders gedreeven, volgde haar, zag dat ze aan de deur van een Kappeltje, bij het bouwhuis der Prootsdij, onder eenen vlierboom nederboog, en aldaar haare gebeden, met het hoofd ter aarde geboogen, deed. Onder haar gebed, ſcheen zij van een groot en ſchoon hemelslicht omgeeven te zijn. Dit ontzette Heer ANFRIED zodanig, dat hij, van dien tijd af, haar in zeer groote eere hield; en met een het opzet nam, om zijnen dienaar te dooden, wegens het kwaad vermoeden, dat hij in hem verwekt hadde; maar zij verhinderde zulks, door hem voor oogen te ſtellen, dat de knegt, reden van argwaan hebbende, als een getrouw dienaar gehandeld had, met hem zulks bekend te maken. Die woorden, zeggen de Roomschgezinde Schrijvers, deeden hem van voorneemen veranderen; en om haar in vroomheid te evenaaren, verliet hij met haar de waereld. Wij behoeven niet aan te merken, dat veele van gemelde Schrijvers hier van een grooten ophef maken: maar dit moeten wij 'er nevens voegen, dat BEKA, VELDENAAR, noch DIEDENHOVEN, geen het minſte gewag van deeze Legende maaken; dit doet ons bijkans gelooven, dat dezelve in latere tijd verdicht, en door die drie gemelde Mannen, om de deftigheid in hunne ſchriften te bewaaren, met opzet voorbijgegaan is. Ook vindt men hier van niets gemeld in 't bekende *Batavia Sacra*. Ja, zelfs heeft de kundige Aantekenaar 'er niets van, wiens gewoonte anders is, de zaaken zeer naaukeurig te onderzoeken. PONTANUS en anderen berichten ons, dat ANFRIED, die ook bij den naam van Graave van HOEIJ en TEISTERBANT bekend is, in een Klooster ging, na dat zijne Vrouw HILSWANDIS overleden was. SIGEBERTUS VAN GEMBLOURS noemt hem Graaf van *Braband*, waar door men verſtaan moet een goed aantal Dorpen en Landen, in *Braband* gelo-

legen. Van de eerstgemelde goederen schonk hij een groot deel aan de *Utrechtsche* Kerke, of, gelijk men toen gewoon was te zeggen, aan ST. MAARTEN. De Oude *Hollandsche* Kronijkschrijver, om 's mans heiligheid nog hooger in top te heffen, zegt, dat hij alle zijne tijdelijke goederen om Gods wil gaf, en om den dienst van God daar mede te vermeerderen. Wij vinden daarvan bij hem de volgende opgaave: namelijk aan de Kerk te *Luik*, het Graafschap *Hoeij*; aan die van *Utrecht*, het Graafschap *Teisterband* en *Bratus-bandt* of *pant*. Gemelde MUTZART zegt, dat hij de Heerlijkheid van *Hoieje* aan de Kerk van *Luik* gaf, en zijne verdere goederen, waar onder het voornaamste was het Graafschap *Teisterbant*, eensdeels onder zijne Vrienden verdeelde, en anderdeels aan 't Bisdom *Utrecht* hechtte. Doch de naaukeurigste onderzoekers berichten ons, dat ANFRIED het meeste deel zijner Heerlijkheden (zijnde *Hoeije*, *Teisterband*, en *Bratus-band*, *Altena*) onder zijne bloedvrienden uitdeelde, doch zulker wijze dat zij die als Leenen der Bisdommen van *Luik* en *Utrecht* zouden bezitten. Het Graafschap *Teisterbant* lag, volgens VELDENAAR, bij *Thiel*, in de *Betuwe* en *Thielerwaard*, en gedeeltelijk in de *Bommellerwaard*; ook plagt het land van *Altena* daar onder te behooren. (Zie TEISTERBANT). Naderhand, zegt PONTANUS, is de naam van 't Graafschap *Teisterbant*, bij de Graaven van *Zutphen* en Vorsten van *Gelder*, aangenoomen; om geene andere reden, dan om dat ze een goed gedeelte daar van te geef verkreegen hadden en bezaten. ANFRIED nu, 't zij bij 't leven of na den dood zijner Vrouwe, in 't Klooster gegaan zijnde, oeffende zig zodanig in 't leezen van Godvrugtige Boeken, dat men hem, na den dood van Bisschop BALDUINUS, den Bisschoppelijken Stoel waardig achtte, en hij, zo als gezegd is, daar toe in 't jaar 992 gekooren werd. In 't jaar 1005 heeft hij het Klooster *Honorst*, naderhand den *Heiligenberg* geheeten, gesticht, digt bij *Amersfoort*. De Monniken van dat Klooster waren van de Orde van ST. BENEDICTUS. Tot onderhoud van 't zelve gaf hij, volgens oude brieven, het geen hem behoorde in (de Broerschappe Drijele) *Driel*, de helft van den Tol en de Munte te *Fuchte*; 't Bosch van *Ermeloe*, een Dorp bij *Harderwijk*; en 't vierde deel van 't Bosch in *Faghoute*, te samen met de Hofstede en Berg *Hohorst*, nevens de aangrenzende

de Manfen, Bosfchen, Weijden, enz. tot aan *Stoutenburg* toe; verder de vlekken *Hefen* en *Zeijst*, behalven nog de Kerken van *Ermeloo*, *Groningen*, *Dockingen*, *Mafemunfter*, *Lievemunfter*, *Leire*, *Schwindrecht*, *Humerte* en *Loisdon*. In 't gemelde jaar 1005, den tijd der ftichtinge van 't gemelde Klooster, wierd ANFRIED blind aan zijne beide oogen. Toen ging hij in 't Convent als Monnik, en leide een devoot en ftigtelijk leeven, naar de wijze van dien tijd, tot dat hij aldaar overleed, na dat hij 14 jaaren de Bisfchoppelijke waardigheid bekleed had. Eenigen ftellen zijnen dood op den 3den Maij 1008, onder welke HEDA als de zekerfte geteld wordt; doch 'er zijn 'er, die denzelven twee jaaren laater ftellen. Hij is begraaven in 't gemelde Klooster. De Schrijver van 't *Batavia Sacra*, I. Deel, bl. 633, voegt hier bij, dat die van *Utrecht* met geweld zijn lichaam van daar gehaald hebben, zonder acht te geeven op den tegenftand van de Abdisfe BENEDICTA, zijne Dochter, die met geweld haaren Vader aldaar wilde begraaven hebben; hij zegt, volgens HEDA, dat hij begraven is in den Dom, aan de Zuidzijde, ftaande zijn gedachtenis op den Geestelijken dagwijzer aangeteekend op den 3den Maij. Hij is op één na de laatfte der Bisfchoppen, die in den *Catalogus* van SUFFRIDUS PETRI, vóór zijnen naam, met de letter S. (*Sanct*) pronkt.

Het dunkt mij overtollig, in 't uitfchrijven van het geen van deezen ANFRIED of ANSFRIED, in 't *Batavia Sacra*, vermeld wordt, HALMA en deszelfs Aantekeningen na te volgen, om reden dat wij het voornaamfte daar van reeds in 't bovenftaande hebben ingevoegd. Dan het volgende fchijnt ons toe, eenig licht te verfpreiden over het zeggen van den *Luikfchen Chronijkfchrijver*, „ Volgens *d'Outerman*, in zijne Historie van *Valencijn* is hij de Zoon geweest van *Lambertus*, Grave van „ *Lovem*, die in de Brabandfche Historie wel bekend is, en die „ getrouwd was met *Gerberga*, de Dochter van *Karel*, Hertog „ van *Lotharingen*; deeze *Lambertus* was, volgens *Divæus*, van „ zijns Vrouws wege Graaf van *Loven* enz., en hij had van „ rechtswegen ook Hertog van *Lotharingen* moeten zijn; maar „ dit Hertogdom werd door Keizer *Hendrik den Tweeden* gegee- „ ven aan den Zoon van *Godefriedus*, Grave van *Ardernes*.

„ Vol-

„ Volgens gemelde *d'Outreman*, zou onze *Anfried* zijnen Vader „ in de Regeering gevolgd zijn. En HEDA heeft zelfs uit de Kro„ nijk van *Affligem* geleezen, dat *Anfried* Hertog van *Bra*„ *brand*, naderhand Bisschop van *Utrecht* werd. Maar *Divæus* „ zegt duidelijk, dat *Lambertus* is opgevolgd door zijnen Zoon „ *Henricus*, dat echter verstaan zal moeten worden van 't Graaf„ schap *Loven*, om dat wij reeds uit *S. Gemblours* hebben aan„ getoond, dat hij in Braband veele goederen bezat."

„ HEDA verhaalt van hem uit de *Luiksche Jaarboeken*, dat „ hij ook een Nonne-Klooster heeft gesticht in het Dorp *Tho*„ *ren*, in Luikerland gelegen, daar gemelde zijne Huisvrouwe „ Nonne in geworden is. Hunne Dochter *Benedicta* is daarin „ ook Abdisse geweest, en wordt 'er voor een mede Stigteres„ se van gehouden, voor zo veel als zij de giften van hare „ Ouderen heeft goedgekeurd en bevestigd. En verder zegt „ deeze van hem dat hij in handen van *Otto den IIden* ten „ behoeven van den Bisschop en de kerk van *Luik* heeft afge„ staan van 't Graafschap Huij; en dat *Otto* deezen afstand, „ op verzoek van de Keizerinne *Theophania*, niet alleen heeft „ goedgekeurd, maar zelfs ook ten behoeve van de L. V. Kerk „ te Huij afstand heeft gedaan, van alle zijne rechten, die „ hem op de Munt, de Tol, en anderzins, daar behoor„ den. —

Wijders vindt men bij HEDA, den Giftbrief van de Goederen, door hem aan de Kerk van *Utrecht* geschonken; schoon hij tevens geweldig klaagt, over eenige Heeren van *Wezemaal*, die een gedeelte daar van met geweld tot zig getrokken, en door een valsche Godvruchtigheid geschonken hebben aan de Abtdij van *Tongerloo*. Maar die groote hansſen ('t zijn 's mans eigen woorden) hebben onzen Heer niet konnen bedriegen; want hun geslacht en naam, die eerst zo berucht was, is nu al uitgestorven.

Zie HALMA, en andere op dit Art. genoemde Schrijvers.

ANGELEN, een Volk, 't welk zijne woonplaats had omtrent de Rivieren *Plava* en *Albis* ofte *Elve*; beslaande de helft van het Hertogdom *Lunenburg*, en het Westergedeelte van dat

van

van *Meklenburg*. Zij worden mede geteld onder die volken, welke, omtrent het jaar 451, onder 't geleide van HENGIST en HORSA, den tocht naar *Brittannie* ondernamen.

Zie TACITUS; VAN LOON, *Aloude Historie*, I. Deel, bladz. 236.

ANGELOO, of *Angerloe*, ook wel *Angeler*, een der Dorpen van het Graaffchap *Zutphen*, onder het regterampt van *Doesburg*. Toen geheel *Gelderland* en *Zutphen*, in 't jaar 1574, moeften opbrengen 75000 guldens, ftond *Zutphen*, als een der vier Kwartieren, daar in gefchat op 14475 guldens; daar toe betaalde het rechterampt van *Doesburg*, als een zevende Deel, 1293 guld. 7 ft. 6 en een tweede penning; waar van dit Dorp opbragt 472 gl. 15 ft. en 3 penning. Dit Dorp legt een weinig bezuiden gemelde Stad *Doesburg*. OTTO VAN BEMMEL ftond, in 't jaar 1274, al zijn recht, dat hij op dit Dorp, op *Beinhem* en *Enghuizem* had, af aan 't Klooster *Bethelem*. Voorheen behoorde het aan de Vorften van *Kleef*; doch in 't algemeen is men van gevoelen, dat het, ten tijde der *Oostenrijkfche* Regeeringe, door de Graave van dat Huis, weder onder *Zutphen* gebragt is, daar het in ouder tijden aan behoord had. De Gereformeerden, die hier een Kerk hebben, worden door een Predikant bediend; als den eerften vinden wij genoemd GELLIUS DE BOUMA, Ao. 1610. De Heer van ANGELOO ftelt aldaar een Richter en Advocaat Fiscaal aan; de eerstgenoemde is tevens Stadhouder, en Griffier van de Leenen, die onder de Heerlijkheid *Bronkhorst* behooren. —

Zie HALMA, bl. 68; VAN DER HOUVE, I. Deel, fol. 83; SLIGTENHORST, VI. Boek, bl. 100.

ANGELO, (*Offorio*) een der *Spaanfche* Legerhoofden, onder het bevel van den Hertog VAN ALBA, in 't jaar 1572, welke belast werd met de bewaaring van *Vlisfingen*; doch aldaar, zo als wij nader zullen zien, het hoofd ftiet, om dat de *Vlisfingers*, reeds vóór zijne komst, de *Spaanfche* bezetting hadden uitgedreeven.

ANGELOBROEK, of *Angerlobroek*, een *Boerfchap* in 't Richterampt van *Doesburg*.

AN-

Angelus, bijgenaamd *Politianus*, is onder de geleerden van Nederland zo bekend, dat het vrugteloos zijn zoude, zijnen lof uittebreiden. Het geen ERASMUS en SCALIGER van hem gezegd hebben, ftrekt genoegzaam tot bewijs van de achting, die de geleerden voor hem hadden. De eerstgemelde zegt, *dat hij het verftand van eenen Engel had, en een wonder der natuur was.* Doch LUDOVICUS VIVES fchijnt van gevoelen geweest te zijn, dat R. AGRICOLA hem in deftigheid van ftijl te boven ging: want deeze zegt, dat hij met eenige uitgezogte woorden en fpreekwijzen, als met kostbaare gefteenten, zogt te pronken, leidende daar door den Leezer van de zaak af, en overlaadende zijne redeneeringen met overtollige woorden en fpreuken. J. SCALIGER vindt den ftijl zijner brieven mede al te hoogdravend, en te veel gelijkende naar dien van een brommenden Redenaar. Daniel HUET, integendeel, prijst hem, dat hij zig niet bond aan den ftijl van een ander, noch onder 't juk van flaaffche navolging buigen wilde, maar op eigen wieken dreef.

Anderen, als CRINITIUS en G. J. VOSSIUS zeggen, dat hij zeer verlekkerd was op het uitvinden van nieuwe woorden. Doch als men zijn eigen antwoord over een dergelijk onderwerp, gefchreeven aan B. SCALA, inziet, zou men moeten befluiten, dat men bij zijn leeven meest gevallen heeft over zijne ouderwetfche woorden: want zijne verantwoording behelst eene verdediging van 't gebruik der *Latijnfche* woorden, die bij goede Schrijvers gevonden worden, fchoon door den tijd in onbruik geraakt, weder in zwang te brengen. Scala had zig op CICERO beroepen; maar POLITIANUS vraagt hem, of hij dan VARRO, LIVIUS, SALUSTIUS, QUINTILIANUS, SENECA en de beide PLINIUSSEN, als Barbaaren verwerpen durft. Op de fpreuk van J. CÆSAR, *dat een woord, 't welk niet zeer in gebruik is, moet gemijd worden als een klip,* antwoord hij, dat die fpreuk zeer goed was ten tijde van J. CÆSAR, als ieder een Latijn fprak. Maar nu, zegt hij, is de *Latijnfche* fpraak doorgaans onbekend, en wordt niet meer bij de Minnemoeders, maar bij de Schoolmeefters geleerd. Die Meesters, zegt hij verder, moeten zulke woorden voor de gebruiklijkfte en gangbaarfte houden, die uit de fchriften der Ouden gehaald worden. En als SCALA hem nader toonde, dat hij groote achting voor LIVIUS en SALUSTIUS had, doch niet zo groot voor

AN-

SENECA, QUINTILIANUS, noch voor de PLINIUSSEN, was 't zeggen van ANGELUS daar op, dat SCALA het al te drok had met het schrijven van Historien, en dus geen tijd om die voortreffelijke Schrijvers na te zien.

Laat ons dit 'er nog bijvoegen: men vindt dat deeze SCALA zo kiesch was, dat hij eenen HERMELAUS BARBARUS, om het gebruiken van het woord *Ferruminator*, den naam van *Ferruminator* gaf; en zeer mild was met het geeven van dergelijke bijnaamen aan anderen, die zig van niet al te bekende woorden bedienden. Dit hem ook door ANGELUS te gemoet gevoerd zijnde, zeide SCALA daarop, dat hij 't altoos zoude blijven afkeuren, als het in een oneigen zin was; waar op hij de toestemming van alle kundigen moest verkrijgen. SCALA was sterk gebeeten op de letter R; en deeze driemaal voorkomende in 't woord *Ferruminator*, kon hij dien brok niet verzwelgen.

ANGEREN, een Dorp in *Gelderland*, en wel in de *Overbetuwe*, na bij den *Rhijn*. In de meergemelde schatting van 't jaar 1547, droeg dit Dorp 194 guldens, 6 st. 3 en een vierde pen. De Heer ALTING zegt hier van: *Angeren*, bij den Rhijn, niet verre van *Heussen*; en PONTANUS, in zijn *Geldersche Geschiedenissen*, VI. Boek: „ Hier van heeft OTTO, Graave van *Gelder-* „ *land*, een deel der tienden, in 't jaar 1255, toegeweezen aan „ 't Klooster *Gravendaal* aan de Niers." Dit aanzienlijk Dorp heeft een Gereformeerde Kerk en Predikant; zijnde de eerste aldaar beroepen in 't jaar 1609.

ANGJUM; zie AANGJUM.

ANGRIVARIEN, een Volk, welk zijne woonplaats had, tusschen de *Eems* en de *Wezer*. CLUVERIUS meent hunnen naam te vinden in de Stad en het Dorp *Engeren*. Zo ras CÆSAR bericht kreeg van den afval deezer volken, heeft hij hunne trouwloosheid, door SERTINUS, met brand en moord doen boeten; dan dit belette niet, dat zij zig naderhand wederom vereenigden met de *Germaanen*, die, om den hun aangedaanen smaat te wreeken, zig tegen de *Romeinen* ten strijde bereid hadden. De standplaats, hier uitgekoozen, was omslooten met stroomen en bosschen, en de laatste omgeeven van diepe poelen en moerasfen, uitgezonderd dat de

Angrivarien, aan de eene zijde, hunne standplaats met een breeden Dijk hadden opgehoogd, om zig van de *Cheruscen* te scheiden; dan, met al hunnen moed, moesten zij, op das pas, voor de zegevierende wapenen der *Romeinen* bukken. Op deeze overwinning deed CÆSAR een tros van wapenen stichten, met het trotsche opschrift: *Dat het heir van Tiberius Cæsar, afgezoi loogd hebbende de Volken tusschen Rijn en Elve, die gedenkteekenen aan Mars, Jupiter en Augustus geheiligd had.* De *Angrivarien*, door deeze nederlaag der *Germaanen*, zig hulploos bevindende, waren verpligt, zig aan de magt der *Romeinen* te onderwerpen, om vergiffenis te ontvangen; die hun daarop geschonken werd. Men stelt deeze onderwerping geschied te zijn, in 't jaar 771, na de stichting van *Rome*, en in 't 18de, na de geboorte van CHRISTUS. Niet min zegepraalend was de overwinning, welke GERMANICUS, op deeze en andere Volken, die hunne woonplaatzen aan de *Elve* hadden, kort daar na behaalde; zie TACITUS *Jaarb.* Cap. 8, 9, 22, 41.

ANGWIERD; zie op AANGWIRDEN.

ANHOLT, en ook wel *Aanholt*, een steedje in de Vereenigde Nederlanden, in 't Z. O. van *Zutphen*, aan den ouden *Tsfel*, op de Grenzen van 't Land van *Kleef* en 't Bisdom *Munster*. Het is eene Heerlijkheid, aan 't einde van 't Graafschap *van den Berg*, tusschen *Tsfelmonde* en *Emmerik*. Groote verschillen hebben over 't zelve plaats gehad; beweerende die van *Anholt*, dat de Heerlijkheid was een *Rijksleen*, en geen overhoofd had dan den Keizer; daar die van *Gelderland* zig tegen verzetteden, en, in 't jaar 1700, nog met den Grondheer over twistten. Men vindt echter, dat *Anholt* zo wel als *Bredevoort*, in 't jaar 1532, op de schattingslijsten van 't Graafschap *Zutphen* is aangeslagen, en op zekere somme gesteld. Hertog KAREL VAN GELDER, deeze Heerlijkheid aan JACOB VAN BRONKHORST, door magt van wapenen, ontnomen hebbende, droeg dezelve, volgens SLICHTENHORST, in 't jaar 1537, ter Leen op aan DIRK VAN BRONKHORST, Vrijheer van *Batenburg*, dien hij wederom in gunst had aangenoomen. VAN DER HOUVE zegt, dat zij, om voorgemelde reden, in de gedaane schatting van 't jaar 1547, bedraagende 184 gl. 2 st. 6 een tweede penn. weigerde te voldoen. In 't jaar van 1578,

tekende de Heer van *Anholt*, na dat hij zitting onder de *Gelderfche* Edelen genomen had, als Bannerheer, de vermaarde *Unie van Utrecht*. Doch naderhand de *Spaanfche* partij gekoozen hebbende, werd het Stedeken *Anholt*, in 't jaar 1580, door den *Gelderfchen* Overfte HEGEMAN, uitgeplonderd en verbrand. In 't jaar 1717 beweerde de Baron HEEMS, als Afgezant van den Keizer bij Hunne Gr. Mog. dat *Anholt* onafhanglijk van *Gelderland* was; tegen welk vertoog de Staaten dier Provintie hun recht breedvoerig aantoonden. Dit gefchil, als nog onbeflist zijnde, is oorzaak, dat op *Anholt* geen recht van Oppermagt door *Gelderland* geoeffend wordt.

ANJOU; (*Hertog van*) zie ALENÇON.

ANKER, (K.) was, in 't jaar 1666, Kapitein in dienst van 't Edele Mog. Collegie ter Admiraliteit van 't Noorderkwartier. Door gebrek aan Volk moest hij, nevens nog eenige anderen, met zijn Schip *de Eendragt*, voerende 44 ftukken, of fchoon hij behoorde onder de Vloot van den Luitenant Admiraal JAN CORNELISZ. MEPPEL, in *Noord-Holland* blijven, en dus ook verftooken van de Eer der overwinninge, op de *Engelfchen* behaald, op den 11den Junij. Maar de Vloot, op den 4den Julij, wederom in Zee geloopen zijnde, bevond hij zig bij dezelve, en had rijklijk zijn aandeel in 't vreeslijk gevegt, dat tusfchen de *Hollandfche* en *Engelfche* Vlooten voorviel, op den 4den Augustus, dien noodlottigen dag, voor zo veelen van de vermaardfte Nederlandfche Zeelieden van dien tijd. De Admiraal VAN MEPPEL, en onder hem de Kapiteinen van 't Noorderkwartier, beftreeden met mannenmoed den *Engelfchen* Vice-Admiraal van de blaauwe Vlag. In 't jaar 1672 voerde hij 't Schip *Alkmaar*, en bevond zig mede onder de Vloot, die door den Staat tegen *Engeland* en *Frankrijk* gezonden was: hij deelde dus mede in de heerlijke overwinning op de *Engelfchen*, op den 7den Junij, voor *Soulsbaaij* behaald.

Zie BRANDT en CENTEN, *Hist. van Enkh.* II. Deel, bl. 248, 251, 281.

ANKEVEEN, een aanzienlijk Dorp in 't Nederfticht van *Utrecht*, en niet, zo als GOUDHOEVEN zegt, onder *Naarden* behoorende.

 Toen

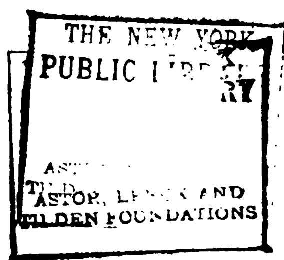
Toen de *Franschen*, in 't Jaar 1672, zig van de Provintie *Utrecht*, en van een gedeelte van *Holland* hadden meester gemaakt, en daar onder ook van *Naarden*, werd, door Prins WILLEM DEN DERDEN, eenig Volk in '*s Graveland* en 't Dorp *Ankeveen* gelegt, om deeze beide Posten te bewaaren. De *Franschen*, hier van, door eenige tekenen, uit *Naarden* en *Amersfoort*, verwittigd zijnde, kwamen terstond, met eenige duizenden Man, aantrekken, om de Stad *Naarden*, (daar zijne Hoogheid een aanslag op ontworpen had, maar toen niet ter uitvoer bracht) te hulpe te komen; dan, bij hunne komst, vonden zij die Stad door het Staatsche Volk verlaaten, en trokken daarop naar '*s Graveland*, om het oog te houden, of de Prins den aanslag hervatten mogt. Op den 7den October deeden zij een aanval op een klein Schansje, door de *Hollanders* in der haast opgeworpen, en bezet met veertig Mannen, dat zij ligtelijk veroverden, en verder eenige Huizen in '*s Graveland* verbrandden: maakende voorts eene vertooning, als of zij op den *Ankeveenschen Brug*, daar het Regiment van den Overste STOKHEIM geposteerd lag, wilden aanvallen. Doch deeze, met een zonderlingen moed, en aangespoord door de tegenwoordigheid van den Veld-Marschalk Graave MAURITS, in allerhaast uit *Muijden* derwaarts gereeden zijnde, werden de *Franschen* (die op den 9den dier Maand, 's voordemiddags ten elf uuren, met een sterke magt en geweldige woede, aanvielen) zodanig afgeslagen, dat ze, met groot verlies, deinzen moesten. De besprongenen verlooren maar één eenig Man, zijnde een Kapitein. De *Franschen* binnen *Naarden*, om deeze schade en schande te wreeken, trokken den 26sten November (N. S.) uit, meenende *Ankeveen* in de assche te leggen; maar terwijl zij bezig waren met eenige Huizen aantesteeken, wierden zij, door een partij Staatschen, zodanig begroet, dat ze met der haast naar *Naarden* te rug trokken. Dit Dorp behoort in 't Kerklijke onder *Amersfoort*.

ANKEVEERE, een der Polders in *Zuidbeveland*, ten Westen van Heer *Arentskerke Polder*, beslaande 259 Gemeten en 175 Roeden, waar van de Waterpenningen thans tien schellingen zijn. Deeze Polder, die zwaare lasten tot de Dijkwerken dragen moet, is daarom door de Staaten van *Zeeland*, vrijdom vergund van

al-

J. Buys, delin. Reinr Vinkeles, sculp. 1786.

alle de gewoone en buitengewoone Staaten Penningen, en van de twee Schellingen op ieder Gemet, voor den tijd van veertien jaaren; welke tijd, in het jaar 1758, verscheenen was.

Anloo, een der Dorpen van 't Landschap *Drenthe*, onder den *Dingspil* of Regtbank van 't *Oostermeer*; zijnde een Schoutschap, hebbende Kerk en Predikant, staande onder de Klassis van *Noordervoord* en 't *Oostermeer*.

„ *Anloo*, (zegt de Heer ALTING) onder de zesde Dingspil of „ Rechtbank van *Oostermeer*, heeft den naam bekomen van *Annen*, de naaste buurt, zijnde in een lagen grond; en van 't „ Loo, dat is een verheven plaats, die het beslaat 1300 schreden van de Stad *Groningen*. Breder gewag is hier van in de „ Brieven van *Werden*."

Zie *Not. Germ.* pag. 2.

Anna *van Egmond*, eenige Dochter en Erfgenaame van MAXIMILIAAN, Graave van *Buuren* en *Leerdam*, eerste Gemalin van WILLEM DEN EERSTEN, Prinse van *Oranje*, waar mede zij, met gunstige toestemming van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, in 't jaar 1551, in den Echt verbonden werd; en door welk Huwelijk alle de groote Goederen uit den Huize van *Buuren*, als de Heerlijkheden *IJsselstein*, *St. Maartendijk*, midsgaders *Cortgeene* enz. in het Huis van *Oranje* zijn overgebracht. Dit doorluchtig Huwelijk werd, in het jaar 1558, door den dood vernietigd; stervende deeze Prinses in het vijf en twintigste jaar haars ouderdoms, nalaatende eenen Zoon, PHILIPS WILLEM, en eene Dochter MARIA, die naderhand getrouwd is met PHILIPS, Graave van *Hohenlo*.

Anna, Aartshertogin van *Oostenrijk*, Dochter van Keizer MAXIMILIAAN, verloofde Bruid van KAREL, Erfprins van *Spanje*, en daarna, in 't jaar 1570, de vierde Echtgenoote van PHILIPS DEN TWEEDEN, Koning van *Spanje*, haaren Oom. De Paus gaf dispensatie tot dit Bloedschandig Huwelijk, waar van aan den President van 't Hof van *Holland* (dat toenmaals zijne Vergaderingen niet op het Hof, zo als tegenwoordig, maar in een Zaal van 't Klooster der Predikheeren in 't *Voorhout* hield) op den

28sten Julij kennis gegeeven werd; met bijgevoegd bericht, dat 's Konings ondertrouwde Gemalin door *Nederland*, en van daar te Water haare reize naar *Spanje* meende te doen. Om den Hertog VAN ALBA te wille te zijn, werd beslooten dat door de gezamentlijke Landschappen, een geschenk van fijne Lijwaaten, Vorstelijk Huisraad en Nederlandsche Tapijten, versierd met de Wapenen der bijzondere Provintien, ter waarde van 100,000 Kroonen, op den 19den van Augustus, wanneer haare Majesteit meende te *Nijmeegen* te zijn, zou worden aangeboden, en dat *Holland* in de gemelde somme 28000 Guldens zoude dragen. Met groot genoegen werd het eerste Lid van dat voorstel aangehoord, en de Staaten Boden gelast te vertrekken naar *Nijmeegen*, om aldaar tot het verblijf van de twaalf Afgevaardigden het noodige te verzorgen. Doch die van *Holland*, aldaar bij den Hertog gehoor hebbende, klaagden over hun aandeel in de toegestaane somme van 100,000 Kroonen, als te hoog zijnde in de gemaakte verdeeling. ALBA, die, naar de wijze der Tirannen, geen tegenspraak duldde, was misnoegd over die naauwgezetheid, (zo als hij het noemde) zeggende dat dit geen gewoone Bede, maar slegts een vrijwillige gift was, om daar mede hunne Liefde voor de Gemalin van hunnen Landsheer te betoonen. — De geschenken, der Vorstinne aangebooden, werden zo gunstig ontvangen, dat de stuursche PHILIPS zig naderhand verpligt vond, de Staaten van *Holland* in 't bijzonder 'er voor te bedanken. Van *Nijmeegen* begaf de Vorstin zig naar *Antwerpen*, alwaar zij, verzeld van haare twee Broeders, ALBERTUS en WENCELAUS, plegtig werd ingehaald. Men zag, kort daarna, twee Penningen, waarop gemelde Broeders, nevens MATTHIAS en MAXIMILIAAN vertoond werden. — In de maand September nam ANNA VAN OOSTENRIJK de reize aan naar *Spanje*, gaande van *Bergen op den Zoom* naar *Vlissingen*, en van daar met een Vloot van 90 Zeilen, waaronder 26 Oorlogschepen, onder bevel van de Graave VAN BOSSU; om welke eer ALBA sterk had aangehouden, om alzo op eene welvoegelijke wijze de Nederlanden te verlaten. Dan dit gelukte hem zo min als de Nederlanders, die geen de minste vrugt zagen van de bede, die zij aan de Vorstin gedaan hadden, om bij haaren aanstaanden Gemaal eenige verzagting te bewerken. Na een gelukkigen overtogt, werd het Huwelijk, den 12den November,

te

te *Segovia* voltrokken; waarop mede verscheiden Penningen geslagen zijn. Volgens STRADA overleed deeze ANNA VAN OOSTENRIJK in het jaar 1573.

Zie Res. van Holland, 28 Julij 1570, 9, 10 en 13 Augustus en 2 Maart 1571; HOOFD, *Nederl. Historie*, fol. 216.

ANNA *van Saxen*, Dochter van MAURITS, Hertog van *Saxen*, overleeden in 't jaar 1553. Haare Moeder was AGNES, gebooren Landgravinne van *Hessen*. Deeze ANNA, gebooren in 't jaar 1544, werd, na den dood haars Vaders, opgevoed door den Keurvorst AUGUSTUS, die haar, in het jaar 1561, ten Huwelijk gaf aan Prinse WILLEM DEN EERSTEN; wordende de plegtigheid daarvan te *Leipzig* gevierd. STRADA zegt, dat de Regentesse der Vereenigde Nederlanden den Prinse dit Huwelijk eerst trachtte te ontraden, om reden, dat zij den Lutherschen Godsdienst toegedaan was. Uit de Geschiedenissen, en vooral uit het leven van WILLEM DEN EERSTEN, blijkt duidelijk, welke moeilijkheden dit Huwelijk, om die zelfde reden, veroorzaakt hebbe, die van geen gelukkig gevolg waren. Deeze Vorstin, (die de Heer HOOFT, *een wijf pootig, uitermaten ongeregeld van Leven, die haaren man smadelijk en met veele wederwaardigheden bejegende*, noemt) werd, na dat zij haaren Gemaal twee Zoonen, als MAURITS, die in 1566 te *Breda* overleed, en MAURITS, Prins van *Oranje*, en twee Dochters, ANNA en AMELIA, ter waereld gebracht had, in 't jaar 1575 aan den Keurvorst te rug gezonden; hertrouwende den Vorst, bij haar leeven, met CHARLOTTA VAN BOURBON. Onzeker is, echter, de oorzaak van deeze huwelijksscheiding. STRADA zegt dat het om overspel was; doch hij is ook de eenigste, die dit zegt. THUANUS schrijft het aan haar los en wulpsch gedrag toe. HARRÆUS en MULLER brengen het op de oneenigheden, welke, ten dien tijd, tusschen de *Lutherschen* en *Gereformeerden* plaats hadden, en doen ons denken, dat het om verschil van den Godsdienst was. Dit is zeker, dat zij, te *Dresden* komende, door den Keurvorst in bewaaring genomen werd, in welke zij overleed, den 18den December 1577; wordende zonder staatsie begraven. Men heeft van haar een over-

 heer-

heerlijk Pourtrait, in 't Koper gebracht door J. HOUBRAKEN.

ANNA VAN BRUNSWIJK LUNENBURG, Kroonprinsesse van *Groot Brittanje*, wiens Grootvader was GEORGE DE EERSTE, die, als Keurvorst van *Hanover*, na het overlijden van Koninginne ANNA, den *Britschen* Throon beklom, in 't jaar 1714, en gevolgd werd, in 't jaar 1727, door haare Koninglijke Hoogheids Vader, den Prins van *Walles*, onder den naam van GEORGE DEN II, die ten Huwelijk had CAROLINA, Keurvorstinne van *Hanover*; uit welke Vorstelijke Persoonaadjen gebooren is Haare Koninglijke Hoogheid, den 2den November des jaars 1709. Eene Vorstin, welke met regt gezegd mag worden, eene opvoeding te hebben genooten, niet alleen overeenkomstig haarer hooge geboorte, maar als een voorbeeld van alle regtgeaarte Christen ouders, en bijzonder van eene Moeder, die den roem had, de verstandigste Vorstin van haaren tijd te zijn; en dus, zo wegens haarer Hoogheids rang, als uitmuntende deugden en hoedanigheden, de eenigste Prinses van haaren tijd was, die tot een Gemalin voor een der beste Vorsten, (zo als men zijne Doorlugtigste Hoogheid, den Heere Prinse van *Oranje*, WILLEM DEN IV, meer dan eens genoemd vindt, konde worden uitgedacht.

WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, de eenige overgeblevene spruit van het Doorluchtig Huis van *Oranje* zijnde, zo was deszelfs Vrouw Moeder, de Prinsesse MARIA LOUISA van *Hessen Kassel*, Douariere van wijlen zijne Hoogheid JOHAN WILLEM FRISO, al vroeg bedacht, deezen haaren Vorstelijken Telg door den band des Huwelijks te doen vereenigen. Tot het maaken van eenen aanvang van de Huwelijksonderhandelingen, was, door zijne Hoogheid, een zijner vertrouwden naar *Engeland* afgevaardigd. Zij scheenen in den beginne veel tegenstand te zullen ontmoeten; waar over men zig niet behoeft te verwonderen, als men in aanmerking neemt, de Hooge en Luisterrijke Pretendenten, die naar de Kroon-Prinsesse haakten. Dan de Vorstin CAROLINA, in aanmerking neemende, het belang van den Protestanschen Godsdienst, en de deugden en hoedanigheden van wijlen zijne Doorluchtigheid kennende, vond het raadzaamst het zelve doortezetten. De Koning, dus mede ten voordeele van onzen Prins overhellende, deed, op den 13den Maij 1733, door den Her-

tog

tog VAN NEWCASTLE, aan het Hooger-Huis, en door den Ridder ROBBERT WALPOLE, aan de Gemeenten bekend maken, dat gemelde zijne Hoogheid de Huwelijks-voorslagen had laaten doen, en na dat de Koning die had goed gekeurd, een Gevolmagtigden gezonden, om de Artikelen van 't Huwelijks-Contract te sluiten; dat de Koning nodig geoordeeld had, daar van aan het Huis kennis te geeven, in verzekering, dat zodanig Huwelijk aan zijne Onderdaanen allen genoegen verschaffen zou; verwagtende voorts, dat het Huis hem zoude in staat stellen, om aan de Prinses, zijne oudste Dochter, zodanige Huwelijks-gift te geeven, als met de tegenwoordige omstandigheden overeen zouden komen.

Deeze bekendmaaking werd niet alleen door beide de Huizen, maar door de gansche Natie zodanig toegejuicht, dat 'er weinige voorbeelden van dergelijke algemeene goedkeuringe te vinden zijn; waar van de Dank-Adresfen der beide Huizen onwederspreekbaare bewijzen opleeveren. Wil men sterker bewijs dan woorden, men zie het volgende besluit, genomen door de Gemeenten, hier in bestaande: ,, om uit het geld, dat in de Exchequer overig gebleeven was, uit de verkooping van 't Eiland *St. Chrisstoffel*, zijne Majesteit te authoriseeren, de somme van Tachtig duizend Ponden Sterlings, maakende 8,80,000 Guldens Hollands geld, te doen dienen en te appliceeren tot een Dote voor de *Kroon-Princessen.* De Bil, hier van gemaakt, in het Hooger Huis, na voorafgaande leezing, goedgekeurd, werd met de Koninglijke toestemming bevestigd. Ook behaagde het den Vorst, terwijl men bezig was met het Huwelijks-Contract te regelen, zijnen aanstaanden Vorstelijken Schoonzoon met het Eerteken van de *Ridderorder* van den Kousseband te beschenken. De Artikelen in orde gebracht zijnde, ontving de Heer DUNCAN, Minister van zijne Hoogheid, dezelve verzegeld, en vertrok daar mede naar *Friesland.*

In de maand November vertrok de Prins naar *Engeland*, met het Koninglijke Jacht de *Fubbs*, en landde daar mede den 18den te *Greenwich.* Alle de omstandigheden, bij 's Vorsten aankomst aldaar, spaaren wij tot het Art. van zijne Hoogheid zelve. Alleen zeggen wij hier, dat de Prins, den 19den, door den Koning op het minzaamst ontvangen werd; niet min teder en liefderijk was de ontmoeting van onzen Vorst bij de Koninginne,

Den volgenden dag, des avonds om agt uuren, werd dezelve, voor de eerstemaal, in het vertrek van haare *Koninglijke Hoogheid* geleid, en na dezelve, op de tederste wijze, van zijne gevoelens voor haare persoon onderricht te hebben, geleidde de Prinses den Prins naar het vertrek der Koninginne.

De dag ter voltrekking van het Huwelijk deezer doorluchtige Personaadjen was bepaald op den 23sten. Dan het behaagde den Hemel, den Prins door eene zwaare ziekte aan te tasten; waar door het werd uitgesteld tot den 25sten Maart 1734. Op den avond van dien dag werd het voltrokken, met zo veel pracht en luister, dat hetzelve alle verbeelding te boven gaat, zo in kleederen als anderzints.

Men vindt 'er van gemeld, dat de Vorstelijke Bruidegom gekleed was in Fluweel, ongemeen rijk met goud geborduurd, en met Diamanten knoopen, wordende ieder knoop op 300 ponden sterlings, dat is 3300 Gl. Hollands geschat; en dat de Juweelen, waar mede de Prinses praalde, onwaardeerlijk waren. Daags daar aanvolgende ontvingen hunne Majesteiten en de Vorstelijke Persoonen de gelukwenschingen van alle de Standen des Rijks, in nederige Dankadressen, als ook van de Magistraat van *Londen.* Haare Hoogheid beantwoordde die van het *Lagerhuis* met deeze woorden: *Ik zeg het Lagerhuis dank, dat het standvastig zijnen ijver en toegenegenheid voor den Koning betoond heeft, en ik ben ten uiterſten verblijd, dat de verkiezing des Konings in deeze gelegenheid deszelfs goekeuring heeft gevonden.*

Op den 19den April presenteerde de Kancelier van de *Exchequer* aan het *Lagerhuis* een boodschap des Konings, van deeze inhoud:

GEORGE REX.

Naar dien het zijner Majesteit behaagd heeft te ordonneeren, dat onder het groot Zegel van Groot Brittannie, *opene Brieven worden gepasseerd, om, ten blijke van zijne Koninglijke gunste en genegenheid voor de* Princesse Rojaal, *een jaarlijks Pensioen van* 5000 *ponden Sterlings vast te stellen, en de tegenwoordige wetten zijne Majesteit verhinderen 't zelve langer dan voor zijn eigen leeven te accordeeren, zo hoopt zijne Ma-*

Majesteit, dat hij geauthoriseerd zal worden, om zodanig Octrooi, geduurende het leeven van de gemelde Princesse Royaal, *te mogen verleenen, ingevalle zij zijne Majesteit overleefde; de overweeging daar van aan het Huis recommandeerende.*

De vraag, of het geoorlofd zoude wezen, een dergelijke Bill in te brengen, in omvraage gebragt zijnde, waren 'er eenigen van gedachten dat dit te verre zoude gaan: nogthans ging dezelve door, met eene meerderheid van 139 tegen 47 stemmen; de Bill, welke reeds gereed was, werd aanstonds eens en andermaal gelezen, en aan een Committé gesteld. Den 23sten ging dezelve in het *Lagerhuis* door, en werd aan de Lords gezonden, welke daar in toestemden. Nadat zij, op den 27sten, van den Throon met Koninglijke toestemming bekrachtigd was, werd het Parlement geprorogeerd. Eenige dagen daarna, behaagde het den Koning, door een Missive, H. H. Mogende van de voltrekking des Huwelijks kennis te geeven; welke Missive daarop terstond met dankzegging en blijken van goedkeuring beantwoord werd.

Op den 3den Maij vertrokken Haare Hoogheden, na een teder affcheid, zo van Haare Majesteiten als van het geheele Hof genomen te hebben, uit *Londen*, doch staken niet voor den 5den, met het Jacht de *Fubbs*, in Zee; en landden met dat en de andere Jachten, des morgens van den 7den, te *Rotterdam*. Wij zullen ons niet inlaaten met een verhaal van de wijze, op welke Haare Hoogheden ontvangen werden in alle de Steden, die dezelve met Hunne tegenwoordigheid vereerden, om *Friesland*, en wel om de Hoofdstad van die Provintie, te bereiken. Alleen zeggen wij, dat het Vorstelijke paar, den 11den der gemelde Maand, onder eene ongelooflijke toejuiching van dé Burgerij, zijne Intreede te *Leeuwaarden* deed. Hier smaakten de jonggehuwden het aangenaame genot der standvastige Huwlijksliefde, tot op den 10den Julij des jaars 1734, op welken dag Zijne Doorluchtige Hoogheid, gedreeven door deszelfs ingebooren en Heldenmoed, zig van Haare Koninglijke Hoogheid scheidde, ter bijwooning van den Veldtocht aan den *Rhijn*. Midlerwijl begaf zig de Koninglijke Prinsesse naar *Engeland*, alwaar dezelve haar verblijf hield, tot de terugkomst van haaren Gemaal in *Holland*; 't was niet voor den 9den der maand December, dat deeze Vorstelijke Personaadjen elkander te *Calais* omhelsden. Van daar

ver-

vertrokken den 15den, kwamen, met kleine dagreizen, de 23sten te *Breda*, en na verloop van eenigen tijd in 's *Graven hage*, van waar zij zich haar het *Loo* begaven.

Op het Art. van zijne Hoogheid Prins WILLEM DEN VIERDEN, zullen wij verslag moeten doen van de geschillen, omtrent deezen tijd ontstaan, over de Erföpvolging in het Huis van *Nassau Siegen*, als mede het gevolg daarvan; hier zeggen wij alleen, dat Zijne Majesteit van *Groot-Brittannie* zig veele moeite gaf om de zaak naar rechten, en ten voordeele van onzen Vorst, te helpen handhaven. Dit verschil is, in dit Jaar 1786, ten nadeele van den tegenwoordige Erfstadhouder uitgesprooken, en de Prins van Nassau, als wettig eigenaar daar van erkend. Haare Koninglijke Hoogheid genoot het vermaak, Haaren Koninglijken Vader, bij deszelfs terug reize van *Hanover* naar *Engeland*, op den 3den November op het Lusthuis 't *Loo* te omhelzen.

Het was niet voor de maand April des volgenden Jaars, dat de *Leeuwaarders* het genoegen hadden, het Vorstelijke paar weder te aanschouwen. Na dat zij het genot daarvan eenige dagen gehad hadden, vertrok de Prins met zijne Gemalinne, den 19den van die Maand, naar de Provintie *Groningen*. In *Holland* kreeg men intusschen tijding van de Zwangerheid der Vorstinne; en Haare Koninglijke Hoogheid, verkiezende Haar Kraambedde in *Hollands* Hofplaats te houden, begaf zig derwaarts, met den Prins. Op den 19den van de maand December 1736, beviel de Vorstin aldaar van eene Princesse, die kort daarna overleed, wordende in het Vorstelijk Graf ter Aarde besteld.

Prinses ANNA deelde, in de maand September des volgenden Jaars, benevens Haaren Doorluchtigen Gemaal, in de huldiging als Baron van *Breda*. — Dat 's Menschen leven, van de grooten zo wel als van de minderen, met een geduurzaame mengeling van vreugde en droefheid verzeld is, ondervond Haare Koninglijke Hoogheid, als Haar de droefmaare verkondigde het overlijden van de uitmuntendste Vorstinne WILHELMINA DOROTHEA CAROLINA, Koninginne van *Groot-Brittannie*, Dochter van JOHAN FREDRIK, Markgraave van *Brandenburg Anspach*, welke, op den eersten November, in den ouderdom van 55 Jaaren, 8 Maanden en 13 Dagen, het tijdelijke met het eeuwige verwisselen.

Andermaal verloste, op den 21sten December 1739, Haare

K.

K. Hoogheid van eene Dochter; welke, echter, niet langer dan een half uur het Leven genoot, en in *Friesland* begraaven werd.

Dan, op den 28sten Februarij 1743, bracht Haare Koninglijke Hoogheid ten derdemaale eene Prinses ter Waereld, van welke wij hierna eenige melding zullen maaken, onder den naam van CAROLINA, waarmede dezelve, op den 10den Maart, bij de toediening des H. Doops, te *Leeuwaarden* benoemd werd.

Hoe verlangende Zijne Doorluchtige Hoogheid, en allen die het Huis van *Oranje* waren toegedaan, ook waren, dat uit 's Vorsten Huwelijk eene Mannelijk Spruit mocht gebooren worden, behaagde het den Hemel niet, als nog aan deeze wenschen te voldoen; bevallende de Prinses, voor de vierdemaal, op den 15den November 1746, van eene Dogter, die, even als de twee voorgaande, maar kort het leeven mocht genieten; stervende den 2den Januarij 1747.

Dit Jaar, schoon dus met smart voor 't Vorstelijk Huis aanvangende, was het echter, waarin de *Oranje Zon*, met meerder luister en heerlijkheid, begon te praalen; dit Jaar was het, waar in Prins WILLEM DE IV, die, om Zijne Deugden en Vorstelijke hoedanigheden, bij het zinken van 't Schip van Staat, als de eenige Stuurman, waarop Neerlands Volk al zijn hoop en vertrouwen stelde, gezien was, gesteld werd in alle de waardigheden en Ampten, die Zijne Doorluchtige Voorvaderen met roem bekleed hadden; zie W. C. H. FRISO.

Om alle herhaalingen, zo veel in ons is, te vermijden, zwijgen wij hier van al het geen bij die groote Staatsverwisseling is voorgevallen, en bepaalen ons alleen tot het geen den persoon van haare Koninglijke Hoogheid in 't bijzonder betreft, zonder melding te maaken zo van het aandeel, welk haare K. H. nam in de vreugde van haaren Gemaal, als van de Ontvangst en vreugdebedrijven, allomme deswegen in alle Steden en Plaatzen betoond: zo wel bij de verkiezing van Zijne Doorluchtige Hoogheid tot Stadhouder enz. enz., als naderhand bij de Erflijke verklaaring van dat gewichtig en aanzienlijk Ampt, in de Mannelijke en Vrouwelijke Linie.

Bij alle deeze groote veranderingen en verheffingen van 't Vorstelijk Huis, had de Prins het genoegen, in de maand November dezes Jaars, aan de Heeren *Staaten van Holland en West-*

vries-

vriesland te konnen melden, dat haare K. H. deszelfs Gemalinne zig weder in eenen gezegenden staat bevond; en dit genoegen werd algemeener, als men alomme de tijding kreeg, dat hoogstgemelde haare Hoogheid, den 8sten Maart 1748, gelukkig verlost was van een welgeschaapen Zoon, WILLEM DEN VIJFDEN, *Neerlands Erf-Stadhouder*, bij deszelfs geboorte bekend met den naam van *Graave van Buuren*. Op het Art. van dien Vorst zullen wij een volledig verslag geeven van de vreugde, die deszelfs Geboorte alomme door gansch Nederland verwekte, en hoe dezelve gevierd werd.

Dus zoude men gezegd hebben dat haarer K. Hoogheids wenschen vervuld waren, en zij, met haaren Gemaal, in 't volle genot der Aardsche Zegeningen zig had konnen verlustigen. Maar hoe onbestendig is 's Waerelds voorspoed! De Doorluchtige Prins werd, in het jaar 1748, van eene zwaare Ziekte aangetast; en hoe wel de Vorst, na verloop van eenigen tijd, van dezelve hersteld scheen, was zijne gezondheid nooit recht bestendig, maar altoos met toevallen verzeld, die van dag tot dag vermeerderden. De vreeze, die men had, dat Hij onder dezelve, en onder zijnen onophoudelijken arbeid, ten nutte van Land en Volk besteed, bezwijken zoude, deed zijne Lijfärtzen nodig oordeelen, het gebruik der Wateren en Baden te *Aken*. Daar heen vertrok de Prins den 3den September 1751. Na deszelfs terugkomst, op den 10den October, had men wel eenige flaauwe hoop; doch eenige dagen daarna vertoonden zig de voorige ongemakken, sterker dan te vooren, en duurden tot den beslissende dag van den 22sten dier Maand, waarop Zijne Hoogheid zagtelijk den geest gaf.

Van dit tijdstip af aan is het, door de schikkingen, zo door den Prins, als door 's Lands Staaten, ingevalle van 's Vorsten overlijden, gemaakt, dat wij meenen den Leezer *Haare Koninglijke Hoogheid*, als Gouvernante en Voogdesse van den *Prinse Erf-Stadhouder*, een weinig nader te moeten doen kennen.

Sints haare vroege jeugd had zij de verhevenste denkbeelden en gevoelens, die ooit van eene Vorstin te wagten geweest waren, doen zien. Van haare Koninglijke Vrouw Moeder, die liever 's Waerelds ijdelen roem had opgeofferd, en de Keizerlijke Kroon geweigerd, dan den Godsdienst haarer Voorvaderen verlaten, had zij den eerbied en liefde voor den Hervormden Godsdienst

dienst ingezogen; en bezwangerd met de zaaden daar van, gaf ze, reeds in haare eerste jeugd, blijken van alle die zeldzaame hoedanigheden, waar door men haar in rijper jaaren zag uitblinken.

Haare gedaante was overeenkomstig der grootheid van eene Vorstin. Uit haar Weezen, waarin de minzaamheid uitblonk, straalde tevens de verhevenheid haarer Ziele. Men heeft van haar, zonder vleijerij, getuigd, dat ze ervaaren was in fraaije Konsten en Wetenschappen; dat ze verscheiden Taalen met de sierlijkste netheid en vaardigheid wist te spreeken, zijnde haare bewoordingen beschaafd en duidelijk. Boven dit alles bezat de Vorstin eene bijzondere bekwaamheid in de kennis der menschelijke geaartheid, waardoor zij gezegd wordt, zig zelden bedrogen te hebben gevonden, in de keuze van die geenen, welke zij met haar vertrouwen verwaardigde. Geen grooter Vijandin dan zij, uiterlijk was 'er van schijn en gemaaktheid, welke zij in de harten lezen kon. Wat haar verstand betreft, men vindt meer dan één bewijs, dat het zeer uitgebreid moet geweest zijn; konnende zij verscheiden zaken van verschillenden aard bevatten, en daar over oordeelen, zonder die te verwarren. Haar geheugen diende haar wonderbaarlijk; het geen zij geleezen had, wist zij zeer voegzaam op daaglijksche voorvallen toe te passen.

Van alle deeze Zielsvermogens, had de Prins haar Gemaal het nodige gebruik weten te maken; kiezende haar tot zijne getrouwe Raadgeefster. Hier toe was zij te meer van nut, door haaren arbeidzaamen aart, waarvan haar niets kon te rug houden, indien zij Hem tot welzijn van Kerk en Staat kon van dienst zijn. 't Geen hier toe nog meerder nut deed, was haare ervaarenheid in de algemeene Staatkunde; waardoor 'er geen Vorst of Staatsman was, wiens vermogen of zwak haar onbekend was. Alle deeze bekwaamheden gingen gepaard met waare Edelmoedigheid, Menschlievenheid en Zagtzinnigheid, welke aan haare standvastige en verhevene Ziel nog grooter luister gaf. Op den zelfden dag van 't overlijden haars Doorluchtigen Echtgenoot, leide de Vorstin den Eed af, in handen van Gecommitteerden van H. Ed. Gr. Mog., en in die van H. H. Mog. en naderhand van die van de andere Provintien, enz. als *Gouvernante en Voogdesse over den jongen Prins Erf-Stadhouder.*

Haa-

Haare K. H. deed bij Misſive, gedagtekend 22 October, aan de Staaten der bijzondere Provintien, van 't afſterven Zijner Doorl. Hoogheid kennis geeven. In de maand November werd bij de Staaten van *Gelderland* goedgevonden, dat alle Acten, Commisſien, enz. welke tot nog toe op den naam van *Erf-Stadhouder* en *Raaden* uitgegeven waren, voortaan zouden worden geëxpedieerd, op naam der *Gouvernante.*

De Vrouwe Gouvernante, om blijken van haare zorge te geven, deed, op den 2den van de maand Maart 1752, aan de Heeren Staaten Generaal overleeveren een Project, om de Troupen van den Staat te brengen op een meer ſoliden en min kostbaaren voet, dan tegenwoordig. Bij dit Ontwerp werd aangetoond, dat de Executie daarvan, met ter tijd, zoude geeven een voordeel van over de vijftien tonnen Gouds in het Jaar, en van nu afaan over de agt tonnen Gouds; dat het Leger van den Staat daar door zoude worden verminderd in getal van effective gemeene dienstdoende Manſchap, met niet meer dan ruim zestien honderd. Dit Plan werd door H. H. Mog. op alle wijze gelaudeerd, en haare K. H. bedankt voor de zonderlinge applicatie, waarmede hoogst dezelve dit important en moeilijk werk, ten beste van den Staat, en van het geheele Militaire wezen, had gelieven te behartigen en te dirigeeren.

In het Jaar 1750, had de Magiſtraat der Stad *Thiel*, als mede de Regeerders van verſcheide Dorpen in de *Nederbetuwe*, hunne klagten en bezwaaren gebracht voor wijlen Zijne Doorl. Hoogheid, zo over de uitzetting der *Ampt-Lasten*, *Klokkenſlag* en andere *Lasten*, als over de verhooging derzelven, van tijd tot tijd gedaan, door den Amptman en Ridderſchap des voorſchr. *Ampts van Nederbetuwe;* en in 't bijzonder over eenige Posten, in de voorſchr. uitzetting gebragt, die of in 't geheel niet genoten, of grootelijks moeſten verminderd worden. In 1751 had de Prins de Heeren Baron VAN DER CAPELLEN *tot den Boedelhof*, en BRANTSEN, Raad in de Ordinaire Hoven van *Gelderland*, gecommitteerd om de nodige bezwaaren en informatien in te neemen. Dit was wel door hun geſchied, en daar van raport gedaan; dan de Dood had den Vorst verhinderd, hierin naar behooren te voorzien: dus was het Redres hierin geſpaard voor de *Vrouwe Gouvernante*, die dan ook, zo ſpoedig de omſtan-

ſtandigheden toelieten, hier in heeft voorzien door een *uitvoerig Reglement*, getekend 2 Januarij 1752.

Na hier mede aan de Klagers genoegen gegeeven te hebben, behaagde het haare K. H. eene nieuwe ſchikking te maken, omtrent de Monteering der Troupen van den Staat. Onder andere bezigheden, betrekking hebbende tot de Visſcherij, de Jagt, enz. vond haare K. H. ſtoffe, haare menschlievendheid te doen kennen, door het ſchenken van aanzienlijke ſommen aan een menigte *Franſche* Vlugtelingen, die zig in dien tijd te *Rotterdam* bevonden. Naauwlijks had de Menschlijkheid haare waardigheid, ten aanzien van verdrukte Geloofsgenooten van buiten 's Lands, doen zien, of het gezag moest zig, om verſchillen binnen 's Lands, en wel te *Zwol*, doen kennen. De twisten met Do. VAN DER OS, waren tot die hoogte gekomen, dat de Kerkenraad het Advis der *Vrouwe Gouvernante* verzocht.

Op den 21ſten der maand December 1752, nam haare K. H. zonder plegtigheid zitting in de Vergadering van den Raad van Staaten, zijnde derwaarts verzeld alleen door haaren Opper-Hofmeeſter, den Generaal VAN BURMANIA, den Opper-Stalmeeſter, Generaal VAN GROVESTINS, en den Kamerheer VAN VOIGT. Na eenig verblijf aldaar, begaf haare K. H. zig naar het Collegie van Gecommitteerde Raaden van *Holland* en *Westfriesland*, en daarna in de Vergadering der Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, en woonde de Deliberatien hunner Ed. Gr. Mog. bij; wordende van daar geleid, door alle de Leden van dat Collegie, verzeld door eenige Leden uit de Ridderſchap, in de Vertrekken van de Heeren Staaten Generaal. In de Vergadering der Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, in den Stadhouderlijken Stoel zitting genomen hebbende, werd de Vorſtin aldaar door den Heer Raad-Penſionaris STEIN, met een gepaste Redenvoering, begroet; na dat de *Gouvernante* dezelve minzaam beantwoord had, betuigde haare K. H. *dat zij altoos bedacht was om zo veel mooglijk, de bezwaarde Finantien van de reſpective Provintien te ſoulageeren, en wel in 't bijzonder omtrent zodanige posten, waartoe hoogstdezelve een bijzondere naauwe betrekking had; dat zij ten dien einde had doen formeeren een Plan*, tot vermindering van de Gardes des Corps, *als mede van de* Hollandſche en Zwitzerſche Gardes, *welk Plan zij het genoegen had*

aan Hunne Ed. Gr. Mog. *overteleveren*, *zullende daarbij jaarlijks bespaard worden eene somma van f* 110480; *dat zij als Gouvernante niet anders verwachtte*, *of H. Ed. Gr. Mog. zouden het zelve aanzien als een blijk van Haaren ijver voor het Gemeenebest*, *en in 't bijzonder voor de Provintie van Holland en Westfriesland*, *en dus het voorn. Plan wel willen goedkeuren; niet twijffelende of Hun Ed. Gr. Mog. zouden in 't vervolg met Hunne cordaatheid*, *op de zaaken van 't Gemeenebest*, *en in 't bijzonder op die van de Finantie*, *zodanige order stellen*, *als zij volgens hunne hooge Wijsheid*, *zouden nodig vinden.* Verder verzogt haare K. H., met sterke drangredenen, een einde te maaken aan de zaak, raakende de Ampten. Voor dit alles werd de Vorstin op het minzaamst bedankt, en eenige weinige dagen daarna het Plan ingeleverd.

Den 8sten van de maand Maij 1753, geschiedde in *'s Gravenhage* de gewoone trekking der *Haagsche* Schutterij, waar bij H. K. H. met de Vorstelijke kinderen tegenwoordig was, en het H. K. H. behaagde, aan den Heer Burgemeester en Kolonel DIERQUENS ter hand te stellen, eenen zeer kostbaaren *Gouden Beker*, welken willen zijn Doorl. Hoogh. ter betooning van zijne achting voor de *Haagsche* Schutterij, had doen vervaardigen. Ook bezorgde H. K. H. in dit loopende jaar verscheiden nieuwe Ordonnantien.

In het volgende jaar gelukte het H. K. H. met zijne Majesteit den Koning van *Pruissen*, of wel door deszelfs en haare gevolmagtigden tot stand te brengen, een Contract wegens den verkoop van de volgende Heerlijkheden, gelegen in de Provintie *Holland*; als de *Hooge* en *Laage Zwaluwe*; *Waspik* en *Twintighoven*; die van *Naaldwijk*, *Hoenderland*, *Wateringen*, *Orange-Polder*, *'s Gravezande* en *Zand-Ambacht*; het Huis in den *Haag*, genaamd het *Oude Hof*, en het Huis te *Honsholredijk*, *voor de somma van zevenmaal honderd duizend Gl. Hollands*, *en vijf duizend gl. voor de Meubelen*, voor en ten behoeve van den Heere Prinse van *Oranje*. Behalven andere presenten, schonk haar K. H. den Heer VAN KLINKGRAAF, die zig, ter instandbrenging van dit Contract, veele moeite gegeeven had, met eene somme van achtien honderd Rijksdaalders; welke erkentenis ook door zijne Majesteit gedaan werd, aan den Heer CHARON ST. GERMAIN,

Raads-

Raadsheer van zijne Doorl. Hoogh. Wijders deed de Vorstin, in dit jaar, met haare Vorstelijke Telgen, eene reize naar 't *Oranje-Woud*, een Lusthuis in *Friesland*, niet verre van 't *Heerenveen*. De eerbetooning, in verscheiden Steden en Plaatsen hun beweezen, zal op de bijzondere Art. zo als reeds op dat van ALKMAAR geschied is, vermeld worden. In dat zelfde jaar deed de *Basfa* van *Tunis*, aan den Wel Ed. Gestr. Heer TRONCHIN, voerende 's Lands Fregat van Oorlog de *Arend*, voor Mevrouwe de *Princesse Gouvernante* de volgende geschenken: een *Ermelijnen Pels*, gevoerd met Karmozijnen *Persische* stoffe; twee paar schoenen of pantoffels met goud geborduurd; een fraaijen Tijgershuid; een Hertebeest en een *Persiaansch* Tapijt: en voor den Prins Erfstadhouder, een zeer fraaijen houwer met een gouden gevest, nevens een keurlijken draagband; een Escarpe, gewerkt met goud en zilver; twee witte *Tunetaansche* Geiten; een Leeuwenhuid en een *Persiaansch* Tapijt.

Van meerder belang was de verrichting van de *Vrouwe Gouvernante* in de Provintie *Friesland*, aan welke hoogstdezelve, den 8sten van de maand Maart 1755, had doen schrijven, met verzoek, dat hunne Ed. Mog. vier Heeren, benevens den Lands Secretaris, geliefden te committeeren, om met H. K. H. te overleggen en te formeeren een Plan, waar bij de Tutele en Voogdij, of waarneeming der Hooge Charges, Digniteiten en Præëminentien van het Stadhouder en Kapitein Generaalschap, naar de Constitutie van de Regeering in die Provintie, zou konnen worden gereguleerd, ingevalle het Gode behaagde over het leeven van H. K. H. te disponeeren, eer de Erfstadhouder of Erfstadhouderesse de meerderjaarigheid mochten hebben bereikt. Om aan dat verzoek te voldoen, werden benoemd, Jonkheer WILLEM GERLACH VAN DOIS, uit Oostergoo; Jonkheer SJUK GERROLT JUKKEMA VAN BURMANIA RENGERS, uit Westergoo; LIVIUS SUFFRIDUS LYCKLAMA à NIEHOLT, uit de Zevenwouden; Jonkheer EPO SJUK VAN BURMANIA, uit de Steden, en JETZO VAN SMINIA, Secretaris der Heeren Staaten. Dan de Heer BURMANIA RENGERS, wegens ziekte verhinderd zijnde, deeze Commissie waar te neemen, werd deszelfs plaats vervuld door den Heer TJEERT VAN AYLVA. Deeze Gecommitteerden hadden in 't laatst der maand April hun eerste gehoor bij de Vrouwe Gouvernante. Het zelfde

de verzoek, schoon in uitgebreider bewoordingen, werd op den 17den Maart aan de Staaten van de Provintie *Overijssel* gedaan; welke daarop eene Resolutie formeerden, die aan H. K. H. werd ter hand gesteld: waarop de onderhandeling, in de maand November, eenen aanvang nam, en een Instructie voor den Heer Hertog VAN BRUNSWIJK WOLFENBUTTEL werd vastgesteld. In het jaar van 1756 deed de Vorstin, beneven den Prins haaren Zoon en de Prinsesse CAROLINA, een togt naar *Breda.*

Tot hier toe hebben wij de Gouvernante nog in geene moeilijkheden omtrent het gewichtig Staatsbestier gemengd gevonden; ten minsten 'er waren geene zaaken voorgevallen, die veel gerucht gemaakt hadden. Dan de verandering der Regeering te *Haarlem*, en wel bepaaldelijk ten opzigte van het verkiezen van Burgemeesteren, maakte in dit en het volgende jaar zeer veel gerucht. Het voorgevallene daaromtrent is zo breedvoerig behandeld, zo door *Memorien*, *Requesten*, als anderzins, dat wij de paalen van ons bestek verre te buiten zouden gaan, zo wij in een omstandig verslag van deeze zaak wilden treeden. Alle de stukken, hier toe behoorende, zijn te vinden in de *Nederlandsche Jaarboeken* van de jaaren 1757, 1758 en 1759.

Dan deeze zaak bleef, geduurende het leeven van de *Vrouwe Gouvernante*, onbeslist. De Gecommitteerden tot het groot Besoigne, aan welke het onderzoek van deeze zaak gelaten was, waren naderhand van oordeel dat men de zaak, uit waren eerbied voor de nagedachtenisse van H. K. H. zoude behooren te laaten ongedecideerd, in de hoop en verwachting, dat Zijne Hoogheid, de minderjaarige Erf-Stadhouder, door de Heeren, aan wier hoogst deszelfs Educatie was toevertrouwd, geimbueerd en geinstrueerd wordende van de ware belangen van den Staat, en deszelfs Grondwetten en Gerechtigheden in 't generaal, en van die der Steden in 't bijzonder, tot de Exercitie van de hooge Charges, aan hem gedefereerd, gekomen zijnde, zig nooit zou laten induceeren, om dit of soortgelijk geval zich tot een model van navolging voortestellen. Welk raport naderhand door H. H. M. tot een besluit gemaakt werd.

In ons *Derde Deel*, onder het Art. AMSTELDAM, hebben wij reeds melding gemaakt van de voorslagen, door H. K. H. tot de augmentatie der Landtroupen gedaan. Ook hebben wij

wij aldaar verflag gedaan, hoe de Kooplieden, zo van die Stad als van andere Steden, meer dan eens, hunne regtmaatige klagten, wegens de onbeftaanbaare handelwijze der *Engelſchen*, ingebracht hadden, met bijvoeging van het antwoord, welk de Vorſtin, op de laatſte van die van den 7den December 1758, gegeven heeft; als ook van welke gedachten omtrent die zaak, de Geheimſchrijver der Vorſtinne, de Heer DE LARRIJ, was; waarheen wij den Leezer te rug wijzen. Hier voegen wij daar nevens, dat de nadere propoſitie van H. K. H. tot de vermeerdering der Landmagt, zo wel vrugteloos was bij 's Lands Staaten, als de klagten der Kooplieden bij de Vrouwe Gouvernante.

Dus hebben wij van haare Koninglijke Hoogheid niets meer te melden, dan dat dezelve haare mondelijke toeſtemming verleend had aan den Heere Prinſe KAREL CHRISTIAAN VAN NASSAU WEILBURG, onder de bewilliging der Heeren Staaten van de Geunieerde Provintien, om met hoogst gemelde haare Dochter, de Prinſesſe CAROLINA, een wettig Huwelijk te mogen voltrekken. De zwaarigheden, die het inhad, voor en aleer die Prins zijn doel bereikte, uit hoofde van deszelfs Godsdienst, en welke Reſolutien bij den Staat genomen zijn, zullen wij op het Art. CAROLINA, Prinſesſe van *Oranje*, melden. Hier ter plaatſe vinden wij ons verpligt, mede te deelen den Brief, door de Vrouwe Gouvernante, daags voor dat zij het tijdelijke met het eeuwige verwisſelde, aan de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, om derzelver toeſtemming te verzoeken, geſchreeven; zijnde die aan de Heeren Staaten der andere Provintien genoegzaam van den zelfden volgenden inhoud.

Edele Groot Mog. Heeren, bijzondere goede Vrienden.

„ Gelijk ons, in ons particulier, niets teerer kan aen het harte liggen, dan de bevordering van het geluk en welwezen van onze lieve Kinderen; en daar onder voor geene van de minſte zaken te houden zij het welberamen van een Huwelijk, waer op men reden kan hebben den Zegen van God Almagtig te verwagten; en onze Dochter, de Prinſes KAROLINA, tot dien ouderdom gekomen is, dat onze moederlijke zorg vordert ons daer omtrent

 met

met rijp en bedaerd overleg te bepalen, ter gelegenheid dat de Heer Prins KAREL VAN NASSOUW WEILBURG zich aen ons, al voor eenigen tijd, heeft geaddresseert, om onze Dochter van ons ten Huwelijk te verzoeken; zoo hebben wij alles dienaengaende overwogen, en bijzondere reflexien gemaekt op de goede kwaliteiten van gemelden Prinse, die met onze Dochter uit één en het zelfde huis geboren, en voerende den zelfden naam, daer bij zich aan onze Dochter zoo aengenaem gemaekt heeft, dat dezelve niet ongenegen zoude wezen een wettig Huwelijk met welgemelden Heere Prinse aen te gaen, indien het zelve door ons, en door U Ed. Groot Mog., mogte geaggreëerd en goedgekeurd worden. Welk een en ander ons gepermoveert heeft ons mondelijk Consent daer aen te geven; en, ingevolge het Diploma van U Ed. Groot Mog., in dato den 16den November 1747, U Ed. Groot Mog. gansch vriendelijk te verzoeken het voorschreve Huwelijk met U Ed. Groot Mog. Approbatie te honoreren; en wel inzonderheid ten dezen effecte, dat de Kinderen, die uit het zelve Huwelijk zouden mogen geboren worden, opgevoegd wordende in de Gereformeerde Religie, en op hun tijd daer van Profesfie doende, zullen blijven jouisseeren van de Rechten en Praerogativen, aen hen, in dat cas, bij het voorgemelde Diploma van U Ed. Groot Mog., van den 16den November 1747, gegund. En dewijl het ons tot een verdubbeld genoegen zoude strekken dit voorgenomen Huwelijk hoe eerder zoo beter te zien voltrekken, verzoeken wij U Ed. Groot Mog. insgelijks, op het genegenste, die goedheid te willen hebben, om de deliberatien hier over te accelereren. Waer over wij ons op eene bijzondere wijze aen U Ed. Groot Mog. zullen verpligt houden, enz.

ANNA.

's Hage, 11 *Jan.* 1759.

Ter Ordonnantie van hare Koninglijke Hoogheid.

T. J. DE LARREY."

Wij hebben reeds gezegd dat haare K. H. met de Provintien *Friesland* en *Overijsfel* een Plan beraamd had, ter voorziening van de Opvoeding van den Heer Erf-Stadhouder, in geval van voor-

vooroverlijden van haare K. H.; dit was geschied op den grond, daar toe gelegd door de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, in 1752. Dit was mede gevolgd door de Provintie *Groningen*; de ondervinding deed zien, dat die wijze maatregelen niet te vroeg waren te werk gesteld: te meer daar haare Koninglijke Hoogheid, reeds sedert eenige jaaren, onderheevig geweest was aan eene verzwakking der inwendige deelen van het Lichaam, welke zig ontdekte in een waterzugtig gestel, waardoor verscheiden der uitwendige deelen meer dan natuurlijk uitgezet werden. In de maand December des Jaars 1758, nam die kwaal langs hoe meer de overhand, en begon de Borst geweldig te benaauwen: zo dat de Geneesheeren, wier post het was, in deezen alles aantewenden, wat de Konst vermogt, met het begin van 1759 van oordeel waren, dat, daar alle hunne vlijt, gepaard met de kracht der heilzaamste Artzenijen, vrugteloos was, ook alle hoop van herstel verlooren, en het einde der Vorstin nabij was. Haar overlijden viel voor ten elf uuren in den avond van den 12den Januarij 1759, in den ouderdom van 49 jaaren, 2 maanden en 10 dagen. Terstond hier na, werd den volgenden dag, door de Staaten van deeze Provintie, die op dien tijd vergaderd waren, het besluit genomen, daarvan alomme de bekendmaking te laten doen, daar zulks vereischt werd, en ook om den Heere Hertog VAN BRUNSWIJK, ingevolge het besluit van den 10den Februarij 1752, onder den tijtel als representeerende Zijne Hoogheid den Heere Prins VAN ORANJE, enz. op de instructie daartoe mede gearresteerd, den Eed af te neemen, en tot het geen verder in de omstandigheid vereischt werd.

Het Lijk van wijlen haare Koninglijke Hoogheid den 13 *van de maend geopend zijnde, is door de daer bij tegenwoordig geweest zijnde Profesfooren, Doktoren, Chirurgijn en Apotheker, op den* 16 *van de zelfde maend, deswegens, de volgende Verklaring gemaekt:*

„ Haare Koninglijke Hoogheid, ANNA, Prinsesse Douariere van Oranje en Nassau, Vrouw Gouvernante en Voogdesse van den Minderjarigen Heere Erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden enz. enz. enz., overleden zijnde den 12 van Louwmaend des

jaars 1759, is het Lijk van hoogstgemelde haare Koninglijke Hoogheid, hoogloffelijker memorie, des anderen daegs, den 13, ter nafpooringe van de oorzake van de ziekte en den dood, naeuwkeuriglijk door ons ondergefchreve Medicinæ Profesfores en Doctores onderzogt geworden, te weten door *Fr. Winter*, ordinaris Lijf Medicus van de hoogvorftelijke Perfoonen; en door *H. D. Gaubius*, beide Med. Profesfores op de Univerfiteit te Leiden; en door *J. Onymos* en *C. H. Velfen*, beide Med. Doctores van 't Hof; waer bij de Hof-Chirurgijn *S. Schoonderhagen*, en Hof-Apotheker *J. J. Duval*, behulpzaem zijn geweest."

1. „ De gemeene Bekleedfels des Lichaems van wijlen haare Koninglijke Hoogheid, glor. memorie, doorfneden zijnde, is gebleken dat de *Vetrok*, of *Membrana Adipofa*, het geheele Lichaem over, maer voorname lijk van den onderrand der Borst af, tot in de Voeten, door uitgelekt Water, fterk opgezwollen, en dat ook in de linker Knie, Been en Voet, als mede eenigzins in den linker Arm, uitgevaet en geronnen Bloed was.

2. „ Uit de holligheid des zeer uitpuilenden Buiks, door een Troiskart, een kleine meenigte omtrent van een halve Pint fcherp riekend Water uitgehaeld, en vervolgens de Buik voorzichtelijk geopend zijnde, is bevonden dat, na eene verouderde Navel-Breuk, en daer op gevolgde de verbeelding bijna te boven gaende, wijl de vaneenwijkinge der rechte Spieren des Buiks, door den tijd een Buikbreuk ontftaen zijnde, het Buikvlies, met de nabijliggende Peezige Uitfpanfels, in een grooten ongeknelden en boven den Buik hoog uitftekenden Zak uitgezet waren; en dat deeze Buikbreuk in zich bevatte, niet alleen al het dun Gedarmte, met het aengehegte Darmfcheil, als mede den Blinden en bijna geheelen, doch op verfcheide plaetfen krampachtig vernaeuwden Karteldarm, met het aanhangende Net; maer zelfs ook nog, op eene allerzeldzaemfte wijze, in zich behield een gedeelte van de Maag; welke, namelijk, zeer verlengd, en als 't ware in twee Magen of Zakken, door een tusfchenkomenden hals of engte verdeeld zijnde, zijn opperfte gedeelte of ruimte in den Bovenbuik natuurlijk geplaetst, maer zijn onderfte, zoo even gemeld, in deze Buikbreuk doorgefchoten had."

3. „ De Milt was gezond, als mede de Lever, hoewel beide iets vaster, dan natuurlijk, in een gedrongen; en in de Galblaes

wa-

waren drie ronde brosſe witte Galſteenen, van welken de twee grootſten in de Galblaes, de derde en kleinſte in de Galbuis."

4. „ De Nieren, zo wel door de inwaert meer dan gewoonlijk gebogen Lenden-Wervelen, als door de bovengemelde Uitzakkinge der Ingewanden, voorwaert en als uit haer Bedde of Vetvlies voortgetrokken zijnde, wierden, in hare zelfſtandigheid, waergenomen onnatuurlijk vast ineengedrongen en verhard te zijn, als ook, op zekere plaetſen, een breed en buitenwaert hoog uitpuilend Knoestgezwel of Puist te dragen. De Waterblaes was klein en te zamen getrokken."

5. „ Het Hart was ongemeen groot en zeer gezond; maer de Long vertoonde van buiten en binnen eene blaeuwachtige Verwe, en, doorſneden en zagtelijk gedrukt zijnde, lieten, uit hare zelfſtandigheid, veel wit ſchuimend Water, als ſchuimend Speekſel, afzijpelen.

6. „ De Harſenen waren meer dan natuurlijk geweekt, en hier en daer met uitgeſtort Water bezet; als, eerſtelijk, onder het zagte Vlies of de *Pia Mater*, welke daerenboven, op ſommige plaetſen, met een aengewasſen onnatuurlijk Slijm verdikt was; en ten anderen in grooter mate in de holligheden der Harſenen, of *Ventriculi anteriores Cerebri*, alwaer ook de Netswijze Vlegtingen, *Plexus Chorroidei*, zoo wel door de Blaesachtige opzwelling der Vaten, *Hydatides*, als door ingegroeid en verhard Slijm zeer veel verdikt waren. Maar, ten laetſten, wierd zelfs diergelijk Vogt gevonden in de holligheid van het Achterhoofd, onder de kleine Harſenen.

Actum, als boven, *'s Hage den* 16 *Januarij* 1759.

FR. WINTER.	H. D. GAUBIUS.
J. ONYMOS.	C. H. VELSE.
SCHOONDERHAGEN.	JOH. J. DUVAL.

Het ſterflijke deel van haare K. H. gebalſemd zijnde, werd, naar de gewoonte van zulke hooge Perſonaadjen, behoorlijk verſierd zijnde, ten toon gelegd op een Paradebed, in het zelfde vertrek van het Stadhouderlijk kwartier, alwaar het Lijk van Wijlen Zijne Doorl. Hoogheid, veertien dagen lang, voor ieder te zien was geweest, daar dat der Prinſesſe ſlegts zes dagen ten toon

 lag;

lag; zijnde anderzins de fchikking in de voornaamfte deelen overeenkomftig met de voorige.

Intusfchen maakten de Staaten van den Lande de nodige fchikkingen tot de plegtige Uitvaart van H. K. H., die bepaald was op den 23ften der Maand Februarij, en gefchieden zoude op kosten van de gezamentlijke Provintien.

De bepaalde dag daar zijnde, wierd dezelve met de uiterfte pracht en orde gehouden, onder het aanfchouwen van een ontelbaar aantal van Menfchen, die zig van heind en veer, zo naar *'s Gravenhage* als *Delft*, begeeven hadden. En fchoon 'er eenig onderfcheid tusfchen deeze plegtigheid van H. K. H. en die van haaren Vorftelijken Gemaal plaats had, was, echter, dezelve niet minder kostbaar. Een weinig na vier uuren in den achtermiddag, werd de Vorftelijke Lijkbus in de Tombe der Oranje-Vorften bijgezet. Met deeze plegtigheid eindigen wij dit Artikel, wijzende den Leezer, die begeerig mocht zijn deezen laatften Eerplicht omftandig na te gaan, tot de *Nederl. Jaarboeken* van 1759, bl. 174—270.

't Afbeeldfel der Vorftinne is, op verfcheiden wijzen en grootte, in 't Koper gebracht. Ook is, voor eenige jaaren, in 't licht gegeeven het *Leven van Wijlen Haare Doorluchtige en Koninglijke Hoogheden*, in 4to, in 4 deelen, waarvan het vierde aanvangt met de aanvaarding der Regeering van *Haare Kon. Hoogh.* en eindigt met derzelver begraafenis.

ANNA, de oudfte Dochter, voortgekomen uit het Huwelijk van Prinfe WILLEM DEN EERSTEN en ANNA VAN SAXEN; deeze werd naderhand de Echtgenoote van WILLEM LODEWIJK VAN NASSOU, Gouverneur van *Friesland.*

ANNA MARIA VAN SCHUURMANS; zie SCHUURMANS. (*Anna Maria van*).

ANNA toegenaamd SUYS; zie SUYS. (*Anna*)

ANNA, (*Sint*) was, volgens het zeggen van HAMCONIUS, de voornaamfte befchermheilige van *Friesland*, en plagt in alle Kerken en Kapellen, nevens MARIA, op de Altaaren te ftaan; voor al werd zij op 't platte land zeer geëerd.

AN-

ANNA, (*St.*) anders *Anna-Parochie*, een der drie Dorpen op 't *Bildt* in *Friesland*, de zee ontoogen; zie BILDT. Dit Dorp bevat onder zig 1800 Morgentalen; daaromtrent plagt een zeer goede Visscherij van Kabeljauw, Schelvisch en Haring te zijn. De Kerk en Predikant van 't Dorp behooren onder de Klassis van *Leeuwaarden*.

ANNA, (*St.*) de naam eener Schans, nabij *Damme*, door de Staatschen, in 't jaar 1578, opgeworpen, om den Hertog van PARMA het beleg van *Sluis* des te moeijelijker te maken.

ANNA, (*St.*) TER MUIDEN, een Dorp in *Hollandsch Vlaanderen*, behoorende in het Kerkelijke onder de Klassis van *Walcheren*.

ANNA, (*St.*) volgens een ouden Brief van 't jaar 1529, stond 'er, ten dien tijde, onder *Rottum*, een Dorp van *Hunzingo*, bij *Groningen*, een Nonnen Klooster, dat deezen naam droeg.

ANNA-LAND, (*St.*) of *Annen-Land*, onder de Provintie *Zeeland*, is, te zamen met *Poortvliet* en *Vosmeer*, een aanwas of gorzing aan 't Land van *St. Maartensdijk*, en daarna bedijkt en tot Land gemaakt. *Annen Land*, *Poortvliet* en *Vossemare* strekken zig uit tot het Land *Tertolen*, zijnde alleen door een klein Veer of overvaart van elkander gescheiden. Ten Z. W. paalen aan *Poortvliet* de Landerijen en Heerlijkheden van *Scherpenisse* en *Westkerk*, met haare Polders te samen 2553 gemeten en 7 roeden. Daarna volgt de Baronij van *St. Maartensdijk*, voortijds een Eilandje op zig zelven, en van de andere, door een Watertje de *Pluimpot*, afgescheiden; doch door de bedijking van *St. Anna-Land*, *Hannevosdijk*, *den Hamel*, *Kreeko* en *Malland*, nu gezamentlijk onder den naam van *St. Anneland* begreepen, en aan 't Land van *Tertoolen* gehegt. In 't jaar 1475, den 6den Januarij, gaf Hertog KAREL VAN BOURGONDIEN, Graaf van *Holland*, aan Vrouwe ANNA VAN RAVESTEIN, Gemalin van Heere ADOLF VAN KLEEF, op haar verzoek, dit gunstig antwoord: „ Alzoo haar door erfenis was aangekomen zekere Gorzing en Opwerp der Zee, *Malland* genaamd, *Hannevosdijk* „ met *den Hamel* en *St. Graven Kreek*, de genoemde Gorzin-

„ gen

„ gen te mogen bedijken, en alzoo te winnen van Zoute Lan-
„ den; welke bedijking zou raaken, aan twee einden en zijden,
„ tot aan de Dijken van *Poortvliet*, *St. Martensdijk*, over de
„ *Pluimpot*, van *Moggershil* en van *Kamps Hofstede*, waarin
„ ook begreepen zouden worden, zekere andere kleine partijen
„ van Gorzingen, toebehoorende GIJSBERT VAN NIJENRODE; te
„ gelijk haar en haare Erfgenaamen toestaande het ondergraaf-
„ schap (gemeenlijk de Ambachts-Heerlijkheid genaamd), met de
„ regten en profyten, Ambachts-gevolgen, 't begeeven van
„ Geestelijke Ampten, aanstellingen van Officieren enz. die an-
„ dere Heeren onder de Graaven genieten, mids behoudende
„ den Heer zijn hoog gebied, om dat te doen bedienen door
„ den Rentmeester, *Beooster Schelde*. Zij en haare Nakomelin-
„ gen zouden dit Ambachtsrecht behouden als een goed erflijk
„ Leen, en genieten alle Tienden van Tarwe, Graanen, kleine
„ Tienden van Lammeren en Ganzen." Sedert is dat Land meer dan drie maalen onder 't Water bedolven, en met verbaazende kosten, door de Eigenaars, hersteld. Waarom ook Keizer KAREL, in 't jaar 1546, den Ingezetenen de vijfentwintigjaarige vrijheid van Lasten, toen bijna ten einde loopende, nog voor eenigen tijd verlengde. Uit opgemelde vergunning blijkt, dat de Heerlijkheid, oudtijds, den naam van Ambachts-Heerlijkheid had. Omtrent *St. Anna-Land* heeft zig, in 't jaar 1682, toegedragen de zeldzaame Walvischvangst, door Schipper ABRAM VAN OELEN, en zijnen Zoon, na dat hij, in den zeer zwaaren Watervloed der voorige maand Januarij, alles verlooren had, doch hier door wederom in staat geraakte. Een merkwaardig verhaal is hier van uitgegeeven, onder den tijtel van *Zeldzame en nooitgehoorde Walvischvangst bij St. Anna-Land, met de Prentverbeelding*; een korte schets daar van vindt men bij DE VRIES, *in zijne Wonderen op Zee*, pag. 561.

't Dorp, dat mede deezen naam draagt, is zeer aanzienlijk, hebbende veele schoone Huizen en Gebouwen, nevens een bekwaame Zeehaven, daar veele Schepen af en aan vaaren. Omtrent het Jaar 1492, werd aldaar een begin gemaakt met het bouwen van een Klooster voor de Kruisbroederen, waar aan, door gemelde ANNA VAN RAVESTEIN en BOUDEWIJN, *Basterd* VAN BOURGONJE, verscheiden Goederen en Landerijen geschonken zijn.

De

De Kerk en Predikant behooren onder de Klasfis van *Tholen* en *Bergen op den Zoom*, maakende de Hervormde Gemeente aldaar een aantal van bij de 300 Ledemaaten. De Burgerlijke Regeering bestaat 'er uit Schout, één Burgemeester, zes Schepenen, en een Secretaris. Bij SMALLEGANGE, in zijn *Kronijk van Zeeland*, vindt men een fraai gezigt hier van.

Zie hem, bl. 750; BOXHORN, *Kronijk*, II. Deel, bl. 275 en 276; VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, bl. 147. enz.

ANNENBERG, (*St.*) een Klooster van Reguliere Kanunnikesfen te *Rosmalen*, een Dorp in *Maasland*, in 't derde kwartier in de Meijerije van 's *Hertogenbosch*, in 't jaar 1505, door den Ridder JOAN BAK, gesticht, omtrent een mijl van den *Bosch*. De eerste Nonnen, die daarin kwamen, wierden overgebragt uit het *Windmolen-Klooster*, dat binnen de Stad stond; en de Zuster van gemelden BAKS werd als de eerste Priores aangesteld. Bij den aanvang der Nederlandsche Beroerten, weeken de Nonnen weder binnen de Stad, en kochten aldaar, in 't jaar 1584, het Klooster van de *Bogaarden*: kort daarna werd dit Klooster door de Soldaaten afgebrand.

Zie *Oudh. en Beschrijving van 's Hertogenbosch.*

ANNEVOSDIJK, in oude Brieven *Hannevosdijk* genaamd, is een Polder, mede behoorende onder *St. Anneland.*

ANNIBAL, Graaf van *Altemps*, de eenige Zoon van de Zuster van Paus PIUS DEN IV, hebbende, van zijnen ouderdom van negen jaaren, in den krijg, aan 't huis van *Oostenrijk*, aan KAREL DEN V en aan FILIPS, groote diensten beweezen, in *Africa*, *Duitschland*, *Italie* en *Nederland*. Wij beschouwen hem, zo verre hij daar toe betrekking heeft. Als een der Oversten van de Duitsche Regimenten, onder bevel van den Hertog VAN PARMA, werd hij, in 't jaar 1578, door den zelven gelast, met de zijnen in *Bourgondie* te blijven, om de bedrijven van 't Volk van ALENÇON te verhinderen. Deeze, 3000 in getal, een inval in *Bourgondie* gedaan, en reeds eenige Steden bemagtigd hebbende, werden door ANNIBAL daar weder uitgejaagd en verstrooid; waarop hij zig met zijn Regiment bij PARMA voegde. In 't volgen-

gende jaar beſtond hij het beleg van *Weert* te voltrekken; ten dien einde ontbood hij VALDEZ met zijne *Spanjaarden*; de Stad gaf zig aan den laastgemelden over; doch de Soldaaten hielden het Slot nog in, beſloten met Vesten, meer ſterk in ſchijn, dan in der daad. ALTEMPS deed, na het veragten zijner boden, het zelve met zwaarder geſchut aantasten; veele plaatſen daar van werden, met weinige moeite, ter neder geworpen; en de bezettelingen, te laat de aangebodene voorwaarden willende aanneemen, werden, na de inneeming van 't zelve, opgehangen. In dat zelfde jaar 1579 bevond hij zig, met tien Vaandelen der zijnen, onder de troupen, die, op den 8ſten van de maand April, tot den algemeenen ſtorm op *'s Hertogenbosch* verordend waren; zo wel als de anderen, wierd hij aldaar mannelijk ontvangen. Meer dan eens heb ik, in 't gedrag des Konings, als iet berispelijks aangemerkt, eene ſoort van afgunst, jalouſij, of wantrouwen tegen zijne grootſte Veldheeren, bijzonder als hun 't geluk diende, en zij de zaaken zodanig beſtierden, dat zij eenig voordeel behaalden: want als dan ſcheen deeze Vorst bekommerd te zijn, dat zij te groot zouden worden. Om hunne magt te breidelen of paalen te zetten, was 'er voor hem geen beter middel, dan hun gebrek aan nodige penningen, ter betaaling van het Krijgsvolk, te doen hebben; zonder te bezeffen, dat de Legerhoofden als dan niet alleen werkloos moeſten zijn, maar dat de Soldaat aan 't muiten ſloeg, en zij veel meer verlooren, dan zij gewonnen hadden. Men behoeft niet zeer ervaaren te zijn in 's Lands geſchiedenisſen, om te weten, dat zo PHILIPS, hier omtrent, onder 't beſtier van PARMA, anders gedacht hadde, deeze Veldheer mogelijk de eenigſte zoude geweest zijn, die de *Nederlanden* weder onder de magt des Konings zoude gebracht hebben. Doch de ſchulden, waarmede de Hertog beladen was, waren op dit pas zo groot, dat hij geen gelds genoeg bezat om één Regiment, van allen, die om betaaling riepen, af te danken. De ſomme, die het volk van ALTEMPS te eisſchen had, beliep boven de 30,000 guldens 's maands. En op de bede, die PARMA aan den Koning deed, kwamen niet dan ſchoone beloften, maar op verre na geen voldoende penningen. Geen wonder dan dat ze aan 't muiten ſloegen, wederſtrevende *Maastrigt* innamen, en 't ganſche Land, daaromtrent, verwoestten.

Men

Men kreeg hun ook tot geen ſtilſtand, dan met het betaalen van zes maanden ſoldij, en belofte van twee maanden na de *Frankfortſche* Mis, en de overige agterſtallen, binnen drie jaaren, op zekere voorwaarden te betaalen. In 't jaar 1586 bevond hij zig in 't gevecht bij *Warnſtefd*, daar zo hevig gevochten werd, dat het zelve in 't geheugen, zo van de *Staatſchen*, *Engelſchen* als *Spanjaarden* en *Waalen*, lang gevestigd bleef. PHILIP SIDNIJ en ANNIBAL ontmoetten elkander als twee onverzaagde helden; doch ANNIBAL werd van 't paard geworpen, en zo zwaar gekwetst, dat de zijnen hem onder de dooden rekenden. In 't jaar 1574 was hij allereerst in deeze Landen verſcheenen, met een Regiment van 4000 voetknegten, welke hij uit *Duitschland* aanbragt, en die aan Don LOUIS DE REQUESENS, (die hem, om zijne getrouwheid, zeer hoog ſchatte,) aangenaamer waren, dan aan de Nederlanders. Te welkomer was zijne komst voor den gemelden Landvoogd, wijl zig reeds een gerucht verſpreid had, dat hij onderwegen, met alle de zijnen, geſlagen en gedood was; welk gerugt veroorzaakt was, door dien hij, met een weinig Volk, op de grenzen van Nederland gekomen zijnde, was vooruitgereeden, en vervolgens omſingeld van 600 Soldaaten, die uit den Veldſlag op de *Mookerheide* kwamen. Dan niettegenſtaande hij reeds twee wonden ontvangen had, baande zijne dapperheid hem eenen weg door 't midden van hun: waar op hij als een bewaarder van *Braband* geagt werd. Na den dood van REQUESENS, de *Hoogduitſche* en *Spaanſche* Soldaaten ieder weder om 't hardst betaaling eiſchende, (zijnde de penningen van nieuws even ſchaars,) zo vond de Raad van Staate dienſtigt, om 't Land van uitlandsch Krijgsvolk te ontheffen, het *Hoogduitſche* Regiment van den Graave VAN ALTEMPS te betaalen en af tedanken; en ook om reden, dat tusſchen hem en den Gouverneur van *Antwerpen*, FREDRIK PERENOT, Heer van *Champignij*, raakende de bezetting van die Stad, eenig verſchil ontſtaan was, waar uit zij vreesden, dat meerder nadeel voor de gemeente ontſtaan zou. ALTEMPS zeide hier op, in den vollen Raad van *Brusſel*, dat men hem niet afdankte om het gevaar van *Antwerpen*, of om dat zijn Volk misnoegd was om de agterſtallige ſoldij: want dat hij bereid was, het zelve nog zes maanden, op zijn eigen beurs, te onderhouden; maar dat het alleen geſchiedde, uit een ongegron-

gronden haat van den Heere VAN CHAMPIGNIJ, die met het afdanken van dit Krijgsvolk, 't welk aan den Koning het meest verknogt was, niets anders zogt, dan de *Spaansche* partij te verzwakken, en *Antwerpen* dus te ligter aan ORANJE over te geeven. Dan de muiterij van 't Volk van MONDRAGON maakte het des te noodzaaklijker, dat aan ALTEMPS en de zijnen hun geld en paspoort werden gegeeven. Weinig bericht is mij verder van deezen vermaarden Krijgsman, de Nederlanden betreffende, voorgekomen, dan dat hij, in 't jaar 1578, zig in *Duitschland* heeft bezig gehouden, met het werven van Krijgsvolk, voor *Don* JAN VAN OOSTENRIJK.

Zie STRADA en andere Schrijvers van dien tijd.

ANSCHARIUS, (*Sint*) bij anderen ANSGARIUS genaamd. Eenigen zeggen dat hij van geboorte een *Fries*, anderen dat hij een *Hollander*, en wel te *Woerden* geboren was; schoon de eersten het meeste geloof verdienen. Omtrent het jaar 825, is hij, volgens WINSEMIUS, uit het nieuwe Klooster *Korvei* gegaan, daartoe aangespoord door eene zonderlinge begeerte, om het Euangelium in de Noordsche Landen te prediken, in gezelschap van Koning HARALD, toen deeze, door behulp der *Saxen*, zig weder in zijn Rijk dacht te stellen. Met deezen Vorst dan vertrokken zijnde, predikte hij in *Scandinavie*, *Halland*, ja zelfs diep in *Zweeden*. Doch de Heidensche Afgodendienaars een grooten opstand tegen hem verwekt, en den verderen voortgang belet hebbende, keerde hij te rug naar de Abtdij van *Korvei*, tot dat zig eene betere gelegenheid zou opdoen. Zijn arbeid in de Noordsche gewesten aangewend, en de zwarigheden daar uit ontstaan, maakten hem zo beroemd, dat Keizer LODEWIJK hem, in 't jaar 833, met toestemming van de bij hem zijnde Geestelijken, tot Aardsbisschop van *Hamburg* aanstelde; vertrouwende aan hem de zorge, om die van *Denemarken*, *Noorwegen* en *Zweeden* tot het Christendom te brengen; hij schonk hem daar en boven *Turnhout*, met groote inkomsten. Anderen schrijven zijne bevordering tot Bisschop toe aan Paus GREGORIUS DEN VIERDEN. *Hamburg* door de *Noormannen* ingenomen zijnde, werd ANSCHARIUS genoodzaakt, zijnen Zetel naar *Breemen* te verplaatzen. Pater MUTZARD noemt hem den treffelijksten onder alle de Bisschoppen

en

en Apostelen der Noordsche Landen, en zegt dat hij, na agttien Jaaren met roem Bisschop geweest te zijn, overleed en in de *St. Pieters Kerk* te *Bremen* begraven is. Zijn dood wordt gesteld op het jaar 855.

Zie HALMA.

ANSELMUS, ook wel ANSELINUS genaamd, was een Man zonder kennisse, en zeer onervaaren in 't leeven der Kloosterlingen; en, echter, werd hij den Monniken, door de Gravinne PETRONELLA, tot zevenden Abt van *Egmond* opgedrongen. Wat schade hij der Abdije gedaan hebbe, en hoe de Monniken over zijn verkwisting en kwade Regeering te onvrede waren, kan men in de *Jaarboeken van Egmond* zien. In 't jaar 1129, vond hij zig genoodzaakt, tegen wil en dank, zijne plaats te ruimen aan WALTERUS, die hem volgde.

ANSIBARII, of *Ansibaren*, en *Anzibaaren*, een zeer oude Natie onder de *Duitschers*; van hen heeft de vermaarde TACITUS gewag gemaakt, noemende hun een magtig en aanzienlijk Volk, doch van de *Cauchers* verdreeven; (de *Cauchers* worden gezegd, de *Emder Friezen* geweest te zijn; men zie in het vervolg 't Art. BOJACULUS.) Uit hun Vaderland verdreeven zijnde, zouden deeze Volken omtrent *Deventer* gewoond hebben. TACITUS noemt hun ook magtiger dan de *Friezen*. Ook vindt men hun, in 't jaar 559, op den krijgsrol van JULIAAN DEN AFVALLIGEN, als hulpbenden van de *Romeinen*.

B. NEANDER, in zijn *Ant. Germ.* zegt, dat deeze *Ansibarii* de naaste Buuren der *Batavieren* waren. Anderen, als LAZIUS, enz. die hunnen naam, naar eigen zinnelijkheid, verboogen hebben, noemen hun *Ansibarius*, om de *Zwaben* te vinden, die op de Rivier *d'Eems* woonende, *Ents* of *Enstbuuren* genaamd worden. Dan dit strookt niet met TACITUS, welken wij meest verpligt zijn te gelooven. Jonker VAN DER HOUVE is ook van gedachten, dat deeze Volken in *Overijssel* gewoond hebben, ter plaatse daar nu *Campen*, *Deventer* en *Zwol* leggen, en die naar hen *Hansé-Steden* genoemd zouden zijn; doch ook dit kunnen wij voor geen waarheid aanneemen; want TACITUS zegt, dat de *Ansibarii* te rug trokken naar de Landen der *Tubanten* en *Usipe-*

ten; van daar insgelijks verdreven zijnde, begaven zij zig naar het Land der *Catten*; van daar naar de *Cheruſcen*; eindelijk, op deezen langen dwaalweg, overal als Vreemdelingen komende, aan alles gebrek hebbende, en voor Vijanden geacht wordende, is alle hunne jonge Manſchap, in vreemde Landen, verſlagen. FENAKOLIUS, die ons geenzins de ſlegtſte vertaaling van TACITUS geleverd heeft, ſtelt voor *Tubantes* die van *Twente*; voor de *Uſipeeters* de *Zutphenaars*; voor de *Cheruscen* de *Mansfelders*; en dat de *Catten* de *Heſſen* zijn, is aan ieder bekend. M. ZELERUS laat zig dus hooren: „ de *Anſibarii* hebben tusſchen „ *Breemen* en *Minden* gewoond, in 't Sticht *Minden*, 't Graafſchap *Diepholt* en *Hoija*; daarna van de *Lauwer* verdreeven, „ kwamen zij aan den *Rhijn*. Als zij daar ook niet blijven „ mochten, zijn zij, omtrend het Jaar 58 na Christus, verdelgd „ geworden, behalven de Ouden, de Vrouwen en de Kinderen, „ welke zig naderhand herſtelden, en op den Bodem der *Dugeliners* en *Chasſuarlers* nederſloegen, daar men de Steden van „ *Ditmarſe*, *Hervorden* en *Engeren*. Immers volgens de meeſte en voornaamſte Schrijvers blijkt het, dat de *Anſibarii* ook „ in *Batavie* geweest zijn."

Dan, laat ons zien wat de Heer ALTING 'er van zegt: „ *Anſibarii*, (dus ſchrijft hij) *Amſibarii*, *Ampſivarii*, *Anſivarii* „ of *Ansvarii*; op zo veele en verſcheidene wijzen vindt men „ den naam van dit Volk bij de Ouden te boek geſlagen; waarvan waarſchijnlijk de beste is, die van den oorſprong der Inlandſche benaaminge het minst verſcheelt of afwijkt, namelijk: „ *Amſibarii*, dewijl 'er geen ander woord in de *Romeinſche* „ Taal kan bedacht worden, dat beter met het *Hoogduitſche* „ woord Emsbauren overeenkomt. Een erbarmlijk en ongelukkig Volk, wel niet begreepen in de Landpalen der *Batavers* of *Friezen*, maar daarom echter te melden, om dat zij „ in hunne oude woonplaatſen hun de naaste zijn geweest, en „ in de nieuwe hunne Naijveraars en Bondgenooten."

Zij ſchijnen hunne eerſte woonſteden gehad te hebben over die groote en ongenaakbaare Moerasſen der *Friezen*, hedendaags met den naam van de *Boertang* bekend, en misſchien dus genoemd van dezelfde *Anſibarii*, *Duitſche Emsboeren*, leggende aan den oever van den *Eems*, in een lange ſmalle ſtreek, zuid-

waarts

waarts aan; waarvan nog hedendaags de Inwoonders den naam van *Eemlanders* en *Eemsboeren* dragen. Van deeze nu verhaalt TACITUS, in zijn XIII *Jaarboek*, het 55ste Hoofdst., dat de *Ansibarii*, al onder de Heerschappij van NERO, door de *Cauchen*, hunne nabuuren, en dus de zwakken door de zeer magtigen zijn verjaagd, en uit hun Land verdreeven. Verder, dat zij van woonplaatsen ontzet, door mededoogen van de aangrenzende Volken, en wel allermeest de *Brukteren* (onder welker bescherming zij, waarschijnlijk, met de *Cauchen* gestaan hebben) wederom sterker geworden zijn, en de ledige Landen hebben ingenomen, aan den Zoom van 't *Roomsch* gebied gelegen, ten dienste der Krijgslieden geschikt, en die te vooren van verscheiden Volken, als de *Chamaven*, *Tribanten*, *Usipeers*, en laatst van de *Friezen* beslagen werden; die de Landzaten, doorgaans weerloos, en van overlang door dwang en geweld genoodzaakt te rug te wijken, over de Poelen en Moerasfen, naar dien Zoom of Oever hebben gedreeven: buiten tegenspraak, derhalven, ter rechter zijde van den Oostelijken arm des *Rhijns*. AVITUS, Landvoogd van *Neder Germanie*, heeft niet konnen verbeden worden door BOJACULUS, een voornaam Man, onder 't *Ansibarisch* Volk, dat hij hun eene veilige schuilplaats van ballingschap vergunde: dus zij genoodzaakt waren, wederom op te breeken, als verlaaten zijnde, eerst van de *Tencteren*, de voornaamsten hunner Bondgenooten, en naderhand van de *Brukteren*, hunne Beschermers; en te rug te keeren naar de *Usipiers* en *Cherusceen*, tot welke zij zig begeven hadden, na lang omzwervens, zo als zij waren, gasten, behoeftigen of vijanden. Allen werden ter neer gehouwen, het weerloos overschot, (van Ouden, Vrouwen en Kinderen) alleen ten buit verdeeld. Deeze zijn, echter, tot een Volk geworden, en hebben eenig jaaren daarna, (uit een oud mededogen, zo het schijnt, der nabuurige Volken, door wier samenzweering over de zestig duizend *Brukteren*, wegens hunnen hoogmoed, verdelgd zijn,) een gedeelte van deeze Landen gekreegen, leggende naast aan die ledige Landen, welke AVITUS wel eer den zwervenden geweigerd had. TACITUS stelt de *Angrivarien*, in de woonplaats der *Brukteren*, bij de *Chamaven*; maar zo wel de Reiskaart van PEUTINGER, als ALEXANDER SULPICIUS, bij GREGORIUS *van Tours*, haalen ons over om te ge-

loven, dat men daar niet *Angrivaren*, maar *Ansibaaren* moet leezen. Men behoeft niet zeer zwaar te denken, of zij vervolgens, na dat zij den rechter oever van de *Drusiaensche Grift* hadden bemagtigd, ook den naam van *Friezen* hebben aangenomen, dan of zij met de *Franken* naar elders vertrokken zijnde, naderhand met dien naam in 't algemeen benoemd zijn. Beide kan met de waarheid bestaan, dat, namelijk, een gedeelte, daar uit getrokken, den naam van *Franken*, en andere, die gebleeven zijn, dien van *Friezen* hebben aangenomen.

Zie *Notit. Germ. Infer.* pag. 1.

ANSLAAR, (*Guilelmus*) afkomstig uit *Grijpskerke* in *Zeeland*, de Zoon van JACOBUS ANSLAAR, eerst Predikant aldaar, en naderhand te *Middelburg*. Na dat GUILELMUS de eerste gronden der wetenschappen, die in een Leeraar vereischt worden, door het onderwijs van zijnen Vader, geleid had, werd hij overgegeeven aan het onderwijs van de beroemdste Hoogleeraars, als VOETIUS, HEIDANUS, ESSENIUS, COCCEJUS, APOLLONIUS, GOLIUS en LEUSDEN; van alle dezen genoot hij den roem van een ijverig Leerling te zijn; inzonderheid was hij bij COCCEJUS zeer bemind. Na den loop zijner studien voleindigd te hebben, werd hij, in 't jaar 1658, beroepen te *Biefelingen*, en van daar te *Cappelle*; verder te *Arnemuiden*, en te *Ter Veere*; in 't jaar 1675 te *Delft*, alwaar hij zig onthield tot 1680, in welk jaar hij naar *Amsteldam* verplaatst, en aldaar in den dienst bevestigd werd door GUALTERUS BOUDAAN, wiens schriften hij ook, na deszelfs overlijden, ter Persse bezorgd heeft, verrijkende het Tweede Deel met eene geleerde Voorreden; zo als hij 'er mede eene gesteld heeft voor den tweeden druk van ALLARDIJN, *Weg der Gelukzaligheid*; behalven deeze vindt men eenige brieven van hem aan zijnen Schoonvader COCCEJUS; en, *Verkeerd Antwoord van Ireneus Philalethes, op de vraage wat is Coccejanerij, onderzocht en wederlegt, door Philalethes Eliezar*, Amst. in 4to 1671; en 8vo 1686. Ook is door hem zeer bevorderd, de nieuwe uitgave van de *Critica Sacra* van L. DE DIEU, gedrukt 1693. Na den dood zijner eerste huisvrouwe, die de dochter van den vermaarden COCCEJUS was, hertrouwde hij met SARA KORSELIUS, die zig, na zijn overlijden, in den Echt begaf met Prof. J. VAN DER WAAIJEN.

ANS-

ANSLAAR stierf schielijk en onverwagt, te *Velzen*, in den ouderdom van 61 jaaren. 's Mans afbeelding gaat in Prent uit.

ANSLO, (*Kornelis Klaasz*) gebooren in 't jaar 1592, en overleeden 1646. Onder de *Mennoniten* was hij bekend, als een ijverig Leeraar, waar van zijne menigvuldige schriften, in de zweevende geschillen, onder de *Doopsgezinden* in zijnen tijd, en bijzonder tegen eenen NITTERT OBBENZ, ten bewijze kunnen strekken.

SCHIJN, *Hist. der Mennoniten*, III. Deel, bl. 88, alwaar men ook 's mans afbeeldsel, naar 't Schilderij van *Rembrant*, vindt.

ANSLO, (*Reinier van*), gebooren te *Amsteldam*, van Moeders zijde van Adelijke afkomste. Hij, die zo wel als zijne ouders, de gezinte der *Mennoniten* toegedaan was, verdient eene plaats onder de vermaardste *Nederlandsche Dichters* van de XVIIde Eeuw. VONDEL noemde hem, een Dichter van cierlijke netheid; schoon anderen oordeelen, dat 'er hier en daar in zijne Dichtstukken plaatsen gevonden worden, waar in hij daar van afgeweeken is. Doch met dit al maakte hij zo wel *Latijnsche* als *Nederduitsche* vaarzen, waar mede hij grooten lof behaalde. Koningin CHRISTINA *van Zweeden* beschonk hem met een gouden keten, en Paus INNOCENTIUS DE X, met een gouden Medailje. In 't jaar 1649, den ouderdom van 23 jaaren bereikt hebbende, reisde hij naar *Italie*, hebbende hij toen reeds het voorneemen om den Roomschen Godsdienst te omhelzen. Hij vertoefde aldaar den tijd van 20 jaaren, en stierf te *Perugie*, 12 mijlen van *Rome*, oud zijnde 43 jaaren; hebbende, tot zijnen dood toe, de gunst van den Paus, der Kardinaalen en van gemelde Koninginne behouden. 's Mans afbeelding is in 't koper gebracht, door J. FOLKEMA.

ANTHENOR, of *Antenor*, Zoon van MARCOMINUS, Koning der *Trojaansche* Ballingen, (die nu al veele jaaren aan het *Meotische* Meir gewoond hadden: doch geduurig van de *Gotthen* aangevochten wordende, zoude hij eindelijk, met gedachte ballingen, in *Duitschland* gekomen zijn, ruim 400 jaaren vóór CHRISTUS ge-

daar door moed en order verlooren: waarom hij, op bevel van 't Collegie ter Admiraliteit van *Amsteldam*, in verzekering werd genomen. Te *Enkhuizen* veroorzaakte dit zodanige verbittering, dat de meeste Officieren de straat niet betreeden durfden, om reden dat zij dus lafhartig de Haringbuizen hadden laaten wegneemen. Over de gevangene Bevelhebbers werden gedelegeerde Regters aangesteld, die tegen hun, uit naam van de Hoog Mog. Staaten Generaal, in de maand Maart 1636, om hun wangedrag, de Vonnisfen uitspraken. JONKER ANTONIE, als Bevelhebber, werd het zwaarst gestraft; wordende hij voor inhabil verklaard, en in 25 Jaarige gevangenis verweezen. „ Om dat hij (dus luidt „ de Sententie) de Vlagge had gevoerd, en door zijn wangedrag „ veroorzaakt, tot zo groote disreputatie van den Staat deezer „ Landen, versterking van den Vijand, onwaardeerlijke schade „ aan de Ingezeetenen, en bederf van zo veele bedroefde Fa- „ milien, welker Mannen, Ouders en Vrienden, gevanglijk wa- „ ren weggevoerd, en welker verlossing naast God, aan devoi- „ ren van hem en anderen had gestaan, daar nu de Vijand on- „ beschadigd was komen te ontwijken."

Zie GOUDHOEVEN, *Holl. Kronijk*, fol. 391; AITZEMA, II. Deel, bl. 350. *Historie van Enkhuizen*, p. 84.

ANTHONIS, (*Adriaan*) een Man van meerder vermaardheid en deugdelijker faam, dan de voorgaande; zijnde beroemd, niet alleen om dat hij te *Alkmaar*, in 't jaar 1588, de Burgemeesterlijke waardigheid bekleedde, maar nog meer door het vertrouwen, dat ORANJE in hem stelde, en hem, nevens andere voorstanders der Edele Vrijheid, de bewaaring der kusten van *Noord-Holland* betrouwd werd. 't Geen, echter, inzonderheid zijnen naam onsterflijk gemaakt heeft, was zijne ervarendheid in de Krijgsbouwkunde; hebbende hij, in 1593, het bestier over den aanleg der nieuwe Fortificatien te *Enkhuizen*.

Zie M. P. PROOST, in de *Beschrijving van Enkhuizen*, in 't *Steede Boek van* BLAAUW.

ANTONI-POLDER, legt in de *Strijensche Waard*, behoorende onder *Zuid-Holland*; dezelve heeft Kerk en Predikant, staande onder de Klassis van *Dordrecht*. In 't Kerkelijke was deeze voorheen

leen gekombineert met *Cillershoek*, doch laater daar van gescheiden in 1608.

Zie VAN DER HOUWE, *Handvest Chronijk.*

ANTONII, (*Jacobus*) of *Antonii Jacobsz*, geboren te *Middelburg*, was Hoogleeraar in 't Kanonike recht, Zanger in de Kerk van *St. Gedula* te *Brussel*, Generaal Vicaris des Bisschops van *Kamerijk* (HENDRIK DE BERGES). Hij heeft geschreeven de *Praecellentiae Potestatis Imperatoriae*, *Antw.* 1502, *Rome* 1503, in 4to; van welk boek de vermaarde ERASMUS een uitmuntend getuigenis gegeeven heeft, in een Brief aan den Schrijver, roemende daarin zijn levendig vernuft, onvermoeide naarstigheid, te zeldzamer in dien tijd, wijl dit alles in hem gepaard ging met het genot van overvloed en tijdelijke middelen; zijne waakzaamheid in zo veel bewinds; en eindelijk zijne uitgebreide geleerdheid, in alle takken van Wetenschappen.

Zie VAL. AND. ERASMI *Epistolae; Oudh. van Zeeland;* LA RUE, *Geletterd Zeeland.*

ANTONIDES, (*Joh.*) bijgenaamd VAN DER GOES, naar zijne booorteplaats in *Zeeland*, in 't jaar 1647; een der uitmuntendste Dichters van Nederland, die zijnen naam JOHANNES ANTONIDES, zo wel als de Dichtkonst, van zijnen Vader gekreegen heeft. 's Mans Vader, om huislijke belangen, uit de gemelde Stad *ter Goes*, naar *Amsteldam* vertrokken zijnde, bestelde deezen zijnen Zoon, in den ouderdom van 8 of 9 jaaren, op de *Latijnsche* Schoole, onder het opzigt van den vermaarden *Amsteldamschen* Rector ADRIANUS JUNIUS. Deezer taale magtig geworden zijnde, oeffende hij zig in de Wiskunde. Al vroeg was hij zeer bekwaam in 't schrijven van eenen zeer beschaafden Latijnschen Stijl; waar toe zijn menigvuldig leezen der beste Dichters in die taal zeer veel toebracht. Ook wilde hij een proef neemen, wat voordeel 'er uit het gebruik der Ouden te haalen ware, in iets op 't papier te brengen. Dan de lof, dien de groote VONDEL hier mede behaald had, deed hem aarzelen, en zig tot de Nederduitsche taal bepaalen. Hier toe had hij naauwelijks zig bepaald, of hij veranderde andermaal en keerde tot de Oude *Romeinsche* Dichters te rug, en begon zijne vertaaling met eenige stukken

buiten de Stad, voornamelijk bij *Vechten* en *Wiltenburg*; ook beneden de Stad, bij de *Maern* (of *Meern*) en op de Hooge Woerdt; zijnde aldaar gevonden veele Reliquiën der oude *Romeinen*; niet alleen konstige en van zuivere roode aarde gebakken potten, testen, kommen, kannen, kruiken, schaalen, altaarsteenen met *Romeinsche* opschriften; maar ook eenige gouden, zilveren en menigte koperen Penningen, van de eerste *Roomsche* Keizers, als: AUGUSTUS, TIBERIUS, CLAUDIUS, NERO, VESPASIANUS, TRAJANUS, en zeer veele van de ANTONIJNEN: doch, zo verre ons bewust is, van geenen Keizer, na 't 180 jaar van CHRISTUS. Dit schijnt het gevoelen te bevestigen van hun, die stellen, dat het hedendaagsch *Utrecht* eerst *Antonina* zou genaamd geweest zijn, naar eenen der Keizers van dien naam: dan hoe groot ook deeze waarschijnlijkheid zij, moet men toestaan, dat het geen voldoende bewijs uitlevert. Onze oude JAN VELDENAAR, in de *Fasciculus Temporis*, (gedrukt te *Utrecht*, in 't jaar 1480) verhaalt, dat veele Adelijke Persoonen uit *Rome* weeken, om de gruwelijke tijrannij van NERO te ontgaan, en dat onder hen zig bevonden GRANUS en ANTONINUS; dat de Edele GRANUS bouwde AQUA GRANI (Aquis granum) nu *Aken:* en ANTONINUS, geweest *Tribuin* te *Rome*, *in der wilde Sasſenland* (nu *Friesland*) gekomen, voort toog naar 't gewest, nu *Holland* geheeten, en aldaar een Paleis met een vest, aan den Rhijnstroom oprechtte, dat hij, naar zijnen naam, *Antonina*, in 't jaar 65 na CHRISTUS geboorte, noemde.

ANTONINUS en zijne nakomelingen zouden dit zo lang bezeten hebben, tot dat de *Sclaven* en de *Wilten* die vesting overheerden en vernielden, als dezelve 121 jaaren gestaan had. Want de *Wilten*, eene Natie in *Zuid-Holland*, immers zo geheeten, toen zij 'er hunne woonplaats hadden, kwamen met de *Sclaven* in groote menigte over, en namen *Antonina* met geweld in, verwoestten het, en bouwden een ander sterk kasteel, 't welk dit wreede volk *Wiltenburg* noemde. De ondergang van *Antonina* wordt gesteld op 't jaar 586. De Oude *Neder-Sasſen*, (*Saxen*), door VELDENAAR *Wilde-Sasſen* genaamd, stelt hij geweest te zijn *Friesen*, te weten *Hollandsche Friezen*. Dat ook door MELIS STOKE bevestigd wordt, in zijn *Rijm-Kronijk*, als hij zegt:

Ou-

Oude boeken hoer ick gewagen
Dat al 't landt beneden Nijemagen.
Wilent Neder Sasfen hiet.

En eenige regels daarna:

Die Neder-Sasfen heeten nu Vriezen.

De *Sclaven* hadden hunne woonplaats in *Holland*; de *Wilten* in *Zuid-Holland*, en in 't Sticht van *Utrecht*. Voorts verhaalt ons VELDENAAR, hoe *Wiltenburg*, door de *Wilten*, na de verwoesting van *Antonina*, gestigt, door Keizer VALENTIANUS, in 't jaar 387, veroverd, naderhand door de *Wilten* herbouwd, en eindelijk, door Koning DAGOBERT, in 't jaar 641, vernietigd werd: dat deeze 'er een Kasteel van veel grooter begrip, meer betimmerd en sterker maakte, en het den naam van *Trajectum* of Overvaart (te weten over den *Rhijn*) gaf, nu genaamd *Utrecht*, of *Autrecht*, *Oud-trecht*. Het kan den Leezer niet onaangenaam zijn, hier ook de oude *Hollandsche* Kronijk te hooren, naamelijk die in de Oude *Hollandsche* taal, wijl in den herdruk te *Dordrecht* van 't jaar 1620, met de Bijvoegsels van GOUDHOEVEN en SCHRIVERIUS, behalven het uitlaaten van verscheide zaaken, ook eenige veranderingen in woorden gemaakt zijn, en deeze oude druk in weinige handen is. „ Onder welke (zegt ze) (te weten onder hen, „ die door den tieran NERO verdreven, of om zijn wreedheden „ te ontgaan, uit *Rome* geweken waren) dat waren Edele Ro- „ meinen, daer die eene of hete *Granus*, ende d'ander *Antonis*, „ van der *Colummen* oft van *Zulen*. *Granus* was een van de „ Edelen Senatoren, ende *Antonis* was een *Trebuuyn* (*Tribuin*) „ oft Ridtmeester. *Granus* is met sinen volcke ende geselscap „ gecomen doer Walsland, hebbende met hem grote scat ende „ gelt, en quam in *Ardennen*, daer hi van 't fonteinen *Suave-* „ *lick* (*Zwavelig*), door *Goudhoeven* verkeerd veranderd in *zui-* „ *verlijk*) water, ende daer fondeerde ende stichte hij eene for- „ tresse ende sterkte, ende dede die nae hem selven noemen „ *aqua Grani*, dat is nu *Aken*. *Antonis* quam met sinen ge- „ sinne ende geselschappe, door *Germanien* ende *Vraneken-* „ *land*, dat is Duitschland, ende quam in 't land van Batavia,

„ dat

„ dat is nu Holland, ende begreep, daer een plaetse op den „ stroom van den Rhijn, ende begon daer ook een Veste ende „ toerne te maken, vast ende starc, ende dede die nae hem he- „ ten *Antonia*, en dit was in 't jaar nae ons Heeren geboorte „ LXV, ende *Antonis* mit sinen nacomers bezat deeze brug en- „ de veste C ende XXI jaer, tot dat die *Sclaven* ende die *Wil-* „ *ten* quamen ende verdestrueerden desen toerne ende veste. „ Noch dede dese *Antonis* maecken dat slot *Anholt*, dat *Zulen*, „ plach te heten. Ende van desen *Antonis* sijn gedescendeerd „ ende gecomen, in 't Sticht van *Utrecht*, die Ridderen ende „ Heeren van *Zulen*, enz." Onder de Schrijvers worden 'er gevonden, die meenen dat *Antonia*, of *Antonina*, (nu *Utrecht*) met dien naam, ook te gelijk de gedaante van een Stad, Steedje of Vesting zal gekreegen hebben; maar dat het buiten twijffel, om de bekwaame gelegenheid, reeds lang te vooren, dorpswijze bewoond is geweest, omdat de *Batavieren* niet verzuimd zullen hebben, zig op zodanig eene goede en welgelegene Landstreek neer te slaan. Zommige stellen de beginsels der Stad, of het houwen van den Burgt *Antonina*, 120 jaaren vroeger dan het 65 jaar vóór de geboorte van 's waerelds Heiland. Anderen wederom 100 jaaren later; doch alle houden eenen ANTONINUS, of ANTONIUS voor den Stichter. De eerstgenoemde stellen MARCUS ANTONIUS, Stadhouder van JULIUS CÆSAR, toen hij de *Gallien* overwonnen had; of, volgens anderen, door CÆSAR was afgezonden om de *Gaulen* te beoorlogen. Deeze gaat bij veelen voor den Stichter. De Geleerde en zeer bekende LAMBERTUS HORTENSIUS, in zijne *Utrechtsche Geschiedenissen*, zegt 'er, bl. 3. dit van: „ Vermids men blijklijk beschreven vind, dat de eerste naam „ van *Utrecht Antonia* zou geweest zijn is 't gelooflijker dat de- „ ze plaats de naam bekomen heeft, van die *Antonius*, die „ altijd met *Julius Cæsar* in Frankrijk en Duitschland gereisd „ heeft, dan van eenen anderen *Antonius*, onder Keizer *Nero*, „ te meer dewijle hij ook verscheide andere Kasteelen en Hui- „ zen, naar zijn naam *Antonia* heeft doen noemen, enz." Anderen zeggen, dat DRUSUS GERMANICUS, toen hij de vijftig Kasteelen aan den Rhijnstroom bouwde, ook deeze sterkte gebouwd heeft, en die genoemd, naar zijne Gemalin ANTONIA; en dit houd WINSEMIUS voor zeer geloofbaar. Dan zij, die den laater aanvang

vang staande houden, stellen Keizer ANTONIUS PIUS tot Bouwheer daar van, in 't jaar 140, of MARCUS AURELIUS ANTONINUS PHILOSOPHUS, die in 't jaar 162 Keizer geworden was. GUICCIARDIJN, die, in veele zaaken, geen ongelukkig oordeel geveld heeft, stelt deeze verschillende gevoelens aldus voor: „ Voor eerst zegge ik, dat de Stad *Utrecht* in 't begin, zo sommige schrijven, genoemd is, *Antonia* naar *Antoninus*, Roomsch Raadsheer, die wegens de tierannij van *Nero* uit *Rome* gevloden, herwaards kwam, en deeze Stad stichtte. Anderen verhaalen, dat ze gesticht, en dus geheeten is van *Marcus Antonius*, Stadhouder van *Julius Cæzar*, toen hij Gallie ingenomen had: Wederom anderen, dat ze haar naam ontvangen heeft van *Marcus Antonius* (Antonius) Pius. Doch 't zij, zo 't wil, dit blijft gewis dat de Stad van Utrecht eenen langen tijd den naam van *Antonina* gedragen heeft, zo als uit de verzekering van veele oude Schrijvers blijkt, en ook uit oude Penningen en Muntstukken aldaar gevonden."

Indien men nu, met zo veele oude Schrijvers, aanneemt, dat *Utrecht* eerst *Antonia* of *Antonina* is genaamd geweest, naar eenen ANTONINUS, zo oordeelen VAN LEEUWEN en anderen 't waarschijnlijkst te zijn, dat Keizer ANTONIUS PIUS de naamgeever daar van geweest is: I. om dat C. TACITUS, voor ANTONIUS PIUS gestorven, nergens, in zijne Historien of Jaarboeken, van *Antonina* gewag maakt, 't welk, zonder twijffel, zou geschied zijn, indien of MARCUS ANTONIUS, ten tijde van JULIUS CÆSAR, of de Romeinsche Raadsheer ANTONIUS, onder NERO of CLAUDIUS DRUSUS GERMANICUS, Stiefzoon van Keizer AUGUSTUS, *Antonina* aan den Rhijn gebouwd hadde. II. Om dat Keizer ANTONIUS PIUS, verscheidemaalen, in deeze Landen geweest is, en, buiten allen twijffel, een gedenkteken zijner reizen en togten, als ook zijns naams, door 't bouwen van eene Vesting, volgens de gewoonte der Vorsten, in die en in laatere tijden, heeft willen nalaaten. Maar op het eerste zou men kunnen aanmerken, dat 'er veele van de Boeken van TACITUS verlooren zijn: en op het andere, dat deeze reden, ook ten opzigte van M. ANTONIUS kan gebruikt worden, ten tijde van J. CÆSAR. Intusschen zijn onze voorouders mede van gevoelen geweest, dat Keizer ANTONIUS PIUS de Stichter van ANTONIA geweest is. Welk denkbeeld beweezen wordt,

wordt, uit een der Opschriften aan de Truimphbogen, en andere Eeretekenen, gemaakt bij de plegtige inhaaling van ROBBERT DUDLEIJ, Graave van *Leicester*, binnen *Utrecht*, in 't jaar 1586; luidende aldus:

FOELICIBUS ANTONINI PII IMPERATORIS, URBS TRAJECT. CONDITA AUSPICIIS: FOELICIORIBUS DAGOBERTI FRANCIÆ REGIS CHRISTIANISMO DONATO; CAROLI MARTELLI OPE INCREDULIS PHRYSIIS PROFLIGATIS LIBERATA; HENRICI IMPERAT. AUG. DANIS EXPULSIS AUCTA, ET RESTAURATA, ELISABETHÆ: ANGLIÆ REGINÆ TUTELA SE FOELICISSIMAM FUTURAM SPE NON VANA CONFIDIT.

't Welk, volgens de Verzameling van verscheiden Opschriften, ten tijde van LEICESTER, gedrukt 1586, zegt:

De Stad Utrecht, onder de gelukkige regeeringe van Antonius Pius gesticht; onder noch gelukkiger van Dagobertus, Koning van Frankrijk, tot het Christendom gebragt, en, na dat d'ongelovige Friezen, door hulpe van Karel Martel, verslagen waren, verlost van Keizer Hendrik, na dat hij 'er de Deenen uit verjaagt hadde, vergroot en herbouwt; hoopt en vertrouwt vastelijk, dat zij, onder de beschuttinge van Elisabeth, Koninginne van Engelandt, allergelukkigst zal zijn.

In een ander Gedenkschrift word de stigting van *Utrecht* nog veel ouder gemaakt, en tot Stigter een vroeger ANTONIUS gesteld. In de Domkerk te *Utrecht* stonden eenige Latijnsche Vaarzen, met groote Letteren (Penceel Werk) op een groot Tafereel, hangende aan een Pijlaar van het Choor geschreeven. Door de oudheid daarvan waren, reeds lang voor het jaar 1600, veele Letteren half, ja bijna geheel uitgegaan. Wij zullen 't Gedicht hier invoegen, doch ons moeten behelpen met de Copijen, dewijl 't origineel, bij het omvallen van de Kerk, door het vervaarlijk onweder in 't jaar 1674, verbrijzeld is. De afschriften, die wij 'er

'er van hebben, verschillen somtijds in woorden van malkanderen, door de duisterheid der Letteren, waar naar de afschrijvers hebben moeten gissen; dan die verschillen zullen wij op den kant aanteekenen:

Circum quoque fluens Hollandia gurgite Rheni,
  Cingitur Oceano (1) Fluminibusque maris — 1 Oceani.
In qua (2) cum muris Urbs Antonina novellis — 2 Quia.
  Tempore Neronis ædificata fuit,
Hanc devastavit fera (3) Sclavica gens, & ibidem — 3 Flamma.
  Castrum Wiltorum (4) conditur inde novum — 4 Wiltorium.
Turribus excelsis, quod adhuc gens (5) Abroditorum — 5 Plebs.
  Funditus evertens, diruit (6) usque solum. — 6 Doruit.
Hinc Trajectense Castrum, cum mænibus altis
  Conditur de francis Christicolis; & idem (7) — 7 Idem.
Vulgus Danorum confregit humo tenus; omnes
  Cum Clero cives in simul ense necans.
Denique Baldricus (8) Præses nova mœnia struxit, — 8 Præsul.
  Quæ modo subsistunt auxiliante Deo.
Sic Hollandensi terræ veraciter omni
  Trajectum constat Urbs capitalis adhuc.

Deeze oude *Latijnsche* Vaerzen heeft, vóór meer dan honderd Jaaren, J. F. CORTGEEN VAN TER GOUDE, aldus in Duitsche Rijmen, naar den ouden trant, overgebragt, in zijn *Stichts Chronijk*, bl. 9.

Hollandt dristig wordt omringt aan alle zijden/
Met den Rhijnstroom/ ook Oceano en die Zeebaaren.
In welke die Stad Antonina in Neronis tijden
Met nieuwe muren is gebouwt/ als de Historien
  verklaaren.
Die Sclaven ende wreede Natien en Afgodische Die-
  naaren/
Hebben deze Stadt heel tot in den grondt geraseert.
Ende eene nieuwe Burch der Wilten om die landen te
  bewaaren

Met groote hooge sterke Thoorne en Muren gefondeert.
Maar daar na van de Abdoriten is gedestrueert.
Hierna is het Burch Trecht met Stadmuren hoog en groot
Opgetimmert/ van de Franken tot Christus dienst bekeert/
Welk die Deenen vernielt hebben tot der aerden bloot.
Geestelijk en Waereldlijk meestendeel met den Swaerde gedoot.
In 't lest heeft Baldricus een Bischop magtigh
Die Stad weer ommeurt tegen der Vijanden aanstoot:
Aldus Utrecht een Hooftstadt des Hollands bodem waarachtigh
Men noch tegenwoordig siet staan heerlijk en prachtigh.

In een geschreeven zeer oud Boek, volgens waarschijnlijke gissing, uit eenige zonderlinge omstandigheden, tusschen de Jaaren 1300 en 1350 opgesteld, raakende verscheide dingen, zo van de Gebouwen, Regeeringe, als Geschiedenissen der Stad *Utrecht*, staat voor aan, in zeer oud Duitsch schrift, met zeer oude Letteren, nu bij de meesten onverstaanbaar en onleesbaar, doch klaar genoeg voor hun, die gewoon zijn aan, en smaak vinden in dergelijke Oudheden te handelen: „ Dat *Autrecht* (*Utrecht*) hoe „ wel onder een andere benaaming, lang voor de Heilige Geboor„ te van onzen Jezus Christus, gestaan heeft. Dat deze plaats „ omtrent, of ten tijde van Keizer *Nero* den Naam van *Antonia* „ bekwam: Doch in ouder schriften vindt men, dat ze dien „ naam kreeg van *Antonius*, een der groote Vrienden van *Ju„ lius Cæsar*, kort voor Christus tijden, dat ze toen alreeds met „ Vesten omvangen was. Dat ze, toen Keizer *Antonius Pius* „ deeze Landen doorreisde, al voor een groot deel jaaren, een „ goede Handelplaats der Batavieren was, wegens de welgele„ genheid aan den *Rhijn*, en nabijheid der Zee: Maar dat ze „ naderhand aan een zeer Barbarische Natie geraakte, en zeer „ verwoest geworden was. Dat Keizer *Pius* deeze Natie ver„ dreef, en toen deeze Vesten niet bouwde, maar herbouwde, „ en in plaats van *Antonia*, hernoemde *Antonina*." Dit boek

(zegt

(zegt HALMA) had mij een zonderling Liefhebber der Oudheden; wiens Vader het van zijnen Grootvader had, in 't jaar 1685, geleend. Indien 'er nu eenige zekerheid op dit geschrift te maken was, zou men de verschillendheid der Schrijveren van den ouden tijd, waar van sommigen deeze plaats *Antonina*; anderen *Antonia*, de een den Stigter ANTONINUS PIUS, en de ander ANTONIUS noemen, konnen vergelijken, mogelijk aldus: Dat het hedendaagsch *Utrecht* den naam *Antonia* kreeg van ANTONIUS, onder Keizer NERO, of vroeger onder de Oorlogen van JULIUS CÆSAR, en die van *Antonina* van Keizer PIUS, van den eersten als aanlegger deezer Vesting, van den anderen als Herbouwer, Vergrooter en Versterker daar van, na dat ze door de Barbaaren verwoest was. Van deeze gedachten waren ook anderen, als GUICCIARDIJN, fol. 255. Waar bij nog staat aan te merken, dat sommigen Keizer ANTONINUS PIUS als herbouwer stellen; bij anderen schijnt dit, met het voorzetten van M. MARCUS, MARCUS ANTONIUS PIUS, opvolger van ANTONINUS PIUS, te wezen: de gelijkheid der naamen heeft zeker deeze verwarring veroorzaakt. Zedert ANTONINUS PIUS, is de benaming van *Antonia*, tot op de verwoesting van deeze Vesting door de *Selaven* en *Wilten*, deezer Stad bijgebleven. De *Wilten* richtten 'er eene nieuwe sterkte op, die zij den naam van *Wiltenburg* gaven; zie WILTENBURG. Onze bekende Hoogleeraar BOXHORN, in zijn *Toneel van Holland*, p. 72. volgens de vertaaling van G. BAARDELOOS, waarin BOXHORN veele stukken gesteld heeft, die in den eersten Latijnschen druk niet te vinden zijn, schijnt den naam van *Antonia*; *Antonina* en *Wiltenburg* aan *Utrecht* te willen ontneemen, en aan *Dordrecht* geeven. Hier staat dan te weten (zegt hij) 't geen nader bijkomt, en tot nog toe niet aangemerkt is, *dat in de tweede verdeeling, op het* 18*de en* 19*de Kapittel der Oude Hollandsche Kronijk, gewag van de Stad Antonia* word gemaakt, gelijk daar openlijk gelezen word, in *Zuidholland gebouwt*, in 't jaar 65, van *Antonius Columna*, Tribuin en Roomsch Ridder, uit *Romen* door NERO verdreven, en in deeze gewesten gevlugt. Daar wordt ook bijgevoegd, dat de Nakomelingen van deezen ANTONIUS 't gebied in die plaats gehad hebben, tot in 't jaar 181. De Kronijk stelt, dat zij deeze Vest en Burgt bezeten hebben, na dat ze in 't jaar 65 gebouwd was. (De tijd van 121 jaaren komt

dan te samen op 186 jaaren; in welk jaar *Antonia* door de *Sclaven* en *Wilten* is ingenomen, en tot den grond nedergeworpen; doch dat het niet lang daarna weder opgebouwd zou zijn van deeze *Wilten*, en naar hun genaamd *Wiltenburg*. Maar de oude Schrijvers verstaan daar door de *Wilthe*, gelegen aan 't gat der *Maaze*, niet verre van *Antwerpen*, en van de *Noormannen*, in 't jaar 835, verbrand.) Volgens de Kronijk van FULDA, verbrandden de *Noormannen* de Stad *Antwerpen*, *Wiltha* een Koopstad, bij 't gat, aan de Rivier de *Maas*. Alle welke dingen, indien ze waarachtig zijn, mogen niet anders dan van *Dordrecht* verstaan worden, hoewel ik niet onkundig ben, (zegt BOXHORN) dat de twee naamen van *Antonia* en *Wiltenburg*, tot nu toe, eigenlijk aan *Utrecht* worden toegeschreeven. De nijvere HEDA noemt, op veele plaatzen, *Zuid-Holland* het land der *Wilten*. Ik zal maar een plaats uit veele bijbrengen, waarin hij, na beschreeven te hebben, de gevallen van 't jaar 1061, de *Historie van* DIDERIK DEN IV, binnen *Dordrecht*, door de *Luikenaars* gedood, aldus beschrijft:" Maar Floris, voorbedenkende de wrake des Broederlijken doods, heeft weer tegen hem verwekt den Aardsbisschop van Collen, den Bisschop van Luik, den Markgrave van Brandenburg, den Hertog van Braband, en den Grave van Gelder, die altemaal zijn afgezakt, in 't Dorp van *Dordrecht*, of van *Zuid-Holland*, gezegd het Land der *Wilten*." Dan het zij ons geoorloofd, op zijn gezegde onze aanmerking te maaken, zonder zijne verdiensten te benadeelen. Vooreerst dan worden de woorden, *in Zuid-Holland gebouwd*, in de Oude *Hollandsche Kronijk* niet gevonden; ten minsten niet in den druk, door den Heer BOXHORN aangehaald, ook niet in die van *Dordrecht* van 1636, door GOUDHOEVEN verbetert, fol. 23. Maar wel dat ANTONIUS in 't Land van *Batavia* kwam, dat is het tegenwoordige *Holland* (waar onder ook *Utrecht*, of waar van toen *Holland* maar een klein gedeelte was; zie op BATAVIA), en daar een plaats bouwde op den *Rhijn*, welke hij naar zig noemde *Antonia*. Hoe sluit dit nu op *Dordrecht*, daar immers niet de *Rhijn*, maar de *Maas* geloopen heeft, en daar het bekend is, dat, in plaats van een verwoest *Antonia*, *Wiltenburg* opgerecht is: zo als BOXHORN, in zijne eigen aangehaalde woorden, gezegt heeft? Ten tweede, dat *Zuid-Holland* het *Land der*

Wil-

Wilten genoemd word, behoefde uit HEDA niet beweezen te worden: want de aangehaalde *Hollandsche Kronijk* zegt het zelve, *dat de Sclaven en Wilten in Zuid-Holland woonden.* Wat bewijst het dus, tegen hun allen, die den ouden naam van *Utrecht* zeggen *Antonia*, of *Antonina*, en daarna *Wiltenburg* geweest te zijn? Zouden de *Wilten* eerst *Antonia* verwoeften, en daarna *Wiltenburg* bouwen, zo moeften ze uit een ander nabuurig gewest komen: 't welk dezelfde Kronijk ook uitdrukkelijk zegt met deeze woorden: „ de Sclaven en Wilten, die in Zuid-Holland woonden, ftaken hen te famen met grooter magt, ende kwamen en beleiden de Veste en de Fortresfe Anthonia, en wonnent met drachte, en floegen 't al doodt, dat zij binnen de muuren vonden; ende ten laatfte worpen zij, dat Kafteel en de Veste metter muuren neer, ende als zij haren bozen wille hadden volbracht, een wijl tijds daarna timmerden zij 't Kafteel weder op, en maakten daar een andere Veste ende fterkte, met muuren en poorten, en deeden dat na hen zelve noemen *Wiltenburg*, ende van deze Wilten bleven 'er een deel in woonen." Zie den druk van Leiden 1517, 2de *Divisi*, cap. 18 en 19. Te vooren had de Schrijver gezegt, dat dit *Antonina* was gebouwd op den ftroom van den *Rhijn*, en dus niet aan 't gat van de *Maaze;* en dit zelfde zegt ook VELDENAAR, in zijnen *Fasciculus Temp.* fol. 244. Ten derde, dat ook elders eene Vesting *Antonia* geweest kan zijn, kan *Utrecht* den naam van *Antonia* niet beneemen. De reeds in dit Art. gemelde HORTENSIUS, en vóór hem veele andere Oude Schrijvers, berichten ons, dat ANTONIUS, die *Antonia* aan den *Rhijn* ftichtte, het met Kafteelen verfterkte, en dus naar zig zelven deed noemen. Ten vierden, wat *Wiltenburg* aanbelangt, 't zij zo 't zij, of 'er aan 't gat van de *Maas* een *Wilta* of *Wiltha* gelegen hebbe, dit is het *Wiltenburg* niet, 't welk hier bedoelt word, alzo min als 't *Appelsche* Dorp, in *Friesland*, met *Appeldoorn* of *Appeltern* in *Gelderland*, een en het zelfde is. En al ware 't zo, ten vijfden, wat kan dit toebrengen om *Wiltenburg* van *Utrecht* te onttrekken, en aan *Dordrecht* te voegen; daar reeds getoond is, dat 'er de grondvesten te *Utrecht* nog van overig zijn? Gelijk 'er meer dan één *Antonia*, één *Roomburg* geweest is, waarom kan 'er dan ook niet meer dan één *Wiltenburg* geweest zijn?

De *Wilten* waren in *Zuid-Holland* zeer menigvuldig, gelijk BOXHORN, uit de Chronijk van JAN GERBRANDTS VAN LEIJDEN, aantekent; zij moeten zig daarom verder als *Holland* uitgebreid hebben, en noemden de plaatsen, die zij bouwden en herbouwden, veeltijds naar hunnen naam; zo als de Vorsten en Volken veeltijds gewoon zijn te doen; waar van de naamsgeheugenissen ons ten bewiize strekken. Van de *Katten* heeft men een *Katwijk op den Rhijn*, een *Katwijk op Zee*, een *Katwijk* in 't Land van *Luik*, enz. Dus is 'er ook een ander *Wiltenburg*, zijnde een sterk Kasteel niet verre van *Lochem*, in 't Graafschap *Zutphen*. MELIS STOKE, die bij ieder in achting is, en gelegenheid had om de oudste zaaken best te weten, zegt, in 't leven van *Willebrord*:

Dat hi quam 't Utrecht
't Welk Wiltenburg hiet te vooren.

En dat het zelve, volgens hem, omtrent het jaar 366, door Keizer VALENTINUS, verwoest werd, houdt men algemeen zeker. Weder herbouwd zijnde, heeft Koning DAGOBERT dezelve Vesting vernietigd in 641; doch 'er wederom eene andere sterkte en Stad opgerecht, die hij *Trajectum* of *Trecht* noemde, waar door de naam *Wiltenburg*, gelijk te vooren die van *Antonia*, verlooren is. Hoe konden dan de *Noormannen*, in 't jaar 835, *Wiltenburg*, dat al lang voorheen verbrand was, verwoesten? Hebben ze het echter *Wilta* of *Wiltha* gedaan, 't is tog dit *Wiltenburg* niet. Meer redenen konden 'er tegen den Hoogleeraar BOXHORN worden voortgebracht; maar wij achten zulks onnodig, vermids hij zijn zeggen voor niet zeker opgeeft. Want aldus besluit hij: „ Nochtans verzekere ik niets in zo dikke duisternis der dingen." Het zal ons genoeg wezen, dat wij dit gezegd en tot meerder kennisse gebracht hebben; waar door stoffe gegeeven is aan andere om hunne scherpzinnigheid te oeffenen. Wij hebben 'er alleen bijgevoegd, wat men 'er op zou kunnen aanmerken, laatende het oordeel aan den Leezer. Zie verder UTRECHT.

ANTWERPEN, de Hoofdstad van 't Markgraafschap des *H. Roomschen* Rijks, waarom het ook wel het Markgraafschap van *Antwerpen* genaamd wordt. Hier bepaalen wij ons alleen tot de

Stad;

Stad. Zij, die niet geheel onbedreeven zijn in onze Lands Geschiedenisſen, weeten, dat de naam deezer Stad daar in zò dikmaals gemeld word, dat wij niet hebben kunnen nalaaten, het voornaamſte daar van, ſchoon het eigenlijk tot *Braband* behoore, hier te melden; zonder ons, echter, in een breedvoerige beſchrijving van derzelver aanzienlijke Gebouwen in te laaten. Eene menigte van geleerde Mannen, die het ondernomen hebben, den oorſprong der namen van de voornaamſte Steden van dit Land te ontzwagtelen, hebben hunne Schriften met zo veele harsſenſchimmen vervuld, dat wij eene tweede dwaasheid zouden begaan, indien wij ons vermoeijen wilden hun te beſtrijden. Ja wij zouden 'er, in veele Artikelen, geene de minſte melding van maken, ware 't niet dat hunne denkbeelden, hoe dwaas ook, bij 't algemeen ſomtijds voor waarheid werden aangenomen. De verſloopene Eeuwen, de verandering der Taalen, de menigte van Volkplantingen, die in *Braband* en *Nederland* gemaakt zijn, de ſtrooperijen der woeſte Natien, de invallen der *Wenden*, of *Wandaalen*, in 't jaar 407; die der *Hunnen* van 451; de Verwoeſtingen, aangericht door de *Normandiers*, in 836, en die van andere Volken, geduurende den tijd van 100 jaaren en meer: dit alles behoorde hunne drift beteugeld te hebben, om die onoplosbaare raadſels te ontknoopen, in plaats van 't duiſtere in de geſchiedenisſen hoe langer hoe duiſterder te maaken. Maar in weerwil van dit alles, en van de gegronde wederlegging van GUICIARDYN, ten aanzien van den Reus ANTIGONUS, (die zig een Kasteel op de *Schelde* zoude gebouwd hebben, en waar aan *Antwerpen* haaren naam zoude verſchuldigd zijn) vindt men 'er, die deeze ſprookjes weder vernieuwd, en dus anderen moeite verſchaft hebben, om hun te wederleggen; waartoe wij ons, echter, niet zullen inlaten, zijnde lang vóór ons het onbeſtaanbaare daar van, op goede gronden, aangetoond. Alleen merken wij aan dat zij, die den naam deezer Stad afleiden van *Aanwerp*, om reden dat de Stad geſtigt is op de ſlib of ſlijk, die, in oude tijden, eer nog de *Schelde* door Dijken beteugeld was, door die Rivier werd aan of opgeworpen, indien men, uit het verhaal van JULIUS CÆSAR, voor waarheid aanneemt, dat de *Ambrivіaten*, door hem tusſchen de *Maas* en de *Schelde* geplaatst, de aanleggers der Stad geweest zijn, onzes bedunkens, het naast met de waarheid overeenkomen.

Deeze, voortijds, eene der beroemdste Steden van Europa, is geleegen in de gedaante van een halve Maan, of gespannen boog, aan de rechter zijde van de *Schelde*, daar dezelve *Brabant* en *Vlaanderen* van een scheidt, op 21 Graaden en 50 Minuten lengte, en 51 Graaden en 12 Minuten breedte; maakende de gezegde Rivier aldaar, door die scheiding, een zeer schoone Haven, en zijnde haar Oever, regt over de Stad, meer dan 600 roeden breed: 't welk geen gering voordeel en gemak aan den eertijds bloeijenden Koophandel van *Antwerpen* verschafte, waar aan die Stad haaren voorigen luister verschuldigd was.

Volgens het verhaal van de Levensbeschrijvers van den H. ELIGIUS, zouden de *Antwerpenaars*, eerst in de zevende Eeuw, tot het Christendom gebracht zijn, zo door de Prediking van dien Heilige, als door die van ST. AMAND, Bisschop van *Tongeren*; hebbende de laatste omtrent *Antwerpen* (dat toen niet meer dan een Burgt of Kasteel was) eene Kerk gebouwd, welke hij aan de Apostelen PETRUS en PAULUS toewijde, en vervolgens aan een zekere Abtdij schonk. Zekere ROHING, Kastelein of Burggraaf van *Antwerpen*, deeze Kerk van den Abt FIRMIJN ingeruild hebbende, gaf haar, in de zevende Eeuw, nevens een derde van de Tollnkomsten des Kasteels van *Antwerpen*, aan Bisschop WILLEBRORD, die toen daaromstreeks het Christen geloof voortplantte.

In de agtste eeuw was *Antwerpen* reeds tot een Stad verheven; want in de Jaarboeken van de Abtdij van *Fulda* leest men, dat de *Noormannen* de Stad *Antwerpen* (*Antverpam Civitatem*) in het Jaar 863, verbrandden, schoon de omtrek toen nog niet zeer groot moet geweest zijn; wordende, voor de eerste maal, uitgelegd onder Hertog HENDRIK DEN EERSTEN, in 't jaar 1201; ten tweede maale in 1314, onder Hertog JAN DEN DERDEN; en de laatste reize, in 't Jaar 1543, onder Keizer KAREL DEN VIJFDEN.

Het is bijna ongelooflijk, dat deeze Stad, na zo menigvuldige rampspoeden, zig van alle die schaden heeft kunnen herstellen, en in dien stand blijven, als ze zig nog tegenwoordig bevindt; hebbende niet alleen de magt van menschen te wederstaan, maar telkens te worstelen tegen die der vier Elementen, die derzelver ondergang beurtelings scheenen besllooten te hebben. Het vuur, dat in 1263 de twee wijken der Goudsmeden en die der Wolkaar-

kaarters verteerde, verwoestte ook de *Kipdorpper-poort*, in 't jaar 1397, en stak, van de andere zijde, zijne vlammen aan, in de jaaren 1499, 1541 en 1546. Intusschen hadden de wateren zig, in de jaaren 1288, 1300, 1320, 1340, 1446, 1462, 1468, 1477 en 1532, tot zodanige hoogten verheven, dat de Dijken wegspoelden, en eenige honderden van Dorpen verdronken. In de jaaren 1382 en 1395 werden, door geweldige Aardbevingen, de fondamenten van de prachtigste gebouwen omvergeworpen. Schrikkelijke Orkaanen, verzeld van zwaare onweders, geduurende de jaaren 1380, 1439, 1479, 1513, 1516 en 1606, verbrijzelden eenige van haare Godshuizen, en verwoestten derzelver Landen. Niet min leeden de *Antwerpenaars*, door gebrek aan Levensmiddelen, eerst in 't jaar 1315, daarna in 1363, en ten derdenmaale in 1433; en toen wel met zulk eene gestrengheid, dat een maat koorn, welke vóór dien tijd voor negen en twaalf guldens verkocht was, tot den prijs van 23 dukaaten steigerde: de kwaade oogsten van 1477, 1552 en 1557, veroorzaakten mede onmatige duurten. Eene besmettelijke ziekte ontvolkte, in 't jaar 1678, de Stad zodanig, dat 'er, op éénen tijd, 1200 Huizen ledig stonden. Alle deeze onheilen werden gevolgd van Religie- en Burger-Oorlogen, die voornamelijk hunnen aanvang namen in het jaar 1566.

Brandt meld, uit de aantekeningen van den vermaarden F. Junius, dat eenige Edelen, kort na het sluiten van hun Verbond, heimelijk zouden hebben toegelegd, om deeze Stad inteneemen, en dat wel tegen den 3den van December. Graaf Lodewijk, die 'er kennis van bekomen had, zou 'er, met zijnen Broeder, den Prinse van Oranje, over geraadpleegd hebben; dan deeze Vorst zou dit, als een daad van oproer, ontraden, en gezegd hebben, nog kans te zien om de zaaken, zonder geweld, tot rust te brengen. Doch op dit verhaal, wijl anderen 'er niet van melden, is niet veel staat te maaken, en niet hooger dan een los gerucht te agten, zo als 'er, ten dien tijde, ten nadeele van de Edelen, meer verspreid werden. Met meerder zekerheid zoude men in een omstandig verhaal kunnen uitweiden, over de openbaare Preeken, in 't laatst van de maand Junij buiten dezelve, op meer dan ééne plaats aangevangen, en met zo een verbaazenden toeloop van Volk, dat de Wethouderschap onmagtig was, het

zelve te beletten, en, door de Landvoogdesse, de Prins VAN ORANJE, als Erf-Burg-Graaf dier Stad, moest bewogen worden, om daarop orde te stellen. STRADA verhaalt hier van omstandigheden, die der moeite waardig zijn, te worden nageleezen. Op den 13den Julij zegt hij: „ Oranje dan herwaards reizende, is hem de Heer van BREDERODE, met groot gevolg van de gemeente, tot omtrent een mijl buiten de Stad tegengereden, en na dat zij elkander van wederzijden, met hunne Pistoolen te lossen, volgens krijgsgebruik, begroet hadden, zijn zij te zaamen in een hoop naar de Stad gekomen, met zo een toeloop van menschen, die op alle kanten der wegen, ja op de daken der huizen en hofsteden, om deeze inkomst te zien, geklommen waren, dat het scheen, of heel *Antwerpen* ledig van Volk was." ORANJE, zegt hij verder, deed het Volk, dat rondsom *Fransche* Psalmen begon te zingen, dadelijk zwijgen: anderen, die met luider stemmen riepen, *Vive le Geux!* met de hand gebieden te zwijgen; en dit niet batende, zeide hij hun in Gods naam, dat ze hunne tong zouden snoeren, of dat het hun anders berouwen zoude. Dan de drift tot herstel in den Godsdienst was zo groot, de liefde en 't vertrouwen op dien Vorst zo sterk, dat zij niet nalieten, toen hij in de Stad kwam, te roepen: „ Ziet daar den geenen, die „ ons de vrijheid medebrengt, en de *Augsburgsche* Belijdenis „ komt mededeelen," enz. Dan, hoe Prins WILLEM hier in handelde, zal op de Art. GEREFORMEERDEN en WILLEM DE EERSTE, gemeld worden, en de gevolgen daar van; en op het laatste ook een verhaal geschieden, van 's Vorsten aanslagen op deeze Stad. Van de beruchte Beeldstorming en Kerkplondering zullen wij omstandig moeten spreeken op 't Art. BEELDENSTORM. De *Spaansche* Soldaaten, die, bij gebrek van betaaling, na den slag op de *Mokerheide*, in 1574, aan 't muiten geslagen waren, overvielen de Stad, in 't jaar 1576, en maakten een grouwelijk bloedbad onder de Inwoonders. Daar sneuvelden 'er bij de tien duizend, en 'er werden meer dan zes honderd huizen verbrand, onder welke waren het Stadhuis en andere voornaame gebouwen; waar van BOR, in zijn IXde Boek, een breedvoerig verhaal doet.

DON JAN VAN OOSTENRIJK, die al te duidelijk deed zien, wat hij in den schild voerde, deed de Staaten het besluit neemen, om

zig

XIII. *Tegen over bladz. 295.*

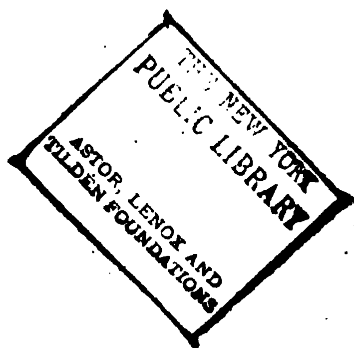

Ontmoeting van Dion en zyne Huisvrouwe. Bladz. 294.

XIV.

Vernieling van het Koningklyk geslacht te Syrakuza. Bladz. 347.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

zig op de eene of andere wijze van 't *Slot van Antwerpen* meester te maaken; 't welk hun ook gelukte in 't Jaar 1577, en mede geene kleine beroerte in de Stad veroorzaakte. Want de Inwoonders waren zeer beducht voor een aanval en plondering der *Hoogduitsche* bezetting: dan dezelve werd, na een onrustigen dag, met den avond, door de verschijning van 's Prinsen vloot op de *Schelde*, op de vlugt gedreeven, roepende den een voor den anderen, *daar komen ze, de Geuzen! de Geuzen!* De schrik overmeesterde hen allen; met achterlaating van zak en pak namen zij de wijk naar de naaste poort, en verschaften eene gemaklijke inkomste aan den Admiraal HAUTAIN en de zijnen. Hier op volgde kort daarna de slegting van 't Kasteel, en omverwerping van 't beeld van ALVA; zie ALVA.

In 't jaar 1585 werd de Stad, door den Prins VAN PARMA, ingenomen, na dat hij die een rond jaar belegerd had. De Hertog VAN ALENÇON, in 't Jaar 1582, te *Antwerpen*, als Hertog van *Brabant*, gehuldigd zijnde, was genoodzaakt geweest, die Stad te verlaaten. In 't volgende jaar besloot hij die bij verrassing in te neemen; welke aanslag naderhand bij den naam van *Fransche Furie* is bekend gebleeven; hij had reeds een gedeelte van zijn Leger daar binnen gezonden, terwijl hij, met het grootste deel, voor de muuren lag. De Burgers zig verrast vindende, vielen op de *Franschen* aan, dreeven hun ter Stad uit, versloegen 'er meer dan vijftien honderd van, en namen twee duizend gevangen: waar op hij naar *Frankrijk* trok, en binnen kort van hartzeer stierf. Wat aanbelangt het Kasteel en Praalbeeld van den Hertog ALBA, aldaar in 1568, door dien Tiran, opgericht, daar van is breedvoerig onder 't Art. ALBA gesproken.

In den jongsten oorlog, om de *Spaansche* Kroon, hadden de *Franschen* zes Batailjons in *Antwerpen* gelegd, die, nevens zes Batailjons *Spanjaarden*, de gansche Bezetting der Stad uit maakten. De dappere MARLBOROUGH, als Veldheer der Bondgenooten, kwam, in 't jaar 1706, de Stad opeischen; en de Markgraaf VAN TARACENA, die Gouverneur van 't Kasteel was, verklaarde zig terstond voor den Koning van *Spanje*, KAREL DEN III. De *Franschen* trokken 'er met verdrag uit, met vier stukken Kanon en twee Mortieren. Na het sluiten van den Vrede te *Radstad* en *Baden*, in 't jaar 1714, werd te *Antwerpen* het bekende *Trac-*

taat

taat van Barriere gesloten, op den 15den November des jaars 1715, na dat men aldaar over de agt en veertig bijeenkomsten op het Stadhuis gehouden had.

In de maand Maij des jaars 1746, vreesden de Geallieëerden belegerd te zullen worden door de *Fransche* Troupen; zij trokken ter Stad uit, na dat zij 1600 man in den Burgt gelaten hadden, en zo weinig Volk in de sterkten *Oostervelt* en *St. Philippus*, op de laagte van de *Schelde*, dat men bij de eerste opeissching dezelve plaats deed inruimen voor den Marquis DE BEZE. Deeze nam zijnen post in de Stad, en bezette de toegangen tot den Burgt; doch het beleg duurde niet langer dan vijf of zes dagen, dat is van den nacht tusschen den 25sten en 26sten dier maand, wanneer de Loopgraaven geopend werden, tot den 1sten Junij, toen de Gouverneur kapituleerde, en voor zijn Guarnisoen verlof kreeg met krijgseer uittetrekken. De *Fransche* Ruiterbenden legerden zig, den 4den, op de schuinten, tusschen de Voorsteden *Borgerhout* en *Dammen*; en ten zelven dage, deed de Koning zijne Intrede binnen de Stad; brengende zijne Majesteit den nacht in de Abtdij van *St. Michiel* door.

Zeer vrugtbaar is *Antwerpen* geweest, in 't voorbrengen van vermaarde Mannen: onder deeze mogen genoemd worde de beroemde Aardrijksbeschrijver ABRAM ORTELIUS; de Historie-Schrijver JOHAN BAPTIST GRAMMAIJE, de waereldberoemde Konstschilders PIETER PAULUS RUBENS en ANTHONI VAN DIJK; de Boekdrukker BALTHAZAR MORETUS; EMANUEL SCHELSTRATE, CHRISTOFFEL RUTKENS, EMANUEL VAN MEETEREN en meer andere Geleerden. PLANTIJN, de vermaardste Boekdrukker van zijne Eeuw, is wel te *Tours* gebooren, maar te *Antwerpen* genaturalizeerd. En om reden dat hij, behalven zijne Geleerdheid, zijne konst in den grond verstond, gaf hem Koning FILIPS DE II den tijtel van eerste drukker der Nederlanden; ook had hij te *Antwerpen* het bestier over de Koninglijke Drukkerij. Zie verder van deeze mannen, de bijzondere Artikelen.

Zie BOR, ter reeds gemelde plaatze, IX en X Boek; CHANTILLON, *Verm. van Braband*; *Tegenwoordige Staat*.

APPEL (*Jacob*) leerde de beginsels der Schilderkonst bij TIMOTHEUS DE GRAAF en DAVID VAN PLAAS. Een gedeelte van zijnen

Leef-

Leeftijd bragt hij door te *Zaandam*, doch versleet het meeste daar van binnen *Amsteldam*, alwaar hij gebooren was, den 20sten November 1680, en overleed den 7den Maij 1751. Verscheiden aanzienlijke vertrekken, met door hem geschilderde Blafons en Schoorsteenstukken versierd, zijn in die Stad nog voorhanden.

Zie VAN GOOL, *Leven der Nederl. Konstschilders*, II Deel, bl. 15 enz.

APEL, of THOR-APEL, was weleer een Klooster, in 't Westerdeel der *Groninger Omlanden*, waar in Monniken, die men Kruisdragers noemde, zig onthielden. Waarschijnlijk heeft, van dit Klooster *ter Apel* of ook wel *ter Aple*, het Dorp *ter Aple* den naam gekreegen. De Kerk, die weleer aan het Klooster behoorde, is naderhand in de Kerspelkerk veranderd. Het gedeelte des Kloosters, dat in stand gebleeven is, verstrekt tot een wooning voor den Predikant; ook neemen 'er de Heeren van *Groningen* hunnen intrek, als zij, van Stads wegen, iets in het Dorp te verrigten hebben.

APELAAR, een der Polders, in 't Noorderkwartier van 't Marquizaat van *Bergenopdenzoom*, bij het Dorp *Fijnaart*.

APPELDOORN, een *Geldersch* Dorp, in de *Over-Veluwe*, recht voor de opreede van 't Koninklijk *Loo*. Volgens VAN DER HOUVE, moest het, in de schatting van 1547, draagen 798 gl. 12 st. 4 en drie vierde penn. Uit oude *Latijnsche* Brieven (zegt HALMA) haalt de Heer ALTING den naam dus op „ *Applentherna*, zo „ zoude ik meenen dat men moest leezen, in de Handvesten der „ Keizeren OTTO DEN IIIDEN, en LOTHARIUS DEN IIDEN, in één „ woord, niet in twee APELTERNICKO, of APPLEN THERNA: op „ dat verstaan worde APPELDOORN, een Dorp in de *Veluwe*, aan „ 't boveneinde van een beekje, de *Grift* genaamt."

Het is bekend als een der fraaiste Dorpen van dien oord; zeer aangenaam is de Laan, die van hier naar '*t Loo* loopt. In 't jaar 1736 waren aldaar een-en-dertig Papiermoolens, die door 't water werden omgedreeven. De Kerk is net en zindelijk, doch niet zeer groot, en, in 1780, door den Prinse VAN ORANJE, met een nieuw Orgel beschonken. Even buiten dit Dorp staat een oude Kapel, weleer aan ST. ANTONIJ gewijd.

APPELENBURG, een fraai Heerenhuis, in *Gelderland*, beneden *Hien* en *Doodenweert*. Dit Huis is door SPILMAN fraaij in 't koper gebracht.

APPELMAN, (*Huibert Simonszoon*) was een van die geenen, wier naamen men gemeld vindt, in het vonnis van bannisfement, uitgefproken door den Hertog VAN ALBA, den 6den Junij 1569, om reden, *dat hij in zijn huis* (*te Amfteldam*,) *heimelijke vergaderingen, Predikatien der Mennoniten, en het Nagtmael naer haer manier gehouden had.* Zie de *Sententien van Alba*, uitgegeeven door J. MARCUS, bl. 197.

APPELMAN, (*Balthazar Simonsz*) waarfchijnlijk een broeder van den zo even gemelden *Huibert Simonszoon*, wiens naam gemeld wordt op de *Regeeringslijsten der Magiftraat van Amfteldam*, in het jaar 1578, als Schepen, en wel de vierde in rang, van de nieuwe Regeering, aangefteld den 26ften Maij; 't welk ons doet zien, dat hij den Hervormden Godsdienst was toegedaan. Wijders vinden wij hem genoemd in de jaaren 1582, 1584, 1586, 1588. Zijn Zoon, WIJBRAND APPELMAN, bekleedde, in 't jaar 1589, die zelfde waardigheid. In het jaar daar aanvolgende, beklom de Vader den aanzienlijken Eeretrap van het *Amfteldamfche Burgemeesterfchap*, voor de eerfte maal; daarna in 1593 en 1595; en laatst in 1600. Ook is, naar allen vermoeden, Doktor SIJBRAND BALTENSZ APPELMAN, die in de jaaren 1599 en 1601, Schepen was, een tweede Zoon van deezen BALTHAZAR APPELMAN geweest.

APPELMAN, (*Jean*) niet alleen een nazaat van de voorgemelden, maar ook een opvolger van hunne aanzienlijke waardigheden en eerampten. Met de verandering der *Amfteldamfche* Regeering en Vroedfchappen, in 't jaar 1672, werd hij als Raad aangefteld, en in het volgende jaar Schepen. Ook ontmoet men hem in 1674, 1676, 1677; en op den 17den Maart 1682, werd hij weder aangefteld, in plaatfe van den overledenen Mr. EVERARD SCHOT, en regeerde in dat, en in het volgende jaar. In 1688, vinden wij 's Mans naam, voor de eerfte maal, op de lijst der Burgemeefteren; ook vinden wij hem, zedert 1689 tot aan zijn

overlijden (27 December 1694), op de lijst der *Thesaurieren Ordinaris* gemeld.

Toen, in het jaar 1675, door de Provintie *Gelderland*, goedgevonden was, de Hooge Regeering des *Vorstendoms Gelder*, *en des Graafschaps Zutphen*, den Prinse VAN ORANJE aantebieden, en de Vorst geraden vondt, daar over met de andere Provintien, en bijzonderlijk met die van *Holland*, te raadplegen, gaf *Amsteldam*, aan eenige leden uit de Vroedschap, onder welke APPELMAN zig bevond, nevens de Regeerende Heeren Burgemeesteren last, deeze zaak naauwkeurig te onderzoeken en den Raad van hun advis kennis te geeven. Het Raadsbesluit, met dat der voornaamste Steden van *Holland* en *Zeeland*, was van die uitwerking, dat zijne Hoogheid geraaden vond, het gemelde aanbod van de hand te wijzen; zo als wij elders omstandiger zullen zien. In het jaar 1681, was aan APPELMAN, als Raad der Stad, en als Weesmeester, (waar toe hij, den 6den Maart, in plaatze van CORNELIS BACKER, was aangesteld,) nevens de Heeren Mr. JACOB BOREEL en Mr. NICOLAAS WITSEN, het opzicht op de inkomende *Fransche* Vlugtelingen aanbetrouwd; de post, om die ongelukkigen aan het werk te helpen, werd met ijver door hun ten uitvoer gebragt. Ook was, onder anderen, aan onzen APPELMAN, in het jaar 1683, als een der daar toe benoemde Heeren Commissarissen, toevertrouwd, het onderzoek der stukken, die men uit den *Haag* verwagtte, betreffende het toestaan of weigeren van den begeerden onderstand aan den Koning van *Spanje*, waar toe *Amsteldam* niet zeer genegen was. Op het Art. BEUNINGEN (*K. van*) zullen wij gelegenheid vinden, deeze zaak omstandig te melden. Hier zij het genoeg te zeggen, dat de Heer JEAN APPELMAN niet zeer in de gunst van den Prinse VAN ORANJE stond; het welk allerduidelijkst bleek, in het jaar 1688, waarin zijne Hoogheid volstrekt weigerde, dat aan hem, als den vierden Burgemeester, kennis werd gegeeven van 's Prinsen togt naar *Engeland:* om dat, zegt WAGENAAR, de Heer JEAN APPELMAN bij zijne Hoogheid verdagt was. Welke, echter, de reden zij, dat men APPELMAN niet meer als regeerend Burgemeester gemeld vindt, is mij nog niet gebleeken; maar wel dat 'er een fout moet zijn in de lijst van Burgemeesteren, bij WAGENAAR, in zijne *Amsteldamsche Geschiedenissen*, opgegeeven, of in zijn gezegde,

de, op bladzijde 172, in 't VIde Stuk in 8vo, alwaar hij een verhaal doet van de valfche befchuldiging, voortgebragt door JAN HOL, ten nadeele der *Amfteldamfche* Regenten, alwaar HOL zegt: Dat die Heeren drie in getal waren geweest; dat één derzelven APPELMAN genaamd was; WAGENAAR heeft daar bij aangeteekend: *Jean Appelman was thans regeerend Burgemeester*; doch op de gemelde lijst vindt men, bl. 124, XIIde ftuk in 8vo: 1690, Mr. *Johan Huidecoper*, Ridder enz. *Joannes Hudde*; Mr. *Nicolaas Witsen*, *Joan de Vries*. Dus ziet men, dat ook deeze lijst zo wel haare fouten heeft, als die voor de *Handvesten*; hoewel de Historie-Schrijver der Stad zig verbeeldde, dat de zijne volkomener zijn zoude. 's Mans gedrag, noch dat der andere Heeren, vereischt verdediging, ten aanzien van de gemelde opgeraapte befchuldiging van JAN HOL, als of zij zig in een ongeoorlofden handel met *Frankrijk* hadden ingelaaten, alzo het bekend is, dat de befchuldiger een infaame lasteraar was; zie het Art. AMSTELDAM, en nader JAN HOL.

Op de Wapenkaart der Heeren zes-en-dertig Raaden, vindt men 's Mans naam gefpeld JOAN APPELMAN; zijnde het wapen aldaar, een *groene Appelboom op een gouden veld.*

Met de vierde uitgaave der vermaarde Perfonaadjen, is den beminnaaren der Nederlandfche Historien, door de nijvere Heeren JACOBUS VERSTEGEN en J. HOUBRAKEN, 's Mans afbeelding ter hand gefteld, om, even als de andere, in dit Werk, in de *Vaderl. Hist.* en in de *Befchrijving van Amfteldam* geplaatst te kunnen worden. De nakomelingen van hem zijn heden te *Amfteldam* nog in wezen.

APPELSCHE, een Dorp in de *Friefche* Grietenij *Stellingwerf Oosteinde*, onder het kwartier van *Zevenwolden:* waar onder behooren *Terwisgae*, *Aeckingae*, *Hoog-Appelfche*. Hier ftond wel eer een Klooster, *'s Waerelds licht* genaamd; doch, volgens S. VAN LOO, is dit bij de *Schermers* verplaatst.

APPELTERN, een *Geldersch* Dorp, in *Maas* en *Waal*. Volgens de meergenoemde fchatting van 1547, droeg dit Dorp 194 gl. en 16 ftuivers. Het is gelegen, een half uur beneden *Batenburg*,

burg, en toont genoegzaam het onderscheid tusschen dit en *Appeldoorn*, hier boven gemeld. Weinig bijzonders heeft dit Dorp, dan het Huis, 't welk bij hetzelve in de *Wadden*, in een hoog geboomte staat, mede dien naam draagt, en vrij aanzienlijk is. Het Dorp en Huis zijn beiden door *Spilman* in Koper gebragt.

Appingadam, een groot vlek in de *Groninger Ommelanden*, onder 't kwartier van *Fievelingo*. Men wil dat het onder 't getal der Steden behoort. In den zeer zwaaren *Groninger Watersnood*, van den 12den en 13den November 1686 (waar door, in deeze Provintie, 1558 menschen verdronken, 631 huizen en schuuren geheel weg spoelden, en 616 andere zeer zwaar beschadigd werden, en 1387 paarden, 7861 stuks hoornvee om 't leven geraakten) leed dit kwartier ook zeer groote schade. Dan, bij dit alles had *Appingadam* het geluk, dat 'er geene menschen vermist werden; alleenlijk waren 'er drie huizen weggespoeld, en 13 zwaar beschadigd; 'er verdronken niet meer dan 2 paarden, en 12 ossen en koeijen. Dit vlek droeg voorheen alleenlijk den naam van *Dam*. Alting geeft hier van het volgende bericht. De oudste geheugenis deezer plaatze is van 't jaar 1231, bij emo van wirum, die verhaalt, hoe de kerk van *Damme* en *Fivelingo*, in dat jaar, met de *ban* geslagen is. Omtrent het jaar 1254, toont menco dat *Appingadamme* met een Toren en Huis versierd was. Het schijnt uit de bouwvalligheden van *Emetha* opgereezen te zijn, na dat de mond van de *Fivel* reeds door aanspoeling verre verlopen was. Van de Schutzijlen besluit men zo als overal in gebruik is, dat de naam *Dam* aan die plaats gekomen is, met het bijwoord van *Appinga*; mogelijyk van een geslacht, toen Adelijk, maar nu onbekend. Voor het zelve hebben de *Fivelingers*, door het voorbeeld van *Emetha* voorzichtig geworden, bij een plegtiglijk besluit der Zeelanden (eerst in de volgende Eeuwe) Stads Voorregten bekomen; waar thans naauwlijks iets van overig is; zijnde de Zijlen van de *Fivel* van daar weder naar *Delfzijl* overgebracht. Het heeft heden den rang van eene Stad, en onder deeze niet van de minste; doch is zonder Vesten of Voorrechten, die de maat van een Dorp overtreffen. Het diep de *Fivel* snijdt het midden door, daar het den naam van *Damster*

Diep heeft. Het legt van *Groningen* 13000 schreden: en van den naasten oever der riviere de *Eems* 3000 schreden.

Onder de *Gelderschen*, welke met hunne stroperijen het de Nederlandsche Provintien zeer bang maakten, en geene van allen verschoonden, bevond zig, in 't jaar 1536, een hunner Oversten, MEINARD VAN HAM genaamd, welke, door zijn onbezuist gedrag, tot een geessel voor het menschdom verstrekte. Hij zelf gaf zig den naam van GEESZEL GODS en SCHOPPEN KONING, om reden dat hij, volgens E. BENNINGA, in zijne *Historie van Oost-Vriesland*, bl. 686. de *Groningers* van wijd en zijd ontboden had met schoppen en spaden, om *Appingadam* sterk te maaken. Hij was, in de maand Maij des jaars 1536, in *Groningerland* gerukt, en had zig ter dier plaatze nedergeslagen, alwaar hij zig ongemeen sterk verschanste; zijn Leger werd aldaar met grof geschut voorzien; 't welk de *Groningers* zeer wel wisten, door beleid van Hertog KAREL geschied te zijn: en zagen dus duidelijk, dat schoon hij zig onkundig hield van de bedrijven van deezen MEINARD, het, echter, zijn toeleg was, hen te onder te brengen. Dus zocht KAREL zo wel die van *Groningen*, als MEINARD VAN HAM de *Hollanders* te misleiden; zeggende, dat zijn toeleg alleenlijk was, om 't vervoeren van Krijgsvolk naar *Koppenhage* te beletten. De *Groningers* ondervonden dit nog nader, toen Hertog KAREL aan Graave ENNO verklaarde, dat hij op hun gestoord was, en zij zijne gunst niet weder bekomen konden, dan door hem toe te staan, een slot binnen *Groningen* optewerpen, en *Appingadam* met muuren te versterken. De *Groningers*, dus geprangd, bragten hunne klagten voor de Landvoogdesse MARGARETA, en boden aan, den Keizer, als Graaf van *Holland*, en Heer van *Friesland* en *Overijssel*, ook als hunnen Heer te willen aanneemen en erkennen, mids hij hun hulp tegen de *Gelderschen* zond. De Landvoogdesse, die zig hier op niet lang beraadde, zond terstond den Stadhouder van *Friesland* naar *Groningen*, om de hulde, in 's Keizers naam, aldaar te ontvangen. Kort daar op sloeg SCHENK het beleg voor *Appingadam*, en bemagtigde de Schans te *Delfzijl*, van waar MEINARD HAM zijnen voorraad kreeg. Doch *Appingadam* was zo wel voorzien en versterkt, dat, volgens PONTANUS, het beleg tot in November duurde; wordende,

op

op den 12den van die maand, bij verdrag, aan den Stadhouder van *Holland* overgegeeven. De Overften MEINARD VAN HAM en BREND VAN HAKVOORT bleeven krijgsgevangen, en werden naar *Vilvoorden* in *Brabant* gezonden, daar zij eenigen tijd in hegtenis zaten.

Apostelhuis was weleer een wooning voor 12 oude mannen, die daarin van het noodige voorzien werden; behoorende onder het gebied van het Dorp *Mierlo*, op den weg naar *Helmont*.

APPIUS, (*Matthias Haijko*) was, in het jaar 1745, Kolonel over een Regiment Ruiterij van den Prins VAN HESSEN HOMBURG, en tegenwoordig, in die hoedanigheid in den flag bij *Fontenoi*. Na dat de Staatfche Troupen, meestendeel, voor de magt der *Franfchen*, aan 't wijken geraakt waren, en bijzonder de Ruiterij, die geplaatst was bij het Dorp *Antonie*, om een aanval op een verfterkt Kerkhof te doen, zo weeken ook de zijnen; zij renden ze achter na, onder het gedurig roepen van *Sta, die van Homburg! fta!* Hij bragt dezelven ook eens en andermaal tot stilstand; doch voor de derdenmaal aan het vlugten geraakt zijnde, volgde hij hen, en kwam 'er tegen den avond mede te *Aath*. Van daar fchreef APPIUS, daags daar aan, aan den Raad van Staaten, „ dat het gantfche vereenigde Leeger vernield was, en dat de deerlijke overblijfzels van eenige Regimenten zonder tenten of pakkaadje, die door de Franfche Hufaaren geplonderd waren, te *Aath* waren aangekomen." Gelukkiger ware hij geweest, dit fchrijven, 't geen hij zelf naderhand ondervond, niet de waarheid niet overeen te komen, agterweegen gelaaten te hebben. Niet zonder reden was het ook, dat de Raad van Staaten deeze voorbaarigheid, welke, in dien zorglijken tijd, ten uiterfte gevaarlijk was, met het hoogfte ongenoegen befchouwde. De Krijgsraad, die gelast was, hier op onderzoek te doen, veroordeelde hem; zo wegens dit fchrijven, als om zijn wijken zonder order, om den Raad van Staaten en het Krijgsrecht openlijk om vergiffenis te fmeeken, en zijnen brief te fcheuren, met verlies van zijn Ampt; verklaarende hem verder onbekwaam, om den Staat immer weder te kunnen dienen. Welk vonnis, naderhand, door den Raad van Staaten, nog verzwaard werd, met een bannisfement uit de Vereenigde Gewesten en Generaliteits Landen.

APPIUS had, intusschen, ten zijnen voordeele, bescherming van de *Staaten van Stad en Lande*, en van de Regeering van *Groningen* verkreegen, en bleef gerust binnen die Stad, alwaar men in 't algemeen van denkbeeld was, dat hij zo zwaare straffe niet verdiend had. Nogthans werd hij ook daar genoodzaakt, zijne verdediging, die in '*s Hage* door beuls handen verbrand was, te herroepen. Men zie verder de stukken van rechten; *Deductie en Sententie van* M. H. APPIUS.

APPOLONI, (*Guilelmus*) afkomstig uit een Burgemeesterlijk geslacht der stad *Veere*, welke waardigheid zijn Vader aldaar in 't jaar 1627 bekleedde. In dat zelfde jaar werd hij Predikant te *St. Anne ter Muide*, en 1631 te *Middelburg*, alwaar hij ook, na het vertrek van ALEXANDER MORUS, Hoogleeraar in de Doorluchtige Schoole werd, en stierf in 't jaar 1657, nalaatende eenige schriften, in 't Latijn en Nederduitsch.

APRONIUS, (*L.*) een Romeinsch Ridder, behoorende onder het Vaandel van DRUSUS, werd, nevens anderen, als Gezant aan TIBERIUS gezonden. Toen GERMANICUS, met zijn Heir, tegen de *Katten* was opgetrokken, werd APRONIUS, tot verzekering der wegen en stroomen, achtergelaten; en hem, in volgende tijden, om zijne Heldendaaden, de gewoonlijke triomphtekens toegestaan. Ook was hij een van die geenen, op wier raad de *Romeinen* het besluit namen, aan MARS, JUPITER en de EENDRACHT geschenken te doen, en dat de eerste dag van de Maand September, als zijnde die, waarop LIBO was opgebragt, bij hen voor heilig zou gehouden worden. Hij daarna, in plaats van CAMILLO, tot Voorburgemeester van *Afrika* gekooren zijnde, maakte zig befaamd door de strenge Rechtspleeging aan de Krijgsknechten, die zig lafhartig gedragen hadden, op een wijze, ten dien tijde zeldzaam, doch van een oud gebruik, hierin bestaande; dat de tiende Man van het *eerlooze Regiment*, bij lotinge getrokken, met den Knuppel werd doodgeslagen. In het agt en twintigste jaar van onze tijdrekening bekleedde hij, behalven dat hem de Veldheersstaf der *Romeinen* toebetrouwd was, het Ampt van Schout over de Nederlanden; 't welk ons verpligt, van hem te gewagen.

De

De *Friezen*, in dien tijd te zeer getergd, door de gierigheid der *Romeinen*, verwekten, daardoor, meer dan door ongehoorzaamheid aangespoord, eenen opstand tegen hen; om welken te stillen, hij eenen tocht tegen hen ondernam. Hij onthield zig op het Kasteel *Flevum*, daar hij van de *Friezen* geheel geslagen werd, omtrent het Bosch *Baduhenna*, zo als wij, in 't vervolg, op dat Artikel, zien zullen. TACITUS meld dit wel niet opzettelijk; doch als men met andere Schrijvers raadpleegt, dient men dit te veronderstellen. Maar men is dan ook verpligt, naauwkeurig te onderzoeken, waar het gemelde Kasteel *Flevum* moet geplaatst worden. Op het Eiland *ter Schelling* kan het niet geweest zijn, om reden dat het APRONIUS niet wel mooglijk zoude geweest zijn, een Brug of Dijk over de *Corsſen* te doen leggen, ter overvoering van 't Volk en Legertrein; en nog minder kon de ligt gewapende Ruiterij, waaronder zig *Caninefaten* en *Hoogduitſchers* bevonden, over de *Wadden* trekken, om de *Friezen*, die, ter verdediging van het Kasteel, met een groot aantal Bondgenooten, de Zeestranden bezet hadden, van achteren te omsingelen. Ook kan het niet geweest zijn op het tegenwoordige *Vlieland*; om dat APRONIUS, ten aanzien van zijn Heir, daar nog meerder zwaarigheid ontmoet zou hebben, dewijl het van daar nog minder doenlijk was, een Brug of Dijk te leggen, of de ondiepten te stoppen, waar toe hij genoodzaakt zou geweest zijn. Indien het naar den kant van *Friesland* gelegen hebbe, zo als het zeer zeker heeft moeten weezen, om deezen togt van den *Romeinſchen* Veldheer goed te maaken, kan 'er, naar mijne gedachten, geen beter plaats voor begreepen worden, dan het Eiland *Grind*, dat nu geheel onbewoond is; als zijnde dit veel nader aan *Friesland*, toen ter tijd veel grooter en bevolkt, en slegts door eene naauwe Kil gescheiden. Van dit Eiland kon APRONIUS gevoeglijkst zijnen togt in *Friesland*, door TACITUS vermeld, onderneemen, om dat hem van daar geen merklijke Kil van diepte of wijdte verhinderde, en hij niet meer in acht te neemen had, dan den val des Waters. Het schijnt mij ook niet zonder grond te zijn, te stellen, dat een dergelijke plaats noodig was tot het oogmerk, waartoe dit *Flevum*, volgens TACITUS, gesticht was: naamlijk ter bewaaringe van de groote Zeestranden, zo als wij verder, op het Artikel GRIND, zullen aantoonen. Het

Eiland *Grind*, dus voor de plaats houdende, gelijk wij, uit ontdekkingen, gedaan in het jaar 1727, zouden kunnen bewijzen, zien wij, dat het Kasteel, als het digtste aan het vaste Land, tot het oogmerk van APRONIUS, om de muitende *Friezen* te beteugelen, best geschikt was; dewijl van daar, op de minst moeilijke wijze, de nabij geleegene en verzamelde benden konden overgevoerd, en aan andere, van eenig naderend onheil, kennis gegegeeven worden. SCHOTANUS, in zijne *Friesche Historie*, bl. 14. stelt dat deeze slagting den *Romeinen* omtrent *Franeker* of *Harlingen* moet toegebragt zijn. Ook zegt hij, dat de overwinning, die de *Friezen* hierbij behaalden, hun, onder de *Duitsche* Natien, zeer beroemd maakte, en zij 'er hunne Vrijheid door verkreegen. SCHOTANUS en WINSEMIUS stemmen beiden daarin overeen, dat APRONIUS niet alleen geen moed had om zig te wreeken, maar zelfs geen harts genoeg bezat, om zijne dooden, waaronder veele *Romeinen* waren, te doen begraven, maar hun ten prooije der Overwinnaaren liet.

Zie TACITUS, *Jaarboeken*.

AQUOI; zie ACKOIJ.

ARCHERIUS, (*Johannes*) of *Arcerius*, afkomstig van *Noordhoorn*, in de *Ommelanden*, heeft, al vroeg, zig op de Wetenschappen toegelegd, en smaak in den gezuiverden Godsdienst gekreegen. Want in het jaar 1568, vindt men hem gemeld als Rector der Latijnsche Schoole te *Franeker*, van waar hij, om de vervolgingen van den Bisschop CUNEUS PETRI te ontgaan, in 1572, de wijk naar *Haarlem* nam; onthoudende zig naderhand te *Delft*, en daarna te *Embden*. In 1576 werd hij Predikant te *Enkhuizen*; maar die Stad, toen geen twee Leeraars kunnende onderhouden, keerde hij weder naar *Zuid-Holland*. Om dat hij toen geen vaste standplaats had, noemde men hem *een Dienaar in de Klassis van Leiden*. Zie de Naamlijst der Leden van de Nationaale Sijnode te *Dordrecht* 1578. In 1580 was hij vast Predikant te *Ooster-* en *Wester-Schelling*; en zes jaaren laater bediende hij, als buitengewoon Leeraar, de gemeente te *Leeuwaarden*. In 1586 werd hij Rector te *Utrecht*, en 1589 Hoogleeraar in de Griekfche Taalen te *Franeker*, alwaar hij overleed in het Jaar 1604.

Vol-

Volgens aantekeningen van den Eerw. 's GRAVEZANDE, in zijne Redevoering: *De Unie van Utrecht herdacht*, 1779, in 8vo, bl. 239.

ARCKER-GEMEENTE, bij verbastering van naam *Arcker-meen*, of *de Meen* genaamd, zijnde een uitgeleezen hoek Lands, die zig van *Bunschoten* tot aan *Nieuwkerk* uitstrekt, en van daar langs *Putten* tot aan *Harderwijk*. De grond deezer streek is zeer weelig en grasrijk, zo dat de Boter der *Nieuwkerkers*, in *Holland*, *Gelderland* en andere plaatsen, meer dan die van de *Betuwe* gewild is. Aan de bewooners van deeze Landstreek werd, in het jaar 1356., door REINOUT DEN TWEEDEN, Hertog van *Gelder*, op verzoek van de gemeene Geërfden, in de Kerspels van *Nieuwkerk* en *Putten*, vergund het leggen van eenen Dijk, tot behoud van de Ingelanden van de *Arcker-Gemeente*; welke Dijk den naam draagt van den *Arckermeenschen Dijk*.

Zie PONTANUS.

ARCKELENS, ook wel *Arkelens*, een Steedje in *Gelderland*; zie ERCKELENS.

ARDENNERWOUD, (*'t*) meermaalen bij de Historieschrijvers het *wijd uitgestrekte Woud* genaamd; en niet zonder reden, wijl het zig door gansch *Belgie*, en het tweede *Gallie* uitstrekte, en dus een goed deel van *Vlaanderen*, *Braband*, *Luxemburg* en waarschijnelijk ook een gedeelte van *Gelderland* besloeg. Daar zijn 'er, die willen dat het *Sonien-Bosch*, bij *Brussel*, 'er nog een overblijffel van is. CLUVERIUS zegt, dat de *Nerviën*, een Volk van 't *Belgisch Gallie*, uit de *Germaanen* gesprooten, 'er eigenaars van waren, en het dus voor hunne schuilplaats hielden. Dan niet alleen deeze, maar ook anderen, verborgen 'er zig in, om hunne Vijanden te ontwijken, of om ze uit het zelve aan deezen of geenen oord aan te vallen.

ARENBERG, of *Arenberg*, Stadhouder van *Friesland*, van wegens den Koning van *Spanje*; zie LIGNIJ, (*Jan van*) Graaf van *Arenberg*.

Arenacum, dus genaamd door tacitus, uit wiens schriften, en wel bijzonder uit het eerste Boek zijner *Historien*, blijkt, dat het een plaats geweest is, in het hedendaagsch *Gelderland*, daar het tiende Legioen der *Romeinen* lag. Want beschrijvende den togt van claudius civilis, zegt hij, dat hij te *Arenacum* het gemelde Legioen besprong. Dan dit beslist nog niet, wat door *Arenacum* moet verstaan worden. Eenige neemen daar voor het Vlek *Arichum*, tusschen *Thiel* en *Bommel*, andere *Rechum* bij *Wageningen*; maar dit laatste is een verbasterde naam van *Redichem*. Best volgt men hen, die hierdoor *Arnhem* niet verstaan. De Heer alting, van andere gedachten zijnde, zegt 'er dit van:

„ *Arenacum*, *Aranatium* of *Herenatium*, na dat *Brinio* de *Caninefater*, in 't begin van den Oorlog van *Civilis*, de Romeinsche hulpbenden, na het plondéren van hun Leger, met hulpe der Friesen, uit het benedenste deel van het Batavisch Eiland gejaagd had, bleeven 'er volgens *Tacitus* nog zo veel overig, dat die in 't bovenste deel uit vier kleine Dorpjes moesten verjaagd worden. Onder welke Dorpen hij ook *Arenacum* teld, dus 'er niet te twijffelen is, of dit is op het Eiland, en wel aan het bovendeel van de Rivier geweest. De Reiskaart tekend de plaats tien duizend schreeden van *Nijmeegen*, (bij ons drie en een kwartier uur gaans) en elf duizend van *Colonia Trajana*, daar nu het Dorp *Kellen* legt, het naaste aan het Slot *Cleve*: Gevolglijk is de regte ligging van *Arenacum*, daar den Oever van den Rhijn omtrent even ver van *Nijmegen* en *Colonia Trajana* af is. Het welk niemant zal konnen aanwijzen, dat ergens anders is, dan omtrent agt duizend schreden (ruim twee en een half uur gaans) beneede de verdeeling van den Rhijn. Zo zijn zij dan mis, die *Arenacum* zo onbeschroomd tegen over *Arnhem* plaatsen, en stoutelijk, schoon zonder bewijs van eenig geloofbaar Schrijver beweeren, dat het zelve nu aan den anderen kant is overgebracht, en dat hetzelve wedervaren is, *Fletio*, *Levefanum*, *Grinnes* en *Vada*, welke plaatsen op den Frieschen (thans Stichtschen en Gelderschen) bodem, hedendaagsch zouden genoemd zijn *Vleuten*, *Levendaal*, *Rheenen* en *Wageningen*; waarom verkruien zij ook niet *Lugdunum*, *Prætorium Agrippinæ*, *Ma-*

Matilo, *Albimana*, *Niger*, *Pullus*, *Batavodurum* en dergelijke? dewijl 'er aan den overkant geen naamen ontbreeken van gelijke klank, (of die 'er ten minsten toe kunnen geboogen worden) als daar zijn *Lokhorst*, *Bredrecht*, *Homade*, *Albrechts vierendeel*, *Pulmot* en *Dooren*; maar dusdanige speelinge zijn te gering, dan dat zij ernstige Menschen passen. Het is al genoeg dat men zijn vernuft toond, zo dikwils ons oude en nieuwe benaamingen voorkomen, bijna in dezelve gedaanten, met woorden, in klank weinig verschillende, en die geen andere beteekenis hebben. Want *Arenacum* en *Arnhem*, hebbeu, behalven het eerste woordlid niets gemeen met elkander: met de ligging, want die verschilt tien duizend schreeden van malkanderen, en 'er nog de Rhijn tusschen vloeit: niet de beteekenis van den naam, want *Arenacum*, is bij de geenen die Duitsch verstaan, een rif Lands boven Water uitteekende, doch *Arnhem*, is *Arendshoeve*. Want *Hare*, een naam aan zo veele plaatsen alomme gemeen, beduid een smalle lange streek Lands, tusschen de leegte zig verheffende, A nu ACH, OC, of Y, ICH of IC, zijn geen gemeene benaamingen van Water, en uit deeze twee woorden is gemaakt *Harenach* of *Herenich*: waar van het *Arenacum* van *Tacitus*, en *Arenatium* der Reiskaarte, zonder blazing; van gelijke *Herenatius* van *Antoninus*, met eene blazing gekomen is. Nu is 'er ook geen Duitscher, die niet weet dat *Heem*, *Heim* en *Hem*, eene *Hoeve* betekend, en dat *Arend* of *Arnold*, een Mans naam is, hedendaagsch zeer gemeen. Voorts, indien het volstrekt nodig is, eenige overblijfzelen van den ouden naam, omtrent deeze plaats aantewijzen, zo verscheelen *Arenatium* en *Herenatium* niet veel van *Aart* en *Herwerf*, naastgelegene Dorpen."

Dus heeft de Heer ALTING dit uitgepluisd om zijn gevoelen staande te houden; en zo veele woorden heeft men doorgaans noodig, om een oud gevoelen te bestrijden, zonder dat men 'er somtijds iets mede winne. Of ALTING 'er zijn doel mede bereikt hebbe, durven wij niet verzekeren. Wij hebben reeds gezegd, dat wij 'er liefst *Arnhem* niet door verstaan, schoon 'er, in de Vertaaling van TACITUS, door den gadeloozen HOOFT, op de Lijst of Verklaaring van eenige naamen van Volken en Steden, *Arnhem* door verstaan worde. De kundige WAGENAAR, die hier met AL-

TING overeenstemt, zegt 'er dit van: *Men kan uit de Peutingerische Reiskaart niet opmaaken, of deeze plaatsen in het Eiland of in het vaste Land der Batavieren gesteld worden, alzo daar langs den Zuidkant van* Patavia *maar eene Rivier geplaatst wordt, met den naam van* Patabus, *zonder dat blijke of 'er de* Waal *of de* Maas *door verstaan worde. Doch als men acht geeft op het verhaal van* TACITUS, *die te vooren* (Hist. Libr. IV. Cap. 15.) *gezeid hadt, dat* Aquilius *aan het bovenste deel des Batavischen Eilands, eenig Krijgsvolk had bijeen verzameld, en die hier* (Libr. V. Cap. 20) *zegt, dat* Civilis *op deeze Legerplaatzen aanviel, na dat hij* (Cap. 19.) *in het Eiland geweeken was, wordt het waarschijnlijk, dat men deeze Legerplaatsen, in het bovenste deel des Eilands, zoeken moest. De eigenlijke plaats is thans niet aan te wijzen: doch het is zeker, dat* Arenacum, Arnhem *niet zij, alzo deeze Stad aan den regter oever des Rhijns buiten het Eiland legt: en men vindt zo veel overeenkomst tusschen* Arenacum *en* Aart, *een Dorp in de Overbetuwe, en dus in het Eiland, als tusschen* Arenacum *en* Arnhem. Zie *Vaderl. Hist.* I. Deel, bl. 174. Deeze zijn de redenen, waarom wij zeiden, dat wij 'er *Arnhem* niet voor hielden, dewijl het gezegde van ALTING en WAGENAAR ons voorkwam, op zeer goede gronden te steunen.

ARENDSBERG, (*Herman*, *Heer van*) staat, in 's lands Geschiedenissen, bekend, als de aanlegger van den moord, gepleegd aan FLORIS DEN ZWARTEN, Broeder van Graave DIRK DEN ZESDEN, om het Huwelijk van gemelden FLORIS met HELWIG of HADEWIG, eenige nagebleevene Dochter van ARNOUD, *Heer van Rechem*, of *Rochem*, in 't land van der *Mark*, te beletten, over welke HELWIG, HERMAN VAN ARENDSBERG, als haar Oom, tot Voogd was aangesteld. De gevolgen daar van, zo voor hem zelven, als voor ANDRIES VAN KUIK, *Bisschop*, en voor GODEFRIED, Graave *van Kuik*, zullen op het Art. FLORIS, bijgenaamd DE ZWARTE, gemeld worden. Hier voegen wij, ten opzichte van den bijnaam, DE ZWARTE, 'er bij, dat het vóór, in en na de XIde Eeuw een gebruik was, dat veele Heeren, die geen Hertogen, of Graaven waren, den eenen of anderen toenaam aannamen, 't zij naar hunne Landen of Heerlijkheden, ter onderscheidinge van anderen, die

die denzelfden naam voerden, of naar hunne gedaante, de kleur van hunne aangezichten, sterkte; ook wel naar de zwaarte en kleur van hun hair en baard, enz. *Voyez* PERE DANIEL, *Hist. de France*, *Tom.* I. p. 322. alwaar men ziet, dat dit uit *Frankrijk* afkomstig was, en door anderen werd gevolgd.

Zie 't *Goudsche Chronijk*, bl. 44; VOSSIUS *Jaarboeken*, bl. 82. alwaar men eene verandering in de naamen vindt, noemende die Graaf *Harmen van Kuik*, *Andries Bisschop* en *Govert van Arensberg*, als deelhebbers aan opgemelden moord. Wij hebben hier, met WAGENAAR, II Deel, bl. 224, *de Oude Hollandsche Chronijk* gevolgd.

ARENDS-HORST, een Adelijk Huis of Slot, in *Zalland*, onder de Provintie *Overijssel*; zijnde zeer oud, en lang bekend geweest. Zedert het jaar 1650 heeft het behoord aan het geslacht van BENGERS.

VAN DER HOEVE, *Handvest Kronijk*, I Deel, fol. 167.

ARENDS-WAARDT, een der verdronkene Dorpen in de *Zuid-Hollandsche Waard*, Aº. 1441, zonder dat het weder ten voorschijn gekomen is.

ARENDS, (*Jan*) geboren te *Alkmaar*. In zijne jeugd had hij het mandemaaken geleerd, bij eenen GERRIT ALBERTS, een man, welke de Leer der *Roomsche* Kerk verlaaten en die der Hervormden omhelsd had. Men heeft reden om te gelooven, dat hij ook de eerste geweest is, die zijnen leerling, zo wel in het een als in 't ander, onderweezen heeft. ARENDS, tot meerder jaaren, en, door oeffening, ook tot meerder kennis in de leere der waarheid gevorderd zijnde, plantte, gedreeven door eene prijswaardige liefde voor dezelve, die wederom voort bij anderen. Doch meester en knecht vonden zig genoodzaakt, om den haat van eenen ELBERT HUIK, Pastoor te *Alkmaar*, te ontgaan, met het begin van het jaar 1566, *Alkmaar* te verlaaten. ARENDS met Vrouw en Kinderen belast zijnde, trok naar *Kampen*, en leerde en predikte aldaar in 't verborgen. Ook kwam hij, nu en dan, in *Holland*, om de daar verschoolene belijders der waarheid te troosten. Door eenige weinige *Amsteldammers*, bij welke hij be-

bekend was, werd hij verzocht te prediken. Eerst verrichtte hij dit, den 14den Julij van het gemelde jaar, te *Hoorn;* daarna waagde hij het even buiten zijne geboortestad, boven *Haarlem;* en op 't laatste van die maand te *Amsteldam*, buiten de Haarlemmerpoort, op de zogenaamde *Rietvink*. Na dat hij, den 4den van de volgende maand, nog eens te *Buiksloot* en elders gepredikt had, verbond hij zig aan de *Amsteldamsche* Gemeente, die het reeds zo verre gebracht had, van in twee kerken te mogen prediken. Waarlijk, een groote en zonderlinge verandering: want, op den 8sten Julij, waren nog 600 Gl. op zijn persoon gesteld. Dit alles is omstandiger door mij geboekt, in mijn *Amsteldams Eer en Opkomst door middel der Kerk-Hervorming*. Doch deeze zonderlinge voorspoed was van geen langen duur: want, in het volgende jaar, keerde de kans zodanig ten nadeele, dat hij, met SCHELTIUS, de vlugt naar *Emden* moest neemen; in welke schuilplaats zij wel ontvangen werden. In het jaar 1572, werd hij beroepen te *Alkmaar;* in 1573 was hij Præses op de *Noorhollandsche* Sijnode. Op het Art. ALKMAAR hebben wij gezien, dat hij, in zijne geboorte stad, geduurende het beleg der *Spanjaarden*, zeer godvruchtig overleed. En schoon hij met geen uiterlijken praal van geleerdheid, noch kennis van taalen voorzien was, vind men, echter, doorgaans van hem getuigd, dat hij tot den Predikdienst, tijd en omstandigheden in het oog houdende, niet onbekwaam was. Deeze ARENDS moet onderscheiden worden van eenen anderen JAN ARENDS, een *Luthersch* Leeraar, geboren Ao. 1555, die zig een naam gemaakt heeft, door zijn alom bekend werk: *De tien boeken van het waare Christendom*, enz.

Zie BRANDT, *Hist. der Reform.* I. Deel; CROESE, *Naamregister der Pred. Amsteld. Eer en Opkomst*, IVde Boek, waar in men alle zijne bedrijven gemeld vindt.

ARENDS, (*Thomas*) een Nederduitsch Dichter, die, door zijne fraaije vinding, mannelijken Rijmtrant en verheeven stijl, geenen geringen lof verdiend, en door zijne Toneelspelen zig een naam, die nog stand houd, gemaakt heeft. Hij werd, den 6den Junij 1652, geboren te *Amsteldam*, uit geringe, doch eerlijke ouders; zijnde zijn Vader van *Kampen*, en zijne Moeder van *Keu-*

Keulen afkomstig. Door hunne opvoeding, en de aansporing van zijne Meesters, doch bijzonderlijk door eenen LE BLEU, onderricht, kweet hij zig volkomen van zijnen pligt, en werd, na het overlijden van gemelden LE BLEU, deszelfs opvolger als Makelaar. Dus op eigen wieken drijvende, en een goed bestaan hebbende, begon hij, in zijne snipperuuren, zijn Dichtvermogen te beproeven, en wel voornaamlijk omtrent Bijbelsche en andere stichtelijke onderwerpen, die, door de zorge van den geleerden BROUERIUS VAN NIDEK, den beminnaaren der Edele Dichtkonst bezorgd zijn. De kundige PELS zijnen Dichtlust ontwaar wordende, vereerde hem met zijne vriendschap; hier door genoot hij niet alleen veel nut, maar werd ook tot medelid van het Kunstgenootschap, bekend onder de Zinspreuk: *Nil volentibus arduum*, aangenomen. Daar door geraakte ARENDS in staat, om den rechten waaren stand en houding van een Dichtstuk wel te leeren kennen. De vordering, die hij daar door maakte, verschafte hem de gunst van veele braave Mannen van zijnen tijd, welke hem, tot meerder jaaren gekomen zijnde, zeer wel te stade kwam, schoon hij, in het best van zijn leven, in het jaar 1700, overleed; nalaatende zijne *Mengel-Poezij*, en verscheidene zo gedrukte als ongedrukte *Tooneelspelen*.

ARGENTORATUM, de oude benaaming van *Straatsburg*, was de plaats, alwaar, in het jaar 357, eene groote menigte *Alemannen* gelegerd waren, en door JULIAAN aangevallen werden. In den aanvang van den strijd, scheenen zij de overwinning op de *Romeinen* te zullen behaalen; dan deeze, op het uiterste zijnde, werden door de *Batavieren*, die, tot hier toe, buiten den strijd gebleeven waren, aangevallen. Schoon de *Alemannen* toen met verdubbelde krachten streeden, en op de forsheid van hunne Lichaamen steunden, moesten zij, echter, met een volkomen verlies, de wijk neemen; terwijl de *Batavieren*, schoon minder in magt, bedaarder te werk gingen, en, door hunne geoeffendheid in den krijg, JULIAAN de overwinning verschaften, die de *Alemannen*, tot aan het *Hersinische Woud*, deed vervolgen, en door de scherpte des zwaards ombrengen. Zie het geen van de *Alemannen* gezegd is, op bl. 577, alwaar deeze slag gesteld is op het jaar 337; 't geen wij den Leezer verzoeken te veranderen,

ſen, en daar voor te leezen, zo als wij hier boven gezegd is, 357, volgens AMMIANUS MARCELLINUS, *Lib. XVI. Cap. XII.*

ARIAS MONTANUS; zie MONTANUS.

ARICHEM; een Dorp in *Gelderland*, in de *Nederbetuwe*, in het Graafſchap *Buuren*, waarop de Heer ALTING zegt: „ ARNE, Keizer LOTHARIUS DE II, in een Handvest des jaars 1134, teld onder de giften aan het Klooster *Alten* (nu *Elten* genaamt,) *Thulo* en *Malſum*. Bijaldien het in een naast bij gelegene plaatſe legt, mag het van *Arnhem* verſtaan worden; 2000 ſchreeden van *Buuren*, ten zuiden, aan de Linge."

ARIOVISTUS, *Koning der Germaanen*, welke zig, met de zijnen, in het land der *Eduen* had nedergezet. Deeze Volkeren, ſchoon zij de *Sequaanen* overwonnen hadden, waren, door den inval van ARIOVISTUS, in geen beteren ſtaat, dan die, waar over zij getriompheerd hadden: en wel zodanig dat zij hunne toevlugt tot de *Romeinen* moeſten neemen. DIVITIACUS was het, die, voor hun, J. CÆSAR om beſcherming ſmeekte. Nimmer hadden de *Romeinen* beter kans, om hun gezag, 't welk hand over hand toenam, tot in *Gallie* uittebreiden. De *Sequaanen*, die in den allerbeklaagelijkſten ſtaat waren, uit vreeze voor weigering, en voor bezitneeming van hunne Landen, voor ARIOVISTUS, dien zij als hunnen bederver beſchouwden, hadden zelfs geen moeds genoeg, om hunne klagten of ſmeekingen voort te brengen. CÆSAR, zo als het ſcheen, met hun begaan, en mooglijk ook getroffen door hunne ter neergeſlagene houding, beloofde hun, dat hij, door weldadigheid, ARIOVISTUS zoude tragten te beweegen; of anders, door zijn gezag, een einde van zijne onrechtvaardigheid zoude maaken. De zugt, om deeze Volken onder zijn gebied te brengen, gepaard met het medelijden, en den afkeer, waar mede hij den ondraagelijken moed van ARIOVISTUS beſchouwde, deed hem deeze zaak zeer ter harte gaan. Om, echter, het *Romeinſche* Volk, door eenen inval in *Gallie*, niet aan de woede van den overwinnaar al te ligtvaardig te wagen, beſloot hij, denzelven eerst door zagte middelen te beweegen; hij zond, ten dien einde, zijne Gezanten, die hem verzochten, *dat hij eene plaats ter bijeenkomſte zoude uitkiezen, alzo hij begeerde, wegens den ſtaat*

staat der zaaken, met hem te handelen. Waar op ARIOVISTUS deed antwoorden, dat zo hij iets van CÆSAR benodigd was, hij zig tot hem zoude voegen; en begeerde die iets, hij kon tot hem komen: *hij wilde zijn Heir niet waagen, in plaatzen, die Cæsar in bezit had; noch konde, zonder grooten voorraad en moeite, het zelve in een plaats te zaamen trekken; dat hij zig verwonderde, wat Cæsar in zijn Gallië, 't welk hij, door de wapenen, overwonnen had, of de Romeinen daar voor te zorgen hadden.* Op dit antwoord zond CÆSAR andermaal zijne Gezanten, met dit bevel: dat naardemaal hun zo groot eene weldaad van hem en de *Romeinen* beweezen was, dat de Raad hem, in zijn Burgemeesterschap, Koning en Vriend noemde, hij niet zo ondankbaar zijn zou, van eene bijeenkomst te weigeren; dat het geen CÆSAR van hem begeerde, hier in bestond, dat hij geen Volk meer over den *Rhijn* in *Gallië* zou zenden; dat hij de Gijzelaars, die hij van de *Edueenen* onder zig had, ontslaan zoude; dat hij den *Sequaanen* het hunne, dat zij begeerden, zoude wedergeeven; dat hij den *Edueenen* geen meerder overlast zou aandoen, noch hun, of hunne bondgenooten benadeelen: hier aan voldoende, zou hij en het Romeinsche Volk met hem een duurzaame vriendschap onderhouden; zo niet, hij zoude tog de *Edueen*, en de Bondgenooten des *Romeinschen* Volks, die de bescherming van *Gallië* op zig namen, niet klein agten. Het antwoord van ARIOVISTUS, 't geen alles behelsde, behalven het geen CÆSAR verwagt had, ging verzeld met eene genoegzaame uitdaging, om te komen beproeven, wat onoverwinnelijke Volken de *Germaanen* waren; die, volgens het zeggen van ARIOVISTUS, in geen veertien jaaren onder 't dak geweest waren. Dit, gevoegd bij de vernieuwde klagten der *Edueen*, gepaard met die van de *Treviren*, noodzaakte CÆSAR, om meerder onheil voor te komen, zijne maatregelen te veranderen. Na zig van koorn voorzien te hebben, trok hij op, met groote dagreizen, om ARIOVISTUS te ontmoeten. Deeze spoedde zig ter verovering van *Vesontio*, de grootste Stad der *Sequaanen*, die van alle oorlogsbehoeften overvloedig voorzien was; dan dit werd hem door CÆSAR belet, die op het bericht hier van, eerder dan hij, die Stad innam. Meerder moeite kostte het hem, het Leger tegen de *Germaanen* aantevoeren, die nu, van de minsten tot de meesten, wegens den

roem

roem hunner dapperheid, met eene doodvreeze bevangen waren. Waarom CÆZAR alles, wat de kunst der welſpreekendheid ooit uitgedacht had, te baate moest neemen, om de zijnen aantemoedigen, en het beſluit te doen vatten, hem te volgen; het geen hem dan ook eindelijk gelukte. Hij zag de *Romeinen*, op het geleide van DIVITIACUS, blijmoedig voorttrekken, zo dat zij, op den zevenden dag, zig ſlegts 2400 ſchreeden van het Leger van ARIOVISTUS bevonden. ARIOVISTUS van deeze nadering verwittigd zijnde, zond Gezanten aan CÆSAR, met kondſchap *dat het, nu hij nader gekomen was, de tijd was, dat het aangeboden geſprek zonder gevaar geſchieden kon.* CÆZAR, hier uit goede hoop ſcheppende, beraamde met de Afgezanten tijd en plaats, waar en wanneer de zamenſpraak zoude gehouden worden. Alleenlijk had ARIOVISTUS deeze bepaaling gemaakt, dat zij beiden van Paerdevolk zouden verzeld zijn. CÆZAR, die met dezelfde vreeze als ARIOVISTUS zwanger ging, voorzag zig van den bloem der Ruiterij, die hij uit de tiende Keurbende had verzameld. Ons beſtek gedoogt niet, de gantſche zamenſpraak hier in te voegen; het zij onzen Leezer genoeg, dat volgens het verhaal van JULIUS CÆZAR zelven, ARIOVISTUS, of wel de *Germaanen*, zig zo getronw niet gedroegen, als de *Romeinen*; en dat daar door de bijeenkomst even vruchtloos werd afgebrooken, als twee dagen daarna het zenden van Gezanten, door CÆZAR, aan den Koning der *Germaanen*, die, in plaats van met dezelven op eigen verzoek te handelen, hen als Spionnen in boeijen deed ſluiten. Hierdoor alle onderhandelingen afgeſneeden zijnde, werden eenige dagen doorgebragt met kleine Ruitergevechten, waarin de *Germaanen* volleerd waren; en verder met elkander, volgens de kunst des Oorlogs, den grond voet voor voet te betwisten, de beste ſtandplaatzen voor de Legers te zoeken, en vooral om, zo veel mooglijk, elkander den toevoer afteſnijden; bedoelende ARIOVISTUS voornaamelijk, om CÆZAR door gebrek tot den terugtocht te noodzaaken. Deeze daarentegen zocht niets anders, dan, door een algemeenen Veldſlag, het lot en meesterſchap van *Gallië* te beſlisſen. ARIOVISTUS, waanende hier toe den tijd te zijn gebooren, zond een gedeelte zijner Troepen op de kleinſte verdeeling van CÆZAR af, tusſchen welke en de zijnen, tot aan den avond, een hevige ſtrijd ontſtond, leidende ARIOVISTUS, te-

tegen Zonnen ondergang, de zijnen naar het Leger te rug. Men denke niet, dat gebrek aan moed de *Germaanen* of hunnen Koning te rug hield, den Veldflag te waagen; geenzins: een andere oorzaak, en wel het bijgeloof, was hier de reden van. Eene wet had onder hun ftand gegreepen, volgens welke *het hun niet geoorloofd was, te overwinnen, zo zij voor de nieuwe Maan ten ftrijde gingen.* Daags daar aan fchikte CÆZAR, met al de kunst eens Veldheers, het gantfche Leger in flagorde. De *Germaanen*, nu den Wichelaaren raad gevraagd hebbende, vonden zig mede flagvaardig; ARIOVISTUS deed alle zijn bijeenverzamelde Volken uit het Leger treeden, en in flagorde ftellen, dekkende zijn geheele Leegerfpits met Wagenen en Karren, waarop de Vrouwen geplaatst werden, die den Soldaat, ten ftrijd uittrekkende, met ontbondene hairen en gevouwene handen, al fchreiende toeriepen, *haar toch niet aan de flavernij der Romeinen te willen overgeeven.* De Vijanden aan elkander geraakt zijnde, wierpen fpoedig de pijlen weg, en ontmoetten elkander met het zwaard in de vuist. Dit keerden de *Germaanen*, volgens hunne gewoonte, af, door zig in een vierkant fpits te ftellen; waardoor de *Romeinen* bijkans ve hinderd werden heen te breeken; het geen hun, echter, door eene mannelijke ftandvastigheid en onvermoeide aandringing, gelukte; drijvende de *Germaanen* tot aan den *Rhijn*, wel 50,000 fchreeden van de plaats, daar het gevecht zijnen aanvang had genomen. Onder de geenen, die met zwemmen, of met kleine Vaartuigen over de Rivier zochten te ontkomen, bevond zig ARIOVISTUS. Twee zijner Vrouwen waren in de vlugt gefneuveld; en van twee haarer Dogteren werd de eene gedood, en de andere gevangen genomen. Deeze overwinning behaalde CÆZAR in het agt en vijftigfte jaar voor CHRISTUS geboorte.

Zie J. CÆZAR, I. Boek. TACITUS, *Hist.* IV. Boek, Cap. 73. *Vaderl. Historie*, I. Deel, bl. 36.

ARKEL, (*de Heerlijkheid* of *het Land van*) is geleegen in 't Graaffchap *Teisterband* (*Cuilenburg*), tusfchen de Rivier de *Lek* en de *Merwe*, in een zeer vrugtbaaren oord; grenzende, ten Oosten, aan *Gelderland*, ten Westen aan *Holland*, ten Zuiden

aan *Braband*, en ten Noorden aan 't Sticht van *Utrecht*; dwars door dezelve loopt het water de *Linge*, dat beneden *Gorkum* in de *Merwe* valt. Volgens de beschrijving van den Heer ALTING, is de Heerlijkheid van *Arkel*, (die men ook het Land van *Arkel* noemt) „ een Dorp in het Graafschap *Teisterband*, volgens de „ Handvesten van Keizer *Otto den Derden*, van het jaar 998, „ en van *Hendrik den Tweeden*, van het jaar 1003, doch niet „ 13, zo als het eerste bijgeteekende Schattingjaar (*indictie*) uit„ wijst, en dus door HEDA bij misslag geschreeven is; het welke „ te gelijk met een gering gedeelte van het gesloopte Graafschap, „ aan het Hoogadelijk Geslachte, dat daar van daan de naam van „ *Arkel* naderhand is bijgezet, te beurt gevallen is. Het is tot „ een aanzienlijk vermogen aangewassen, en na dat die van *Ar-* „ *kel* uitgestorven zijn, tot de Graaven van *Egmond* uitge„ gaan. De naam van *Arkel* is hedendaagsch in de bouwvallen „ van een ouden Burgt, binnen de tweede mijlsteen, boven „ *Gorinchem*, op de regter kant van de *Linge*, nog overig." Een ander Landschapje, dat deezen naam heeft, vindt men in het Westerdeel van *Braband*, tusschen het Graafschap *Canteroij*, de Steden *Lier* en *Mechelen*. De naamsoorsprong zal op het Art. van de *Heeren van* ARKEL vermeld worden. Al vóór den tijd van Graave DIRK DEN EERSTEN, *van Holland*, en zelfs lang vóór 't jaar 900, is het *Hollandsch Arkel*, daar wij hier van spreeken, door bijzondere Heeren bezeeten geweest: allen, behalven eenen JAN, ongemeen rijk en van bijzondere vermaardheid. Ook plagten onder het zelve te behooren, behalven de Hoofdstad *Gorinchem*, verscheiden Steedjes, (waarvan 'er nu eenigen tot Dorpen verminderd zijn) als: *Heukelom*, *Asperen*, *Leerdam*, *Gaspaerne* of *Gasperen* en *Hagestein*, *Haestrecht* en *Schoonrewoerd*: benevens *Everstein*, *Reinestein*, *Heer van Aartsbergen*, *Zoelen* en *Oosterwijk*; doch deeze onderhoorende zijn naderhand in veele stukken gesmaldeeld.

Hertog ARNOUD, Zoon van JAN VAN EGMOND en van MARIA, eenige Dogter van den Heer VAN ARKEL, kreeg, voor zijn erfdeel, het Land van *Leerdam* en *Schoonrewoerd*.

FREDERIK VAN BLANKENHEIM, Bisschop van *Utrecht*, bezat *Gasperen*, met de sterke Kasteelen van *Hagestein* en *Everstein*, welke

te hij tot den grond toe deed afbreeken. De Heer VAN VIANEN verkreeg *Reinestein*. Na den dood van Heer JAN VAN ARKEL, *den Dertienden*, en zijnen Zoon Jonkheer WILLEM, die, in het jaar 1417, in een gevecht binnen *Gorinchem*, sneuvelde, is het gansche Land van dien naam, zo door verraad als door oorlogsgeweld, door koop als Erffenisse, gekomen aan het Huis van *Beijeren*, daarna aan die van *Bourgondien*, als Graaven van *Holland*, en tot op heden aan deeze Provintie gehecht gebleeven. W. v. GOUDHOEVEN stelt onder het Drost-schap van *Arkel* te behooren, de Dorpen *Hoog en Laag Blokland*, *Schelluijnen*; *Hornaar*, *Nieuwland*, *Spijk*, *Kedichem*, *Oosterwijk*, (schoon dit thans eene Ambachtsheerlijkheid op zig zelve is) *Middelkoop*, *Leerbroek*. De Drossaart is Jonker JACOB FILIP, *Baron van den Boetzelaar*, Heer van *Nieuwveen*, die ook teffens Dijkgraaf is, in de beide Hoog-Heemraadschappen, *boven* en *beneeden de Souwe*, waarin dit Landschap, door den Souwendijk, die 'er dwars doorloopt, is afgedeeld. Men zegt dat dit Land van *Arkel* meer dan 7000 morgen, zo Wei- als Bouwland, in zig bevat.

ARKEL, het voornaamste Dorp, waar van het opgemelde Land den naam heeft, legt een uur gaans van *Gorinchem*. Hier stond wel eer het Slot, waar op de Heeren VAN ARKEL hun verblijf hadden. Als iets bijzonders vindt men aangetekend, dat vijf Dorpen, onder dit Landschap behoorende, met hunne voorletters bij een gevoegd, den naam van ARKEL uitmaaken: als A *Arkel*; R *Rietveld*; K *Kedighem*; E *Everwijk* (nu *Oosterwijk*) en L *Leerbroek*: zij worden, in oude Brieven, de *vijf Arckel dorpen op den Dijk* genoemd.

ARKEL, (de *Burgt*, 't *Kasteel* of *Hof* van). Ik vinde geen de minste zekerheid, om den naamsoorsprong hier van afteleiden van de *Castra Herculis*, of *Hercules Burgt*. Waarschijnlijker zou het mij voorkomen, dat de naam moet worden afgeleid van *Erkelens* of *Arculens*, behoorende onder het Opperkwartier van *Gelderland*; schoon men niet ontkennen kan, dat onze Heidensche voorzaaten veele Tempels, aan HERCULES gewijd, gehad hebben. Zij, die voor het laatste gevoelen zijn, plaatzen zulk eenen Tempel nabij *Nijmeegen*, en zeggen, dat Heer HEIJMAN

VAN ARKEL den voorigen afbrak, en eenen anderen, ter eere van de *H. Moeder Maagd* MARIA, bouwde; en insgelijk het Slot van *Arkel*, tot een verblijfplaats voor zig en zijne nakomelingen, deed maaken. De zulken, die de lotgevallen deezer Heeren hebben nagespoord, weeten dat 'er onder de Historieschrijvers, ter oorzaake van de veelheid der JANNEN en HEIJMANS, groote verwarring plaats heeft, en ook met hoe veele beuzelende verhaalen, hun betreffende, doormengd zijn. Zonder ons daar mede op te houden of onze Leezers lastig te vallen, zullen wij alleen onderzoeken, of daar uit eenige zekerheid te haalen zij. Alvoorens hier toe over te gaan, zullen wij een weinig bij den *Burgt* staan blijven. POPPO, of FOPPO, zo als andere hem noemen, en aanduiden als den Zoon van HEIJMAN, deed, volgens hun verhaal, het werk zijns Vaders geheel ter neder werpen, en een ander Slot in deszelfs plaats bouwen; een Slot, dat, door de oude Schrijvers, de *Koninglijke Burgt* genaamd word, wegens deszelfs zonderlinge bouworde ten aanzien des tijds. Naderhand, hoe trots ook dit gevaarte ware, werd het, door JAN DEN XI (bij andere den X) weder om verre geworpen, en in plaats van deezen *Koninglijken*, een *Keizerlijke Burgt*, ten Oosten buiten *Gorinchem*, gesticht; welk gebouw de oogen van de gantsche wereld tot zig trok. Na dat dit, van het jaar 1220 tot het jaar 1412, gestaan had, werd het, door Hertog WILLEM VAN BEIJEREN, na dat hij, door aankoop, eigenaar van *Gorinchem* geworden was, ter koeling van zijnen wraak tegen het huis van *Arkel*, afgebroken; zelfs ging zijne toomelooze woede tegen deeze Heeren zo verre, dat hij de grondslagen niet in de aarde dulden kon. Het gebouw, welk de *Beijervorst*, op eene andere plaats, aan den kant van de *Merwede*, had doen oprichten, had geen beter lot; wordende, in het jaar 1578, gedeeltelijk geslegt, en geheel vernietigd in 't jaar 1600. Welke gedaante dit gebouw gehad hebbe, vertoont ons L. SMITS, in zijn meergemelde *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*. Verscheidene Schrijvers maaken in 't geheel geen gewag van het Slot, gebouwd door Hertog WILLEM, maar spreeken alleen van het geen, zij zeggen, door Hertog KAREL DEN STOUTEN gebouwd te zijn, en 't welk het zelfde is, dat wij zeiden, dat ons in de *Schatkamer* vertoond word; doch ik beken de duisterheid hieromtrent niet te kunnen ontwarren. Eenige

gen zeggen, dat KAREL een nieuw Slot deed maaken, zonder iets te melden van dat van WILLEM, noch ook dat de eerstgenoemde dit had doen wegneemen, om een ander of beter in de plaats te stellen. Anderen wederom, dat KAREL het Slot van WILLEM veel deed vergrooten en verbeteren. GOUDHOEVEN zegt, dat Hertog WILLEM VAN BEIJEREN het Kasteel van *Arkel* tot den grond toe deed afbreeken, en een ander, digt aan de *Merwe*, bouwen; zo dat hij te water en te Lande, naar zijne begeerte, in de Stad *Gorkum* kon komen. Graaf KAREL VAN CHARLOIS, naderhand Hertog en Graaf, de Stad *Gorkum* en dit *Slot* bekomen hebbende, deed het zo veel grooter maaken, en van zulke ronde dikke Torens voorzien, dat de eerste een muur had, van onderen 36, en van boven 29 voeten dik; dus zou men, deezen geloof geevende, den arbeid van Hertog KAREL, hier aan te koste gelegd, niet voor een herbouwing, maar alleenlijk voor een vergrooting en verbetering moeten houden.

Men zie PONTANUS, *Geld. Geschiedenissen*; KEMP, *Beschrijv. van Gorkum*; VAN LEEUWEN, *Batavia Illust.* en anderen.

ARKEL, (*Heeren van*) zijn van ouds af onder de voornaamste en magtigste Geslachten van *Holland* bekend geweest, uitmuntende in pracht en rijkdom; en ook in trotsheid en hoogmoed, waar door zij voor niemand wilden zwichten; dapper, doch te gelijk oorlogzugtig: waar door het spreekwoord, op de *Hollandsche* geslachten, lang in weezen gebleeven is:

De Brederodens d'Edelsten; de Wassenaars de Oudsten:
De Egmonds de Rijksten; de Arkels de Stoutsten.

PONTANUS, melding maakende van den dood van Jonkheer WILLEM, en zijnen Vader JAN, laatsten Heer *van Arkel*, zegt: Men „ geloofde, dat 'er in Duitschland naauwlijks magtiger Heeren in „ tijdelijke middelen waren, dan de Heer *van Arkel*, in Hol„ land; want zijne inkomsten bedroegen jaarlijks 83600 Rhijn„ sche Guldens (eene geweldige somme in dien tijd) daar bij ge„ reekend 5000 oude schilden, die hij van zijn Veluwsche tien„ dens trok, en 600 dukaaten jaarlijks uit de Bank van *Venetien*,

„ die hij te *Antwerpen* ontving." Behalven de Heerlijkheid van *Arkel*, het Land van dien naam, met de Stad *Leerdam*, *Gasperen* en *Hagestein*, bezat hij nog, in *Frankrijk*, in het Hertogdom *Bar*, het gebied over *Pierepont*, met veele Vlekken en Kasteelen. In *Braband*, de Stad *Mechelen*, met veele Dorpen, genaamd het *Land van Arkel*; in *Gelderland*, *Geldermalsem*, *Oij* en meer andere plaatzen; in *Holland*, *Haastrecht* (toen een Stad), *Vliet*, *Stolkwijk*, en veele Dorpen in de *Krimpenerwaerd*, tusschen *Schoonhoven* en *ter Goude*; in *Zeeland*, het Ampt van *Kreeken* met zijn toebehooren. Oudtijds voerden zij den naam van *Heeren van Torenen*, en in hun wapen, *twee ronde Torens, met een blaauw dak op een gouden veld*. Naderhand veranderden zij dit in *twee roode ladders, op een zilveren veld*; hebbende, als beroemde Krijgshelden, in het beklimmen van Stads muuren, de ladders dikmaals met hun bloed geverfd. In laater tijd is het wederom veranderd, in *twee roode getande balken, op een zilveren veld*. Na dit vooraf gezegd te hebben, zullen wij het merkwaardigste van ieder van hun in het bijzonder aantekenen.

ARKEL. (*Heijman van*) De vermaarde *Delvenaar*, PONTUS HEUTERUS en anderen, houden deezen voor den eersten Heer van *Arkel*. Zij zeggen dat hij uit *Hongarijen* in *Holland* gekomen, en een dapper Held geweest is; daar bij voegende dat DIRK DE II, Graaf van *Holland*, hem het Land van *Arkel*, en ook dat van *Leerdam*, uit aanmerking zijner verdiensten, schonk; doch anderen, die deeze zaak met meer oplettendheid nagespoord hebben, klimmen op tot lang vóór dien tijd. A. KEMP, en anderen, stellen dat een van HEIMANS voorzaaten, JAN genaamd, wel twee honderd jaaren vóór de aanstelling der *Hollandsche* Graven, de eerste Heer *van Arkel* was. Deeze zou, volgens de Geschiedverhaalen, in de jaaren 641 en 642, ten dienste van DAGOBERT, der *Franken* Koning, onder het beleid van PIPIJN VAN HERSTAL, Hertog van *Braband*, in de Nederlanden gekomen zijn, de *Friezen* hebben helpen overwinnen, en het Kasteel *Wiltenburg* (*Utrecht*, inneemen; en dat DAGOBERT hem, ter belooninge hier van, een groote streek Lands, tusschen de *Lek* en *Waal*, aan de Rivier de Linge, in eigendom zou gegeeven hebben; op welken

kern grond hij eene Kerk, in plaatſe van den Heidenſchen Tempel, welker aan HERCULES gewijd, zoude geſtigt hebben: waar door de naam ARKEL zoude ontſtaan zijn. Dat verder, eenige jaaren daarna, de *Friezen*, *Deenen* en *Noormannen*, met hunne invallen, die Kerk, Slot en andere goederen van Heere JAN zouden verbrand hebben: door welke verwoeſting gemelde Heer JAN genoodzaakt was geworden, de vlugt naar *Frankrijk* en zijn verblijf te *Pierepont* te neemen, alwaar hij overleed, nalaatende eenen Zoon HEIJMAN, die aldaar mede overleed, en een Zoon, JAN genaamd, naliet; welke JAN aldaar een Vest en Slot deed bouwen, dat door eenen FRANCION verwoest werd: om welke verwoeſting hij, door JAN, werd omgebragt. FRANCION een Broeder van den Hertog van *Bar*, en dus van Koninglijken bloede zijnde, vond JAN zig genoodzaakt, uit *Frankrijk* te vlugten; en na veel omzwervens, begaf hij zig na het toen woeste en onbewoonde Land van *Arkel*, alwaar hij, in het jaar 694, de vernielde Kerk deed herbouwen; om welken tijd, men zegt, dat hij overleed, nalaatende eenen Zoon, HEIJMAN genaamd. Deeze HEIJMAN, die ter Vrouwe had TECLA, Dogter van WOLBRANDT, Zoon van den eerſten Heer van *Egmond*, diende allereerst PIPIJN, Koning van *Frankrijk*, daarna Keizer KAREL DEN GROOTEN. Eenen hoogen ouderdom bereikt hebbende, werd hij, in 783, in eenen ſlag, aan de Rivier de *Elve*, tegen de ongeloovige *Friezen*, gedood. Bij gemelde TECLA had hij gewonnen eenen Zoon JAN, die, in het jaar 818, door den Keizer, Burgtvoogd tegen de *Westfalingers* gemaakt werd, en overleed in 856. Van deezen bleef weder na een Zoon HEIJMAN., Ridder, eerst Hoveling van LODEWIJK DEN GODVRUCHTIGEN, en daarna Kamerheer van den Hertog van *Lotharingen*. Bij zijn overlijden bleeven van hem na twee Zoonen, POPPO, of FOPPO, en JAN, die zijnen Vader opvolgde; hij ſneuvelde in eenen Veldſlag, die gehouden werd, tusſchen LODEWIJK DEN VIERDEN, Koning van *Frankrijk*, en Keizer HENDRIK DEN VOGELAAR, om het bezit van *Lotharingen*, in het jaar 935. Van deezen FOPPO bleef na HEIJMAN, dien wij zo even zeiden, door P. DE HEUTER, *de eerſte Heer van Arckel* genaamd te worden; waarin hij, door GOUDHOEVEN en anderen, in hun berigt van dit vermaard Geſlacht, gevolgd word. Ook zeggen zij, dat hij in dienst geweest is van Keizer OTTO DEN GROOTEN, die hem

met eenig Volk naar *Neder-Saxen*, of *Oost-Friesland*, zond, om met TIELEMAN, Landvoogd van dat gewest, nu het Hedendaagsch *Friesland*, te bestieren. Daar zijnde, schaakte hij de Dogter van gemelden TIELEMAN, SILLA, of GILLA genaamd, nam met haar de vlugt naar *Holland*, en trouwde aldaar. DIRK DE II, Graaf van *Holland*, maakte hem, volgens eenigen, tot zijnen Hofmeester, volgens anderen, tot Stadhouder van *Friesland*; 't geen niet mooglijk is, om reden dat gemelde DIRK daar over geen magt had; zekerder is het, dat hij, door den Graaf, op nieuw, met zijne voorouderlijke goederen begiftigd werd. Volgens W. VAN GOUDHOEVEN, stierf hij Ao. 980; volgens anderen in 990: doch KEMP stelt zijnen sterftijd op het jaar 996, nalaatende POPPO, of FOPPO, en DODO; van welken laatsten men wil, dat de Geslachten van DALEM, GELLEKUM, SEVENDER en HAASTEN zouden afkomstig zijn.

ARKEL, (*Poppo* of *Foppo van*) zoon van HEIJMAN en van SILLA of GILLA, dus de tweede Heer *van Arkel*, had ter Vrouwe MARIA, Dogter des Heeren VAN OIJ, in de *Betuwe*; deeze verbeterde zijne goederen merkelijk, door het aanbouwen van verscheidene Dorpen, als *Rietveld*, *Kedichem* en *Everwijk*, en den *Koninglijken Burgt*. Na zijnen dood, die gesteld word op het jaar 1008, vervielen zijne goederen aan zijnen zoon,

ARKEL, (*Jan van*) die, door de meesten, voor den eersten onder de *Arkelsche* JANNEN gesteld word. Zijne Echtgenoote was ELIZABETH, Dogter van Graave WILLEM DEN KUIK, volgens PONTANUS en VAN LEEUWEN; noemende GOUDHOEVEN haar verkeerdelijk WILHELMINA. Geduurende het bestier van Graave DIRK DEN DERDEN, had hij zijn aandeel in deszelfs Krijgsbedrijven, en bijzonder in die, tegen den Bisschop ADELBOLD; zie Eerste Deel. Ook verzelde hij den Graaf op deszelfs tocht naar 't H. Land, latende in *Sijrie*, in eenen strijd tegen de *Saraceenen*, het leeven, in het jaar 1034 of 1035. Hij had, even als zijn Vader, zijne goederen veel verbeterd. Behalven zijnen Zoon JAN, die volgt, had hij nog eene natuurlijke Dogter, MARIA, gehuwd aan Heere JAN VAN BRONKHORST.

ARKEL, (*Jan de IIde van*) die zijnen Vader in het bezit der goede-

deren van *Arkel* volgde, had ter Vrouwe MARGRETA, Dogter van Heere JAN VAN ALTENA, die hij verliet, om met de Graaven van *Vlaanderen* en *Henegouwen* den togt naar 't H. Land te doen, alwaar hij gezegd word, agt jaaren tegen de ongeloovigen gestreeden te hebben. Doch het geen aangaande zijnen dood gezegd word, is onzeker. PONTANUS zegt, dat hij, in zijne terugkomst van 't H. Land, in 't jaar 1074, te *Straatsburg* overleed; GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN, dat hij voor *Tsselmonde*, in 1077, sneuvelde. P. DE HEUTER verschuift dit tot op 1082. Men vindt van hem niet verder gemeld, dan dat, door hem, eenige Dorpen en Kasteelen, als *Heukelom*, *Vogelwerf*, *Spijk* en *Dalem* gesticht zijn; en dat hij eenen Zoon naliet,

ARKEL, (*Jan den IIIden van*) die gehuwd was aan ALIJT, welke een Zuster was van ROBBERT, Heere van *Heusden*. Geen minder verschil is 'er onder de Schrijvers, wegens den tijd van zijn overlijden, en de wijze daar van. GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN, (wier gezegden men slegts als één kan aanmerken, om dat de laatste den eersten heeft nageschreeven) zeggen, dat hij op de terugreize van het H. Land, in 1102, overleed. SLICHTENHORST, bij PONTANUS, *Geldersche Geschiedenissen*, bericht, dat hij, in een Steekspel te *Nijmeegen* gewond zijnde, in 1082 overleed, na lang aan zijne wonde gekwijnd te hebben. P. DE HEUTER had op dit jaar het overlijden van zijnen Vader, gelijk wij zo even gezien hebben, gesteld. Dergelijke verschillen vindt men, onder de Historieschrijvers en Geslachtrekenaars, omtrent de Heeren VAN ARKEL, zeer veele, zekerlijk veroorzaakt door de verwarring der naamen, en der Jaaren, schrijvende den eenen meer en den anderen minder toe: waar door dan aan den eenen JAN word gegeeven, 't geen aan den anderen behoort. De zekerste, die men hier in volgen kan, is SLICHTENHORST, in zijne vertaaling van PONTANUS, *Geld. Geschiedenissen*, welke betuigt, te volgen het spoor van OTTO VAN ARKEL, Heere van *Amelroij*, die het leeven zijner Voorvaderen, met geen minder trouwe dan zorgvuldigheid, uit alle hunne Boeken bij een verzameld heeft, met bijvoeging van het een of ander, zo 'er zaaken van aanbelang in verschil zijn. Wij, echter, gelooven, volgens eenige nadere berichten, dat

 hij,

hij gestorven is, in 't jaar 1086, nalaatende eenen Zoon JAN, en eene Dogter GEERTRUID, Gemalin van EVERHARD VAN KUIK.

ARKEL, (*Jan de IVde van*) bereikte pas den ouderdom van zes jaaren, toen zijn Vader overleed, en werd dus, tot aan zijn vijftiende jaar gesteld onder de Voogdije zijner Moeder. Tot mannelijke jaaren gekomen zijnde, nam hij zig ter Vrouwe ELIZABETH, Dogter van den Graave VAN DER LIPPE, toen *Zwalenburg* genaamd; deeze was een zeer zwaarlijvig en dik Man, een Heer van zulk een kracht en lengte, dat men hem voor een Reus zoude gehouden hebben. In het jaar 1098 ondernam hij eenen togt naar het H. Land, alwaar hij Ridder geslagen werd, en kwam van daar onbeschadigd te rug. Hij overleed in het jaar 1122, na een veertigjaarige Regeering.

ARKEL, (*Jan de Vde van*) Zoon van den zo even gemelden, had den naam van een godvruchtig en verstandig Heer. Zijne eerste Vrouw was PETRONELLA, Dogter van den Graave VAN DER ARE; hij trok, in 't jaar 1124, naar *Jerusalem*, en bragt, na verloop van eenige jaaren, veele lidtekens van daar: evenwel ondernam hij naderhand een tweeden togt. In 't jaar 1132 bevond hij, met zijnen Broeder HUGO, bijgenaamd *Boter*, zig bij Graaf DIRK *van Holland*, die, op éénen dag, twee overwinningen op de *Friezen* behaalde. In 't jaar 1136 schonk hij, aan zijnen Broeder FOLPERT, *Leerdam*, *Schoonrewoerdt*, met den *Diefdijk* en *Over-Heikoop*. Uit den gemelden FOLPERT zijn gesprooten de *Baanreheeren* van *Lee* of *Leede*; en uit deszelfs kinderen, de Heeren VAN GELLERUM, VAN ZEVENDER en VAN HAASTREGT. Verder gaf hij hem de halve Heerlijkheid *Dalem*, die daarna overgebracht werd aan JAN, een Broeders Zoon van ARKEL. Zijn jonger Broeder bekwam *Boterfloot*, *Spijk*, *Blokland*. Heer JAN overleed 1544, zijnde, met den Heer VAN IJSSELSTEIN, die van *Grimbergen* te hulpe getrokken; doch geen van beiden kwam te rug. Zijn tweede Vrouw was GEERTRUID, Dogter des Graaven VAN LOON, die hem zijnen opvolger JAN DEN VI baarde. De derde Vrouw was ALIJT, Dogter des Heeren VAN STEINFURT, bij welke hij won HOUDICHEM.

ARKEL. (*Jan de VIde van*) Deeze had ter Vrouwe SOPHIA, eene

eene Dogter van AREND, jongsten Zoon van den Heer VAN GRIMBERGEN, die met zijnen Vader gesneuveld was. Uit dit huwelijk kwam voort JAN DE VII; hij overleed in 1176; waar in GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN overeenkomen, schoon zij in den naam van zijne Echtgenoote verschillen.

ARKEL, (*Jan de VII van*) deed, al vroeg, met Graaf FLORIS, een togt naar het H. Land. Na zijne terugkomst, nam hij ter Vrouwe MARGRETA, Dogter van BOUDEWIJN, Graave van *Vlaanderen*, Heere van *Nijhoven*, Broeder van FILIPS, Graave van *Vlaanderen*, die deezen Heer JAN, te *Jerusalem*, Ridder geslagen heeft. Uit zijn Huwelijk kwam voort JAN, die volgt, en een Dogter, die trouwde aan Heer ENGELBERT VAN BRONKHORST. Hij bouwde het Slot *Heukelom*; zijn Zoon voltooide het, en bemuurde tevens *Heukelom*. Ook kocht hij *Asperen*, van Heer GERRALD VAN ASPEREN, die de Zoon was van FOLPERT VAN ARKEL. Na eene Regeering van 43 jaaren, werd hij, in eenen slag tegen den *Kastelein van Coeverden*, Ao. 1256, gedood. GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN brengen dit tot Heer JAN DEN VI, en stellen het jaar 1225; waar in zij met BEKA overeenstemmen, en ook in den tijd, doch niet in den persoon: want zo even zagen wij het sterfjaar van Heer JAN DEN VI bepaald op 1176, in welk jaar deeze aan de Regeering kwam. Voeg hier bij eene Regeering van 49 jaaren, en wij worden gebragt tot 1225; in welk jaar ook Bisschop OTTO DE II tegen gemelden *Kastelein* was opgetrokken, zo als ik, in mijne *Amsterdams Eer en Opkomst*, III Boek, bl. 59. heb doen zien.

ARKEL, (*Jan de VIIIste van*) had ter Vrouwe MARIA of MARGRETA, Dogter van den Graave VAN VERNENBURG. Aan deezen word het leggen van de eerste grondslagen der Stad *Gorkom* toegeschreeven, en ook die van het vernieuwde *Slot*. Hij liet zijn leeven in den slag tegen de *Stadingers*, 1234; hoewel, volgens SLIGTENHORST, doch ten onrechte, anderen zijnen dood tien jaaren laater stellen. Verder laaten wij ons met de verwarring, die bij de Schrijvers plaats heeft, niet in, stellende vast, dat JAN DE VI gesneuveld is in 't jaar 1225, en deeze in het gemelde jaar 1234: schoon wij dan ook vast moeten stellen, dat hij slegts 18

en

en niet 28 jaaren geregeerd heeft; zo als bij anderen gezegd word. Wat men hier omtrent in 't midden brenge, de tijdrekening is en blijft verward. Zonder de Leezers hier mede te vermoeijen, gaan wij over tot

ARKEL, (*Jan den IXden van*) bijgenaamd *den Sterken*, zijnde in kracht en grootte een Reus gelijk. Van hem wordt verhaald, dat hij, te paard zittende, zijne armen om een balk floeg, en met de knieën het beest zodanig wist te nijpen, dat hij het van den grond opligtende, de tong ter keele uitwrong. Zijne Gemalin was BERTHA, Dogter van den Graave VAN OCHTEN, door GOUDHOEVEN, VAN OETHEN, en door van LEEUWEN, OETHEM genaamd. Zij baarde hem twee Zoonen: JAN, die volgt, en OTTO, *Heer van Asperen*, *Heukelom*, *Ackoy* en *Loven*, Heer van 't Slot van *Leijenberg* en van de Heerlijkheden *Gellekum* en *Renoij*. Deeze OTTO was gehuwd aan eene Dogter van den Heer van *Heusden*, en teelde bij haar twee Zoonen; JAN VAN HEUKELOM en OTTO, Heer van *Asperen* en *Ackoij*. Deeze Heer JAN DE IX overleed, in 1272, en ligt te *Gornichem* begraaven. Zie van hem verder FOLPERT VAN ARKEL.

ARKEL, (*Jan de Xde van*) had ter Gemalinne BERTHA, Dogter van GERRARD VAN STERKENBURG. Hij bevond zig in den ftrijd voor *Wieringen*, onder de Banier van JAN DEN I, Hertog van *Braband*, en voegde zig daarna bij Graaf FLORIS van *Holland*, toen deeze den dood van zijnen Vader, op de *Friezen*, ging wreeken. Voor de dienften, door hem, aan beide deeze Vorften beweezen, werden de Burgers van *Gorkum*, door geheel *Braband*, *Holland* en *Zeeland*, tolvrij, te water en te Land, verklaard. Naderhand voegde hij zig bij Graaf JAN, in den flag tegen de *Friezen*, bij *Alkmaar*. Hij zig daar bij in 't fpits bevindende, fneuvelde onder de eerften. Behalven zijnen Zoon JAN, en zijne Dogter BERTHA, word nog gemeld eene Dogter GEERTRUID, die ten man kreeg Heer GIJSBERT VAN KUILENBURG. Hij fneuvelde in 1297, waar in GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN mede overeenftemmen; doch in plaats van *den Xden*, noemen zij hem *den IXden* Heer van *Arkel*.

ARKEL, (*Jan de XIde van*) ondernam mede een van die wanhoo-

hoopige togten naar 't H. Land, om de Ongeloovigen te bestrijden; welke razernij wij elders hebben aangemerkt, als een uitvinding van 't Opperhoofd der R. Kerke, om de Grooten der aarde, zoo veel mooglijk, van kant te maaken; de ontelbaare menigte van Christenen, die daar bij omkwamen, bevestigt dit gezegde ten overvloede. JAN werd, op zijne terugreize, nevens zijn bijhebbend gezelschap, niet verre van *Genua*, door Rovers overvallen, en naakt uitgeschud. Men verhaalt, dat hij dus berooid rond zwervende, door eenen zijner Dienaaren, bij geval, het Wapen van *Arkel* voor een huis gezien werd; 't welk, gelijk naderhand bleek, de Heer van het Huis, een gebooren Nederlander, tot een teken van erkentenis voor genootene weldaaden van JAN VAN ARKEL, daar had doen ophangen; dat de eigenaar, die, bij SMIT en anderen, KOOMEN genaamd wordt, eerst een gemeen en arm Marskramer zou geweest zijn, die door ARKEL met eenig geld ondersteund was; welk geld hij zo wel had weeten aanteleggen, dat hij daar mede tot dien stand en in 't bezit van een aanzienlijken winkel te *Genua* geraakt was; dat deeze van den nood des Heeren VAN ARKEL onderricht zijnde, hem zo veel geld en andere noodwendigheden had bijgezet, dat hij met eere te *Gorkum* te rug kwam. Hij was vermaard als een dapper Held, die den Graaf van *Vlaanderen*, in den Veldslag bij *Kortrijk*, tegen den Koning van *Frankrijk*, vegtenderhand, de zege toebragt, en de Banier zijner Majesteit veroverde; behalven deeze had hij nog veele andere heldendaaden verricht. In den gemelden slag, tegen de *Franschen*, was zijn bloedverwant HUGO, bijgenaamd BOTER, aan zijne bekomene wonden overleden, waar door deszelfs goederen wederom op ARKEL kwamen. De jongste Broeder FLORIS, mede kinderloos overlijdende, werd hij ook bezitter van *Spijk*, *Blokland* en *Botersloot*. In het jaar 1314, bevonden hij en zijne bloedvrienden, de Heeren VAN ASPEREN, ACKOIJ, LEIJENBERG en OOSTERWIJK, zig te *Keulen* op een Tour oispel, daar men hem, om zijne dapperheid, tot hoofd en Prins der Ridderen verkoos. In den strijd tusschen Graaf WILLEM van *Henegouwen en Holland*, aan de eene, en Graaf ROBBERT *van Vlaanderen* aan de andere zijde, in 't jaar 1315 voorgevallen, zou Graaf WILLEM, door den val van zijn paard, zekerlijk gesneuveld zijn, zo niet Heer JAN, Heer FILIPS VAN WASSENAAR en Heer

DI-

DIDERIK VAN BREDERODE hun leven gewaagd hadden, om dat van den Graaf te behouden. Volgens GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN, was zijne Echtgenoote ERMGARD, Erfdogter van Heer HENDRIK VAN VOORN; doch SLICHTENHORST noemt haar MABELIA, en dat wel met bijvoeginge, niet ERMGARD: want deeze stelt hij als de Vrouw van zijnen Zoon JAN DEN XII, dien hij gewonnen had bij MABELIA, nevens eene Dogter CUNIGUNDA, die de Vrouw werd van den twintigsten en laatsten Heer van *Heukelom*. Zijn tweede Vrouw MABELIA, die SLICHTENHORST, BELLE noemt, en eene Dogter was van Heere ZWEER VAN ABCOUDE, baarde hem Heer HENDRIK VAN ABCOUDE, en ZWEER, Heer *van Gaasbeek*, *Putten* en *Strijen*. HENDRIK won maar eene Dogter, JOHANNA, die huwde aan JAN, Zoon van Heere REINOUT VAN BREDERODE; zij zonder kinderen blijvende, werd JAN *Kathuiser* Monnik te *Diest*, en zij Nonne te *Wijk*. ZWEER was gehuwd aan eene Dogter van den Graaf van *Lignij*, en won daar bij Heer JACOB VAN ABCOUDE enz. nevens de Vrouw van *Batenburg*. Deeze Heer JAN VAN ARKEL daalde ten Graave Ao. 1324.

ARKEL, (*Jan de XIIde van*) had, gelijk wij, volgens SLICHTENHORST, gezegd hebben, ter Vrouwe ERM of IRMGARD, eenige Dogter van den Graave OTTO VAN KLEEF. Volgens GOUDHOEVEN, kocht hij nog bij zijne andere goederen, de Heerlijkheid van *Hagestein* en van *Walraven*, *van Valkenburg*. Bij SLICHTENHORST vindt men dit niet, maar wel het tegendeel; schrijvende hij het bouwen van *Hagestein* toe aan zijnen Zoon OTTO. Bij de gemelde ERMGARD, zijne Gemalinne, won hij veele kinderen, onder welke hij zijne goederen, bij zijn leven, verdeelde. Zijn oudste Zoon JAN stierf ongehuwd, aan eene bekome wonde, op een Tournoisel te *Dordrecht*, Ao. 1352. OTTO, zijn tweede Zoon, volgde hem als Heer van *Arkel*. JAN, de derde, was eerst Domdeken, daar na Bisschop te *Utrecht*, en eindelijk te *Luik*. AREND of ARNOUD, de vierde, kreeg voor zijn deel *Zoelen*, *Avezaat*, *Noordeloos*, *Alblas*, *Alblasserdam* en *Bergen* in de Krimpenerwaard, naar hem Heer *Arendsbergen* genaamd. De vijfde Zoon van Heere JAN had tot zijn deel, *Bokhoven*, *Goudriaan* en *Haastrecht*, Heer ROBBERT, de zesde Zoon, had, behalven *Bergen* of *Arendsbergen*, 't welk zijn Broeder aan hem had afgestaan,

voor

HEYMAN, onbekend wie zijne vrouw, en ook wie zijn vader geweest is, liet na, Ao. 641.	JAN, zijne vrouw N. N. ſtierf 694. nalatende,	JAN, had ter vrouwe N. N. hij ſtierf 856, en liet na een zoon,
HEYMAN, wiens vrouw mede onbekend; liet na	HEYMAN, die ter vrouwe had, TECLA, dochter van Heer WOLBRANT, zoon van den eerſten Heer van EGMOND, en had daar bij geteeld,	HEYMAN, was gehuwd aan N. N. en liet bij zijnen dood na,

JAN DE V, was eerst getrouwd met PETRONELLA, dochter van den Gr. van der ARE; daar na met GEERTRUID VAN LOON, waar bij hij verwekte JAN DEN VI; de derde vrouw was ALIJT, dochter van den Heer van *Steinfort*, en won daar bij HENDRIK, Heer van *Houdichem*.	JAN DE VI, had ter vrouwe SOPHIA, dogter van Heer AREND V. GRIMPERGEN. Hij ſtierf 1176, en liet na	JAN DEN VII; nam zig ter vrouwe MARGRIET VAN VLAANDEREN, waar bij hij won JAN, en eene dogter, N. N. die trouwde met ENGELBERT VAN BRONKHORST; hij werd gedood 1225. JAN DE VIII, had ter vrouwe MARIA VAN VERNENBURG; hij ſneuvelde 1234, liet na

voor zig zelven *Stolkwijk* en *Vliet* of *Vlist*. Met dispensatie van den Paus, trouwde deeze zijne Nicht JANNE (bij anderen ELIZABETH genaamd), eenigste Dogter van den Heer van *Asperen*; door welk huwelijk hij *Banreheer van Asperen* werd. HERBERT, de zevende Zoon, werd Heer van *Slingeland*, *Molengrave*, *Blesķensgrave* en andere Vlekken. Belangende zijne Dogters: SLICHTENHORST telt 'er drie, als: MABELIA, ELIZABETH en MARIA. I. MABELIA liet zig schaaken, door den Heer BOTH VAN DER EEM, wien zij zeven Dochters doch geen één Zoon baarde. De oudste van allen werd de Vrouw van Heer WILLEM VAN GENNIP, die, na haaren dood, in 't jaar 1362, Aartsbisschop van *Keulen* werd; de tweede, ANGENIET, trouwde met den Heer van *Heinsberg*, en bragt ter waereld JAN VAN HEINSBERG, Bisschop van *Luik*; de derde, MARIA, kreeg ten man, den Heer van *Valkenburg*: zijnde van de overige voortgekomen de Heeren *van der Eem*, *van Brederode*, *van der Merwe*, *van der Veer* en *van Cruiningen*. Heer JAN VAN ARKEL was, over dit huwelijk van zijne Dogter, zo zeer verstoord, dat hij haar zien noch spreeken wilde: dus begaf zij zig, na den dood van haaren Gemaal, naar *Utrecht*, alwaar zij een huis voor de Minnebroeders bouwde, met een Altaar in den Domkerk, en nevens haaren Broeder, Bisschop JAN, begraven is. II. ELIZABETH VAN ARKEL, trouwde met den Heer van *Hoorn* en *Altena*. III. MARIA verbond zig in den Echt met WOUTER *van Egmondt en Tsfelstein*, die overleed 1367. Heer JAN DE TWAALFDE stierf Ao. 1360.

ARKEL, (*Otto de XIIIde van*) bekwam ten Echt, de zo doorluchtige als schoone ELISABETH, Dochter, niet van Keizer HENDRIK DEN VIERDEN, gelijk eenige willen, maar van THIBAUT, Broeder des Hertogs van *Bar* en *Lotharingen*. Haare Grootmoeder was de Dogter des Konings van *Frankrijk*, geteeld bij JOLENTA, Dogter van Graaf ROBBERT *van Vlaanderen*, eenige Zuster van ROBBERT, eersten Hertog van *Bar*, wiens Echtgenoote was MARIA, Dogter van Koning JAN van *Frankrijk*. Zij bracht hem ten Huwelijk, het Stedeke en de Heerlijkheid *Pierepont*, in het *Vermandois*, dat weleer aan het Huis van *Arkel* behoord had. OTTO, die van sommigen bijgenaamd word *de Dappere*, versloeg den Proost van *St. Maria* te *Utrecht*, toen deeze het *Jus Colla-*

lationis, of het recht van schattinge op zijn Erfgoed, en *Schoonrewoerd* aan zig wilde trekken; allen, die met dagvaardinge en banbrieven, zig onderwonden in zijn gebied te komen, deed hij vangen en verdrinken; ook wist hij, door middel van zijnen behuwd Broeder, den Kardinaal REINERIUS VAN BAR, bij het Hof van *Rome* absolutie te verkrijgen, tegen alle de vonnissen, ten zijnen nadeele uitgesproken. Voor 't overige hield hij een zeer goed bestuur, duldende in zijne Landen Doodslagers, Woekeraars, Overspeelders noch Maagdeschenders, waarvan hij blijken gaf aan den eerloozen Bedrieger HENDRIK KANNEMAKER, spotswijze genaamd *de Kindermaker*; zie KANNEMAKER. De *Dordrechtenaars*, die de burgers van *Gorkum* en anderen met hun Stapelrecht dwingen wilden, toonde hij, wat het was hem te beledigen; doende hun het gewigt zijner gramschap gevoelen, hunne voorbij *Gorkum* vaarende Schepen aanhouden, de Wijnen aan de zijnen ten beste geeven, en vergoedende dus de schade, die zij geleeden hadden. Groote verwoestingen heeft hij, in het Land van de Heeren van *Termeide* of *Ameide*, en ook in dat van zijnen Schoonzoon VAN VIANEN aangerecht, verbrandende *Ameide* en *Merkerk*, om reden dat de laatsten twee *Gorkummers* hadden doodgeslagen, en twee andere zwaar gekwest, om een Boom, die op een onrechtvaardige wijze verkocht was, en waar over Heer OTTO recht verzocht, dat hem, door den Heer van *Vianen*, geweigerd was.

Door Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, als Graaf van *Holland* en *Zeeland*, werd OTTO, met veele Ridders, aan den Koning van *Engeland* gezonden; intusschen stierf Graaf JAN VAN KLEEF. De Moeder van Heer OTTO was eene Dogter geweest van Graave OTTO VAN KLEEF, oudsten Broeder van den overleedenen Graaf JAN. OTTO waagde op deeze Erfenis eenen kans, met behulp van Hertog EDUARD *van Gelder*, tegen ADOLF VAN DER MARK, zonder dat het hem gelukte, doordien *Kleef* een kwaad leen was, dat op geene Vrouwen kon overgaan, en dus ook, uit hoofde van zijne Moeder, op hem niet versterven kon, en op zijn Moeders Broeder, de Graaf van *Kleef*, moest verlijd worden. Heer OTTO beriep een Ridderlijk Tournoij binnen *Gorinchem*, dat met de tegenwoordigheid van den Hertog van *Gelder*, den Graave van *Holland* en andere Grooten vereerd werd. Hier verzoenden de

Hoek-

Hoekschen en *Kabeljaauwschen* in zo verre, dat men, geduurende eenige jaaren, niets van dien verderflijken twist hoorde. Hij stierf op Paaschavond, Ao. 1396.

ARKEL, (*Jan van*) Zoon van Heer JAN VAN ARKEL, *den twaalfden*, waar van, volgens onze hier bijgevoegde Geslachttafel, de oudste Zoon, in 't jaar 1352, overleeden was; de tweede was OTTO, zo even gemeld; en deeze, de zevenenveertigste Bisschop; dien wij hier liever plaatzen, dan, volgens HALMA, eerst te wijzen tot JAN, en daarna weder op JOHAN. Hij dan was de Opvolger van NICOLAAS VAN CAPITIUS, schoon hij reeds vóór hem verkooren was, door een gedeelte der Kapittel-Heeren; welke verkiezing geschied was op aandrang van Graaf WILLEM *van Holland*, als tegen hem, door anderen, JAN VAN BRONKHORST, Proost van *St. Salvator* te *Utrecht*, gekooren, en de gemelde CAPITIUS, door Paus BENEDICTUS *den Twaalfden*, op den Zetel gezet was; doch deeze die waardigheid hebbende afgestaan, vond JAN VAN ARKEL een grooten Voorstander, in den opvolger van BENEDICTUS, Paus CLEMENS, en werd, schoon nog zeer jong zijnde, in 't jaar 1342, het hoofd der *Utrechtsche* Kerke; wordende vervolgens te *Rome* gewijd, en aanvaardde, in het volgende jaar, zijne waardigheid. Omtrent deezen tijd was 'er twist ontstaan, tusschen de *Hollanders* en Stichtschen, zo als eenigen willen, over het gebied van de Proostdije, en volgens anderen, om den inval en roof van de *Stichtenaars* in *Holland*, ten tijde dat Graaf WILLEM DE GOEDE buiten 's Lands was. Zeker is het, dat 'er twist was over het gebied van de Proostdij van *St. Jan*, wijl deeze dien en geene eenen anderen daar toe bevorderen wilden. Zij die het met den Graaf hielden, schooten te kort, en bragten hunne klagten voor hem; waarom hen, bij hunne terugkomst, een zwaare Geldboete werd opgelegt. WILLEM nam dit zeer euvel op: niet dat hij op den Bisschop vergramd was, maar op de Burgerije. Om deeze zijnen wraak te doen gevoelen, vergaderde hij een groote magt, onder voorwendsel, dezelve tegen de *Friezen* te willen gebruiken, en deed alle de Pijlen binnen *Utrecht* opkoopen. Dit verricht hebbende, viel hij, met al de magt van *Holland* en *Zeeland*, op het weerelooze *Utrecht* aan. Dewijl de magt der Burgerije den Adel in den krop

ſtak, viel hij den Graave toe; de voornaamſte waren ZWEDER VAN A
COUDE, ARNOUD VAN IJSSELSTEIN, JAN VAN MONTFOORT, HEND
VAN VIANEN, GIJSBERT VAN STERKENBURG, JOHAN VAN BROEKHU
SEN, ERNST VAN WULVEN en FREDRIK UIT DEN HAM; waarbij z
de bewooners van *Emmenes* voegden. De Bisſchop, die h
Sticht, bij zijne komst, met ſchulden zwaar belast vond, tr
onbekend naar andere Landen, om door ſpaarzaamheid iets ov
te winnen; hebbende midlerwijl *Utrecht* geſteld in bewaaring v
zijnen jonger Broeder ROBBERT VAN ARKEL, Heer van *Aardsbe
gen*; die de Stad met de Burgerij ook mannelijk verdedigde, o
aangezien al het geweld, dat Graaf WILLEM 'er tegen aanwendde
wordende hij zelf met eenen pijl door een der Stedelingen g
wond. De Bisſchop van het beleg onderricht zijnde, trok in a
lerijl derwaarts, en maakte met den Graaf, voor een bepaalde
tijd, (tot *St. Martensdag* in den Winter) een beſtand; waarva
echter, de voorwaarden zo twijffelachtig worden voorgeſteld, da
wij ſchroomen ze hier bij te voegen; noemende, onder anderen
SCHOTANUS een ſtraat, waar van de Graaf zig den vrijen uit- e
ingang zou bedongen hebben, die nooit (de *Hollanders ſtraat*
in *Utrecht* bekend is geweest.

Dan, eer de bepaalde tijd verſcheenen was, werd de Graaf i
Friesland verſlagen, waardoor de Vredehandel te rug gezet werd
ARKEL, die zig voornaamlijk toelei om de zaaken, die onder zij
nen Voorzaat, JAN VAN DIEST, in verval geraakt waren, te her
ſtellen, vorderde daarin veel. Het Dorp *Emmenes*, dat zig to
den Graaf gewend had, om zijne roede te ontwijken, ſtrafte hi
op zijne beurt, en deed het verbranden. De genoemde Ede
gevoelden ook zijne magt, en vonden zig gedwongen om vergi
nis te ſmeeken, en zwaare boeten te betaalen, uitgenomen zw
DER VAN ABCOUDE, ARNOUD VAN YIJSSELSTEIN en ERNST VAN WU
VEN, die te trotsch waren, om zig voor hem te vernedere
welken hoogmoed WULVEN moest boeten, door zijn Slot te zi
overgaan. Hierop geraakte hij in openbaaren Oorlog met
Hollanders. Zijne eerſte overwinning behaalde hij, in een
Veldſlag, op Heer MELIS VAN MIJNDEN, en daarna op de *Holla
ders* bij *Schoonhoven*; al den buit, dien hij daardoor bekwa
gebruikte hij tot aflosſing der gemelde ſchulden. Ook nam
Weesp en *Muiden* in, en gaf de beide Steden ter plondering ov

Da

Daarna was hij bedacht op de versterking en bemuuring van *Hardenberg* en *Rheenen*, dat hem wel gelukte. Intusschen loste hij, voor 60000 *Rijders*, de Provintie *Overijssel*, en *Vreedeland* voor 7000 ponden. Hij kocht de Heerlijkheid en 't Huis te *Lage*, schoon het hem, toen de tijd van betaalen daar was, aan geld ontbrak; waaruit veele moeilijkheden ontstonden. *Oudewater* nam hij stormenderhand in, en deed het, na gedaane plondering, verbranden. *Overijssel* bevrijd hebbende, bemuurde hij de Schans *Arkelstein*, en slegtte het roofnest of Kasteel *Satersloo*. Daarna bedwong hij die van *Stellingwerf*, en gaf hunne Goederen ten roof. Na deeze en andere verrigtingen, geduurende een bestier van 22 jaaren, maakte de Paus hem Bisschop van *Luik*, in 't jaar 1364, alwaar hij, na een veertienjaarig bestier, in 1378 overleed; wordende zijn lijk naar *Utrecht* gevoerd, en in de Domkerk, bij zijne Zuster MABELIA, begraven.

Laat ons hier bijvoegen, het geen de oude VELDENAAR, in zijnen *Fasc. Temp.* in zijn overoude taal, van het bovengemelde beleg van *Utrecht*, zegt:

„ Ende binnen desen tijden quam greue William van hollant in „ eenre doncker nacht vol na aan die stadt al heijmeliken besoec- „ ken die diepten van der graften eer hi hem onderwonde die „ stadt te beklimmen. Ende op ter stadt muren stonden veel „ schutten die dat voorsagen spanneden hoer bogen en schoten „ alle gader tessens so dat greue William daer geschoten werd met „ een pijl in syn voet. Die greue als hij gewont was wert hi „ geleijt in syn tente haestelick van daer. Ende de bisscop Jo- „ han quam in syn stadt. Ende hi sprak mit den Heer van Be- „ mont die greue Willems oom was. Ende maeckten een soen „ in deser manieren. Als dat de borgers quamen ootmoedeliken „ uter stadt voor des greues tente ende daelde voer hem neder „ op horen knijen ende baden om vergiffenisse ende voert tot ho- „ ren twee segghen wtsegghen ende dat segghen verklaren dat nyt „ en geschiede ouermits dat die greue William voer in Ooest- „ vrieslant daer hi doot bleef binnen deeser tijd. Ende die greef „ ruumde van der stadt op St. Maria Magdalena auont. Waerom „ men noch alle jaer des anderen daghes na Maria Magdalena „ dach generael processie mitten Heilighen Sacrament ende veel „ weerdig heijlichdoms buiten alom die stadt draget mit solemnij-

„ teit ende mit sanghe te loue dat God die stadt behoede ende
„ voert behoeden moet voor allen plagen. Ende als greue Wil-
„ liam van der stadt gethogen was daer na so toeg hi met groter
„ macht op die Friesen daer hi met menighe edelman verslaghen
„ wert dat groot scade was."

Van de verplaatsing van ARKEL, van *Utrecht* naar *Luik*, geeft hij dit bericht.

„ In den jaer ons heren MiijcLxiij op den xiiij dach in
„ april die Paus Urbanus die vyste alsoe genoemt die versettede
„ den biscob Engelbert van der merck van Ludiek tot colen. En
„ de biscop Jan van Arckel versette hi van Vtrecht tot Ludiek
„ Ende biscop Johan van Verrenberch versette hi van Monster
„ tot Vtrecht Ende dese goede biscop Johan van Arckel die had
„ dat bisdom berecht xxij jaer mit groten arbeyde mit groten
„ oorloge ende mit groter sorgen eer hi des Stichts Sloten en de
„ landen vryede van de groter scout die biscop Johan van Diest
„ al verset hadde."

Het getuigenis van den kundigen Schrijver van het *Batavia Sacra* (II Deel, bl. 33.) ten opzigte van Bisschop JAN VAN ARKEL, bestaat in dit volgende: Dat niemand der voorige Bisschoppen zo dapper in den oorlog geweest is; noch geen van hun hunnen vijanden zo dikmaals welgewapend onder de oogen gezien heeft; noch geen van hun het geluk zo wel gediend heeft. Ook maakt hij gewag van Boeken, door hem geschreeven, schoon niet meer te vinden. Verder dat hij, onder anderen, *Mastbroek* (*Mastenbroek*), een Moeras omtrent *Zwol*, heeft doen bedijken, en aan zijne Kerk nagelaaten; schenkende de helft van de Tienden, ter eere van den H. LEBUINUS, aan de Kerk te *Deventer*. Ook dat hij aan die van *Utrecht* het voorregt heeft geschonken, van niet buiten het *Sticht* gedaagd te mogen worden; het geen, echter, slegts eene bevestiging was van een voorregt, aan die van 't *Sticht*, weleer door Koning WILLEM, als Graaf, verleend; zo als het naderhand, door Keizer KAREL DEN V verder uitgebreid, en door Paus LEO DEN X bevestigd is, en zedert stand gehouden heeft, gelijk beweezen kan worden, uit twee Plakaaten van 1677 en 1702. Ook maakt hij gewag van eenige Sijnodaale Ordonnantien, waar van men de uittrekzels ter boven aangeweezene plaatse vinden kan. Op het voorige gezegde maakt de

niet

niet min geleerde Aantekenaar op het *Batavia Sacra* deeze volgende aanmerkinge; dat ARKEL buiten raad zijnde, om het Bisdom van deszelfs schuld te ontlasten, eenigen tijd, in den aanvang van zijn bestuur, te *Grenoble* ging woonen, en dat hij, na *Utrecht*, van het beleg, hier boven gemeld, ontheven te hebben, ter bereiking van het voorgemelde oogmerk, zig naar *Tours* begaf. Doch hij verzuimde (zegt die Schrijver) meer dan hij won, doordien te *Utrecht* alles in 't wild liep, en niemand een oog op 's Bisschops voordeel sloeg, maar ieder zijn eigen belang behartigde. Hij geraakte dus, na zijne terugkomst, door de menigvuldige en aanhoudende oorlogen, nog in zwaarder schulden. Waarop hij, onaangezien zijne zuinigheid, wijsheid en schranderheid, als wanhoopig zig te redden, met zes persoonen, om zijne Schuldeisschers te ontwijken, naar *Rome* trok, op hoop dat de tijd verandering zou baaren. Dan zijne schuldeisschers, die HEDA dwinglanden noemt, maakten het zo grof, dat hij te rug moest komen; met welke komst, echter, noch hij, noch het Sticht geholpen was; vallende hem alles tegen, vreemden, onderdaanen, vrienden, ja zelfs zijn eigen broeder: zijn moed alleen behield hem, en in plaats van te bezwijken, deed hij zijne magt blijken; maakende zig meester van *Wredestein* en *Beverwaart*. Eene tusschenkomste van het Sticht en der Stad kwam partijen te stade; zij waren zeer vergenoegd met hun uitgeschoten geld, zonder renten, te rug te ontvangen, en de plaatsen aan den Bisschop weder te mogen geeven.

In het jaar 1346 streed hij, volgens BUCHELIUS, met HUIBERT VAN KUILENBURG, ROBBERT VAN ARKEL en JACOB VAN NIEVELD, tegen drie honderd *Gunterlingen*, gesprooten uit de oproerige *Lichtenbergen*, die een zwaar oproer gestookt hadden; wordende zij ten deele uit de Stad gedreeven, ten deele op het slagveld gedood. Kort was zijn twist tegen Graaf WILLEM DEN V; en tegen Hertog REIJNOUD *van Gelder*; hebbende niet langer dan een Jaar geduurd. Zie hier, tot slot, den lof, die hem, door WILLEM HEDA gegeeven wordt; deeze beschrijft hem als een man, beroemd wegens zijne vroomheid, deugdzaamheid en kloekmoedigheid; hij zegt, dat schoon hij altoos in de wapenen was, hij, echter, altoos naar den vrede haakte, en, de schulden voldaan hebbende, de vervallene Kerke weder deed opbouwen, en de-

dezelve zo wel als de Kloosters, doordien hij de geleerdheid beminde, met schoone Boeken voorzag; dat hij milddaadig jegens zijne Vrienden, en een getrouw helper voor de deugdzaamen was; mededogend omtrent de armen; ijverig in gerechtigheid; gestreng in 't straffen der ondeugden; betrachtende, zelfs in alle zijne tegenspoeden, de deugd, als het beste sieraad des Adeldoms.

ARKEL, (*Jan van*) Zoon van OTTO en ELISABETH, was de XIII en laatste Heer van *Arkel*, van de Stad en 't Slot van *Gornichem*, *Hagestein*, *Leerdam* en *Pierepont*, en Stadhouder en Thesaurier Generaal van *Holland*. Hij had ter Vrouwe JANNE of JOHANNA, eenige Zuster en vermoedelijke Erfgenaame van Hertog REINOUD *van Gelder*. Geduurende het leven van zijnen Vader, was hij in zo een blaakende gunst bij Hertog ALBERT *van Beijeren*, dat, toen deeze naar *Henegouwen* trok, om de huldiging te ontvangen, hij, geduurende 's Vorsten afweezigheid, tot Gouverneur of Stadhouder van *Holland*, hoewel tegen den zin van zijnen Vader, werd aangesteld; vreezende OTTO, schoon hem bekwaam genoeg kennende, dat hij, in dien zwaarwigtigen post, ligtelijk door het een of ander in 's Graven ongenade zou vallen. Na dat hij een tijd van tien achter een volgende jaaren het ampt van Thesaurier of Generaal-Ontvanger had waargenomen, zonder ooit eenige rekening te doen, eischte Hertog ALBERT zulks, die hier toe opgestookt was door deszelfs Zoon, Graaf WILLEM *van Oostervand*. ARKEL, trotsch op zijne verrichtingen, wijl hij niet lang te vooren, met de voornaamsten van zijne Bloedverwanten, de *Friezen* aan de *Hollanders* onderworpen had, weigerde rekening te doen; met bijvoeging van die te zullen geeven aan zijne Vijanden, de *Hoekschen*, waar van, zo als bekend is, WILLEM het hoofd was. Sterk steunde hij, als hoofd der andere partij, op de magt van zijnen behuwd-Broeder, Hertog ARNOUT *van Gelder*. VOSSIUS noemt hem WILLEM *van Gelder*. De genegenheid van ALBERT, hierdoor geen kleinen krak gekreegen hebbende, wijl hij zig hier door in zijn gezach onteerd zag, beval aan zijnen Zoon, hier over wraak te neemen. Deeze geen aangenaamer bevel kunnende ontvangen, dan om de *Kabeljaauwschen* nadeel toe te brengen, verklaarde ARKEL terstond voor een Vijand van het Vaderland, en met een zijne Goederen

Haast-

Haastrecht, *Vilst*, *Stolkwijk*, enz. voor verbeurd. ARKEL hierdoor getergd, was zulks oorzaak, dat door hem aan Hertog ALBERT, op het zelfde pas, de Oorlog, in het jaar 1401, werd aangezegd; te gelijk ondernam hij eenen aanslag op *Oudewater*, die hem mislukte; doch *Giessenburg*, *Alblasserdam*, en meer andere plaatsen in *Zuid-Holland*, stak hij in brand, veroverde *Nieuwpoort*, en deed het door de vlam verteeren. Doch deeze verwoesting geschiedde niet alleen door ARKEL: Hertog WILLEM woedde in de Landen van Heere JAN, en toonde hem, hoe veel nadeel den onderzaaten kan worden toegebracht, door een onberaaden stap van oorlogzuchtige en dwingelandische Overheeren. Ook belegerde ALBERT *Gorkum*, met een groote magt van Volk, uit *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*; doch naar maate van die magt, was ook de tegenstand. Die van de Stad verweerden zig dapper, deeden eenen uitval op de *Zeeuwen*, waarvan 'er een menigte sneuvelden; onder de Gevangenen bevonden zig FLORIS VAN BORSSELEN, NICOLAAS ROMERSMAAL, FILIPS VAN EVERINGEN, en andere Mannen van aanzien. Een tweede aanval op het Kwartier van die van *Kleef*, was voor hun niet min voordeelig; maakende zij tot hunne gevangenen, Heer WALRAVEN VAN BREDERODE, GILLIS SCHENK, HUGO POST, en anderen.

Intusschen bewerkte JAN *de Elect*, of verkooren Bisschop van *Luik*, Zoon van Hertog ALBERT, met behulp van Heere ARENT VAN LEIJENBERG, ARBOUD HAAK VAN OUDHEUSDEN en anderen, dat 'er, na een beleg van *Gorkum* van twee en twintig Weeken, waarbij de Hertog geen geringe schade geleeden had, een verdrag getroffen werd, op voorwaarde, dat Heer JAN, op zijne bloote knieën, den Hertog om vergiffenis zoude smeeken, en, gedurende een ganschen dag, een Vaandel van den Hertog van het Kasteel doen waaijen.

De hardste en grootste vijand der *Kabeljaauwschen*, Graaf WILLEM, na zijns Vaders overlijden, tot de Regeering gekomen zijnde, handelde hij met die van *Rotterdam*, *Dordrecht* en *Gorkum*, als met openbaare Vijanden. Heer JAN bediende zig van Boden en Brieven; maar de eerste werden door WILLEM niet gehoord, en nog minder de laatste geleezen. In tegendeel deed hij die van *Gorkum*, welke hij, bij hunnen inval in 't Nedersticht, gevangen bekomen had, naar *Woudrichem* voeren, om hen, tegen

 over

over *Gorkum*, op raderen te doen zetten. Doch ARKEL deed, ter hunner verlossing, *Woudrichem*, door WILLEM VAN IJSSELDOORN, bij verrassing inneemen. Alle de driften van den Graaf hierop gaande wordende, ondernam hij, met hulp van die van *Utrecht*, de verovering van *Gasparn*, *Hagestein*, *Everstein* en meer anderen; het welk hem gelukte. Die van *Gorkum*, al hun voorigen rijkdom ziende verkeeren in armoede, begonnen te morren, wijtende hunnen Heer het onheil, dat hen kwelde. WALRAVEN VAN BREDERODE, die zig nog in de kluisters van zijnen Vijand (schoon zijnen Bloedvriend) bevond, liet niet na den Graaf hier van te berichten; die hierop niet zuimde hem aantespooren, om dit smeulend vuur verder in vlam te zetten. Geld, groote beloften en wat meer dienen kon, verspilde BREDERODE; en hier door kreeg hij op zijne zijde, eenigen der aanzienlijkste Burgers, en ARKELS Raadsmannen: COENRAAD, JAN, AART en GERRARD VAN HERLAER; JAN VAN DER DONK; BROENIS DE VERWER en JOHAN GERARDIN, Proost van *Gornichem*, van arme ouders te *Haastrecht* gebooren, doch, door Heer JAN VAN ARKEL, tot een Man van aanzien gemaakt: JAN VAN DER DONK was de Zoon van een Bastaard van ARKEL. Aan deeze beloofde de Graaf van *Holland*, bij eenen bezegelden Brief, 80000 *Fransche* Kroonen, en groote verheffing, indien zij zig meester van *Gorkum* maakten. De list, waar van zij zig bedienden, was de verspreiding van een verzonnen Brief, waarin de Graaf zou gemeld hebben, nooit vrede met Heer JAN te zullen maaken, maar wel met zijnen Zoon WILLEM. Twee oogmerken wierden met deezen list bedoeld: eerst om de Gemeente tegen Heer JAN optezetten; en de andere, om hem ook bij zijnen Zoon gehaat te maaken; die ook kort daar na bewilligde, dat zijn Vader gevangen, en naar *Kortrijk* in verzekering gebragt zou worden.

Na, die bewilliging, werd de Regeering Jonkheere WILLEM in handen gegeeven, en allen, die den ouden ARKEL getrouw bleeven, afgezet, en de Verraders in hunne plaatsen geste'd; het zelfde geschiedde te *Leerdam*, en op het slot *Arkel*. JAN, die geduurende het pleegen van dit verraad afweezig was, hier van de weet krijgende, begaf zig, bijna alleen, naar *Gornichem*; doch de Poorten werden voor hem gesllooten; het zelfde wedervoer hem elders. Jonkheer WILLEM, wien door anderen het schande-

lij-

lijke hier van werd voorgesteld, voelde ras de werking der natuur, en de kracht van 't bloed. Spoorslags reed hij uit *Gorkum* naar '*s Hertogenbosch*, om zig met zijnen beledigden Vader te verzoenen; deed beloften van hem niet alleen zijne Goederen, maar ook zijne Verraaders ter hand te stellen. Den zaamgezworenen werd, door een anderen Verrader, en wel door den Geheimschrijver van den Heer VAN ARKEL, van deeze onderhandeling kennis gegeeven. Dus verbooden zij aan Jonkheer WILLEM, bij zijne terugkomst, mede binnen *Gornichem* te komen, en riepen, in plaats van hem, Graaf WILLEM binnen. Deeze hier mede zijn oogmerk bereikt hebbende, leide daar een sterke bezetting binnen, en stelde tot Gouverneur Ridder FILIP VAN DORP. Jonkheer WILLEM, hierdoor in toorn ontstoken, kwam, in eenen duisteren nacht, met een deel *Gelderschen*, voor de Stad, plantte aanstonds de stormladders, en werd 'er, met weinig moeite, meester van, doch niet van het Kasteel. Graaf WILLEM rukte hierop spoedig aan, belegerde de Stad, met eene groote menigte *Hollanders*, *Zeeuwen* en *Stichtenaars*. De Hertog van *Gelder* trok vervolgens met een magtig Leger tegen den Graaf, om de Stad te ontzetten: de Graaf bood den Hertog eenen Veldslag aan, waarin deeze bewilligde. Doch in plaatse van te slaan, bediende hij zig van het opbreeken van WILLEM, werpende een deel van zijn Volk in de Stad, en trok daarna af. JAN VAN ARKEL, nu meenende van ieder verlaaten te zijn, en ook dat het den Hertog geen ernst was, om hem zijne goederen te doen herwinnen, verkocht al'e zijne landen aan hem, op voorwaarde, dat ze nooit van het Hertogdom *Gelderland* zouden mogen gescheiden worden; dit deed hij in het vooruitzigt, dat na den dood van REINOUT dezelve wederom op zijnen Zoon zouden moeten komen. Jonkheer WILLEM word gezegt, zijnen Vader hier toe te hebben aangespoord; ten minsten deed hij aanstonds den Hertog voor Heer uitroepen, en drong de Burgers aan hem den eed van getrouwheid te doen. Daarop begon de Hertog, met meerder ijver dan voorheen, den oorlog tegen Graaf WILLEM aantevangen, en aan zijn gewoon gebruik van verwoesten den ruimen teugel te vieren, tot op het jaar 1412, wanneer partijen den oorlog moede schijnen te zijn geworden. De voorwaarden, waar op zij den vrede slooten, bestonden hier in: De Hertog zou, schoon

tegen het verdrag met ARKEL gemaakt, *Gorkum*, *Workum* en het gansche Land van *Arkel* aan Graave WILLEM overgeeven; waar tegen de Graaf aan den Hertog opbrengen zou, 100,000 *Fransche* Schilden, (andere schrijven Kroonen): aan Jonkheer WILLEM VAN ARKEL, 50,000 kroonen, te zamen aan het Land van *Born* en het geene 'er aan behoorde. Heer JAN VAN ARKEL zou jaarlijks, uit den tol op het *Lobeth*, 1500 *Rhijnsche* guldens trekken, behalven dat aan hem zou worden afgestaan het *Slot van Oijen*, met zeven goede aangrenzende Dorpen. Jonkheer WILLEM VAN ARKEL zou, binnen *Wijk te Duurstede*, voor Graaf WILLEM moeten verschijnen, en voor hem, en zijne nakomelingen, afstand doen van *Gorkum*, *'t Land van Arkel*, *Leerdam* en *Schoonderwoerd* uitgezonderd.

Graaf WILLEM schonk, bij zijne huldiging, nieuwe voorregten aan die van *Gorkum*, waar in Jonkheer WILLEM wel, maar Heer JAN niet bewilligde. Jonkheer WILLEM, die zo min van iets afzag, als Heer JAN iets toestemde, werd daarom, op bevel van den Graave, bij zijn vertrek uit *Brussel*, gevangen genomen, en van de eene plaats naar de andere gevoerd; in welke omzwerving de *Hoekschen* niet nalieten hem schandelijk te bespotten; zelfs werd hij als een misdadiger gepijnigd. Tot meerder smaad, deed ook de Graaf den Keizerlijken *Burgt van Arkel* tot den grond toe afbreeken, waar na hij kort daarop kwam te overlijden. De getrouwe Historieschrijver COMINES leert ons, hoe de Graaf veele Vorsten op den tuil hield, met het Huwelijk van zijne Dogter JACOBA VAN BEIJEREN, om nu door belofte aan deezen, en dan aan geenen, zijne onbegrensde heerschzucht des te beter te voldoen; maakende dus de ongelukkige Vrouw JACOBA tot den speelpop zijner vooruitzigten. Onder anderen was deeze Jonkheer WILLEM VAN ARKEL, dien hij haar als man had toegedacht. Ligt begrijpt een Historiekundige, dat dit met de belangen der *Hoekschen* gansch niet strookte, wijl als dan, na 's Graaven dood, Jonkheer WILLEM, die hun gezwooren vijand was, veel te hoogen sprong doen, en Graaf zou geworden zijn. Zij wisten dat Graaf WILLEM nergens door te verzetten was, dan met zijne hoogheid te vleijen: dus bragten zij hier tegen in, dat hij veel te gering voor 's Graaven Dogter was; dan men ziet, uit het antwoord van Graave WILLEM, zijne oogmerken: „ Hij zou zijne

„ Dog-

„ Dogter niet geeven aan eenen jonker van *Arkel*, maar aan „ eenen toekomenden Hertog van *Gelder* en *Gulik*." 'Er zijn 'er, die hier bij voegen, dat de drift der *Hoekschen*, om dit te beletten, zo verre ging, dat zij, na onderricht te zijn, dat AREND VAN LEIJENBURG heimelijk gezonden was, om met Jonkheer van ARKEL hier over te spreeken, middel wisten, om de *Fontenel*, die Graaf WILLEM in zijn dije had, te doen opdroogen, dat dat dit, natuurlijker wijze, zijnen dood zou hebben veroorzaakt. Dit zij zo het wil; men vindt gemeld, dat JACOBA op VAN ARKEL zeer verliefd was. Nogthans werd haar alle hoop benomen. Want na dat Jonkheer WILLEM, door een zonderlingen aanslag, zig meester van *Gorkum* gemaakt had, werd het, door MARGRETA, Weduwe van Graave WILLEM, met de *Hoekschen* weder belegerd; zij deed 'er eenen geweldigen storm tegen aanvoeren, wanneer de verraderij van Jonkheer WILLEM VAN DRUTEN, die, geduurende het gevecht, met 1500 *Kabeljaauwschen* doorging, de oorzaak was dat Jonkheer VAN ARKEL, op den 1sten December 1417, verslaagen werd.

De oude JAN VAN ARKEL zat toen nog gevangen: doch Hertog FILIPS *van Bourgondien* bracht, door den Heer van WEESEMALE, en door zijne Oorlogsmagt, zo veel te weeg, dat hij, omtrent agt jaaren na den dood van zijnen Zoon, uit de hegtenisse van den Heere VAN ZEEVENBERGEN ontslagen werd. Daarna deed hem FILIPS weder huldigen te *Leerdam* en *Schoonrewoerd*, als Heer *van der Lee*; doch de vervulling der belofte, om in zijn gansche bezit hersteld te worden, heeft hij niet beleefd; hij stierf zeer onverwagt; het welk word toegeschreeven aan het onmaatig eeten van een ongemeenen Aal. Alle de onheilen, hem overgekomen, worden doorgaans aan zijnen al te grooten hoogmoed toegeschreeven, en ook door anderen beschouwd, als een regtvaardige straffe, wegens het slegt gedrag, door hem zijne Moeder aangedaan.

Het Land van *Arkel* dus aan *Holland* gekomen, werd, van het jaar 1409 tot 1424, door JAN VAN BEIJEREN, Bisschop van *Luik*, in Lijftocht bezeeten, en daar na aan zijne Weduwe ELISABETH, Hertogin van *Luxemburg*, die hij ter Vrouwe genomen had, na dat hij afstand van zijn Bisdom had gedaan. In vervolg van tijd (Ao. 1447.) kwam *Gorkum* met het Land van *Arkel*

kel, aan Heere JACOB VAN ABCOUDE, Heer van *Putten* en *Strijen*, die Ao. 1459, zonder Kinderen, overleed; waar door toen alles aan het Graafſchap van *Holland* verviel. Hertog FILIPS *van Bourgondien* beleende Heer JAN VAN LANNOIJ daar mede, dien hij tot Stadhouder van *Holland* had aangeſteld. Na deszelfs dood, ſchonk hij *Cornichem* en het Land van *Arkel* aan zijnen Zoon, Graave KAREL VAN CHARLOIS, die zig op het Kasteel, dat hij zeer verſterkte, met zijne Vrouwe ISABELLA VAN BOURBON, zo lang hij in zijns Vaders ongenade was, onthield. De verzoening tusſchen Vader en Zoon deed het groot ontwerp, van het leggen van eenen ſteenen Brug over de *Maas* of *Merwe*, ſtaken.

ARKEL. (Jonkheer *Willem van*) Bij 't geen wij, in het bovenſtaande Artikel, van hem gezegd hebben, om reden, dat de gevallen van hem en zijnen Vader zo naauw in elkander gevlochten waren, dat ze niet konden geſcheiden worden, dient dit volgende hier nog van hem in 't bijzonder gezegd te worden: te meer, daar zijn dood zo rampzalig, zijn begraavenis zo ſmaadelijk was, als zijne geboorte en doop prachtig geweest waren. Toen hij, in de verradelijke verovering van *Gorkum*, door Vrouw MARGRETA en de *Hoekſchen*, ſneuvelde, bleef hij, eenige uuren lang, in ſlijk en drek liggen, van waar de *Hoekſchen* hem, op een horde, naakt naar de Hoofdkerk ſleepten, en den volgenden dag onder de aarde ſtopten; ter plaatze daar hij, te vooren bij de plegtigheid van zijnen Doop, door vier Baanreheeren, met veele toortſen, en alle pracht, naar de Kerk gedragen was, op de armen van Heer OTTO VAN HEUKELOM en LOVEN; wordende de doop aan hem bediend door FLORIS VAN WEVELINKHOVEN, Bisſchop van *Utrecht*.

PONTANUS en anderen zeggen, dat hij uit den ſlag wel hadde kunnen vluchten, maar dat zijne fierheid hem zulks beletttede; waar door hij ſneuvelde, met de Jonkheeren PETERSOM en APPELDOORN, HENDRIK, *Bastaard van Arkel*, den Graaf van *Opburg*, SPLINTER, *Bastaard van Nieuwenrode* (de dapperſte voorvegter der *Kabeljaauwſchen*), OTTO GELLICUM, OTTO VAN HEMEN, WILLEM VAN APPELDAM, en anderen.

ARKEL, (*Folpert van*) Zoon van Heere JAN DEN IV, en van

ELI-

ELIZABETH, leefde ten tijde van Heere JAN DEN X; hij was Heer *van der Lee* en *Haastrecht*, en ftaat, geduurende zijn gansche leven, bekend als een mensch, overgegeeven aan alle boosheid en godloosheid, benijdende allezins den voorspoed der andere Heeren VAN ASPEREN, HEUKELOM, ARKEL en ACKOIJ, fchoon zijne bloedverwanten. Om Heer JAN DEN IX van kant te helpen, floot hij, op zekeren tijd, een allerfnoodst verdrag, met den Koster van de Kerk van *Arkel*, beloovende aan hem, die niet beter dan hij zelve was, een groote fomme gelds, op voorwaarde, dat hij, op Kersnacht, terwijl Heer JAN in de Kerk was, alle de deuren naauwkeurig zou fluiten, en vervolgens, door het flaan op de Klok, daar van aan FOLPERT een teken geeven; waar op deeze, met zijn Volk, gewapend, zou aankomen, om JAN te vangen, en nevens allen, die zig daar met hem bevonden, om te brengen. Ten beftemden tijde werd de gezegde leuze gegeeven, na dat de twee deuren reeds gefloten waren. Doch JAN werd, door felle krimpingen in de ingewanden, gedwongen de Kerk te ruimen, door een kleiner deur, die nog open was, juist op het tijdftip, als FOLPERT naderde, om de Kerk in brand te doen fteeken, die ook, met al wat 'er in was, door het vuur verteerd werd. FOLPERT, waanende zijn verfoeijelijk voorneemen volbragt te hebben, en dat Heer JAN mede verbrand was, trok, als of hij een Heldendaad verricht had, vol vreugde naar *Leerdam*. Terwijl JAN den dood der omgekomenen beweende, ontdekte hij het verraad, en deed den Koster, met gloeijende tangen, eerst het vleesch van het lichaam nijpen, en daar na verbranden.

FOLPERT, ziende dat zijn aanflag mislukt was, barstte bijna van fpijt, doch vond geraden, om de regtmaatige gramfchap van Heere JAN te ontwijken, zig eenigen tijd naar *Duitschland* te begeeven. Na zijne terugkomst ftak hij den *Arkelfchen* dijk door, waar door het land van *Arkel* en *Vianen* onder water liep, en veele menfchen en beesten verdronken. Om het pleegen van deeze en andere gruwelen, is hij door den Hemel rechtvaardig geftraft: fchoon wij niet zeker kunnen bepaalen, op wat wijze hij aan zijn einde gekomen zij. PONTANUS verhaalt dat hij door den Duivel zou weggevoerd zijn; zie SLICHTENHORST, *Geld. Gefch. fol.* 196. Volgens onze bijgevoegde Geflacht-Tafel, was hij gehuwd met *N. N.* Dogter van Heer GERRIT VAN ASPEREN, en had daar bij verwekt

eenen

ee en Zoon, PELGRIM, die Heer van *Leerdam* was: een mensch, niet beter dan zijn Vader, en van wien getuigd word, dat hij zijne onderzaaten beroofde van hunne middelen, de Kerken en Kloosters van hunne ſieraaden, de Dogters van haare eer, enz. Zijn ſterven wordt mede door PONTANUS, als zeer zonderling, opgegeeven.

ARKEL, (*Kornelis van*) *Remonſtrantsch* Predikant in den *Briel*, te *Delft*, en laatst te *Rotterdam*, was geboren te *Amſteldam* den 13den October 1670. Zijne ouderen, in zijne eerſte jeugd, met der woon naar *Rotterdam* vertrokken zijnde, leide hij daar de eerſte gronden zijner ſtudien, en bouwde verder op dezelve te *Amſteldam*, onder den beroemden JEAN LE CLERCQ, en daar na onder den grooten PH. V. LIMBORG. Als Predikant bezat hij veele voortreffelijke gaaven; hij was zeer bedreeven in de Oudheden, en in de Dichtkunde op verre na geen van de minſten van zijnen tijd; hier door had hij zeer veel omgang met FRANCIUS, BROEKHUIZEN, VOLLENHOVEN, MOONEN, de BRANTEN, en anderen zijner tijdgenooten. De uuren, die hem van zijn dienstwerk overbleeven, beſteedde hij aan het vertaalen van veele voortreffelijke *Latijnſche* werken. Ter Drukpersſe vervaardigde hij de Pſalmen van S. VAN GEEL. Hij overleed te *Rotterdam*, den 29ſten Septemb. 1725.

ARLINDE, Abtdisſe te *Bennebroek*; VAN LOON noemt haar de Dogter van Graaf DIRK DEN IV, en WAGENAAR, de Zuster van DIRK DEN II; waar in zij beiden mistasten, als men de gewoone Geſlacht-lijst volgt; maar de *Frieſche* Geſlacht-lijst volgende, zo als men die vindt bij LANGENDIJK, heeft het VAN LOON recht geſteld. Doch hier van moeten min onderzoekende Leezers verwittigd worden, alzo zij niet de Zuster, maar de Dogter van DIRK DEN II, en van zijne Vrouw HILDEGARD of HILDEGONDA was; ook was zij geene Abtdisſe van *Rhijnburg*, zo als men bij VELDENAAR, en in 't *Goudſche Chronijkje* leest; waar omtrent de kundige SCHAIVERIUS, in zijnen *Toetſteen*, te recht aanmerkt, dat het Klooster of de Abtdij van *Rhijnsburg*, eerst lang daar na geſticht is, door PETRONELLA, Huisvrouw van Graave FLORIS, bijgenaamd DEN VETTEN. MELIS STOKE maakt van haar geen gewag.

De

De gelegenheid, tot het ſtichten van de Abtdij te *Bennebroek*, was deeze. Graaf DIRK eene overwinning op de *Friezen* (die te vooren *Alkmaar*, *Haarlem* en ook het houten Klooster te *Egmond* verbrand hadden,) behaald hebbende, deed het zelve van ſteen herbouwen, en plaatſte daar in Monniken van *St. Benedictus Orde*, om reden dat deeze, tegen een tweeden aanval der *Friezen*, zig beter zouden kunnen beſchermen, dan de weerlooze Nonnen, die hij deed overgaan naar *Bennebroek*; ſtellende over dezelve deeze zijne zijne eenige Dogter ARLINDE, tot de eerſte Abtdisſe. Wat aangaat haare ongemeene ſchoonheid, en de zonderlinge geneezing, die zij, op de voorbidding van ADELBERT, zou verkreegen hebben, daar van willen wij liefst niets zeggen; dit voegen wij hier nog bij, dat de bepaaling, onder welke de Abtdis ſtond, van geene nieuwe Nonnen te mogen aanneemen, dezelve binnen weinige jaaren heeft doen uitſterven.

ARMORICHEN, een der Volken, welke men geloven moet, omtrent het jaar 410, een gedeelte der Landen, omtrent den *Rhijn* gelegen, bewoond te hebben. De vrije Staatsregeering, die zij onder zig oprichtten, en waarmede die, welke in de Nederlanden, in de zestiende Eeuw, door onze Voorvaderen werd vastgeſteld, zeer veele overeenkomst heeft, verdient nader door ons gekend te worden. In de alleroudſte tijden, verſtond men door hunne bezittingen of landen, in welke zij zig ter neder gezet hadden, dat gedeelte van *Gallië*, 't welk aan den Zeekant gelegen was, en nu bij ons bekend is onder den naam van *Bretagne*. Deeze benaaming naderhand verder uitgeſtrekt zijnde, noemde met 't *het Belgisch Gallië*; andere Landen, in vervolg van tijd daar bijgevoegd, werden de *nieuwe Armoriſche Landſtreek* genaamd; waardoor ſommigen den oever van de *Maas* en *Waal* verſtaan, houdende die voor den *Ouden Saxiſche Oever*, om reden dat gemelde Rivieren haaren loop door *Neder-Saxen* hadden, en dus in zig bevatteden het Land tot beneden *Nijmegen*. Anderen zijn van gedachten, dat met meerder grond daar voor moet gehouden worden, de *Zeekust van Normandië*, om reden, dat aldaar, in de zesde Eeuw, de *Saxers* nog hun verblijf hadden. Hoe het zij, dit is zeker, dat zij nabuuren der *Franken* waren, die zig aan den *Rhijn*, en wel ter plaatſe, daar dezelve in den

Oce-

Oceaan fiort, bevonden. Dus men, met eenige zekerheid, zou mogen besluiten, dat zij een gedeelte van het tegenwoordige *Vlaanderen* en *Braband*, en ook wel mogelijk van *Holland* en *Zeeland*, bewoonden. Met alle welke nasporingen en twisten, of deeze anderen geweest zijn dan de *Aborichen*, zullen wij ons niet ophouden; vergenoegende ons met het getuigenis van verscheidene vermaarde *Schrijvers*, die de *Amorichen* en *Aborichen* voor een en het zelfde Volk houden: te meer, om dat men van de laatste nergens gewag vindt, dan alleen bij PROCOPIUS; tegen welken het getuigenis van eenen VIGNIER, VALESIUS en DU BOS rijklijk kan opweegen.

Het geen deeze Volkeren aanleiding gaf, om de handelwijze der *Brittoenen* of *Britten*, welke onder zig, eenige jaaren te vooren, mede eene vrije Staatsregeering hadden vastgesteld, te volgen, was de zwakheid, waarin de *Romeinen* zig bevonden, om hun, tegen de aanvallen der *Overrijnsche* Natien, te beschermen, wier invallen zo menigvuldig waren, dat ze hun bijna als wanhopende tot deezen stap aanspoorden. Dit hebben ons de oude Gedenkschriften vermeld, zonder dat men, echter, daar uit zien kan, op welke wijze de Regeeringsform van dit nieuw ontstaane Gemeenebest was ingericht; even zo min als zij ons berichten, wie de Man ware, die daar toe de eerste aanleiding gaf. ZOSIMUS verhaalt alleen, dat zij, na de verjaaging van de *Romeinsche* Rechters en Amptenaars, (dat, echter, zo gemaklijk niet zal toegegaan zijn,) naar hunne eigen willekeur, als vrije Volken te werk gingen.

In Nederland heeft men gezien, hoe veel 'er aan vast ware, zig van de *Spaansche* dwingelandij te ontheffen, en bij de pas ontlokene Vrijheid staande te houden. Het geen bij de *Armorichem*, in het jaar 417, gebeurde, doet ons vermoeden, dat het onder hen bijna even moeijelijk zal geweest zijn. Gebrek aan goede en duurzaame Wetten; verdeeldheid en eigen belang der Bewooners; gebrek aan middelen, om den eersten stap tot vrijheid te beschermen; onvermogen, om zig bij de Nabuuren noodzaakelijk te maaken, ter verkrijging van getrouwe Bondgenooten en ter vernietiging van de aanslagen der voorige beheerschers, tegen hunne magt en list, zijn, menschlijker wijze, onoverkomelijke hinderpaalen, waarmede zij ook, naar alle waarschijnlijkheid,

zul-

zullen hebben moeten worstelen. Van het geweld der Romeinen bediende zig HONORIUS niet, maar wel van list. Hij maakte gebruik van eenen EXSURPERANTIUS, die een groot gedeelte van hun weder onder de voorige beheersching bragt; bekleedende deeze zijn bedrog met den vergulden naam van *Herstelder der Wetten en Vrijheden*. Op hen, die hunne wezenlijke Vrijheid behouden hadden, deed, in het jaar 438, AËTIUS, die toen het Westersche Rijk genoegzaam alleen regeerde, een nieuwen aanval, om hun van hetzelve te beroven. EOKARICH, Koning der *Alaanen*, als verbonden met de *Romeinen*, kreeg van AËTIUS hier toe bevel. Zekerlijk zou het hem ook gelukt hebben, indien niet de *Armorichen* zig bediend hadden van de hulp van GERMAIN, Bisschop van *Auxerre*, ten dien tijde vermaard door zijne Heiligheid en welsprekendheid. GERMAIN, om de *Armorichen*, waarvan 'er veelen, en wel de meesten, den Christen-Godsdienst hadden aangenomen, te behoeden, tegen de nog Heidensche *Alaanen*, deed hem besluiten, de *Alaanen* ongewapend tegen te gaan, en wel met die onverzaagdheid van gemoed, dat hij, even als of hij de Vriend der *Alaanen* ware, midden door hunne Ruiterij ging, tot bij den Koning, dien hij eerst met goede woorden bad den togt te staaken: naderhand, het Paard bij den toom vattende, deed hij het gansche Leger stil houden, en bragt daar door te wege, dat men tot eene onderhandeling kwam; om welke voorttezetten, hij zig in persoon naar *Ravenna* begaf, daar hij dezelve zekerlijk tot stand zou gebragt hebben, zo niet de *Armorichen*, nu trotsch geworden zijnde, het bestand gebrooken hadden, en den Bisschop, geduurende de onderhandeling, niet gestorven ware. Tot aan het jaar 451 leefden zij dus in gestaage onrust, waar in zij nu door de *Romeinen*, en dan weder door hun eigen bedrijf gebragt werden. Doch in dat jaar werd 'er een verdrag tusschen de *Romeinen* en *Armorichen*, even als met de *Franken*, geslooten. Het is met geen zekerheid te bepaalen, of de *Armorichen*, naderhand, in het verbond, welk de *Alemannen*, *Friezen* en *Saxers*, tegen den *Frankischen* Koning KLOVIS, gemaakt hadden, Ao. 496, zig hebben ingelaaten. Zekerder is het, dat hunne Vrijheid, in het volgende jaar, hem te sterk in het oog scheen te loopen, en zij, daar op steunende, hem deeden besluiten, om de *Armorichen*, door magt van wa-

penen te onder te brengen; verklaarende hun, na verscheidene aanvallen, een openbaaren Oorlog. Doch zij boden hem zo dapperen tegenstand, dat hij gedwongen werd, met hen in onderhandeling te treeden, en een verdrag aan te gaan, waar toe zij te ligter bewoogen werden, omdat de *Franken*, zo wel als zij, het Christendom hadden aangenomen; waar door dan zo eene naauwe vereeniging tusschen hen stand greep, dat, van dien tijd af aan, de *Armorichen* en *Franken*, als één Volk, worden aangemerk. Deeze vereeniging houdt men geschied te zijn omtrent het jaar 502 of 503.

Zie J. CÆSAR, *Gallische Oorlogen*, I. Deel, bl. 165, 264 en 301; G. VAN LOON, *Aloude Historie*, I. Deel, bl. 136; MEZERAIJ, *Chronijk*, I. Deel, bl. 30.

ARMINIUS, of *Herman*, ten tijde van GERMANICUS, en van het Burgemeesterschap van DRUSUS CÆZAR en C. NORBANUS, dat is, in het 15de jaar, na de Geboorte van CHRISTUS, Veldheer der *Cheruscen*, Zoon van den Vorst SOGIMIR, en beschermer der *Duitsche* Vrijheid, had de *Germaanen* tot oproer aangespoord. GERMANICUS, die noch hem, noch SEGESTES vertrouwen kon, had zig tegen hen beiden ten strijd gereed gemaakt, na dat hij alvoorens aan VARUS geraden had, hen, nevens de andere hoofden, in hechtenis te neemen, alzo het graauw, hunne hoofden gevangen zijnde, niets zou durven onderneemen, en zij daar door den weg zouden gebaand zien om de schuldigen te straffen, en de onschuldigen vrij te spreeken. Dan het scheen, dat het lot bepaald had, dat de magt van ARMINIUS die van VARUS moest verdelgen. SEGESTES, schoon, door eenpaarige stemmen des Volks, mede in den Oorlog gesleept, was, echter, de Vijand van ARMINIUS; en zijn haat werd nog des te meer aangestookt, door dien ARMINIUS bestaan had, zijne Dochter TUSNELDA, welke hij aan een anderen verloofd had, te schaaken; welke Zwagerschap, in plaats van liefde, gramschap en haat veroorzaakte. Deezen tweespalt zogt GERMANICUS zig ten nutte te maaken. Na dat hij eene volkomene overwinning op de *Catten* behaald had, keerde hij zig tot de *Cheruscen*, die door de *Maresaten* verhinderd waren de *Catten* bijstand te bied. SEGESTES, die zig altoos ontrouw gedroeg, zond Gezanten aan de *Romeinen*, biddende om hulpe tegen zijne Landge-

genooten, die hem belegerd hadden; welke bede door GERMANICUS verhoord zijnde, ijlde die tot hun ontzet, maakende een menigte gevangenen, onder welke zig de Gemalin van ARMINIUS, de Dochter van SEGESTES, bevond; die, zwanger zijnde, zig meer geneigd tot haaren Man, dan tot haaren Vader toonde; zij baarde, zonder om genade te smeeken, haaren Zoon te *Ravenna*. ARMINIUS dus zijne geliefdste panden gevangen ziende, sloeg, volgens zijnen aart, tot woeden over. Hij vloog het gewest der *Cheruscen* door, schreeuwende om wapenen teegen SEGESTES en GERMANICUS. „ Een fraaije Vader, een groot Veldheer, een vroom „ Leger, riep hij uit! die met zo veele handen eene Vrouw weg- „ gevoerd hebben. Door mij (zeide hij) zijn voor zeven jaaren „ drie keurbenden, en even zo veel Steedehouders geveld; (Hij „ bedoelde hier mede de nederlaag van VARUS.) Het is geen Man, „ die met verraad, of tegens zwangere Vrouwen, maar die voor „ de vuist en met gewapende Mannen Oorlog voert. Nog ziet „ men (vervolgde hij,) in de wouden der *Germaanen*, de *Room-* „ *sche* Standaarden, die ik ter eere van de Vaderlijke Goden „ heb opgehangen. SEGESTES mag den verwonnen oever bebou- „ wen, en zijnen Zoon weder aan het Priesterdom helpen. De „ *Germaanen* zullen het hun nimmer vergeeven, dat zij tusschen „ de *Elve* en den *Rhijn*, bundels en bijlen, en den tabbaard heb- „ ben moeten zien. De andere Volken, onkundig van de Room- „ sche heerschappij, hadden geen kennis van hunne wreedheid „ of schattingen. Dat zij alles van hunne halzen hebben afge- „ worpen. Hebben voor ons AUGUSTUS en TIBERIUS het hoofd „ gestooten? Laat ons dan voor geen onervaaren Jongeling, voor „ geen oproerig Heir schrikken. Dus hadden zij meerder liefde „ voor hun Vaderland, dan voor nieuwe Heeren en nieuwe „ Bouwsteeden. Zo stond het hun beter ARMINIUS ter vrijheid, „ dan SEGESTES ter schandelijke dienstbaarheid voorttrekkende, te „ volgen." Deeze taal, voortgebragt van een bemind en moedig Veldheer, verrukte niet alleen de *Cheruschen* maar ook hunne nabuuren. Bij hem voegde zig mede zijn Vaderlijke Oom INGUIOMERUS, een Man van groot aanzien bij de *Romeinen*.

GERMANICUS, dus met eenen fellen Oorlog gedreigd, deed, om den last daar van niet op ééne plaats te draagen, CECINA, met veertig Regimenten, naar de *Eems*, over den bodem der *Bruk-*

teren trekken, doende de Ruiterij, door den Overste PEDO, langs de grenzen der *Friezen* geleiden. Hij zelve volgde te scheep, met vier Keurbenden, welke hij over de Meiren, naar de algemeene zamelplaats, aan de *Eems* bragt. Aldus naderde hij de Legerplaats, aan het Bosch *Teutoburg*, alwaar te vooren VARUS, door ARMINIUS, geslagen was, en waar van de deerlijke overblijfselen nog te zien waren; vertoonende de witte doodsbeenderen, het zij op een gehoopt of verspreid, naar gelange de Krijgsknegten waren omgebragt. Ginds zag men het gebrooken geweer, vermengd met de leden der Paarden; daar, 't geen nog de akeligste vertooning was, steeners der Altaaren, door de woeste *Germaanen* opgericht in Bosschen, op welke zij de voornaamste Legerhoofden en Honderdmannen geslagt hadden. GERMANICUS bewees aan hun overschot de laatste eere, snijdende, met eigen hand, de eerste groene zoode, ter oprichting van eene Graftombe, waarin het Leger, met droefheid en verbittering tegen den Vijand, hem volgde.

Dit verricht hebbende, trok hij op het Leger van ARMINIUS aan. Van wederzijde werd hevig gevochten, en de strijd met even veel voordeel ten einde gebragt. Grooter gevaar liep CECINA, in de Landstreeken van *Twente* en *Drente*, die, indien de *Germaanen* zig van hun voordeel bediend hadden, gansch vernield zouden zijn geworden. Doch zij, in den waan zijnde, dat de overwinning reeds in hunne magt was, waren, tegen den raad van ARMINIUS, op de verschansingen der *Romeinen* aangevallen; maar werden zo dapper van deezen ontvangen, dat ARMINIUS, hoewel onbeschadigd, en INGUIOMERUS zwaar gewond, ter naauwer nood ontkwamen. De slagting duurde onder de *Germaanen*, tot dat de dag met 's Vijands woede eindigde.

Nadat vervolgens GERMANICUS den afval der *Angrivariën* had gestraft, keerde hij zig weder tot de *Cheruscen*, aan den *Wezer*, aan wiens oever ARMINIUS en andere hoofden zig hadden neergeslagen. ARMINIUS bericht van de komst van GERMANICUS ontvangen hebbende, deed zijnen Broeder FLAVIUS, die, in het Leger der *Romeinen*, aan zijn gekwest oog en getrouwheid kenbaar was, bij zig komen. Zij elkander op den oever ontmoetende, werd hij door ARMINIUS gevraagd, naar de oorzaak zijner kwetzuure. FLAVIUS, de plaats, den tijd en strijd genoemd hebbende,

de, vraagde ARMINIUS, wat loon hij daar voor ontvangen had? FLAVIUS antwoordde, dat zijne soldij vermeerderd, en hij met Keeten, Kroon en andere Krijgsbelooningen beschonken was. Dit alles werd door ARMINIUS, als een snoode betaaling van Slavernij, bespot. Hier na sprak ieder naar zijne verbeelding; deeze van de Roomsche Mogendheid, van de magt van GERMANICUS, en van de zwaare Straffen der overwonnenen; van de genade, die hem nog te hoopen stond, zo hij zig overgave, en van de gunsten, die zijn Vrouw en Zoon genieten zouden; geene, niet minder trotsch, sprak van het recht des Vaderlands, van de aloude Vrijheid, van de Goden der *Germaanen*, van zijne Moeder, die hem dagelijks bad, geen verlaater of verrader van zijne Vrienden en Maagen te zijn, maar liever hun Overste te weezen. Deeze wederzijdsche grootspraak, na eerst tot schelden, zoude bijna tot een openbaaren strijd, tusschen het Broederpaar, zijn uitgeborsten. FLAVIUS, niet min dapper dan ARMINIUS, ontstoken van gramschap, ontzag den stroom niet, die hun scheidde, eischte zijn Paard en Wapenen, en, indien hij door de zijnen niet verhinderd ware geworden, hadde hij het op zijnen Broeder, die hem mede niets toegaf, aangezet.

Daags daar aan had GERMANICUS het Heir ten strijd in gereedheid doen brengen; waar toe ARMINIUS mede niets verzuimd had. Dan, door eenen verraderlijken overlooper, werd aan 't *Romeinsche* Legerhoofd bekend gemaakt, hoe der *Cheruscen* Veldheer zijne strijdplaats uitgekoozen had; welke andere Volken zig, in het bosch, aan HERCULES gewijd, verzameld hadden; hoe zij voorneemens waren, het *Romeinsche* Leger, bij nacht, aantevallen, enz. De tekenen, welke de *Romeinen* zagen, bevestigden de waarheid van dit gezegde. Dus vond GERMANICUS, zijnen vijand kennende, zig genoodzaakt, al zijn magt en konst te werk te stellen, om de zijnen aantemoedigen, en gereed te doen zijn. ARMINIUS en de andere hoofden der *Germaanen* prentten de hunnen in: „ Dat deeze *Romeinen* de grootste Overloopers van het „ leger van VARUS waren, die, om van den oorlog bevrijd te „ zijn, aan het muiten waren geslagen, waar van het eene deel „ den huid met wonden belaaden had, en aan het andere deel, „ door alle rampen, de leden gebroken waren. Zij hadden slegts „ indagtig te zijn, de gierigheid, wreedheid en hovaardije der

„ *Romeinen*, Voor hun ſtond niets te doen, dan de vrijheid te „ beſchermen, of te ſterven voor dat zij ſlaven werden." Deeze Volken, dus van gramſchap ontſtoken, riepen om den ſtrijd, en ſtelden zig op het veld *Idiſtavis* (tusſchen *Minden* en *Oldenburg*); achter zig hebbende een hoog opgaand Bosch, met een vlakken en zuiveren grond, tusſchen de ſtammen der boomen, en maakten dus de voorhoede uit. De *Cheruſcen* waren op eene hoogte geſteld, om van daar den *Romeinen* op het lijf te vallen. Deeze, met derzelver hulpbenden, die door GERMANICUS mede in goede orde geſchaard waren, moeſten dus een allerhevigſten aanval der *Cheruſcen* afwachten. Maar de Keizer gebood, voor hem ter goeder uure, den Overſte STERTINIUS, met de Ruiterij van achteren om te trekken, om hun in den rug te vallen; het geen op het zelfde ogenblik, als het voetvolk van vooren en ter zijden den aanval deed, verricht werd. De *Cheruſcen*, dus omſingeld, werden van de heuvelen afgeſtooten, en ARMINIUS, onder de zijnen uitſteekende, gaf alom, ſchoon reeds gewond, in deezen bloedigen ſtrijd, met hand en mond zijne bevelen. Hij den aanval op de Schutters doende, zou door dezelve gebroken zijn, zo niet de *Rhetiers*, de *Vindeliſche* en *Galliſche Regimenten*, hem hunne Vaanen voor de borst geworpen hadden. Echter baande de kracht zijns lichaams, en de drift van zijn paard, (zijn aangezigt met zijn eigen bloed beſmeerd hebbende, om ongekend te zijn,) hem eenen weg midden door dezelven. 'Er zijn 'er die melden, dat de *Chauchers*, een deel der *Romeinſche* hulpbenden, ſchoon hij hun niet onbekend was, hem den doortocht vergund hadden; door welk middel ook INGUIOMERUS het zou ontkomen zijn. De ſlachting onder de overigen was zo groot, dat de *Romeinen* dubbele reden hadden, om, volgens hunne gewoonte, Zegetekenen op te richten, welke tekenen den *Germaanen*, meer dan het verlies, dat zij geleeden hadden, ſmerte. Dus door wanhoop of wraakzucht gedreeven, greep al wat waapen voeren kon, dezelven op nieuw aan, en vielen met verwoedheid op hunne overwinnaars aan. Dan, hoewel uitgekoozen de plaats, hoe hardnekkig hun aanval, en daar op volgende verdediging ook ware, GERMANICUS bleef andermaal overwinnaar; het zij dat ARMINIUS, door deeze op elkander volgende tegenſpoeden, den moed had verlooren, of dat zijne wonden

hem

hem min werkzaam maakten, dan dat het INGUIOMERUS meer aan geluk dan aan dapperheid haperde. De nederlaag was zo groot, dat GERMANICUS zig verzekerd hield, hunne magt zodanig geknot te hebben, dat zij niets meer zouden kunnen onderneemen; waarom op het gedenkteeken, hier voor opgericht, gesteld werd, *dat de volken, tusschen den* Rhijn *en* Elve, *afgeoorloogd waren.*

Het zestiende jaar onzer tijdreekening verloopen zijnde, was het volgende niet min gunstig voor de vrijheid der *Germaanen*, en hunne bondgenooten, behaalende GERMANICUS, op den 26sten Maij, weder eene volkomene onverwinning, op de *Cheruscen*, *Catten*, *Angrivariën* en anderen, die hunne woonplaatsen tot de *Elve* toe hadden uitgebreid. Voor deeze Natiën scheen het niet genoeg te zijn, dus door de heerschende magt der *Romeinen* vernederd te zijn; om hunnen val te voltooijen, vertoonde de tweedragt zig onder hen. Dit gevaarlijk wangedrocht ontstond meest uit haat tegen MAROBODIUS, die, onder de zijnen, den gehaaten naam van *Koning* voerde; daar ARMINIUS, dien van *beschermer der vrijheid* draagende, de gunst des volks bezat. Aan zijne zijde voegden zig de *Cheruscen*, nevens derzelver bondgenooten, versterkt door de oude Soldaaten; en aan die van MAROBODIUS, de *Seuven*, wier naam men, tot den aanvang van deezen twist, gebruikt had; zeggende, dat zij bij de *Romeinen* om hulp tegen de *Cheruscen* gebeden hadden, en bij hen, de *Semnonen*, *Longobarden* en anderen. ARMINIUS zou hier voor zeker de meeste magt behouden hebben, ware niet INGUIOMERUS, uit haat en wrevel tegen zijnen Neef, onder wiens bevel hij niet langer begeerde te staan, ingenomen geweest; door welken haat, en overgang tot MAROBODIUS hij een gevaarlijken slag aan de vrijheid toegebragt had. Bij die woeste Volken smelde een vuur zelden lang onder de assche; van beide zijden wapenden zij zig ten strijd, doch niet volgens hunne oude gewoonte, met elkander woest op het lijf te vallen. In hunne gevegten tegen de *Romeinen* waren zij onderweezen geworden in de kunst om elkander te vermoorden, dat is, om hunne legers behoorlijk in slagorder te stellen, met meerder orde aantevallen, en behoedzaamer te wijken. ARMINIUS als een Veldheer, wien de moed ten oogen uitstak, beklom zijn moedig ros, en deed de wapenschouwing over de

zijnen. Het ontbrak hem ook niet aan de vermogens, om door eene aanmoedigende redevoering de zijnen van begeerte tot den strijd te doen ontbranden. Hij bragt hun te binnen: „ Hoe de „ vrijheid (schoon zieltogende) herwonnen was, en de regimenten verslagen waren, en veele van hun nog den buit en wapenen der Vijanden in de handen hadden. Hij noemde MAROBODIUS een afvalligen overlooper, die zig in zijnen schuilhoek „ buiten den strijd gehouden had; die thans met gaaven en geschenken, naar het bondgenootschap, even als een verrader des „ Vaderlands, met de verdrukkers der vrijheid stond. Deezen „ moest men met even zulk een moed op het lijf vallen, als „ waar mede men VARUS had omgebracht. Zij zouden maar gedenken aan alle gevechten met de *Romeinen*, en daar die geweeken waren, was genoeg beweezen, wie de overhand behouden had." MAROBODIUS en INGUIOMERUS ontbrak het mede aan geene schijnredenen of scheldtaal, om de hunnen in het harnas te jaagen. De Volken dan van beide zijden, daar door aangehitst, werden, uit andere oorzaaken, nog meer bewoogen om elkander te vernielen. Geen gevecht was ooit heviger, of de uitslag twijffelachtiger; zijnde, van wederzijden, de rechter vleugels op de vlucht geslagen. Allereerst bleek het dat ARMINIUS de overwinning had behaald, door de wijk, die MAROBODIUS op de heuvels nam, en zijn vlugt van daar tot de *Markomannen*, van waar hij Gezanten aan TIBERIUS zond, om hulp te smeeken. Dan in plaats van die, zond de Keizer DRUSIUS, om den vrede tusschen hen te maaken. Doch deeze liet niet af, in schijn van bescherming, MAROBODIUS nog verder te onder te brengen; ondersteunende hun onder de hand CATUALDA, die, om wraak van MAROBODIUS te neemen, een inval op de grenzen der *Markomannen* deed; verdrijvende zijnen Vijand, welken de *Romeinen*, als duchtende de magt, die hij weleer bezeeten had, te *Ravenna* wisten te houden, om hem dus werkloos te doen zijn. Het zelfde lot, schoon in een ander oort, viel CATUALDA kort daarna mede te beurt: wordende, met dezelfde fluweelen boeijens, aan ijzeren kluisters geklonken.

Zo zeer ARMINIUS gelield was bij hun, die de vrijheid hoog waardeerden, zo zeer was hij gehaat bij dezulken, dien zijn moed en daar door aanwassende magt te veel in 't oog liep. Een zijner

Vijan-

ARMINIUS VELDHEER DER CHERUSCEN WORDT DOOR DE ZIJNEN OMGEBRAGT.

Vijanden betoonde zig een bastaart onder de *Germaanen*; deeze was ADGENDOSTRIUS, een Vorst of Opperhoofd der *Catten*, wiens verraderij grooter dan zijn moed was. Deeze bezat laagheid genoeg, om aan TIBERIUS den voorslag te doen, ARMINIUS door vergif van kant te willen helpen, indien men hem hulp van *Rome* zond; dan TIBERIUS, (schoon deeze dit verfoeijelijk bedrijf van de *Romeinen* moet geleerd hebben), deed hem antwoorden, dat het *Romeinsche Volk* niet gewoon was, zig met bedrog of in 't geheim, maar in het openbaar, met de wapenen in den vuist, van hunne vijanden te wreeken.

Sterker en edelmoediger tegenstreevers vond ARMINIUS in zijne Landgenooten, toen hij, onbeschroomd voor de *Romeinen*, en nog minder voor den verdreevenen MAROBODIUS, al het eenhoofdige gezach aan zig wilde brengen; een stap, altoos ten hoogsten gevaarlijk, onder volken, in vrijheid gebooren en opgekweekt. Toen werden alle de wapenen op het ogenblik tegen hem gekeerd; en na dat hij, met onderscheidene uitkomsten, hierom gestreeden had, werd hij, door bedrog zijner bloedvrienden (wijl hij door de wapenen ontembaar scheen) omgebragt, in 't zeven-en-dertigste jaar zijns ouderdoms; het twaalfde van zijn Veldheerschap, en 't 19de van onze tijdrekening. Met zijnen dood, verlooren de *Germaanen* de grootste vastigheid hunner vrijheid; de *Romeinen*, hunnen gevaarlijksten vijand, die weleer, door AUGUSTUS, om zijne groote daaden, met het burgerrecht der *Romeinen* beschonken was, en naderhand het Rijk, in deszelfs grootsten luister, heeft durven tegenstaan; de waereld, een krijgsman, die in den oorlog voor- en nadeel behaald had, maar nooit overwonnen was; waarom zijn naam altoos in de geheugenis zal blijven.

ARMINIUS, (*Jacobus*) een Man zo beroemd door zijne Leerstellingen, en de gevolgen van dien, dat niet alleen *Nederland*, maar genoegzaam geheel *Europa* daar mede is gemoeid geweest; Leerstellingen, door wier gevolgen bijna de gansche toen wankelbaare staat der Republiek het onderste boven gekeerd was. Met welke vergülden Letteren zou 's Mans naam niet verdienen der vergetelheid ontrukt te worden, indien die stellingen zo min tegenspraak waren onderworpen geweest, als zijne levenswijze en ze-

zedelijke gedrag, daar de ſchenzucht, hoe verwaaten, nooit de klaauwen heeft durven aan ſlaan! Hoe uitmuntend zou het Tafreel van ARMINIUS niet geweest zijn, ware zijn verſtand niet door eigenliefde verblind geweest, en hadde de zugt tot nieuwigheid hem niet te ſterk vervoerd! Dan hoe veele Mannen, verre verheven boven anderen, heeft men hier door niet een verkeerden pas zien begaan, die, zo wel als ARMINIUS, geloofden, de waarheid aan hunne zijde te hebben? Zo gemaklijk de dwaling van deezen kant te beſchouwen is, zo moeijelijk valt het, de *Levensverhaalen* van de zodanigen op het Papier te brengen, in die gedaante, dat ze den Leezer gevallen, en den vitlust ontgaan; vooral, wanneer de verſchillen, daarin voorkomende, den Godsdienst betreffen. Een woord te veel gezegd, is partijdigheid bij de begunſtigers van hem, van wien men ſpreekt. Een verſchilpunt in te zagte bewoordingen voorgeſteld, is onverſchilligheid in 't ſtuk van den Godsdienst, bij hen, die tegen hem zijn. Zie daar, twee gevaarlijke engten, voor een Schrijver, die het beeld der Waarheid voor zig heeft. Het geleide echter van dit gadelooze beeld zal ik met de uiterſte zorgvuldigheid trachten te volgen, en het oordeel daar over aan de onpartijdige Leezers, (die 'er zo zeldzaam als zulke Schrijvers gevonden worden) overlaaten.

Onder alle de geſchillen, den Godsdienst betreffende, was mogelijk geen van de minſten, over *de Goddelijke Voorbeſchikking*, en het geen daar aan vast is. Zij, die in de ſchriften der Godgeleerden ervaren zijn, weeten dat AUGUSTINUS en zijne Navolgers, PROSPER, HILARIUS en FULGENTIUS, hieromtrent van andere gevoelens geweest zijn, dan AMBROSIUS en andere Vaders van de *Griekſche* en *Latijnſche Kerk*. En doordien in de Schoolen niets zo zeer in zwang ging, als de Leere van AUGUSTINUS, hebben de *Franciskaanen* en *Dominicaanen* langen tijd met elkander getwist, wie van hun het best wist, welke het eigenlijke gevoelen van AUGUSTINUS geweest ware, en hoe het gevoeglijkst ware overeentebrengen. Ja, in de zestiende Eeuw, waarin de Waarheid pas begon doortebreeken, is 'er onder de Proteſtanten zelfs verſchil van meening hier over geweest; houdende het eenigen met LUTHER, CALVIN en BEZA; anderen met ERASMUS, MELANCTHON, BULLINGERUS, SARCERIUS, LATIMER en veele anderen. Na deezen

zen hebben ook, op de Academie van *Heidelberg*, GREGORIUS SONNIUS, op die van *Cambridge* PETRUS BARO, en in de *Nederlanden*, JOHANNES HOLMANNUS, ANASTASIUS VELUANUS, HUIBERT DUIFHUIS, GELLIUS SNECANUS en anderen, hier over bijzondere gevoelens gehad; 't geen bij fommigen, die hun ftuk fterker dreeven, dan wel anderen, eenige moeijelijkheden veroorzaakte. Doch de waereldlijke magt wist, in dien tijd, de verfchillenden in toom, en de broederlijke liefde, zo het fcheen, te doen ftand houden. Na dat veele Leeraars, en voornaamlijk die te *Geneve* of in *Paltz* geftudeerd hadden, zagen dat het gevoelen van de *Goddelijke Predeftinatie*, 't welk hier te Lande, zedert de invoering van den *Hervormden Godsdienst*, geleerd en aangenomen was, door eenigen, die anders daaromtrent dachten, heviger begon te worden tegengegaan, zogten zij het te fterker vast te houden. Tegen deeze hunne poogingen, verzettede niemand, zig zo fterk, als JACOBUS ARMINIUS, die, zo als wij zien zullen, zig daar door veele moeijelijkheden op den halze haalde, en, zo door zijne Leere als Schriften, zig magtige Vijanden veroorzaakte.

Hij was geboren te *Oudewater*, en genaamd JACOB HERMANSZ; zig naderhand aan de ftudiën overgegeeven hebbende, veranderde hij dien naam, in navolging van anderen, in dien van JACOBUS ARMINIUS. Het jaar, waarin hij, ter gemelde plaatfe, geboren werd, was dat van 1560, het zelfde waarin de groote MELANCTHON overleed. Zijne Ouders waren wel gemeene, doch, echter, eerlijke Burger Lieden; zijnde zijn Vader een *Mesfemaker*, en zijne Moeder, genaamd ANGELIKA JACOBS, geboortig van *Dordrecht*. Na het overlijden van haaren Man, had zij werks genoeg, om op eene eerlijke wijze aan de kost te komen. Doch, nimmer ontbreekt het de Deugdzaamen aan helpers, om hun in den nood de behulpzaame hand te bieden. Op dien tijd leefde in *Oudewater*, de door ons reeds gemelde ÆMILIUS, Priefter aldaar, een Man bij alle zijne Stadgenooten, om zijne deugd, bemind. Deeze nam den vaderloozen Jongeling, van wien hij veel goeds verwachtte, tot zig, en deed hem in de Schoole te *Utrecht* onderwijzen; welk onderwijs, gepaard met de heilzaame vermaningen van zijnen Voedftervader, reeds eenigen fmaak voor de weetenfchappen in hem deeden geboren worden. Maar ook deezen

zen tweeden Vader verloor hij eenige jaaren daarna. Eenen derden vond hij in RUDOLPHUS SNELLIUS, welke; ten dien tijde, uit *Hesſen* kwam, om zijn Vaderland, (zijnde hij geboren te *Oudewater*) dat hij, om de wreedheid der *Spanjaarden*, ontweeken was, te bezoeken: op zijn vertrek, nam hij den Jongeling met zig. Naauwlijks had ARMINIUS zig te *Hesſen* neder gezet, of de droevige bode bragt hem de tijding, dat de *Spanjaarden* zijne Vaderlijke Stad geplonderd en in de asſche geleid hadden; welke maare vergezeld was met een verhaal, dat de bezetting omgebragt was, de Predikanten opgehangen, en de Burgers, zonder onderſcheid van geſlacht of jaaren, over den kling gejaagd waren. Op deeze tijding werkte de kracht van het bloed ſterker, dan de begeerte tot de Wetenſchappen. Hij vertrok dan weder uit *Hesſen*, met oogmerk om den ſtaat van zijne Moeder, Zuster en Broeder te weeten, de puinhoopen van *Oudewater* te zien, of te ſterven. De ondervinding bevestigde maar al te veel de waarheid van het verhaal: hij vond de meeſte Burgers, en daar onder ook zijne waardſte panden, deerlijk omgebragt. Hij dus noch hun troost kunnende verſchaffen, noch van hun erlangen, keerde te rug naar *Marpurg*; gaande van *Oudewater* te voet naar *Hesſen*.

Toen vervolgens de vermaarde Hooge Schoole te *Leiden* was opgerecht, keerde hij, op het eerſte bericht daar van, te rug; te *Rotterdam* vond hij nog eenigen zijner Vrienden, als ook te *Amſteldam*, die de *Spaanſche* woede ontweken, zig naar die Steden begeeven hadden.

De eerſte, die hem van dienst kon zijn, was de beroemde PETRUS BERTIUS, en de tweede JAN TAFFIN, in welker gunst hij zig zo diep wist te dringen, dat de eerstgenoemde hem bij zig in huis nam. Kort daarna werd ARMINIUS, te gelijk met den Zoon van BERTIUS, naar de nieuwe *Academie* gezonden: en dat wel op dien tijd, toen de vermaarde LAMBERTUS DANÆUS aldaar het Hoogleeraarampt bekleedde. Met zo veel voordeel genoot hij 's Mans lesſen, dat hij, binnen kort, boven zijne Mede-Leerlingen uitmuntte; maakende zig tevens het onderwijs van alle andere Hoogleeraaren ten nutte. De Hebreeuwſche taal leerde hij van RENNECHER, en van de Filoſophen behaagde RAMUS hem het meest; hij zoog daar zo veel van in, dat, ſchoon die leerwijze hem naderhand

hand veel onheils brouwde, hij een tweede RAMUS werd. 's Mans lessen paarde hij met de kennis der *Wis-* en *Sterre-kunde*, en oefende zig, ter uitspanning, in de *Poezij*. Zijne voornaamste Vrienden waren, JANUS GRUTERUS, ROMBOUT HOGERBEETS en GREGORIUS BENEDICTUS VAN HAARLEM; allen, in laater tijd, Mannen van naam en geleerdheid.

Dus fleet hij den tijd van zes jaaren, en was daar in zo verre gevorderd, dat men eene zekere hoope had, dat hij een nuttig Lid voor de Kerk, en dus ook voor de Maatschappij zou worden. Door zijne vrienden en begunstigers, met dat vooruitzicht, als ook door *Burgemeesteren en Kerkenraad der Stad Amstelдam*, den *Hoofdleden van het Kramers Gilde* aangepreezen zijnde, namen zij dien den Jongeling onder hunne hoede, en beloofden uit de inkomsten van hun Gild, tot de voltrekking zijner verdere Studien, de kosten te zullen betaalen. ARMINIUS daarentegen verbond zig, bij handtekening, geheel aan den dienst van de Stad, met belofte, zonder haare toestemming, zig aan geene andere Kerk te zullen verbinden. Grootlijks door deeze ondersteuning geschraagd, verhaastte hij den loop zijner Studiën; en ter zijner verdere volmaakinge, vonden *Burgemeesteren* raadzaam hem ook naar uitheemsche Academien te zenden. In gevolge daar van, begaf hij zig, Ao. 1582, naar *Geneve*, een Leerschool, ten dien tijde, wegens de zuiverheid der Leere, zeer vermaard. Dien ARMINIUS daar meest trachtte te behaagen, was de vermaarde TH. BEZA; allervlijtigst hoorde hij 's Mans wijze Leszen over het IX. Kapittel van *Paulus Brief aan de Romeinen*. Ook hoorde hij de lessen van ANTONIUS FAGUS, CAROLUS PEROTTUS en anderen. Aldaar werd, tusschen hem en UITENBOGAART, die onverbreeklijke vriendschapsband gelegd, die zij naderhand, in de hevigste beroerten hier te Lande, nog steviger toetrokken; gelijk ook nog andere daar zijnde Nederlanders, als NICOLAAS KROMHOUT, ABRAHAM BUSIUS, PIETER VAN BREDERODE, JANUS CRUSIUS, ADRIANUS JUNIUS, Mannen, die hem, van wegen zijnen min- en leer-zaamen omgang, eene oprechte en standvastige Vriendschap beweezen hebben, aan zig wist te verbinden. De Redeheerkunde, naar de Leerwijze van RAMUS, die hij, zo wij even gezegd hebben, bijna even zo goed verstond als RAMUS zelf, dus ook een even harde tegenstrever van die van ARISTO-

TOTELES was, op aandrang van UITENBOGAART, voor eenige Jongelingen, op zijn Kamer uitleggende, veroorzaakte hem zulks de ongunst van eenige bestuurders der *Geneefsche Hooge Schoole*, en bijzonder van eenen der Hoogleeraaren, zijnde een Spanjaard, en groot Voorstander van ARISTOTELES; die dan ook bewerkte, dat door de Overheid, het houden van afzonderlijke Collegien verboden werd; welk verbod hem zo haatelijk voorkwam, dat hij ondernam *Geneve*, voor eenigen tijd, te verlaaten, en met 'er woon naar *Bazel* te gaan, daar hij wel ontvangen werd, en ruime gelegenheid had om zig te oefenen, door dien het hier de gewoonte was, dat, geduurende de Vacantien, in den Wijnoogst, de bedreevenste Jongelingen lessen in de Theologie gaven, zo om anderen, als om zig zelven te leeren; de zijne hield hij over eenige Hoofdstukken uit den Brief aan de *Romeinen*. Zelfs vindt men gemeld, dat hij zijne lessen zo wel wist voortestellen, dat de Hoogleeraars J. CRIJNEUS hem met vermaak hoorde, en ook dat deeze zo veel vertrouwen op zijne bekwaamheid stelde, dat hij meer dan eens zou gezegd hebben: *Laat mijn Hollander voor mij antwoorden*. Hier door geraakte hij aldaar in zo eene groote achting, dat, toen hij naar *Geneve* wilde te rug keeren, de Theologische Faculteit, uit eigen beweging, en op gemeene kosten, hem den Titel van *Doctor* aanbood; dien hij, echter, weigerde.

Bij zijne terugkomst te *Geneve*, de gemoederen zeer bedaard vindende, droeg hij zorge om ze niet weder in onrust te brengen, en trok dus de achting van allen tot zig. Hoe bemind hij bij BEZA was, bleek uit den lof, dien hij hem gaf, op de vrage, gedaan door M. LIJDIUS, uit naam des *Amsteldamschen Kerkenraads*; welke lof, drie Maanden daarna, bevestigd werd door de Academie van *Bazel*: alle welke loffelijke getuigschriften genoeg voor handen zijn.

In dien goeden reuk bleef hij nog drie jaaren te *Geneve*, zonder af te laaten van eene onophoudelijke oefening in de Godgeleerdheid en Taalen. Toen gewekt door het gerucht der Geleerdheid van JACOBUS ZARABELLA, die ten dien tijde de Filosophie te *Padua* voorlas, maakte hij zig, in 't jaar 1586, gereed, om naar *Italie* te trekken; welke reize hem veel onrust en laster veroorzaakt heeft. Zijn Reisgenoot was de gemelde A. JUNIUS, dien men

men zegt, hem daartoe te hebben aangefpoord. Te *Padua* hoorden zij met groot vermaak den gezegden ZARABELLA; en bij die gelegenheid onderwees ARMINIUS eenige *Nederlanders* in de *Redenkunst*; bezigtigende voorts, met zijnen Reisgenoot, de voornaamfte Steden van *Italie*, en onder de merkwaardigheden, den Stoel van den Paus, zonder zig, volgens de verhaalen, van de zijde zijns reisgenoots te fcheiden, of buiten dien iemant toe te fpreeken.

Deeze reize, echter, verwekte hem, zo als wij zeiden, eenige ongunst bij voornaame lieden, en veele moeijelijkheden bij anderen, die niet gereed zijn, een misftap met den mantel der liefde te bedekken; en het was niet geheel zonder grond, dat hij, van de *Amfteldamfche Regeering*, zonder wier voorkennisfe hij die reize niet had behooren aanteneemen, hier over berispt werd. Zij, die het gematigdst dachten, zagen ligt, hoe de drift een weetgierigen jongeling vervoeren kon; en bij de zulken vond hij daarvoor fpoedig verfchooning. Maar zij, die altoos liefst het ergst gelooven, verbreidden dat hij te *Rome* 's Paufen voeten gekust, en met de *Jefuiten* en den *Kardinaal* BELLARMINUS zeer gemeenzaam had omgegaan; zonder evenwel eenigen grond voor hunne vertellingen bij te brengen. Bij zijne terugkomst te *Amfteldam*, in het jaar 1587, wist hij zig van dien blaam, bij de meesten en weldenkenften, fpoedig te zuiveren, waar toe het getuigenis van den vermaarden JUNIUS niet weinig zal geholpen hebben, die, zo als bekend is, alle die geruchten om verre wierp. Dit, gepaard met de treffelijkfte getuigfchriften van BEZA en andere Godgeleerden, deed hem bij den *Amfteldamfchen Kerkenraad*, op zijn verzoek, fpoedig verfchooning voor de gedaane reize erlangen.

In het geheim oeffende hij zig nu eenigen tijd in het Prediken, biedende zig zelven, in het volgende jaar, aan de Klasfis ter *Examinatie* of onderzoek aan, die hem, zo uit hoofde van zijne bekwaamheid, als om zijne Academifche voorfchriften, waardig keurde den Predikftoel te beklimmen. Na gunftige toeftemming van de Overigheid, zag men hem alhier ter Stede de Avondbeurten openlijk waarneemen, op den tijd, dat hij den ouderdom van 28 jaaren bereikt had. Hij voldeed ieder, volgens het algemeen getuigenis, verre boven de maate van zijne jaaren. Zie hier wat

BER-

BERTIUS, in zijne *Lijkreden*, van hem getuigt, zonder dat zijne tegenstanders zulks weersprooken hebben; — „ daar was in hem, „ (zegt hij,) eene ongeloofliјke deftigheid, gematigd door een „ sonderlinge bevalligheid; zijne stemme was wel klein, maar „ lieffelijk, helder en doordringende, ende om in het hart uitte- „ vloeijen, bekwaam tot verwondering toe. Moeste hij iet cier- „ lijk voorstellen, hij deede het alsoo, dat hij niet en ging bui- „ ten de waarheid: moeste hij iet leeren, hij deede het claer en „ verstandelic: moeste hij eenige wijtloopige lange reden over „ eenige saeken vervolgen, hij dede het met een uitneemende „ ordre ende bijzondere bescheidenheid enz." — Versierd met deeze en andere gaaven, werd hij, met algemeene stemmen van den Kerkenraad, en goedkeuringe van Burgemeesteren, onder het getal der *Amsteldamsche* Predikanten aangenomen.

De eerste moeijelijkheden, die 'er ontstonden, worden door zijne voorstanders gesteld op rekening van PETRUS PLANCIUS, zijnen amptgenoot, die meende iets ontdekt te hebben, uit een of meer Leerredenen van ARMINIUS, over het VIIde Hoofdstuk van *Paulus Brief aan de Romeinen*, het geen strijdende was tegen de gewoone Leer der Kerk. Zij voegen daar bij, dat de grootheid van zijne geleerdheid en gaven niet kon missen, den nijd tegen hem gaande te maaken; dat zijn doordringend verstand, niet gewoon aan slaafsche navolging, zonder eenig onderzoek, niet kon behagen aan zulken, die gewoon waren in den naam van hunne Leermeesters te zweeren; welk gezegde wij voor hunne rekening laaten. ARMIJN zelf bekende, dat hij in het uitleggen was afgeweken van de leeringe van CALVIJN en BEZA; doch hield staande, niets geleerd te hebben tegen de *Belijdenis* en *Catechismus* strijdende. Deeze eerste onrust werd, door het tusschenkomend gezag van Burgemeesteren, spoedig gestild, doch op nieuw herbooren, door zijne verklaaring over het *IXde Hoofdstuk* van den zelfden Brief.

De schriften van den beroemden DIRK VOLKERTSZ KOORNHERT, die strijdende waren tegen de reeds vastgestelde leer der Gereformeerde Kerk, waren, in dien tijd, van dat belang, dat aanzienlijke mannen van oordeel waren, dat zij eene wederlegging vorderden. Waar bij kwam een zeker Boekske, ten tijtel voerende: *Antwoord op eenige argumenten* BEZÆ *ende* CALVINI, *uit het Tractaat*

staat van de Prædestinatie, *over het negende kapittel tot den Romeinen*, zaamgesteld door de *Delfsche* Predikanten, die met KOORNHERT in verschil waren. Dit Boekske was door M. LIJDIUS, toen Hoogleeraar te *Franeker*, alvorens aan ARMINIUS gezonden, met verzoek om de verdediging van BEZA, tegen die van *Delft*, op zig te neemen; desgelijks was hij ook door den *Amsteldamschen Kerkenraad* verzogt, de schriften van KOORNHERT te wederleggen. Dit alles had ARMINIUS op zig genomen; doch het hoofd des geschils (zegt zijn levensbeschrijver) net overwogen hebbende, begon hij in twijfel te trekken, wat hij te doen of te laten hadde; 't besluit was, van die netilige taak afte zien. Een zijner hevigste voorstanders zegt: — „ maar hij vond deeze taak „ te moeilijk, en geraakte onder dit werk zelf meer in twijfel „ omtrent het leerstuk der Goddelijke voorbeschikkingen." —— Indien deeze de waarheid in zijne woorden bewaard of getroffen hebbe, is het niet te verwonderen, dat zijne amptgenooten naauwe acht op zijne verklaaringen over de gemelde Hoofdstukken van *Romeinen VII en IX* gegeeven hebben, en dat 'er eenige moeilijkheden over ontstaan zijn, zonder dat die aan den nijd wegens zijne gaven behoeven te worden toegeschreven.

In 't jaar 1590 begaf ARMINIUS zig in den echt, met ELIZABET REAAL, eene schrandere en deugdminnende Jonkvrouw, dochter van LOURENS REAAL, wiens Vader JACOB REAAL de waardigheid van Schepen en Raad der Stad *Amsteldam* bekleed heeft. Na de voltrekking van dien Echt, begaf hij zig weder als vooren, met allen ijver, tot het waarneemen van zijnen dienst. ARMINIUS, schoon zig hoedende om openlijk der *Leere der Predestinatie* tegen te spreeken, kon zig zo schuil niet houden, of in het verklaaren van deeze of geene plaats, was het verschil zijner gedachten daaromtrent, met het karakteriseerend deel van de Leer der Gereformeerden, klaarlijk te ontdekken.

Hierom en om het voorgemelde wegens *Romeinen VII*, beschuldigden hem eenigen, als of hij overhelde tot het gevoelen van PELAGIUS, als hebbende den onwedergeborenen Mensch te veel goeds toegeschreeven; andere zeiden hij was een *Ketter*, en dat J. SOHNIUS het VIIde Kapittel op dezelfde wijze had uitgelegd, onder den naam van PROSPER DIJSIDACUS. Niet weinig was het getal van hun, die verspreidden, dat hij veele dingen op den Predikstoel

ſtoel gebragt had, die ſtrijdig waren tegen de *Nederlandſche Geloofsbelijdenisſe* en den *Heidelbergſchen Katechismus*; dat hij zeer los te werk ging met het aanhaalen van eenige oude en nieuwe Leeraaren, om zijn gevoelen ſtaande te houden. Kort om, in den Kerkenraad werd beſlooten, hem te ontbieden, van dwaalingen te overtuigen, of tot zuiverder verklaaring van zijne gevoelens te brengen. ARMINIUS weigerde niet te verſchijnen, doch ſcheen meer te betrouwen op de Magiſtraat, dan op den Kerkenraad; ten minſten hij bood aan, zijne verantwoording te doen, in tegenwoordigheid van de eerstgenoemde: of zo de Kerkenraad dit niet raadzaam vond, als zweemende naar nieuwigheid, als dan te handelen in 't bijzijn der Oudeilingen. Dit werd toegeſtaan; en na het doen van het gebed, begon de onderhandeling tusſchen hem en P. PLANCIUS. ARMINIUS klaagde dat zijn amptgenoot hem veele dingen opdrong, die hij nooit op den ſtoel gezegd had, of in een anderen zin opvattede; wat het gevoelen van PELAGIUS betrof, deszelfs dwalingen zeide hij te verwerpen, en dat hij dit, in zijne verklaaringen, openlijk betoond had. Wat aanging de Leeraars der *Griekſche* en *Latijnſche Kerken*, dat die van zijn gevoelen waren, zo als hij uit eenige getuigenisſen bewijzen kon; dat hem onbekend was, eenige gevoelens van de nieuwere Leeraars te hebben bijgebragt, buiten BUCERUS, ſchoon hij zijn manier van ſpreeken niet gevolgd was; dat ERASMUS, een man van naam, naar het zelfde gevoelen was hellende. Hier over ontſtond een nieuwe twist over de achtbaarheid der oude Leeraaren, die ARMINIUS trachtte te verdedigen. Wat de *Belijdenis* en den *Catechismus* betrof: hij deed alle moeite om aan de vergadering te betoogen, dat hij tegen dezelve, als *formulieren* van onderlinge eenigheid, niets geleerd had, en zijne leer daar zeer wel wist mede overeentebrengen. Hij voegde, echter, daar bij, dat hij meende geenzins gehouden te zijn, aan alle de bijzondere uitleggingen der Hervormden, en dat het hem vrij ſtond, de plaatſen der H. Schrift uittelegen, naar het ingeeven van zijn geweeten; en dat hij wel zoude zorgen, nooit iets vast te ſtellen, waar door de gronden van 't Christendom verwrikt zouden worden. Hij bleef weigeren, zijn gevoelen aangaande de *Prædeſtinatie* te verklaaren; zeggende, dat dit in deezen twist niet te pasſe kwam, alzo hij daar van in 't gezegde VII. Capittel niet gemeld had. Gevraagd

XV. *Tegen over bladz. 371.*

Semiramis stilt door haar gezag de oproerigen. Bladz. 370.

XVI.

De beide zoonen van Zedekias voor zyne oogen gedood. Bladz. 385.

vraagd zijnde, *wat hij gevoelde van de volmaking des Menschen in dit leeven?* was zijn antwoord, *dat hem zo eene vraag overtollig voorkwam, wijl hij zijn gevoelen daaromtrent, in zijne uitleggingen over het zesde en zevende Capittel van den Brief des Apostels, meer dan honderd maalen ontdekt had.*

Verre was 't 'er af, dat de ontstaane geschillen hier mede beslist waren. In het volgende Jaar werden dezelve zo hévig, dat Professor LIJDIUS, om den vrede te bewaren, van *Franeker* naar '*s Hage* trok, om aldaar met UITENBOGAARD te beraamen, hoe best dit ontvlammende vuur te dooven. UITENBOGAARD aan 's Mans verzoek gehoor geevende, begaf zig naar *Amsteldam*, en meldde zig daar aan, bij den Franschen Predikant JAN TAFFIN. Deezen bragt hij zo verre, dat hij aannam de oneenigheden te doen smooren; zijnde hij bekend voor eenen Man, die den Vrede lief had. Zo door den *Kerkenraad*, als door ARMINIUS werd het aanbod van TAFFIN en UITENBOGAARD, om zig tot scheidsmannen te stellen, met dankbaarheid aangenomen. Om een goed gebruik daar van te maken, werd eene bijeenkomst belegd ten huize van TAFFIN, alwaar de Kerkenraad eenigen van de hunnen zond. Doch zo wel de beschuldigende, als de beschuldigde partij, vertrok onverrichter zaake van daar. TAFFIN en UITENBOGAARD deeden eene buitengewoone Kerkvergadering beleggen, en gaven aan dezelve over, een formulier van vernieuwing van vrede, door hen opgesteld, waarin onpartijdigen meenden, dat partijen genoegen zouden neemen. ARMINIUS nam aan, de wetten van Vrede, hier voorgeschreeven, te zullen volbrengen; doch het grootste deel des *Kerkenraads* betuigde, die niet te kunnen aanneemen: dus was dan het gevolg, dat de makers van dat Omwerp 'er weinig danks mede behaalden. Om, echter, den smaad, die hier uit ontstaan mogt, te keer te gaan, deeden zij den *Kerkenraad* andermaal vergaderen, aan wien zij hunne onschuld ten klaarsten te kennen gaven, met verzoek hunnen goede wil en meening ten besten te willen duiden, onder verzekering dat zij van verderen arbeid hier omtrent zouden afzien, en het der Voorzienigheid bevoolen laaten. Op het Artikel UITENBOGAARD zal moeten gezegd worden, hoe deeze zijne handelingen oorzaak waren, dat de *Kerkenraad* aan *Burgemeesteren* te kennen gaf, niet te kunnen besluiten, hem te beroepen, op voorstel van Burgemee-

fteren, als ook van het verflag, dat door hem en TAFFIN, op ordre van Burgemeefteren, aan hun gedaan was. Na de gewoone jaarlijkfche verandering der Wethouderfchap, ontboden de nieuw aangekomene Burgemeefteren, zijnde toen de Heeren REINIER KANT, WILLEM BARDES, CORNELIS FLORIS VAN TEILINGEN en NIC. F. OETGENS VAN WAVEREN, alle de Predikanten voor zig, in bijzijn van de Heeren P. BOOM, K. P. HOOFT en BARTHOUT. KROMBOUT. De Burgemeefter KANT hield den *Predikanten* voor, hoe zij Heeren Burgemeefteren in ervaaring gekomen waren, dat zij *Predikanten* 't niet eens met elkander waren, en dat deeze gefchillen moeften worden weggenomen; dat de begeerte van Burgemeefteren was, dat ieder van hun zig daar toe bevlijtigde, om grooter kwaad voor te komen: dat, hadden zij eenig verfchil onder elkander, zij dat onder elkander mogten afdoen, en niets daar van op den Predikftoel brengen; deeden zij het niet, de Heeren zaten daar, om andere middelen in 't werk te ftellen. De *Predikanten*, een weinig tijds buiten geftaan hebbende, om hun antwoord te beraamen, antwoordden, door hunnen Amptgenoot J. AMBROSIUS, dat zij de Heeren zeer bedankten voor hunne zorge ten nutte der Kerk; dat zij geneegen waren, den vrede, dien ze dertien jaaren onderhouden hadden, verder te bewaren, en nog aan niemand gelegenheid gegeeven hadden anders van hun te denken; en was 'er iemant, die fchuld had aan den Vredebreuk, hij mogte 'er zig van ontdoen. ARMINIUS daarop verlof verzogt hebbende te fpreeken, betuigde, dat hij, door het *zevende Kapittel aan die van Rome* een weinig anders uitteleggen, dan veelen der Hervormden gedaan hadden, niets ter Waereld geleerd had, of wilde leeren, het geene ftrijdig was met de *Belijdenis* of den *Catechismus*, en dat hij niet getwijfeld had, of hij mogt, volgens de vrijheid, allen Christen Leeraaren toegeftaan, de plaatfen der *H. Schrift*, naar ingeeving van zijn geweeten, uitleggen. En verder, wijl 'er eenigen waren, die waanden, dat zijne uitleggingen ftreeden met de *Formulieren van Eenigheid*, men hem daar dan ligtelijk kon overtuigen, en hij bereid was 'er over te handelen met zijne mededienaaren; biddende, echter, dat het mogte gefchieden ten overftaan van Burgemeefteren, of hunne afgezondenen. CUCHELINUS toen het woord opvattende, verzocht, dat deeze zaak, Kerkelijk zijnde, onder Kerkelijken, naar hunne ge-

gewoonte, mogt behandeld worden. Waarop *Burgemeesteren* de *Predikanten* andermaal deeden buiten staan; en weder binnen geroepen zijnde, verklaarde de Burgemeester KANT, dat het besluit der Heeren was, dat zij best geraden vonden, dat de *Kerkenraad* de gansche zaak liet berusten, en alle de verschillen, die 'er geweest waren, aan de vergetelheid beveelen; dat het de Heeren zeer onvoegzaam dacht, daar over eene nieuwe Vergadering te beleggen; en dat hunne wil was, dat men zig zou hoeden voor nieuwe Leerstukken op den Predikstoel te brengen, maar die met en onder elkander in het bijzonder te verhandelen; vermaanende hen verder allen tot eendragt.

ARMINIUS ging voort met zijne *Leerredenen* over den *Brief aan de Romeinen*, onder een grooten toeloop van hoorders, die met verschillende oogmerken bezield waren: zijne Vrienden, om geleerd en gesticht te worden; zij, die hem min genegen, en tegen hem vooringenomen waren, luisterden met scherpe ooren, om eenige dwaalingen bij hem te ontdekken; aan de zulken miste het ook niet, of zij vonden, zo zij meenden, altoos iets, hoe voorzichtig de Leeraar zig ook mogte in acht neemen. In het volgende jaar 1593 bleek dit ten klaarsten. Bij gelegenheid van de verklaaring van *Rom.* IX. had ARMINIUS, (zo hij zeide) om alle ergernis te mijden, alleenlijk staande gehouden, dat de Apostel, ter dier plaatse, de stoffe en het oogmerk, het geen hij zig in de voorgaande Kappittelen had voorgesteld, vervolgende, zijne Leere van *de rechtvaardiging des menschen uit het geloof, verdedigde tegen de meeste tegenwerpingen der Jooden.* Veelen waren van gevoelen, dat hij het Christendom met die Prediking dapper verdedigd had; doch veele anderen oordeelden daar op verre na zo gunstig niet over. De *Kerkenraad* vond goed, afzonderlijk, buiten hem, te vergaderen, en handelde met hem, den 25 Maart; in welke Vergadering het alles behalven broederlijk toeging; zo dat HALLIUS het geraaden vond, de Vergadering voor dien dag te doen scheiden; en 't liep aan, tot bijna het einde des gemelden jaars, voor dat hij met zijne broederen verzoende.

De Wethouderschap, in het volgende jaar, hunne gedachten hebbende laaten gaan, op eenige verbetering der Latijnsche Schoole, koos ARMINIUS, om eenige Wetten daar voor in order

te brengen; het geen hij ook verrichtte; hij heeft ze opgesteld, zo als zij nog in wezen zijn.

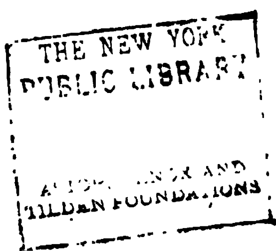
Onder andere bezigheden, hield hij zig onledig met het onderzoek van het gevoelen der Schoolen van *Geneve*, wegens het leerstuk *der Godlijke Voorbeschikking*, om zig eenmaal van alle de twijffelingen te ontdoen, waarin hij zig tot nog toe bevond, en die alsdan den Geleerden voortestellen. CUCHLINUS, voorheen zijn Amptgenoot, doch nu, zedert eenigen tijd, Hoogleeraar te *Leiden*, stond zig in den Echt te begeeven met zijne Vaderlijke Moei. ARMINIUS ter feest genodigt zijnde, hield, bij die gelegenheid, veele gesprekken met FRANÇISCUS JUNIUS, over *het Val van Adam en de gevolgen van dien*; welke gesprekken naderhand, door geleerde Brieven, vervolgd werden; dan, hij niemand meende hij hieromtrent beter te slagen, dan bij UITENBOGAARD, aan wiens oordeel hij veel vertrouwde.

Voorzitter op de *Zuidhollandsche Sijnode* zijnde, werd hem daar opgelegd, alle *de Dwalingen der Herdooperen* te onderzoeken, en die in een bijzonder Boek te wederleggen. In 't eerste scheen hij daar toe gewillig; maar naderhand, door veele zaken afgeschrikt zijnde, bragt dit weder nieuwe verdenkingen tegen hem op.

Dus waren 'er vijftien jaaren verloopen, waarin ARMINIUS den dienst als Predikant te *Amsteldam*, niet zonder groote moeilijkheden had waargenomen. Na verloop van dien tijd, werd hij, na eenige, voorafgegaane onderhandelingen, ter plaatsvulling van den beroemden F. JUNIUS, die in 't voorgaande jaar 1602, aan de Pest overleden was, tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Leiden* beroepen; welke beroeping niet dan na veel tegenstands voltrokken werd, vooral door de weigering van de Stads Regeering, die hem niet begeerde te ontslaan; doch die, echter, door eene bezending, hier toe werdt overgehaald. In de schriften van TRIGLAND en anderen, die niet gunstig voor hem zijn, vindt men een verhaal van alle de moeiten, die ARMINIUS zou te werk gesteld hebben, om zijne Amptgenooten tot zijn ontslag te beweegen; zo als men bij anderen, als UITENBOGAARD, die allersterkst voor hem waren, haatelijke afschilderingen van het gedrag des *Kerkenraads*, om het te weeren, geboekt vindt. Wij vermeenen den Leezer geen dienst te zullen doen, met herhaalingen van zaaken,

IV. D[l] pl. III.

THE NEW YORK
TILDEN FOUNDATIONS

die altijd in verschil blijven, en voor waar of onwaar zullen gehouden worden, zo lang 'er verschil tusschen de *Gereformeerden* en *Remonstranten* overblijft: want dit is en blijft zeker, dat 'er geen meer geloofwaardigheid in de schriften van UITENBOGAARD, en in die van TRIGLAND is, dan de Leezer daar aan wil toeschrijven, als hebbende zij beiden hun gebrek, van door drift hier en daar toe vervoerd te zijn geweest. Wij zeggen dan alleenlijk, dat zijn ontslag en beroeping werd toegestaan, op voorwaarde, dat hij met GOMARUS alvoorens in onderhandeling zou treeden; 't geen eenige al te driftige voorstanders van ARMINIUS willen, dat zij zelven zouden geëischt hebben; doch, echter, volgens bijgaande omstandigheden, ongeloofbaar voorkomt. Doch hij zij wie hij zij, die deeze onderhandelingen bewerkt heeft, geen van beiden dient daar in van een kwaad oogmerk verdacht gehouden te worden; ten minsten ze werden door de Curatooren der Hooge Schoole goedgekeurd, en in tegenwoordigheid van de Raadsheeren en Curatooren KROMHOUT en HOGERBEETS, en twee of drie Kerkelijke Persoonen, aangevangen en geëindigd, met dien uitslag, dat GOMARUS en ARMINIUS elkander de hand van Broederschap gaven; bekleedende GOMARUS zelf, ARMINIUS daarna, op den 10den Julij 1603, met den titel en waardigheid van Doctor in de H. Godgeleerdheid; zijnde ARMINIUS de eerste, die met deeze waardigheid in de *Leidsche Academie*, van den Rector *Magnificus* en de overige Professooren, volgens het verhaal van BRANDT, vereerd is.

Dit verricht zijnde, nam hij afscheid van de *Amsteldamsche Gemeente*, en vertrok naar *Leiden*, ter aanvaarding van deeze nieuwe waardigheid; voorzien zijnde met getuigschriften, zo wel van den *Kerkenraad* als *Klassis*, zo loflijk als iemand zou kunnen wenschen. Het zal den Leezer niet verveelen, dat wij dezelven hier woordlijk invoegen, gelijk ze door ons gevonden worden, in de reedsgemelde *Lijkreden* van BERTIUS op ARMINIUS. Het eerste Getuigschrift was van deezen inhoud:

„ 't Getuigenisse der Kerke van Amsteldam, vertaald uit het Latijn.

„ Indien de redelijkheid selve onder 't gemeine gesellschap der

Menschen, dit van ouds her als voor een bestendige wet heeft willen gehouden hebben, dat die geene, die loffelijke recommandatie, ende eerlijke waerheidsgetuigenisse weerdig geoordeeld werden, die erghen bij 't ghemeijne beste seer wel hebben gedaan; soo zijn veel meer sulcke eerwaerdig de gheene, die in den woorden Gods arbeidende, den dienst des H. Euangelij en de ghemeijnte onses Heere Jesu Christi, veele jaaren lang met sonderlinge vrucht hebben betreeden, Daerom nadien D. D. *Jacobus Arminius*, onse Eerwaerdige Broeder in den Heere sulx nu van ons begeert heeft; so hebben wij geacht, dat wij hem niet mochte weigeren, dus:

„ So willen wij dan door dit schrift bij allen ende eenen eijgelijken betuigt hebben, dat wij als nu door langduurighen ommegang de hoogste oprechtigheid des onstraffelijken levens der gezonde leere, ende van gelijcke der manieren en zeden van den voornoemden seer treffelijcken persoone ende onsen alderweersten mededienaar in Christo, sulx hebbende doorzien ende versocht, dat ons geen dinck wenschelijker en is, ende dat wij altijt zijnen raet, hulpe, hulpe, gemeijnsame ommegangh ende geselschap mochten genieten, daar toe oock de vriendschap, die zo langen tijd onder gepleegt is, onderhouden. Maer nademaal de ghenadige ende groote Godt wat anders over hem en ons schijnt besloten te hebben, zo is 't, dat wij denselven Heeren onsen Godt seer grootelicks hebben te danken, over zijn allerhoogsten tot deeser tijd toe tegen ons en deese geheele ghemeente bewesene goedertierenheid, waar door het geschied is, dat wij uit de neerstigheid en arbeid des voornoemden onses alderliefsten mede arbeijdere in den wijngaard Christi alhier onder ons vermoeit ende wackerlijk te samendijck met ons aangewendt, geen kleine vruchten hebben mogen sien ende vreugdelijk genieten,

„ Ende wij bekennen voorts alle te samen met seer gewilligen herte, dat wij in den selven onsen allerliefsten broeder in den Heere, van wegen zijne te samen gevoegden crachten in den Heere, van wegen zijnen vlijt ende wackerheit nessens ons in 't betrachten van eenderlij ende gelijke deelen zijner bediening beweesen, van wegen den seer bereiden aart, ons ten allenthalven medegedeelt, in der waerheit seer gehouden en hem allen danck schuldig zijn. Derhalven, om cortlijk met een woord alles te

zeg-

zeggen (nademaal zijne godzaligheit en hoogste vroomigheid, midsgaders ook de sonderlinge, sulx met seer goed recht, als het geene haer eigen toekomt, soo te seggen vereijsschen) soo ist, dat wij deezen voortreffelijken persoone en seer waerdigen Broeder in Christo, allen godsaligen vroomen geleerden luijden, also recommandeeren, dat wij hem met meerder gunste, en met meerder toegeneegenheid, des herten niet recommandeeren konnen. Datum in onsen Kerkenraets vergaderinge tot Amsteldam den achtsten Septembris Anno 1603."

In de name van alle
Des Goddelijcken woords Bedienaaren

JOHANNES URSINUS *des Kerkenraets Præses.*
JOHANNES HALLIUS *Predikant tot Amsterdam.*
JOANNES HALSBERGIUS *Herder der selver Kerck.*

De Inhoud van het Klassicaale Getuigschrift was deeze.

„ Allen ende eenen ijeghelijcken, die dese onse tegenwoordige ghetuigenisse sullen lesen of horen, heijl ende vrede door den eenighen middelaar Christum.

„ Nademael de seer treffelijcke ende gheleerde Doctor Jacobus Arminius, van de Edele en door haer gheleerdheid vermaerde Heeren Curateurs der hoge Schoole, die daer is tot Leijden, van den H. Kerckendienst (die hij nu vele jaren in de Ghemeijnte tot Amsterdam met allerhoogsten lof bediend heeft) tot de publieke professie der H. Theologie te beroepen, en openbaerlijk in deselven gheinstalleert ende ingeseegent is: So hebben wij hem van ons vertreckende, door dit ons (hoe wel gheringe) Schrift, den gedachte Curators, mitsgaders ook alle vroome wille recommandeeren, en met onse getuigenissen (gelijk het gebruicklijk is) vereeren.

„ Soo ist dan, dat wij dienstknechten Jesu Christi gesaementlijk, met den Ouderlingen des Amsterdamschen Clasis ghetuige, dat de gedachte D. Doctor Arminius nu 15 jaaren langh eenen lidmaat

maat onses Clasfis geweest is, welken tijd geduurende hij de gesonde leere suijverlijk met groote vrucht geleerd heeft, de Sacramenten volgens d'instellinge des Heeren bediend, ende ware Christelijke Religie met groote ijver verbreit, en met zijne vlijtige tegenwoordigheid, de Clasficaale vergadering doorgaansch vereiert; en ook door sene voorsichtige raed, swaare saaken van groot gewichte met anderen verrichtet, ende alle laste hem opgeleid strekkende tot opbouwinge der gemeinte altijt bereidelijck heeft gedragen, ende zijne H. beroepinge met eerlijkheid ende vromigheid des levens tot op deesen dach toe vercierd. Corteliсh hij heeft hem selven so in syn H. Ampte als in den ommegangh zijns leevens tegen al sulx gedraagen, als 't eenen waren dienstknecht Jesu Christi betaamt: Invoegen, dat wij hem voor syne vriendlijke toegenegenheid tegen ons, en voor de beleefstheid, waarmede hij een iegelijk van ons heeft bejegent, de allerhoogste eeuwigen dank seggen. Wij versoeken dan aan alle ende een eijgelijk en van wat staat dat sy syn, dat sy den voornoemde D. D. Jacob Arminium, voor sodanig als wij gezeit hebben willen houden, erkennen, aenneemen, de hand bieden. Dat se hem ook wille sulke eere als hij waerdig is (ter oorsaeke van de uitneemenheid en sonderlinge gaven zijns verstands, die in hem schijnen ende lichten) bewijsen, en naar haer vermogen haer H. eerbiet bevorderen, tot heerlijkheid, van de name Godes, mitsgaders tot opbouwinge der Schole en der Kerke. Tot welcke einde wij zijne medearbeiders ende mededienstknechten hem de menigerlij genade des H. Geestes van harten gesamentlijck toewenschen. Tot Amsterdam, uit onse Clasficaale te saamenkomste, op den 1ste September 1603."

JOANNES HALSBERGIUS, *Clasfis Præses.*
JOANNES HALLIUS, *Predikant te Amsterdam des Clasfis Scrib, uit desselvge name.*

Zij die niet geheel onkundig zijn van de daarna ontstaane twisten, weeten, hoe veele aanmerkingen, naderhand, op deeze beide getuigschriften gemaakt zijn. Van het geen de *Amsteldamsche Predikant* RUIJL, in zijne geschriften tegen BRANDT, hier op ingebragt heeft, zullen wij, als ons al te scherp voorkomende, geen

geen gewag maaken, om reden. dat het bij een onpartijdig onderzoek van zaaken blijkt, dat veele van 's Mans redenen geen steek kunnen houden; en ook om dat 'er aan de echtheid van deeze beide geschriften geen de minste twijffel is. Want, dezelve voor echt houdende, en daar mede vergelijkende, het geene TRIGLAND en RUIL 'er in 't vervolg van hebben opgegeeven, moet men de bovengemelde Getuigschriften voor valsch en bedriegelijk houden; 't geen noch van den *Kerkenraad*, noch van de *Klassis* te wachten is: of men moet het verhaal van TRIGLAND, dat hij als een Extract uit het Kerklijk Protocol opgeeft, als dusdanig beschouwen, waar toe men, zonder misleiding van berichten plaats te geeven, ook niet wel besluiten kan of mag. Wij zullen ons met het gansche verhaal van TRIGLAND niet bemoeijen, om reden dat wij buiten staat zijn te beslissen, of hij het Protocol, of liever het Extract daar uit, getrouwlijk geboekt, dan of hij het, door aanvullingen en uitlatingen, verminkt hebbe, waarvan zijne tegenstrevers hem beschuldigd hebben; doch dit volgende zijn wij der waarheid verschuldigd, hier bij te voegen. Het was (zo als wij gezien hebben) in 't jaar 1603, dat ARMINIUS als *Hoogleeraar* beroepen werd, en van *Amsteldam* naar *Leiden* vertrok; in dat jaar nu, noch in geen der voorigen, wordt dat Protocol, op wiens Extract TRIGLAND zig beroept, gevonden. Dit moest noodzaaklijk bij BRANDT, die ARMINIUS en zijnen Navolgeren ten sterksten toegedaan was, geen gering nadenken baaren, zonder dat het hem gelukte te weeten, waar aan het haperde. Hem werd wel bericht, het geen ten opzigte van de beroeping was voorgevallen, maar niets van dat alles, waar mede TRIGLANDS verhaal, ten nadeele van ARMINIUS, was opgevuld. BRANDT was te kundig om aan losse geruchten geloof te geeven, veel min die te boek te stellen, in eene zaak van dat gewigt, waarbij de eer van den Overledenen ARMINIUS zo veel gevaar liep. Hij dan ontdekte, door nasporingen, zo veel, dat dit verhaal wel in het Protocol gevonden werd, maar niet op den tijd, of de plaats daar het behoorde; dat het was een opstel, gemaakt veertien jaaren daarna, en dus agt jaaren na den dood van ARMINIUS, door PETRUS PLANCIUS, ten verzoeke van ADRIAAN SMOUT: in een tijd, dat de Remonstranten binnen *Amsteldam* allersterkst in den haat waren; en dat verhaal was getekend No. 5, op den 12den Januarij

rij 1617, in het *Kerklijk Protocol* ingelascht. Het kon dus niet ten nadeele van ARMINIUS ſtrekken; en BRANDT had ruimte om te zeggen, (voor deeze gedaane ontdekking,) dat het ter behoorlijke plaats niet te vinden was. En hier mede kunnen wij van deeze zaak, daar zo veele letters om geſchreeven, en zo veel papiers om beklad is, afſtappen: dewijl uit dit eenvoudig verhaal blijkt, hoe de *Kerkenraad* en *Klasſis*, met ARMINIUS alle voorige geſchillen in der minne vereffend hebbende, met vrije gemoeden de bovenſtaande getuigſchriften hadden kunnen geeven: hoe BRANDT het *Extract*, van TRIGLAND bijgebracht, had konnen ontkennen, en dat 'er aan het verhaal van TRIGLAND alleen ontbreekt, dat hij zijne Leezers had moeten verwittigen, dat het verhaal van zaaken, waar van hij melding maakt, eerst zo veele jaren later op het papier gebragt was; welk verhaal of invoegſel onnut was, om dat ARMINIUS, agt jaaren na zijn overlijden, de waarheid daar van niet kon erkennen of ontkennen.

Het duurde, echter, niet lang, of de twisten op de Hooge Schoolen werden héviger, dan zij in de Kerk geweest waren. Zijne eerſte tegenſtanders waren GOMARUS en FESTUS HOMMIUS, bij wien zig ook zijn Behuwd-Oom CUCHLINIUS, als Regent van 't Staaten Kollegie, voegde. De eerstgenoemde kon in ARMINIUS niet verdragen, dat hij anders dacht, over *de Geloofsbelijdenis* en den *Heidelbergſchen Catechismus*, dan men in de *Gereformeerde* Kerk gewoon was te denken; van de eerſte verſchilde ARMINIUS zo veel, dat hij zig nooit bepaaldelijk wilde verklaaren, en volgens het getuigenis van A. CORVINUS, een ziner hevigſte voorſtanders, gezegd had, het 16de Artikel daar van niet te kunnen verklaaren. Hoe dit nu ſtrooke met zijne mondelijke belijdenisſe, waarbij hij, volgens BRANDT, *tot het einde zijns leevens toe beweerd heeft*, *en verklaart*, *dat zijn gevoelen overeen kwam*, *ook met de Nederlandſche Confesſie*, laaten wij aan het oordeel van anderen. Ja dezelfde CORVINUS belijdt, dat hij in den beginne de Leerſtukken verdedigde tegen zijn eigen gevoelen. Dan zijne gedachten werden ſpoedig, min of meer, bekend, door een Twistgeding, 't welk hij zijne Leerlingen deed houden over de *Predestinatie*, en door de ſtellingen, welke hij op het papier bragt, die niet alleen tegen het gevoelen van CALVIJN, maar tegen de aangenoomen Leer der Kerke ſtrijdende waren.

ren. Hoe GOMARUS zig hier tegen gedroeg, is uit de Schriften van dien tijd genoeg bekend: hier zeggen wij alleen, dat daar uit alle de gevolgen der beklaaglijke twisten gesprooten zijn. Hoe onzeker, echter, ARMINIUS zelf in het *Leerstuk der Predestinatie* was, zou men kunnen opmaaken uit een *zijner Brieven*, aan den geleerden JUNIUS, waarin hij zeide: *Ik en hebbe tot noch toe niet connen, met een seekere waarhoudinge des gemoeds, toestemmen het ghevoelen der gheleerde menschen, soo van onsen als van ouden tijden, van het besluit der Predestinatie ende verworpinge. Het geweten mijner onervarentheid en lijdt niet, dat ik de oorsaake van dees een seeker oordeel soude toeschrijven. Ik hebbe dan tot nu toe getwijffelt: vreesende eens anders gevoelen toetestaan, daar van mijn gemoet, niet gheheellijk verseekert is, en niet dervende vastelijk seggen, het gheene ik wel voor waarachtigher houde, maer dat noch niet en is, door de stemmen van geleerde voorgesteld.* Deeze en meer andere twijffelingen hem voorgesteld zijnde, en gevraagd, zo door Klassen als Kerkenraaden, om verklaaring van zijn eigentlijk gevoelen, zo was gestaag het antwoord: *Ik sal de waarheid seggen, maar niet alle de waarheid die ik weet, maar sal ze zeggen als het geleegen zal zijn;* doelende daar mede op de *Nationaale Sijnode*, welke hij als toen voor het eenige middel hield om de zweevende geschillen ten einde te doen komen. Welk gezegde van hem gestaafd word, door zijnen brief aan R. DONTEKLOK, waarin hij schreef: *Ik hebbe geantwoord, dat ik in de Sijnode Nationaal soude verklaaren 't geene ik hadde, dat ik nu bereid ben, so haast de zelve komt, 't welk ik hoope dat geschieden zal en met groote begeerte verwagte* enz. enz., en in eenen anderen, zegt hij: *waartoe sal ik de particuliere Sijnode voorstellen, dat ik hebbe tegen de Leere van sommigen, die gij* (R. Donteklok) *de Kerk noemt? op dat se die soude verbeeteren? dat kan se niet doen, om dat se de magt niet heeft, om die questie te beslegten, die alle de Kerke van de Provintien aangaan, waar toe sal dus een particulier Sijnode kennisse neemen, daar ze niet in staat is een oordeel te vellen*, enz. enz.

Deeze duistere antwoorden maakten het kwaad vermoeden, dat 'er van hem plaats had, des te heviger; en, echter, had ARMINIUS

men als dan ook andere foude aanfpreeken, fo niet dat het daar bij foude blijven: Dan als ik den Burgemeefters *Broekhoven* en *D. Merula*, f. ged. die van harent wegen, als Ouderlingen tot mij kwamen, hadde verklaard, dat ik fodanig verfoek niet konde billijken, mits reden geevende, die hun vergenoegden, is de faake daar bij gebleeven.

„ Den 9den November deszelve jaars, hebben de Gedeputeerden des Zuidhollandfchen Sijnode, *F. Lansbergen*, *F. Hommius*, *cum fociis*, de Heeren Curatooren van de Univerfiteit van Leiden voorgedragen, *negen Vragen*, met verzoek, dat de Profesfooren in de Theologie daar op zouden antwoorden, bij haar Ed., waarop zij tot Antwoordde ontvangen hebben, dat Heeren Curatooren, niet goed vonden, de Profesfooren, eenige vragen te doen. So iemand meende, dat iets anders in de Univerfiteit wierde geleerd, als behoorde, dat fulks op de Sijnode Nationaal, die men binne korte verwachte, aangediend en verhandeld konde worden. De Gedeputeerden des Sijnodi, deeze antwoordde ontvangen hebbende, verzochtten, dat het mochte geoorloft zijn, dezelfde vragen, de Profesfooren voorteftellen, om te hooren, wat een ieder van hun, daarop vrijwillig zoude begeeren te antwoordden, dan ook dit verfoek werd hun toegeftaan, en fulks is gefchied buiten mijn weeten, ja zelfs zonder dat ik van de komfte der Gedeputeerden iets wiste, en ben het eerst daarne te weten gekomen.

„ Hierna ben ik van de Gedeputeerden, in jaar en dag, niet weder aangefprooken, ten aanzien van deeze faake: tot dat in 't Jaar 1607, een weinig tijds, voor dat de Sijnode van Zuidholland, die ftond te Delft gehouden te worden, bij mij kwamen *Jan Barends*, Predikant te Delft, *Festus Hommius* te Leijden, en *Dibbetius* te Dordrecht, als Gedeputeerden, om te verneemen, wat bij mij, in de wederlegginge der Wederdoopers gedaan was: waarop als ik iets geantwoord hadde, daarover lange propoosten tusfchen ons vielen, fo verzochten zij, (nu opgeftaan zijnde, om te fcheiden,) dat ik mijn bedenken in Religiezaaken wilde ontdekken, op dat fy het felve aan de Synode mochten voordragen, en de Broederen des aangaande genoegen geeven: dan ik weigerde, feggende dat het niet bekwamelijk konde gefchieden, dan in de Synode Nationaal, welke wij nu haast hoopten

ten (volgens consent der Ed. Mog. Heeren Staaten) te houden, in het welke ik mij beloofde zo naaktelijk te verklaaren, dat sy geen oorzaak souden hebben te beklaagen, dat 'er iets ware agter gehouden, voegende daar bij, dat ik hun niet konde vertrouwen rapport te doen, wijl ieder de beste is, om zijn zaak te verklaaren; waar mede wij scheiden.

„ Benevens deese ben ik wel van eenige Predikanten particulierlijk verzocht, dat ik mijn bedenking, den Gemeene Broederen in de Sijnode wilde verklaaren, ook wel van sommige, dat ik hen eenige mijne bedenken wilde openbaaren, op dat sy daar op in de vreese des Heeren mochten letten, met beloften van het bij zig te houden; aan welke eerste ik in 't gemeen voor antwoord gaf; dat men geene reden had, zulks meer van mij, dan van een ander te versoeken; (om reden boven gemeld) en aan een niet van de minsten, hebbe ik wel tot drie verscheidene reise, gepresenteert bereid te zijn, met hem in Conferentie te treeden, over alle de stukken der Religie, hoe men de waarheid best zoude mogen bevestigen, en de logen wederleggen, en zulks in bijzijn, van de voornaamste van ons Vaderland, sonder dat hij sulks heeft willen aanneemen: andere hebben ik beantwoord na gelegenheid van tijd en saaken, enz.

„ Nog moet ik hier bijvoegen 't geene van sommige, zo binnen- als buitens lands, ook door Brieven word uitgestrooid: namentlijk, dat ik in de *Conventu præparatorio*, op de uitschrijvinge, van de Ed. Mog. Heeren Staaten Generaal, in 's Gravenhage, in de maand Junij des jaars 1607 gehouden, van de gemeene broederen, die daar tegenwoordig waren, vriendelijk versocht sij, dat ik dog mijn bedenken, welke ik hebbe in saaken des Christelijken geloofs, de vergaderinge wilde openbaaren; men soude arbeiden mij Contentement te doen, so veel mooglijk ware: maar dat ik sulks hebbe geweigerd; dit aldus verhaald zijnde, verstaa ik dat mij, bij veele swaarlijk word nagegeeven, om de agtbaarheid van deese vergadering, die uit alle Provintien was vergaderd, ben daarom genoodzaakt te verhaalen, hoe deese zaake haar heeft toegedragen.

„ Mij waren, eer ik van *Leiden* naar '*s* Gravenhage tot de voorschreeve vergadering reisde, toegesonden Vijf Artikelen, die gezegd werden gesonden te zijn, in eenige Provintien onses Vader-

lands, en bij sommige Predikanten en kerklijke vergaderingen geleesen, met sodanige mening, als of die Artikelen, mijne meening vervattende van de pointen der Religie daar in begreepen, namentlijk van de *Prædestinatie*, *Adams Val*, *Vrije Wil*, *Erfzonden* en *Saligheid der Kinderen*. Welke Artikelen ik heb geleezen, mij liet voorstaan, dat ik uit den stijl, den Autheur kende, welke ik ook in 's Gravenhage, (want hij was van onse vergadering) daar over aansprak, vrijmoedig verklaerde, dat ik reden had, hem voor den Autheur te houden: waarop hij genoegzaam bekende, en voor antwoord gaf; dat se niet gesonden waren, als of het mijne Artikelen waren, maar als, die tot Leiden onder de Studenten wierden gedisputeert. Maar ik bejegende hem, seggende, dat hij wel wiste, wanneer sulks alleen word gestrooid, dat ik terstond in doodschuld wierde gelegt, daar ik nogthans, aan deese Artikelen onschuldig was, dat ik, die nog voor de mijne of mijne Conform, mijne meeninge, nog Conform met Gods woord hielde.

„ Dit aldus tusschen ons beiden, in bijweezen alleen van twee persoonen gepasseert zijnde, dochte mij geraden, dat ik in de vergaderinge selfs, in welke tegenwoordig waren eenige welke die Artikelen gelesen hadden, en met sulke meeninghe (gelijk eenige zelfs verklaard hadden) offe mijne waren, dese saake soude mentie maken: het welke ik ook gedaan hebbe, als wij op het scheiden waren, en nu al rede onse acte getekend, ende eenige gedeputeert, en den H. Mog. Heeren Staaten Generaal rapport zouden doen, van het verhandelde. Toen verzochte ik aan de Broederen, een weinig te willen vertoeven, ik hadde hen wat aantedienen, waar in sij bewilligden, seide: dat mij vijf Artikelen, (die ik in de hand hadde, en welker korten inhoud, ik hen voorlas), waren toegesonden, en welke ik verstond, dat bij een van deese vergaderinge waren gesonden in verscheidene Provintien: te weten in Zeeland en Utrecht (van deese was ik verzekerd) en dat se aldaar ook in eenige vergaderinge waren gelesen, met gedachte, dat ze de mijnen waren inhoudende, maar dat ik in goeder conscientie, als in de tegenwoordigheid Gods, verklaarde voor de gantsche vergadering, dat deese Articulen, mijne niet en waren, nog mijne meening vervattede, het welke ik tot twee male toe herhaalde; versochte derhalve de broederen, dat se

niet

niet zo haast wilden geloven, alles dat tot mijnen nadeele gestrooit wierde, of als van mij gekomen aanneemen.

„ Hier op seide eene van de vergadering, dat ik dan wel soude doen, met de broederen te verklaaren, wat ik in deselfde articulen, voor goed, en wat ik voor kwaad hielde, op dat se eenige openingen mochten hebben, van mijne meeninge om haar te vergenoegen, 't welke ook van anderen wierd bevestigd; dan ik antwoorde, dat deese vergadering, daar toe niet was aangelegd, en dat wij alrede lang genoeg bij elkanderen waren geweest: dat ook der Heeren Staaten antwoord verwachtende was, waar mede wij gescheiden zijn, zonder dat verder eenige propoosten daar over gevallen sijn, of dat verzoek bij de vergadering bewilligt, en redene van inductie gebruikt zijn: ja daar waren eenige tegenwoordig, die daar na, (so ik verstaan hebbe) verklaard hebben, dat se in last hadden over geene Conferentie van de Leere selfs te staan, en zo verre, daar eenige mochte vallen sij daadelijk uit de vergadering zouden scheiden, soo verre is het van daar, dat ik van de vergaderinge tot het geene voorschreeven, versogt zoude zijn.

„ Dat is ED. MOG. HEEREN, een waarachtig verhaal, van al het geene, aangaande de Broederen verzoek en mijne weigering is geschied, waar uit mijns achtens, mitsgaders mijne presentatie wil aanzien, klaarlijk blijkt, dat ik met regt, hier over niet mag beschuldigd worden: *Reden waarom ik de Conferentie heb afgeslagen.*

„ Het versoek van opening mijns bedenkens in geloofszaaken, was sonder reden, alsoo ik nooit door eenige leeringe strijdende tegens Gods woord, Nederlandsche Confessie of Catechismus, oorzaak hadde gegeeven, dat ik meer dan iemant anders daar toe soude worden verzocht, het welke ik ten allen tijden hebbe gezegd, en nog zeg, mogende lijden, dat daar van in de *Sijnode Provintiaal* of *Nationaal*, onderzoek worde gedaan en kennisse genomen, of zo verstaan werd, dat daar uit eenige vrugt kan ontstaan.

„ De manier des versoeks, also het geschiedde door gedeputeerden, was mij klaarlijk nadeelig, mij beswaarende met het vooroordeel eens *Sijnode*, welke niet geacht word, iemand door Gedeputeerden tot Conferentie te versoeken, ten sij hij daar toe oorsaa-

saake gegeeven heeft, mochte daarom sodanige manier van Conferentie niet ingaan, of ik moeste mij selve suspect houden, iets anders als betaamde geleerd te hebben. De redenen mijner weigeringe zijn.

„ Eerstelyk, dat ik noch onder de *Zuidhollandsche* of *Noordhollandsche Sijnode* staa, maar andere Meesters heb, die ik verschuldigt ben van mijn doen en laten rekenschap te geeven, en mij dus met hun in geene Conferentie mogt inlaaten met gedeputeerden, dan met expresse wil, ja door bevel van die, alsó het werk van Conferentie, op sodanige wijze niet en is begreepen, onder de ordinaire bedieningen mijns Amts, dat mij opgelegt is: want de Gedep. selve gaven te verstaan, dat dit niet in een private Collatie soude sijn, als sij weigerden, met mij in Conferentie te treden, en den tijtel van Gedeputeerden afleggen. Soude mij dus aan mijn Overheid hebben vergrepen, so ik de aangebodene Conferentie niet had afgeslagen. Ik wenschte dat mijne broeders gedachten, dat nooit Predikant onder ons, die nogthans als ledemaat, tot sijnen *Sijnode* behoord, heeft durven aangaan eenige Conferentie, met de Gedeputeerden van sijn *Sijnode* sonder weten en Consent van de Magistraat der plaatse, daar benevens, dat nooit particuliere Magistraat van eene stad heeft toegelaten, dat een Predikant onder haar gebied staande, soude Conferentie aangaan met Gedeputeerden der Kerken, dan met haar Consent, ja zelfs dikmaals begeert hebben, dat hare Gedeputeerdens, daar bij zouden tegenwoordig zijn. Men herdenke het geene te *Leiden* in de zaak van *Coolhaas*; te *Gouda*, in die van *H. Herberts*; te *Hoorn*, in die van *C. Wiggerts*, en te *Medenblik* in de zaak van *Taco* gehandeld is.

„ Ten tweeden, wierde ik ontraden dese Conferentie aan te gaan, door de groote ongelijkheid, die ik daarin bemerkte, daar nochtans gelijkheid vereischt word, tusschen den geenen die dus in onderhandeling staan te treeden. Voor eerst kwamen zij gewapent met publieke authoriteit: ik daarentegen, niet anders, dan als een particulier persoon aangezien zijnde; mij ik bekend wat rugge hij heeft, die door publieke magt en last iets verricht. Ten tweede, zij waren drie in getale en hadden de eerste reise twee Gedeputeerden, van het *Noord Holl. Sijnode* bij hen: Ik was alleen, niet alleen zonder hulpe, maar ook sonder getuijgen

van

van de handelinge, die ik zo wel als sijlieden hadde te vertrouwen. Ten derden, sij waren aan het oordeel haarer Principaalen gebonden, en mochten niet nalaten te verdedigen ten uitterften toe, het geene sij achteden het gevoelen haarer principaalen in sake van de Religie te wesen, en over sulks stond haar niet vrij, in die redenen, die ik mooglijk soude hebben voortgebracht, of schoon bondig en bij hen onwederleggelijk gevonden, aanteneemen, en mijne meeninge goed te keuren. Daarom en konde ik uit sodanige Conferentie het goede niet verwachten, dat daar uit ter eener zijde behoorde te mogen ontstaan, so wel als ter andere sijde: gelijk ik van mijne sijde mogte doen, die als particulier mijn eigen Voogd was, en mochte daarom zonder iemands prejudicie alleen met mijne Conscientie te raden gaan, aanneemen 't geen, die getuigd de waarheid te zijn, en daar door gedrongen mij geraden zoude hebben. Hoe groot dit onderscheid sij, souden uwe Ed. Mog. hebben konnen bedenken, wanneer eenige haarer Gedeputeerden in den *Præparatorio Conventu*, waren tegenwoordig geweest.

„ Ten derden, het rapport dat sij na de Conferentie hadden te doen aan haare principaalen, was mij altoos nadeelig, het sij het geschiedde in mijn afzijn of bijwesen; zo het in mijn afweesen geschiedde, konde ligtelijk gebeuren dat door aflaating, bijvoeging, verandering van woorden, sin, order, of iets anders, ja door misverstand, of swakheid van memorie, of door affectie, anders werd verhaald, als het geschied was; door mijn bijzijn, zoude ik sulks kwalijk hebben konnen beletten, of verbeteren, alſo meer geloof aan de Gedeputeerden zoude gegeeven zijn, dan aan mij; ook zoude ik daar door die vergadering eenig gezag over mij hebben toegestaan, dat sij niet en heeft, nog aan haar volgens mijn ampt toestaan kan, zonder die geenen te verongelijken, die over mij gesteld zijn.

„ Was daarom niet alleen billijk maar geheel nodig, dat ik hun versoek affloeg. En niettegenstaande deese mijne meening konden sij gelijk wel, tot het einde van haar versoek gekomen zijn, mids ik haar aanbood bereid te sijn, particulier met hun in onderhandeling over alle onse artikelen des Kristelijken geloofs te treeden: welke particuliere onderhandeling veel bekwaamer soude geweest zijn, om elkander te onderrichten, alſo men daarin

gewoonlijk veel vrijmoediger en openhertiger alles uit zegt, dan wanneer de formaliteiten van deputatien worden gebruikt, en 'er kon bij hen geen swarigheid gemaakt worden, om de selfde aan te gaan, alſo een ieder ſulks in 't bijzonder vrij ſtaat en ik hen verklaarde, dat het geene tusſchen ons ſoude worden verhandeld onder ons ſoude berusten, ſonder eenig verder verhaal, daar van aan iemand; waar 't, dat zij hadden konnen goedvinden, op ſulke wijſe met mij in onderhandeling te treeden, ik achtte dat wij elkandere ſouden verſtaan hebben, of ten minſten bevonden, dat uit onſe verſchillen, nog de noodſaaklijke waarheid, nog de Godſaligheid, nog de Christelijke vreede, eenig nadeel te wachten hadde.'

De *Staaten van Holland* en *Westfriesland*, om meerder onheil voor te komen, ſchoon het als nog ontijdig was om eene *Provintiaale* of *Nationaale Sijnode* te doen vergaderen, vonden goed, *'t Edele Mog. Collegie van Preſident en Raden van den Hoogen Raad in 's Gravenhage* te lasten, om de twee Profesſoren te *Leiden*, D. GOMARUS en J. ARMINIUS, voor zig te ontbieden, in tegenwoordigheid van vier Predikanten, die de Heeren Staaten, ten dien einde, mede zouden doen beſchrijven, om ten hunnen overſtaan te hooren, of 'er eenig verſchil ware onder de Hoogleeraars, in eenig punt van den Godsdienst: en zo ja, dat zij dan beiden zig daar over rondelijk zouden verklaaren, om te zien of door vriendelijke ſamenſprekingen, en met hulp der vier Predikanten, zodanig verſchil zoude konnen worden uit den weg geruimd. De vier Predikanten, daar toe ontboden, waren JOANNES BECIUS, Predikant te *Dordrecht*, HELMICHIUS te *Amſteldam*, UITENBOGAARD in *'s Hage*, en HERMANUS GERARDI te *Enkhuizen*. De Brief van beſchrijving, welken ARMINIUS ten dien einde ontving, was van deezen inhoud:

Eerſaame, Hooghgeleerde, Lieve beſondere!

Alſo wij tot der Landen en der Kerken-dienſte goetgevonden hebben, op uwe aanbiedinge in onſe vergaderinge ghedaen, van dat gij ten allen tijden te vreede waert, te openen de pointen in de Leere, daarinne gij bedenken hebt, u te hooren, ſoo hebben wij, daar toe geraemt Donderdag den naast lesten deeſer maand

maand van October: 't Is derhalven onse ernstige meening, dat gij u jegens denzelven dag, alhier in den Hage sult bevinden, gepreparreert om kortelijk, duijdelijk en klaarlijk, in onse vergaderinge de voorsz. openinge eerst bij monde te doen en voorts in geschrifte over te leeveren.

Hier mede,

Eersaame, Hooghgeleerde, Lieve besondere, Sijt Godt den Heeren bevoolen.

Geschreeven in den Hage, den 20sten Octobrts 1608, en was uit last van de Staaten van Holland en Westfriesland get.

A. DUYCK.

ARMINIUS verzuimde niet, ten gezetten dage, in *'s Hage* te verschijnen, en deed aldaar zijne mondelijke verklaaring, die hij weinige dagen daarna aan *Hun Ed. Mog.* in geschrifte overleeverde, van dien inhoud, zo als dezelve daar na, in 't jaar 1610, door zijn Weduwe en Kinderen, als een tegengift tegen het bericht van GOMARUS, in druk is uitgegeeven. Dan, deeze saamenkomst voldeed niet aan het oogmerk der Staaten, wijl GOMARUS in geenen deele kon gôedvinden, zig met de stellingen van ARMINIUS te vereenigen, en ARMINIUS niet verkoos van dezelve af te staan.

De Staaten, echter, die, volgens hunne zorge, deeze Kerkelijke twisten gaarne geëindigd zagen, besloten, in 't volgende jaar, een nadere *Conferentie* in hunne tegenwoordigheid te doen houden. Op deeze bijeenkomst, bekend onder den naam van de *Haagsche Conferentie*, verscheenen de volgende Godgeleerden: GOMARUS, R. ACRONIUS, J. ROLANDUS, JOHANNES BOGARNUS, FESTUS HOMMIUS, JACOBUS ARMINIUS, JOHANNES UITENBOGAARD, ADRIAAN VAN DEN BORRE, NICOLAAS GRÉVINKHOVEN en ADOLPHUS VENATOR. Staande deeze samenkomste, werd ARMINIUS, die reeds zedert lang aan een sleepende ziekte kwijnde, zo hevig van dezelve aangetast, dat men genoodzaakt was, de onderhandeling te staaken. ARMINIUS trok naar huis, met belofte, zo het mogelijk was, binnen veertien dagen, de punten in de onderhandeling betwist, aan de Heeren Staaten schriftelijk toe te zenden.

Doch zijne ziekte nam zodanig de overhand, en zijne krachten verminderden dermate, dat hij zig genoodzaakt vond, bij Misſive aan de H. Staaten kennis te geeven, *dat hij van ſyne hoope om binnen de geſtelden tyd, haare Edele Mogende, het verhandelde in geſchrifte overteleeveren, door de vermeerdering van zijne ziekte, verſtooken was;* met bijvoeging, *dat zo het God behaagde, hem langs deezen weg, met een zalig afſterven te begenadigen, hij voor zijn einde zodanige order wenschte te ſtellen op zijne zaaken, dat het geene door hem reeds in geſchrifte gebragt was, getrouwlijk aan Haar zoude behandelt worden.* „ Welke inhouden (ſchreef hij) met het „ geene, dat ik Uwe E. M. al voor negen of tien Maanden, „ met mijn hand onderteekend, overgeleeverd hebbe, ik al het „ zelve in conſcientie voor God houde waarachtig te zijn, den „ woorde Gods gelijkformig, derhalve ik daar bij, door Gods „ genade blijve, en bereid ben, met het gevoelen, dat ik daar „ in verklaare voor den Rechterſtoel Jeſu Chriſti des Zoon Gods, „ en den Rechter der levenden en dooden, op deeze uure en „ ogenblik te verſchijnen."

Op deeze belijdenisſe is hij ook kort daarna de eeuwigheid ingeſtapt, gedraagende zig tot zijn laatſte ogenblikken in die zachte gerustheid van geest, die aan zijne zinſpreuk: *Een goede Conſcientie is een Paradijs*, beantwoordde.

Zie daar, Leezer, 't uiteinde van een Man, van wien zijn Stadgenoot zegt, dat hij overleed den 19den van October in het jaar 1609, zijnde het 49ſte van zijnen ouderdom, het 5de van zijn Hoogleeraarſchap; nalaatende eene Weduwe met negen Kinderen: namelijk zeven Zoonen, waar van de oudſte nog geen zeventien jaaren bereikt had; HERMANUS, PETRUS, JOHANNES, LAURENTS, JACOBUS, WILLEM en DANIEL; van welke LAURENS naderhand Koopman te *Amſteldam*, en DANIEL Doctor in de Medicijnen geweest is; doch de andere, als ook de twee Dochters, GEERTRUIDA en ANGELICA, jong geſtorven zijn. Wat zijne geſtalte, gaaven en karakter aangaat, zijn gelaat was middelmatig; hij had bruine levendige oogen, een deftig gelaat; was van een bloedrijke geſteldheid; ſterk ingedrongen van Leden; zijne ſtem was helder en doordringende, zijne woorden lieflijk. Hij was vriendlijk, oprecht, ſpraakzaam, onderdanig bij zijne meerde-

deren, toegeevend bij zijne minderen; herbergzaam, vrolijk, aangenaam in zijnen omgang, en mededoogend omtrent de armen; wilde liever Godvrugtig zijn dan fchijnen. Bij JUNIUS, DOUSA, SCALIGER, DE GROOT en BUXTORF vind men den lof van zijne geleerdheid en gaven breedvoerig vermeld.

„ Betreffende zijne dwaalingen (zegt KINSCHOT, *op het einde* „ *van zijn Levensverhaal, daar hij van hem onder de ver-* „ *maarde Mannen van Oudewater melding maakt*) welke door- „ gaansch groote verftanden eigen zijn; het was te wenfchen, „ dat nooit zo veele twisten en oneenigheden, en wel voorna- „ mentlijk omtrent de ftukken der Voorzienigheid, en den vrijen „ wil, zig hadden opgedaan; dan zoude men mooglijk van gee- „ ne gezindheid, welke men *Arminiaanen* of *Remonftranten* „ noemt, zo veel gehoord hebben; veel min van zo veel zorg- „ looze Menfchen of Vrijgeesten, als door hunne ftellingen aan- „ gekweekt gevonden worden." Wij zullen dit Artikel befluiten, met het aanmerkenswaardig, en niet min nadrukkelijk getuigenis van MATTHIAS MARTINIUS, tijdgenoot van ARMINIUS, Gereformeerd Predikant te *Breemen; hij fcheen mij* (zegt hij) *een Man te zijn die waarlijk God vreesde, zeer geleerd, in Theologiefche gefchillen zeer geoeffend, in de H. Schrift ervaaren, en die voorts zeer omzichtig was, om Philofophifche woorden op Godgeleerde zaaken toe te pasfen. Wat zijne dwaalingen aanbelangt, ik heb nog niet konnen bekennen, of 'er eenige zijn, ten minften niet hoe groot, wie, en hoe veele dezelve zijn. God weet wat van de zaak zij!*

Zeker is het, dat men hem dingen heeft toegefchreeven, waar aan hij niet fchuldig was; doch even zeker is het, dat hij, in veele ftukken, verfchilde met de aangenomene Leer der Gereformeerde Kerke, zo als uit zijne fchriften, die veele zijn, gemaklijk kan worden opgemaakt, door de zodanigen, welke de karakterizeerende Leerpunten der Hervormde Kerke kundig zijn.

Na zijn overlijden, vervoegde zijne Weduwe ELISABETH REAAL zig, met een Smeekfchrift, tot 's Lands Staaten, om, ten aanzien van haars overleedenen Mans dienften, en haar zwaar huisgezin, met een jaarlijks onderhoud begiftigd te worden: waarop den 3den December 1609 beflooten werd, „ dat in aanmer- „ king van 's Mans oprechten ijver en goede dienften, zo in de

„ hoedanigheid van Kerkendienaar, als mede van Professor in
„ de H. Godgeleerdheid, in de Universiteit binnen de Stad *Lei-*
„ *den*, en de disiculteiten, daar in uitgestaan, mitsgaders de
„ verachterheid waar in zij, door de langduurigheid van de krank-
„ heid haares Mans gekomen was, aan haar uit zonderlinge gun-
„ ste, boven en behalve het jaarwedde, in welke haar *Zaliger*
„ Man was overleeden, geduurende haar leeven, eene jaarlijk-
„ sche wedde van drie honderd ponden, van veertig grooten
„ het pond (door de Staaten) werd toegezegd."

's Mans afbeelding gaat op verscheidene wijzen in prent uit, als door J. C. PHILIPS; anders zonder naam van den Plaatsnijder; het zelfde grooter, met een *Latijnsch* vaers van C. BRAAL; nog eens ten voeten uit in zijn Professoraal gewaat, bij CLEMENT DE JONGE; nog eens door E. DESROCHES, en een dito met een Vaers van G. BRANDT.

Zie breeder *Historia Vitæ Jacobi Arminii* 1724. *Lijkreden van* BERTIUS *op* ARMINIUS 1609. TRIGLAND; UITENBOGAARD; KINSCHOT, *Beschrijving van Oudewater*, bl. 121—136 en verder verscheidene schriften van dien tijd.

ARMINIAANEN; zie REMONSTRANTEN.

ARMSTRONG, (*Thomas*) een man, die zig, in de twisten en oneenigheden, welke in *Engeland*, tusschen den Koning en het Parlement plaats hadden, mogelijk te veel had ingewikkeld. Volgens het zogenaamde Protestantsch verraad 1684, was ARMSTRONG een aanhangeling van den Hertog VAN MONMOUTH, die zig naar *Holland* begeeven had, alwaar hij van WILLEM DEN III zeer heusch ontvangen werd; en indien men op de berichten van den Graave D'AVAUX staat kan maaken, zou, zo wel de Koning als de Prins, zig van MONMOUTH bediend hebben, om den Hertog VAN YORK den voet te ligten, en zelfs om tegen den Koning te arbeiden. Anderen, die den Prinse, in alle zijne bedrijven, tragtten tegen te gaan, zogten, volgens die berichten, Koning KAREL te behaagen. Doch zo min het een als het ander kan de proef der waarheid doorstaan; als alleen in zo verre, dat deeze ARMSTRONG, op aanhouden van den *Engelschen* Gezant CUDLEIG, (een Man, waar van gemelde D'AVAUX zulke berichten geeft, dat men hem tot

het

het pleegen van alle buitenſpoorigheden bekwaam moet houden) door den Schout van *Leiden*, KORNELIS PAATS, in het doorreizen van die Stad, gevat en naar *Rotterdam*, en van daar naar *Londen* gevoerd werd, alwaar hij, kort na zijne aankomst, openbaar onthalsd is. Men vindt niet, of de *vijf honderd ponden Sterlings*, die op het lijf van ARMSTRONG geſteld waren, door CUDLEIG, aan den Schout betaald zijn, maar wel, dat hij dit zijn bedrijf, buiten voorweeten van de Staaten van *Holland*, verricht had, en zij, om zulks in 't vervolg voortekomen, aan alle Schouten en Baljuwen verboden, iet dergelijks, zonder uitdrukkelijk bevel, te onderneemen. Te meer reden had men, om over dit gevangeneemen en vervoeren onvergenoegd te zijn, wijl ARMSTRONG van geboorte een *Nijmeger* was, en dat alleenlijk de ontſteltenis hem had doen verzuimen zulks bekend te maaken; als ook, dat 'er groot vermoeden was, dat hij *Engeland* ſlegts ontweeken was, om de vervolgingen, die 'er den Proteſtanten, onder allerleije voorwendſels, werden aangedaan.

Zie *Holl. Merkurius* van 1684, bl. 274 enz. enz.

ARNEMUYDEN, of *Aernemuijden*, bij verkorting *Armuijden*, een der ſmalle Steden van *Zeeland*, in vroegere tijden een voortreffelijke Stad, gelegen op de Oostkunst van het Eiland *Walcheren*, doch klein en ſlegt bewoond. Echter moet men, in de beſchrijving van deeze plaats, onderſcheid maaken tusſchen *Oud* en *Nieuw Arnemuijden*. De naam wordt afgeleid van het water *d'Arne*, dat van *Middelburg* afloopt, en van daar zijnen uitgang neemt; als mede van de *Muijden*, of *Muijd*, betekenende, in de oude taal des Lands, een Kasteel, Slot of Sterkte. Dus zou de zamenvoeging dier beide naamen hedendaags kunnen zijn, *Arne Burgt*, *Arne Slot*, of *Slot* aan, of op de *Arne*. Thans is *Arnemuijden* in *Arnemuijden* niet meer te vinden. *Oud Arnemuijden* was eerst een Dorp, 't welk zodanig toenam, dat het, in 't jaar 1288, tot een Stad werd, die ſpoedig, door de bekwaamheid van de Ree, volbouwd werd; aldaar plagten ook, uit alle gewesten, veele Schepen aan te komen; zijnde *Middelburg* te dier tijd nog niet dan een *Wiel* van een Haven, en de neering of koophandel op vere na zo groot niet als te *Arnemuijden*. Offchoon de Heer REIGERSBERG, in zijne *Chronijk van Zee-*

Zeeland, het flegts een fchoon Dorp noemt, ontziet MARTINUS ZEILERUS zig niet te zeggen, dat de Haven van *Arnemuijden* de voornaamfte van *Europa* geweest is: gelijk ook GUICIARDIJN zegt, dat ze door geheel Europa vermaard was; leggende de bewooners zig vlijtig toe, om dezelve door den aanbouw van Huizen, enz. te verfraaijen, en het verblijf des te gemaklijker en aangenaamer te maaken; beftaande gemelde bewooners uit een menigte van rijke Kooplieden. Dan deeze plaats heeft, met meer anderen, het lot ondergaan, van eerst ten deele, daarna geheel weggefpoeld te worden; en wel zodanig, dat 'er thans niets van te vinden is, zelf niet waar dezelve geweest is. 'Er zijn 'er, die meenen, dat *Arnemuijden* gelegen is geweest, tusfchen de Haven van *Middelburg* en *Nieuw Arnemuijden*, op de plaat tusfchen *St. Joosland* en de rechte fpuij van *Arnemuijden*, zo als die nu legt: anderen zoeken het, niet verre van *Nieuw Arnemuijden*, en zeggen, dat het voorzien was met een *Kasteel* of *Burgt*, de verblijfplaats der Heeren van *Arnemuijden*, oude en aanzienlijke Ridders in *Zeeland*. Na de voornaamfte en laatfte inbraak 1438, deed GILLIS *van Arnemuijden*, Eigenaar of Grondheer van de oude Stad, zijne burgers, om hen voor een zwaaren overval van de zee te beveiligen, daar uit trekken naar den Dijk, alwaar nu *Nieuw Arnemuijden* gelegen is: welke dijk door J. VAN REIJGERSBERG, de *Oostdijk van Middelburg* genaamd is, zijnde, volgens BOXHORN, voor deezen bekend bij den naam van *Oosthoek*. Door middel van de goede gelegenheid, behield dit *Nieuw*, liggende dicht bij het *Oude Arnemuijden*, den voorigen bloeijenden Koophandel. Die van *Middelburg*, niet zonder reden beducht, dat hunne burgers, naar dit zo zeer toeneemende Dorp, met der woon mogten trekken, zochten een middel ter verhoeding daar van. Zij, hun voordeel door het nadeel van anderen bejaagende, kochten, van PHILIPS VAN BOURGONDIEN, Heer van *Beveren* en *Ter Veer*, in het jaar 1493, *Arnemuijden*, met de geheele Ambachts-Heerlijkheid, zijnde een Leen van de Graaflijkheid van *Zeeland*. Men kan vermoeden, dat zij toen alles in het werk ftelden, om den aanwas dier plaatze te befnoeijen; doch de bekwaame legplaats, de behoorlijke diepte en veiligheid voor de aankomende Scheepen, was een al te fterke fteun voor *Arnemuijden*. Doch nu, de eigendom van *Zee-*

lands

lands Hoofdſtad zijnde, moest het zig afhanglijk erkennen; men belaste ieder perſoon, jaarlijks, met één ſchilling, aan die van *Middelburg* te betaalen, ter onderhouding hunner Altaaren, 't zij dat hij in het Gild van Kramers, Tappers of anderen zijn mogt. Daarenboven moeſten deeze Gilden, beurt om beurt, ieder jaar, in de *Westmunſter Kerk*, op eigen kosten, het H. Kruis op- en afſtellen. Wijders waren de drie Schutterijen van *Arnemuijden* nog gehouden, op de gewoone jaarlijkſche *Procesſie*, met hun geweer, Trommelſlagers en Pijpers te verſchijnen. Onder de Nederlandſche Beroerten tegen *Spanje*, en toen *Vlisſingen* ALBA vaarwel gezegd had, begonnen de *Arnemuiders* zig mede te beweegen, en bij de *Vlisſingers* te voegen. Ook werd het, hier en daar, met eenige Schansjes verſterkt; doch dit kwam hun duur te ſtaan: want ALBA zond terſtond eenig oud en ervaaren krijgsvolk, naar het Eiland *Walcheren*, die *Arnemuijden* allereerst aantastten, de plaats vechtenderhand innamen, en aldaar veele Burgers en Bezettelingen ellendig deeden omkomen; plonderende alles wat hun te vooren kwam. Kort daarop werd het veroverd door Prins WILLEM, die dit Vlek, met Vestingwerken, deed verſterken, tot een Stad verhief, en ook, in het jaar 1574, van *Middelburg* bevrijde, voorziende het zelve met ſchoone Voorregten en Handvesten.

De ſchade, die de *Arnemuijders*, door ALBA, geleden hadden, deed den opbouw der geruïneerde huizen, in den beginne, traaglijk voortgaan. Dan na verloop van eenige jaaren, herwon de Stad genoegzaam haaren voorigen luister. Gelukkig zo de bewooners den zegen, dien zij genooten, recht gebruikt en erkend hadden! Doch, in plaats van behoorlijke erkentenis en dankbaarheid, ſloegen ze over tot alle dartelheid en ongebondenheid; waarop, ter hunner rechtvaardige ſtraffe, het water, dat hun zo veel voordeel had aangebragt, in eene droogte veranderde; en daar mede hunne weelde in droefheid en ſmarten. Gelukkig, indien hunne ramp tot een waren ſpiegel voor anderen mogt gediend hebben, of dit verhaal daar toe nog dienſtig mogt zijn! Hun bloeijende Koophandel verliep, vermids 'er geene Schepen konden naderen; ja de kleine vaartuigen, op ſommige plaatſen, zelfs geen diepte genoeg vonden. Wenſchelijk ware het dat mijne ſtadgenooten hier bij in aanmerking wilden neemen, wat

Am-

Amsteldam te duchten heeft, zo de aangewende poogingen, om de genoegzaame diepte van het Y te bewaaren, niet wel slaagden; dat zij na wilden gaan, of de *Arnemuijders* zig meer in gemelde ondeugden kunnen verloopen hebben, dan veelen van ons. Beschouwt men *Arnemuijden*, toen het, bij deszelfs welstand, meer bewooners had, dan zijne muuren konden omvangen; heden zal men het weinig bevolkt vinden. De diepe en veilige Ree in eene verlanding verwisseld zijnde, heeft den val en ondergang der voornaamste en meeste huizen bewerkt. Alleenlijk is de Kerk nog een schoon gebouw, gelijk ook het Stadhuis bezienswaardig is. De Panneering is 'er thans de voornaamste handel. — Dus hebben we gezien, dat *Oud Arnemuijden* zijnen ondergang door de Zee, en 't *Nieuwe* door verlanding bekomen heeft; waar bij het ons gelust, ter nasporing van deeze veranderingen, nog een weinig stil te staan.

Nevens *Arnemuijden* was een groote diepte, en krachtige Ebbe uit de *Schenge*, die begon op te houden, om dat het land, daar de *Piet* op plagt te staan, aan het Eiland *Wolfaartsdijk* vast zijnde, begon afteneemen, en daarentegen eene plaat, bij de Schippers *Groot Kanarien* genaamd, aan de zijde van den *Kraaijer* en *Zuidbeveland*, begon aan te wassen. Natuurlijk moest deeze droogte de Eb stoppen, en dwingen om het *Veergat* uittevallen; waar door dan ook de verlanding, aan de andere zijde van *Arnemuijden*, moest veroorzaakt worden. Laat ons zien, wat de nijvre BOXHORN hier van zegt, in zijn *Chronijk van Zeeland.*

„ Dat, met insteeken van verscheide Landen en Polders in
„ Vlaanderen, die met vloeden zo veel waters ingetrokken heb-
„ ben, wanneer de Ebb van deeze *Hont* of de *Westerschelde*,
„ die te vooren langs den Vlaamschen kant in zee viel, tegen
„ Walcheren uitgeloopen is, afneemende voor *Rammekes* zec-
„ kere plaat, *Natgat* geheeten: welke Achterebbe met haare
„ vuiligheid, en het afgenomen landt van het *Natgat*, door den
„ voorvloet, in de bogt van *Arnemuijden* is ingeworpen, zon-
„ der dat het verder heeft konnen gedreeven worden, aangezien
„ de vloedt, komende nevens *Ter Veere*, het zelve verhinder-
„ de: en, met der tijd geheel droog geworden, zijn 'er ver-
„ scheide middelen aangewend om een Kille nevens *Arnemuij-*

„ *den*

„ *den* te behouden: Dus heeft men in den jaare 1615, 1616 en „ 1617 eene Kille door de *Lemmers* gedolven: men heeft toen „ ook een fchip het *Diepfchip* genaamd, gebruikt, dat door „ konst was gemaakt, en eenig zand kon uit den grond haalen; „ maar te vergeefsch gebruikt." Zie verder BOXHORN, *Chronijk van Zeeland*, pag. 270 – 272.

Door deeze vernietiging der Ree van *Nieuw-Arnemuijden*, is *Middelburg* tot een aanzienlijke Koopftad aangewasfen. Intusfchen blijft het zeker, dat, hoe bloeijende dit *Arnemuijden* als een Stad, geweest zij, het, als Dorp, grooter van begrip was, en uit meer Huizen beftond, dan na dat het bemuurd was; waar van men de bewijzen vind in de Kelders en Regenbakken, die aldaar, bij het graaven, nog ontdekt worden; de maat en bepaaling, die men gewoonlijk, in het verfterken van Steden, houd, zal daar van de oorzaak zijn. Deeze plaats was, in haaren bloeijftand, vervuld met bewooners uit allerleije volken, als *Spaanfchen*, *Franfchen*, *Nederlanders* en inzonderheid *Oosterlingen*, die blaauwe bijltjes droegen, mesfen op hunne hoeden ftaaken, en bloote degens achter zig fleepten; 't geen zo veel wilde zeggen, als *die vechten wil*, *kom maar aan:* welke ftoutheid veele moorden en doodflagen veroorzaakte; te meer, naar maate de Juftitie 'er flap was, of onmagtig om het kwaad te weeren.

De aanvang van het jaar 1582 deed *Arnemuijden* zidderen, door het geweld van eenen vervaarlijken ftormwind. De voorgevel der Kerk ftorte neder; het dak werd van boven opgeligt, en buiten op van de leijen beroofd; de Toren dermaate befchadigd, dat ze afgenomen en vernieuwd moest worden. De middelen, welke men tot herftel zou hebben kunnen gebruiken, waren ter voortzetting van den oorlog tegen *Spanje* gebezigd, of verkocht of verpand. Dus moest men nieuwe belastingen zoeken; en die vond men, door een Impost op Wijn en Bier, die door alle de Ingezetenen moest betaald worden. Van het *Oude-Arnemuijden* vindt men geen vroeger gedenkteken, dan van 1288, in eenen Brief van Hertog JAN van *Lotharingen*, *Braband* en *Limburg*, van deezen inhoud: „ vermids *Floris den* „ *Vden* Graave van Holland enz. voorgenoomen had twee Ste„ den te maaken, de eene te *Brijdorpe*, op het Eiland *Schou*„ *wen;* de andere te *Arnemuijden*, op het Eiland *Walcheren:*

„ zo

„ zo vergunde hij (*Hertog Jan*) ter beede van gemelden Graave „ Floris, zijnen Bloedverwand, de Inwoonders der gemelde „ plaatsen, *Brijdorp* en *Arnemuijden*, de vrijheid van geene „ tollen in alle zijne landen *Lotharingen*, *Braband* en *Limburg* „ te betaalen."

In het jaar 1370 heeft HAQUIN, Koning van *Noorwegen*, die van *Arnemuijden* zonderlinge voorregten gegeeven, dienende ter bevordering van hunnen handel en vaart, op en in zijne Noordsche landen. Wij hebben reeds gezegd, dat *Nieuw Arnemuijden*, vóór deszelfs verlanding, niet min bloeijende was dan het *Oude*; ten naderen bewijze daar van zou men 'er nog kunnen bijvoegen, dat de *Oostindische* Schepen de *Leeuw* en de *Leeuwin* in de dokken van *Arnemuijden* gekalfaterd zijn. Doch van al die grootheid is thans niet meer overig, dan naauwlijks twee Gemeten lands, daar het voorheen, omtrent het jaar 1300, tweeen-dertig zulke Gemeten besloeg. De gesteldheid, ja zelfs de naam van de Provintie *Zeeland*, of *Zee en Land*, toont zo veel onzekerheid aan (wijl het geen nu land is, voortijds water was, en 't geen water was, weder land geworden is) dat het niet onmogelijk is, dat *Arnemuijden* wederom eens tot deszelfs voorigen luister zou kunnen geraaken. GUICCIARDIJN geeft een uitrekening op van de ligging van *Arnemuijden*, als van *Calais* 23, *Londen* 42, *Dieppe* 54, *Rouaan* 71, *Brest* 125, *Rochel* 194, *Finis Terræ* 270, *Lisbon* 380, *Cadix* 480, *Sivilien* 500, *Mallega* 540, *Madera* 480, *Canarische Eilanden* 520, *Livorno* 780 Zeemijlen; en van *Arnemuijden* tot *Breemen* 83, *Hamburg* 105, de *Sond* in *Denemarken* 180, *Dantzig* 254, *Revel* 335, *Nerva* 365 Zeemijlen; ieder Zeemijl gerekend ter grootte van een *Spaansche* Mijl, waar van 'er 17 en een half in een Graad gaan; dus een tweede deel of een half kwartier uurs meer, dan 20 in eenen Graad of een uur gaans.

De Regeering aldaar bestaat thans in eenen Baljuw, twee Burgemeesters, vijf Schepenen, vijf Raaden, eenen Pensionaris, en eenen Secretaris, van welken jaarlijks één Burgemeester, en de helft der Schepenen, dat is het eene jaar twee en het andere jaar drie afgaan; in wier plaatsen, bij de Staaten van *Zeeland*, uit eene benoeming van de Magistraat, weder anderen gekoozen worden. Doch de Baljuw wordt door gemelde Staaten aangesteld.

In

In 't jaar 1586 werd aldaar geboren de geleerde JOOS VAN LAAREN; ook word gezegd, aldaar overleeden te weezen, de vermaarde HADRIANUS JUNIUS. De Gereformeerden worden 'er bediend door éénen Predikant. Tot besluit moeten wij den minkundigen waarschuwen, dit *Arnemuijden* niet te verwarren met een andere plaats van dien naam, gelegen in *Vlaanderen*.

Zie BOXHORN, *Chronijk van Zeeland;* SMALLEGANGE; de *Vuurige Kolom;* GUICIARDIJN; HOOFT; BOR, enz.

ARNHEM, *Arnheim*, of *Aernem*, zo als de naam deezer Stad meer gespeld wordt; waar van wij het eerste verkiezen. DEN OORSPRONG van dien naam bekennen wij niet te kunnen melden; al het geen 'er van gezegd wordt, als van *Arends* of *Arnoudsheim*, (doch wat man deeze geweest zij, zegt ons niemand,) of van *Arendsheim*, als een nest van vogelen, laat zig wel zeggen, doch niet bewijzen. Dat deeze Stad het oude *Arenacum*, waar van TACITUS spreekt, niet geweest is, is reeds door ons, op het Art. ARENACUM, getoond. Waar uit dan ook volgt, dat de bestrijding door CIVILIS, waar van SLICHTENHORST, in het tweede Boek zijner *Geldersche Geschiedenissen*, bl. 15, gewag maakt, hier op niet toegepast kan worden. Zekerder kunnen wij, met anderen, de GELEGENHEID, daar van bepaalen; als zijnde *de Hoofdstad van het Veluwsche Kwartier*, aan den oever van den *Rijnstroom*, 3 mijlen van *Wageningen*, 3 van *Nijmegen*, 3 van *Doesburg*, en 3 van *Zutphen*, en dus in een zeer aangenaamen en gezonden oord. Wat aangaat de OUDHEID daar van; reeds in de agtste Eeuw, had de Abtdij van *Pruime* of *Prume*, in den *Eijffel* (een Landschap in *Duitschland*, tusschen het Hertogdom *Gulik* en de Aartsbisdommen van *Keulen* en *Trier*) het regt tot de aanstelling van een Priester in de groote Kerk: welk regt naderhand aan de Stad gekomen is, en dat menigmaal twisten, tusschen de Magistraat en Kerkenraad, veroorzaakt heeft; willende de eerste daar uit een regt van Collatie trekken, waar tegen zig de andere verzetteden, beweerende, dat *Arnhem*, toen het dit regt bekwam, nog met geen Stads regten voorzien was. Wat aangaat deszelfs GROOTTE, deeze is afteleiden uit het getal der huizen, dat op 1225 geschat wordt, en verder uit de openbaare Markten, als 1. de *Oude of Groote Markt;* 2. de St. *Jans Plaats;* en

3. de *Koornmarkt*. Belangende haare STERKTE; in het jaar 1232 werd *Arnhem*, door Graaf OTTO DEN DERDEN, met muuren omringd, en is naderhand voorzien met 4 Poorten; als, de *St. Janspoort*, *Velperpoort*, de *Rijn-* en *Sabelspoort*, zijnde de *Nieuwe Waterpoort*, reeds vóór eenige jaaren, toegemetfeld; zo als ook de *Gelderfche Toren*, welke tusfchen de *St. Janspoort* en de *Velpelpoort* ftond, reeds voor lang verdweenen is. Met den aanvang van den *Spaanfchen* Oorlog is het met verfcheiden Bolwerken voorzien. In het jaar 1623 deed Prins MAURITS, aan de *Sabelspoort*, een fterke Redout opwerpen, en de Stad, langs den *Rhjin*, met drie voornaame Bolwerken voorzien; doende in het midden het Kruid-Magazijn ftellen. In 't jaar 1702, werden deeze werken nog merkelijk vermeerderd, door den vermaarden Baron COEHOORN; welke verbetering, in het jaar 1728, weder ter hand genomen en ten uitvoer gebragt werd.

Onder de KERKLIJKE GEBOUWEN binnen deeze Stad, munt uit 1. de *Oude* of *Groote Kerk*, die men, in den jaare 1452, heeft beginnen te bouwen. Van binnen is zij verfierd met verfcheidene wapens van oude Adelijke en Burgerlijke Geflachten, ook met Graffchriften van vermaarde Mannen, als van KAREL VAN GELDER VAN EGMONT; van den Generaal VAN PALLAND; JUDOCUS VAN SASBOUT; ELBERTUS LEONINUS; MARTEN GORIS; enz. 2. De *St. Jans Kerk*. 3. De Kerk van *St. Walburg*; *de Broer* of *Broederkerk*, zijnde voorheen een Minderbroeders Klooster geweest; de *Cathrijne* of *Gasthuiskerk*. Ook vindt men 'er een fraaije *Lutherfche Kerk*. Verder het *Cathrijne Gasthuis*; *St. Pieters* en *Leprofen Gasthuis*; het *St. Nicolaas Hospitaal*; een *Oud* en *Nieuw Weeshuis*; drie *Weduwen-Huizen*; en eindelijk de *Latijnfche School*. De Predikanten deezer Stad zijn thans vijf in getal, en behooren tot de Klasfis van *Gelderland*, of die van de *Overveluwe*. Voorts zijn 'er Ouderlingen en Diaconen; één *Franfche* en één *Lutherfche* Predikant. Eindelijk zijn 'er twee *Roomschgezinden* Statiën, die door twee Wereldlijke Priesters bediend worden.

Tot de WERELDLIJKE Gebouwen behooren, binnen gemelde Stad, het *Hof van Gelderland*, voortijds het *Hof van Nasfau*, geftioht door Graaf ENRST CASIMIR; het *Oude Prinfen Hof*, of dat der *Gelderfche Vorften*; dat van den *Gelderfchen Veldoverfte*

MAAR-

MAARTEN VAN ROSSEM; *het Stadhuis;* als mede het *Provinciaale Tucht- en Verbeterhuis.*

De REGEERING deezer Stad bestaat uit twaalf Burgemeesteren, die ook Schepenen en Raaden zijn, waar van 'er jaarlijks twee als *Regeerende Burgemeesters* worden aangesteld, die in Rechtszaaken den Rechter der Stad aan hun Hoofd hebben, alzo zijn Ampt mede brengt, Voorzitter in alle Burgerlijke rechtzaaken te zijn. In strafbaare en burgerlijke Breukzaaken, waarin geweld gepleegd is, wordt de aanklagt wel gedaan op naam van Burgemeesteren; doch hij, als Rechter, voegt zig altoos bij dezelven. Die zijne Sententie gewonnen heeft, en geene voldoening bekomt, vervoegt zig bij den Rechter, welke dan de Acte van sommatie of aanmaaning tekent. Voorts doet gemelde Rechter alle de vonnisfen der Misdadigers ter Executie brengen; en in gevalle van afwezendheid, wordt zijn plaats door den oudsten Schepen bekleed.

De voornoemde Magistraat bestuurt alle Recht- en Regeeringszaaken. De gewoonlijke Rechtszaaken worden gebragt voor den Hoogen of Laagen Bank. De eerste bestaat uit twaalf Schepenen, benevens een Rechter. Deeze Bank is *Ordinair* of *Extraordinair.* Voor den Extraordinairen, die tweemaal ter week gehouden wordt, brengt men alle geprivilegieerde zaaken. Het Ordinair Hoog Gerecht wordt thans maar één in 't Jaar, na drie voorafgaande Publicatien, van veertien dagen tot veertien dagen, gehouden. Voor het zelve moeten Burgers en Ingezetenen elkander over zaaken van schuld aanspreeken. Voorheen waren de Sententien, hier bij uitgesproken, aan geen apèl onderworpen; doch thans wordt 'er bij provisie apèl toegestaan. Het Gerecht voor den Laagen Bank wordt bekleed door den Rechter en twee Schepenen, welken een Secretaris is toegevoegd. Voor deezen Bank brengt men de verschillen, ontstaan tusschen twee vrienden, of tusschen een Ingezetene en een vreemde; en van de vonnisfen, aldaar gewezen, kan geapelleerd worden aan den Hoogen Bank.

Behalven deeze Rechtbanken, is hier eene Gezwoorene Gemeente, die, vóór het jaar 1675, veel gezach had, doch thans slegts bestaat uit agt-en-veertig Persoonen, onder welken een Scriba is; deeze Gezwoorenen komen gemeenlijk op den eersten Maandag

van ieder Maand bij een; en op een van die geschiedt de gewoonlijke jaarlijksche verkiezing van zes *Gildemeesters* of *Dekens*.

In het jaar 1232 werd *Arnhem*, door Graaf OTTO DEN DERDEN, beschonken met dezelfde VOORREGTEN, die de Stad *Zutphen* bezat, naamlijk de Tolvrijheid door de gansche Provintie. Ao. 1282 verkreeg zij het regt der Munte; en de *Arnhemsche Gilden* zijn naderhand zeer bekend geweest. Keizer MAXIMILIAAN vergunde, in het jaar 1487, aan de *Arnhemsche* Burgers, het oprechten van zes Gilden, om daar uit twaalf persoonen te mogen benoemen, uit welken hij 'er zes tot *Gildemeesters* zou aanstellen. Deezen moesten zig beraaden met eenige daar toe verordende Burgers, die, in het jaar 1502, uit een getal van 24 Persoonen bestonden. In 1547, werd hier in, door den Stadhouder des Hertogs van *Gelder*, eenige verandering gemaakt. In het jaar 1557 werd vastgesteld, dat de Regeering, in zwaare zaaken, staan zou aan Burgemeesteren, Schepenen en Raaden, zes Gildemeesters en agttien Gemeenslieden; welke Gemeenslieden of Gezwoorenen het voorregt hadden, van in sommige zaaken gekend te worden. Men vindt daar van aangetekend, dat zij, uit naam der Burgerij, de *Unie van Utrecht*, 1579, aannamen; dat zij, in het jaar 1584, toen men voorneemens was, de Hooge Overigheid aan *Frankrijk* op te draagen, gekend werden; dat zij mede tot de Afzweering van Koning FILIPS DEN TWEEDEN gestemd hadden. Ja zelfs waren zij bijéén geroepen, over het uitwisselen van het Vrede Tractaat, te *Munster* gesloten, in 1648. Doch in en na het jaar 1675, zijn deeze hunne Vooregten merkelijk besnoeid; van welke Voorregten zij zig, schoon met weinig vrucht, in het begin van deeze Eeuw, weder meester zogten te maaken.

De zes bovengenoemde *Gildemeesters* doen ons zien, dat de *Gilden* aldaar op dat getal bepaald zijn, als zijnde, I. Het *St. Josephs*; II. Het *Smids*; III. Het *Kramers*; IV. Het *Tappers*; *Bakkers* en *Brouwers*; V. Het *Weevers en Snijders*; en VI. Het *Schoenmakers Gild*.

De SCHUTTERIJ of BURGERIJ is verdeeld in zes Vaandelen, staande onder het bestuur van twee Kolonellen, die tevens Schepenen der Stad zijn. Ieder Kompagnie heeft een Hopman, een Luite-

tenant, een Vaandrig, en eenige mindere Officieren. De Bezetting van deeze Stad word, zo wel als in andere Steden en Plaatfen, verminderd en vermeerderd naar tijds gelegenheid; zijnde tegenwoordig zwakker dan wel voorheen; ftaande de Troupen, die aldaar gekwartierd zijn, onder een Gouverneur en Groot Major, die het woord geeven en de fleutels hebben. Ook hebben aldaar drie Ingenieurs, die onder een Directeur ftaan, hun verblijf.

De KOOPHANDEL van deeze Stad beftaat voornaamlijk in Graanen en andere Waaren, het zij die daar te koop gebragt, of van daar naar de naastbij gelegene plaatfen verzonden worden. Veel voordeel trekken de Inwooners van den door- en voorbij tocht van Wagens en Schepen, die van *Duitschland* komen, of daar heen gaan.

Hoe menigvuldig de Voorregten van deeze Stad voorheen geweest, en nog zijn, hoe aangenaam het verblijf, zo in als buiten dezelve zij, hebben de bewooners, echter, even als anderen, verfcheiden RAMPEN en ONHEILEN moeten ondergaan.

Groot nadeel leed de Stad door felle branden, in de jaaren 1364, 1419 en 1425. In het jaar 1419 trof haar dit onheil tweemaal; wordende, door den eerften, twee honderd, en door den tweeden, meer dan drie honderd Huizen vernield. In 't jaar 1372, werd de Stad eenmaal door de *Hekerfchen*, en eenmaal door de *Bronkhorften* ingenomen. WILLEM VAN EGMOND, Broeder van ARNOUD, maakte 'er zig Meefter van in 1467. In 1473 geraakte zij in handen van KAREL DEN STOUTEN, Hertog van *Bourgondien*. In 1505 onderging zij eene hardnekkige belegering van den Koning van *Spanje*, voor wiens magt, zo wel als voor die van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, zij bukken moest. Geduurende den *Spaanfchen* Oorlog, konden de *Spanjaarden* haar, echter, niet overweldigen. In den alvernielenden *Franfchen* Oorlog van 1672, moest zij zig, op den 16den Junij, bij verdrag overgeeven.

Het zal der moeite wel waardig zijn, den draad der GESCHIEDENISSEN dier Stad hier aantevangen. De reden, dat *Arnhem* zig aan de *Franfchen* moest overgeeven, wordt, over het algemeen, daaraan toegefchreeven: *Vooreerst*, dat men, na het fluiten van den *Munfterfchen Vrede*, de Vestingwerken zodanig had

laaten vervallen, dat ze buiten ſtaat waren om 'er eenigen tegenweer mede te doen. *Ten Tweeden*, dat de Magiſtraat welgerde, zelfs nog kort vóór de aankomst der *Franſchen*, Bezetting inteneemen; doch eindelijk vond zij zig daar toe genoodzaakt, en deed het, op voorwaarde dat alle de Officieren den Eed aan haar zouden moeten afleggen: dit geſchiedde op den 13den. Doch waarin beſtond de Bezetting? In twintig zwakke Kompagniën, en eenige Boeren. De Bevelhebbers over dezelve vonden de Buitenwerken vol geboomte, en met plantaadjen bezet; de wallen vervallen; de Konterſcharpen buiten ſtaat van verdediging; voorts alles, wat om de Stad was, met huizen en boomen bezet; geen batterijen; kortom, niets tot verweering. In alle deeze gebreken verzochten zij ſpoedige verbeetering, hierin beſtaande, dat de Plantaadjen, Huizen en Hoven buiten de Stad geſlecht mogten worden; dan, de Magiſtraat weigerde zulks, voorgevende dat der Gemeente daar door meer dàn twee tonnen Gouds nadeel toegebragt zou worden. Om kort te gaan, alles wat 'er gedaan werd, beſtond in 't afbranden van drie oude Huizen, aan den Rijnmuur ſtaande. Intusſchen naderde de Marchal DE TURENNE, richtte een Batterij op, en deed, in 's Konings naam, de Stad door eenen Trompetter op eisſchen. De Krijgs- en Hoofd-Officieren vergaderden op het Stadhuis, en gaven aan den Boodſchapper ten antwoord, dat men zig ten dienſte van het Land, tot het uiterſte zou verweeren. Maar de Secretaris van de Heeren Gedeputeerden, zonder voorkennis van de Regenten, ging met den Trompetter naar buiten. Door aanmoediging van de Krijgs-Officieren, nam de Magiſtraat (volgens eigen bekentenis) het beſluit van verweering; ja zelfs begon men het geſchut op den Vijand te doen ſpeelen. TURENNE deed hierop een Brug over den *Rhijn* ſlaan, en begon het beleg van de Landzijde. Den 15den van gemelde Maand, deed hij de Stad andermaal opeisſchen, met bijgevoegde bedreiging, dat, zo men de Stad niet overgave, de Koning in perſoon, met zijn ganſche Legermagt, den volgenden morgen voor de muuren zou verſchijnen. De Magiſtraat en Krijgshoofden beſlooten, door den Trompetter, te doen antwoorden, dat zij bij hun voorig beſluit bleven. Eenige Heeren Gedeputeerden uit de Overigheid gingen andermaal met den Trompetter naar TURENNE; waar over de Krijgs-Officieren

groot

groot ongenoegen betoonden. Doch de Stads Regenten verklaarden, als vooren, dat zulks buiten hunnen last geschied was: en baden tevens, met traanen in de oogen, geene Vijandlijkheden te plegen; toonende dus het hart van een' Man, en tevens dat van een Kind, in een zelfden boezem te dragen. Terwijl dit gebeurde, was de ontsteltenis in de Stad zeer groot, en op de Batterijen noch Kruid, noch Kogels, noch Konstapels; 't geen noodwendig den meeste Soldaaten den moed moest beneemen. 'Er werd een stilstand van Wapenen getroffen, tot den volgenden morgen ten zes uuren: geduurende den nacht, waren tegen allen krijgsgebruik, 500 Vijandelijke Soldaaten, tot aan de drooge Graft, bij de *Rijnpoort* genaderd. Den volgenden morgen vertoonden zig aldaar verscheiden *Fransche Officieren*, aan wien brood en wijn gegeeven werd. De Bevelhebbers geraakten daar over met den Kommandeur in hevige woorden; en niet zonder reden, aangezien hij het deed, zonder hen daar over gesproken te hebben. De Afgevaardigden uit de Magistraat kwamen van TURENNE te rug, en berichtten, dat deze hen, om het verdrag te bewerken, naar den Koning gezonden had, die toen met het Hoofd-Leger te *Velp* lag; en dat twee Officiers noodzaakelijk met hun moesten gaan, om voor het belang van het Guarnizoen te zorgen. De Krijgsraad in de Stad, van alles wat tot verdediging noodig was, ontbloot, en de Burgers zeer ontsteld ziende, hadden geene hoop om hen ter verweering te kunnen aanmoedigen, noch ook om ontzet te bekomen. Zig dus in groot gevaar bevindende, zond men, na hevige woordwisseling met de Magistraat, over hunne ongeregelde handelwijze, den Kolonel VRIJBERGEN, en den Kapitein AARSENS, met de Afgezondenen van de Magistraat, aan den Koning, aan wien verzocht werd, bescherming van den Adel, en van het Kwartier van *Arnhem*; behoudenis van hunne Voorregten, en vrijheid van Godsdienst, enz. al het welk hen wel toegestaan, maar kwalijk nagekomen werd. Een van de Stads Gecommitteerden verzocht, met gebogene knieën, *pardon* voor de Bezetting, indien zij iets tot ongenoegen van zijne Majesteit mogt gedaan hebben; doch op dit verzoek volgde geen voldoend antwoord. Ten twee uuren na den middag, verscheen de Stads Major op den Wal, met order, dat de gantsche Bezetting zig naar de Markt moest begeeven. De Kolonel naar

de reden daar van gevraagd zijnde, antwoordde, geen kennis van dusdanige order te hebben. Intusschen deed de Magistraat eene der Stads Poorten openen, waardoor de *Franschen*, onder den beroemden LOUVOIS, binnen kwamen; maakende het geheele Guarnizoen Krijgsgevangen, en doende de Manschap in de Groote Kerk opsluiten.

Den volgenden dag (den 17den) moest de Magistraat den Eed voor den Koning komen afleggen, en Hem voor hunnen Heer en Meester erkennen, met belofte van Hem, tegen ieder, getrouw te zullen blijven dienen; en dat, zo zij ontdekten, dat 'er iets tegen zijne Majesteit gesmeed werd, zij daarvan terstond aan zijnen Gouverneur kennis zouden geeven; welken Eed de Rechter, Burgemeesters en Schepenen, in handen van Monsr. PRANGE, Lid van 's Konings Raad, moesten afleggen en eigenhandig ondertekenen. Al te smertlijk werden de *Arnhemmers* ontwaar, welken genadigen Heer zij hadden aan LODEWIJK DEN XIV, die hun het zelve, door zwaare geld-afpersingen en barbaarsche bedrijven, deed gevoelen, tot aan den 12den Maij van het jaar 1674. Den 15den Junij van dat jaar, werd, op order van zijne Hoogheid, Prinse WILLEM DEN III, de Magistraat aldaar veranderd, een gedeelte van de oude afgezet, en anderen in hunne plaatsen gesteld. In het jaar 1702 ontstond 'er, na het overlijden van den Stadhouder, groote oneenigheid, veroorzaakt door de sterke drift der Burgers, om zig in het bezit der oude Voorregten, wegens de vrije verkiezing van Stads Regeerders, te herstellen. Die, welke door den Stadhouder waren aangesteld, werden uit het bewind gestooten: men wierf verscheidene Soldaaten, om de nieuw aangestelden te beschermen; men belegerde *Wageningen*, om dat het de schuilplaats der oude Regenten was. Dan de Staaten Generaal wisten, door het zenden van eenge Regementen, in 't jaar 1707, deeze spoorloosheid te doen bedaaren.

In het Jaar 1717 werd aan het *Engelsche* Hof ontdekt, dat de *Zweedsche* Minister te *Londen*, de Graaf VAN GIJLLEMBERG, zeer gevaarlijke praktijken smeedde, om eenen opstand in dat Rijk te veroorzaaken, en daar toe briefwisseling gehouden had met den Baron GORTZ, die zig, onder den naam van geheime Raad des Konings van *Zweeden*, in den *Haag* onthield. Het ontwerp

was,

was, om aan verscheidene oorden, ja, zelfs in *Holland* en *Frankrijk*, Schepen te doen kopen, dezelve naar *Gottenburg*, en aldaar van Volk voorzien zijnde, naar *Engeland* te zenden. Dan, de Koning van *Groot Brittanje*, den aanslag ontdekt hebbende, deed GIJLLEMBERG gevangen neemen, en aan de Staaten van *Holland* het Arrest van den Baron GORTZ verzoeken. In de maand Julij was hij in *Holland* gekomen, had zig meest te *Amsteldam* opgehouden, en in de maand September was hij nog in *den Haag*. De Staaten zonden twintig man naar zijne wooning, met bevel, om zig van zijn Persoon en papieren meester te maaken; doch twee uuren te vooren was hij naar *Amsteldam* geweeken; zij maakten zig, echter, meester van éénen zijner Secretarissen. De Ambassadeur des Konings van *Engeland* kon te *Amsteldam* niet voor den volgenden dag gehoor verkrijgen. Burgemeesteren vergunden hem de vrijheid, om den Baron, die bij een *Zweedschen* Koopman zijn intrek genomen had, te doen opligten; dan de Vogel was reeds naar *Arnhem* gevlogen. De Ambassadeur bediende zig hierop van den bekenden VLEERTMAN; deeze, op zulke boodschappen afgericht, agterhaalde GORTZ te *Arnhem*, en deed hem, met kennis van den voorzittenden Burgemeester, gevangen neemen. Van *Arnhem* werd hij naar den *Haag* gevoerd, alwaar hij, na een geruimen tijd in hechtenis gezeten te hebben, ontslagen werd, en naar *Zweeden* te rug keerde.

In het jaar 1736, op den 5den Augustus, had deeze Stad de eer van zijne Koninglijke Majesteit van *Pruissen* binnen haare muuren te ontvangen, schoon zulks weinig beweeging onder de Burgerij veroorzaakte, vermits de Koning onbekend begeerde te blijven, en de Magistraat bedankte, voor de Eer, die zij voorneemens was hem te bewijzen.

De zwelling van het Rijnwater veroorzaakte, in het jaar 1747, zulk een hoogen watervloed, dat 'er, op den 5den van de maand Februarij, rondsom de Stad, reeds vijf Waarden waren doorgebroken, en het water slegts 3 a 4 duim laager was, dan bij den hoogen vloed van 1741.

Toen zijne Doorluchtige Hoogheid, wijlen Prins WILLEM DE IV, in het jaar 1722, de hooge waardigheid van Stadhouder over de Provintie van *Gelderland* was opgedragen, was hier wel eeni-

ge vreugd over die verkiezing bedreeven; dan, deeze kwam in geene vergelijking bij die van 1747; in welk jaar aan dien Vorst, gemelde waardigheid, door de geheele Unie, werd opgedragen. Binnen *Arnhem*, en elders, waren wel eenige moeijelijkheden ontstaan; doch met de algemeene vreugdeviering, die bepaald was, op den 19den Julij, namen dezelve een einde. In de maand September daar aan volgende, werd der Burgerije, op order van de Hooge Regeering, door de Magistraat aangezegd, dat zij zig van Bedden, Hout, Turf, enz. moesten voorzien, ten einde in staat te zijn, om het verwacht wordende Guarnisoen behoorlijk te kunnen ontvangen: het antwoord van sommigen behelsde, dat zij daaraan wel wilden voldoen, mids men hun van de daar toe benodigde penningen voorzag. De Provintiaale Land-dag scheidde mede om dien tijd vruchtloos, wijl men het noch over den *vijftigsten Penning*, noch over de Land-Militie eens kon worden. Op den 27sten der maand October, werd, in navolging der andere Provintien, op den Kwartierdag, gestemd, in den vijftigsten penning, of vrijwillige Gifte. Toen men, in *Arnhem*, de tijding bekomen had, dat gemelde Prins WILLEM, te *Zutphen*, tot Erfstadhouder verklaard wàs, begonnen eenige burgers, en niet van de geringsten, hier over te redeneeren in een Wijnhuis; en aldaar werd de voorslag gedaan, aan de Magistraat, bij Request, te verzoeken, het voorbeeld van andere Provintien en Steden te volgen. De wijn bedwelmde de zinnen, en men begreep het wederom anders. Na middernacht doorliepen veelen de straaten, roerden den trom, losten de snaphaanen, onder een onophoudelijk geschreeuw van *Vivat Oranje!* paarende die woorden met eenige aanstootelijke redenen; 't welk door de Regeering zeer euvel opgenomen werd, die voorts het Guarnizoen gebruikte, om huiszoeking te laten doen, en de aanvoerders in hechtenis te neemen; maar ze vonden 'er geenen, dan den jonge, die den trom geroerd had, welke voor twee jaaren in het Tuchthuis gezet, en een Ambachts-gezel, die gebannen werd. Op dien tijd kwamen aldaar drie Regimenten *Hessische* troepen in bezetting; tot op den 13den der maand December, bleef het smeulend vuur onder de assche. De Landdag te *Nijmegen* was, door het afweezen der Heeren van *Zutphen*, vruchtloos afgeloopen; het gemeen, hier over niet voldaan, verza-

zamelde des morgens, met een groot getal Burgers, op de Markt, voor het Stadhuis, maakende een vervaarlijk gefchreeuw van *Vivat Oranje! de Prins onze Erfſtadhouder!* Na aldaar een weinig vertoefd te hebben, drong de menigte in 't Stadhuis, en de Regeering (als nog te vroeg zijnde) niet vergaderd vindende, begaf men zig naar de wooningen van dezelve, en haalde ze van daar, met flaanden trom en vliegend vaandel; zelfs waren eenigen met Bajonetten op Snaphaanen voorzien, naar de Raadkamer gegaan, de Regenten met fchandelijke woorden hoonende. Dit verrigt en de Vergadering voltallig zijnde, uitgenomen den Prefident Burgemeester, die ziek te bedde lag, was de eerfte vraag, of men aan zijne Doorluchtigheid wilde toeftaan alle de Voorregten, die hij reeds in *Holland* bezat? En of men Hoogstdenzelven terftond, als Erfftadhouder, wilde uitroepen? dat het, fchoon de Magiftraat tijd van beraad verzocht en andere zaaken voorwendde, zou en moest gefchiedden. Hier in voldaan zijnde, verzochten zij aan de Magiftraat, of laat ons liever zeggen, zij dwongen dezelve, het genomen befluit, tegen de geenen, die voor eenige weeken de opfchudding veroorzaakt hadden, te vernietigen; en dat de jongen, waar van wij zo even gefproken hebben, moest ontflagen worden. Dit alles gefchied zijnde, ging de buitenfpoorigheid zo verre, dat zij hem, die voorheen, zo om dat hij een bediende van den Provoost, als om zijn flecht gedrag en mismaaktheid, van ieder veracht was, nu met vier man op de fchouders namen, voor de Heeren droegen, en hun noodzaakten, hem de hand, en eenige Dukaaten, tot een vereering, te geeven. Zo verre gaat het toomlooze graauw, als het eens 't ontzach verworpen heeft. Zij dwongen de Regeering, den meergemelden jongen, als zijnde onbekwaam om zijn brood te winnen, geduurende zijn leven, in 't Gasthuis, kost en onderhoud te geeven. Dit alles naar hunnen zin gaande, liep het ongebreideld paard nog verder. Men begeerde herftel van de Voorregten, welke men zeide verminderd te zijn; willende dat geen Magiftraatsperfoon langer dan drie jaaren in 't bewind zou blijven; eenigen, zeiden zij, moeften afgezet, en lieden van Adel in hunne plaats gefteld worden. De Regeering nu ziende, hoe noodzaaklijk het ware, dit woedende dier eenen breidel in den bek te leggen, nam het befluit, bij eenigen der aanzienlijk-

lijkften uit de Burgerij onderftand te zoeken; en deezen, fpoedig gereed zijnde, fpraken weder andere welmeenenden. Na zig dan vereenigd te hebben, wapende men zig den 14den tegen den avond, nam het Stadhuis ter bewaaring in, en bewaakte het zelve, met het vaste voorneemen om geweld met geweld te keeren, en het graauw, dat voorneemens was, de Regeering den voet op den nek te zetten, te beteugelen. De wachten der Soldaaten werden verdubbeld, en om het half uur patrouiljes door de Stad gezonden: hier door werd de rust wel gedeeltelijk doch niet geheel herfteld; wordende nog alle nachten, hier en daar, de glazen ingefmeeten; ook werd 'er één Soldaat, en twee burgers doodelijk gekwetst.

Op den 9den van de volgende maand Januarij 1748, werd te *Arnhem* de Landdag geopend, en den 10den, door de zogenoemde Vrij-Kompagnie, of kwalijkgezinden, een Request ingeleverd, waarin zij begeerden, dat zijne Hoogheid, onbepaald, in het Erfftadhouderfchap verklaard, alle de Privilegien bevestigd, en de Regeering voor niet langer dan drie jaaren aangefteld zou worden; hier op eischten zij, tegen den volgenden morgen, een rond antwoord. Dit niet naar hunnen zin gelukkende, begaven zij zig, op gemelden morgen, naar het Stadhuis, en het zelve gefloten vindende, wierpen zij een hagelbuij van fteenen door de glazen. Eenige welgezinde Burgers, de Regeering, volgens eed en pligt, trachtende te befchermen, werden door anderen uit de Vrij-Kompagnie, met hunne degens, en door het werpen der fteenen, waar van het vrouwvolk zig bediende, gekwetst, hoewel zij dezelve niet fchuldig bleeven. De Magiftraat deed den *Kommandant van de Hesfen* om bijftand verzoeken; doch die Heer beval aan het volk, op de Hoofdwacht, in wiens aanzien dit alles gefchiedde, in de Corps du Guarde te blijven, en nergens deel aan te neemen. De Magiftraat deed daarop door de Stad alarm flaan; waar op de Burger Officieren op de gewoone loopplaatfen kwamen; flegts eenige weinigen voegden zig bij hen; en die 'er nog kwamen, weigerden naar de Markt te gaan. De Vrij-Kompagnie hier van de lucht krijgende, en zelfs, zo gezegd word, door eenige Heeren van *Zutphen* en *Nijmegen*, zo niet met woorden, ten minften met gebaarden aangefpoord wordende, drongen te fterker aan op de vervulling hunner begeerten;

waar

waar door dan eindelijk die van 't *Kwartier van Arnhem* zig genoodzaakt vonden, zig met de anderen te vereenigen, en den Prins VAN ORANJE, onbepaald, tot Erfstadhouder te verklaaren: dat is, die hooge waardigheid niet alleen aan zijne Hoogheid op te dragen, zo als dezelve voorheen, door wijlen Prins WILLEM DEN III, bezeten was, maar met bijvoeging, dat WILLEM DE IV ontslagen zou zijn van den Eed, uit kracht van welken deeze Vorst die waardigheid, in het jaar 1722, aanvaard had; en voorts, dat indien de Prins mogt oordeelen, dat de Regeering deezer Provintie, in de toenmaalig tijdsomstandigheid, niet voldoende was, hij dezelve, naar welgevallen, zou kunnen redresseeren en amplieeren, zo als zijn Hoogheid ten beste van het land nuttig en raadzaamst zou vinden. Na dat deeze uitroeping in dier voegen geschied was, bespeurde men wel eenigen stilstand onder de misnoegden, doch niet zo veel, dat de Heeren het durfden wagen, vóór den avond, naar huis te gaan. Ook liet het gemeen niet na, 's nachts de glazen in te slaan, of sommige van die, welken voor de Regeering waren, te kwetzen. Tot op het einde van dit *Wonderjaar*, was 'er een gestaag gemompel, schoon 'er meer bedaardheid in de gemoederen scheen, dat de geheele Stads Regeering veranderd moest worden. Om zulks te verhoeden, waren, op den 29sten November, vier der aanzienlijkste Burgers dezer Stad, als de Heeren A. ENGELBERT, Mr. G. TULLEKEN, (die, zo als wij hier voor gezegd hebben, tegenwoordig Regeerend Burgemeester deezer Stad is, zijnde gesprooten, uit een der oudste famieljen van *Arnhem*, zo als nader blijken zal op het Art. ARNT TULLEKEN) E. E. VIERVANT, en G. SCHEURMAN, naar den *Haag* getrokken, bij zig hebbende een Request, getekend door twee honderd en vijftig der aanzienlijksten uit de Burgerij; waar mede gemelde Heeren aan wijlen zijn Doorl. Hoogheid verzochten, dat het den Vorst behaagen mogte, de Regenten, als getrouwe Burgervaders, in hunne aanzienlijke amptsbedieningen te laaten regeeren; alles, echter, naar 't goedvinden zijner Hoogheid. Deeze welmeenenden waren van gedachten, dat dit hun bedrijf een gewenscht gevolg zou hebben. Dan het behaagde den Vorst, op den 14den December van dat jaar, zijne gedachten daaromtrent anders te openbaaren.

De Baron VAN ESSEN, Heer van *Schafter*, Rechter der Stad

Arn-

vieren verdeeld: 1. *de Steden*; 2. *de Veluwenzoom*; 3. *de Overveluwe* en 4. *de Nederveluwe*. De somme, die wij gezegd hebben, dat dit Kwartier, in 1547, moest opbrengen, was mede in vieren verdeeld: als: I. de Steden 2900 Gl.; de Dorpen onder het IIde, 1550 Gl. die van 't IIIde 5700, en van het IVde 6958 Gl. Uit de verdeeling van de 2960 Gl. voor de vijf Steden, kan de geringheid van dezelve, op dien tijd, blijken; betaalende *Arnhem* 1160 gl. *Harderwijk* 580 gl. *Hattem* 484 gl. *Wageningen* 386, en *Elburg* 290 gulden.

HALMA, volgens PONTANUS en VAN DER HOUVE.

ARNHEM, (*Johan, Baron van*) Heer van *Rozendaal*, tot *Harsloo*, eenige Zoon van den Baron VAN ARNHEM en van THEODORA *van Wassenaer van Duivenvoorden*, werd den 1sten Maij 1636 geboren, in '*s Hage*, alwaar de oude Baron, wegens de Provintie *Gelderland*, ter vergadering van de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal, afgevaardigd was. Geduurende een tienjaarig verblijf in '*s Hage*, werd hij aldaar opgevoed; waar na hij, met zijne hoog aanzienlijke Ouders, naar *Gelderland* vertrok, en eerst te *Arnhem*, daarna bij een Predikant te *Zoest*, later te *Wageningen*, daarna te *Deventer*, en eindelijk te *Leiden*, alle de oeffeningen en wetenschappen, een Heer van zijn geboorte voegende, voltrok. Naauwlijks den ouderdom van 22 jaaren bereikt hebbende, werd hij, uit aanmerking zijner aanzienlijke geboorte, beschreven in de Ridderschap van de *Veluwe*. Negen jaaren daarna 1667 begaf hij zig in den Echt, met zijn volle Nicht ANNA MAGRETA VAN ARNHEM, Erfdochter van de vrije Heerlijkheid *Roozendaal*; zij was geboren den 12den December 1636, uit ROBBERT VAN ARNHEM, Landdrost van de *Veluwe*, Broeder van onzen Heere JAN's Vader.

Den 11den Maij 1674, werd Heer JAN, als een van de Ridderschap, ordinaris Gedeputeerde van 't Kwartier van de *Veluwe*; den 11den Februarij 1675, Richter der Stad *Arnhem*; en den 9den Februarij 1684, stelde Prins WILLEM DE III hem aan, als Extraordinaris Raadsheer van het Ed. Mogende Hof des Furstendoms *Gelre*, en Graafschaps *Zutphen*. De genegenheid van gemelden Prinse en deszelfs Koninglijke Gemalinne, voor den

Heer

Heer van *Roozendaal*, ging zo verre, dat die beide hooge Personaadjen zig menigmaal bij hem verlustigd hebben. De Heer van *Rozendaal* en zijne Gemalin verzelden het Vorstelijke paar, op hunnen togt naar *Engeland*. Geen minder gunst en liefde genoot hij van de *Arnhemsche* Burgerije, die 's Mans deugden van nabij kende. Meergemelde Vorst verhief den Baron, in 't jaar 1701, tot Landdrost van de *Veluwe*. Niet zonder smert vernam hij dus, in het volgende jaar, 's Konings dood; en met ontzetting, de gevolgen van dien, in *Gelderland*, en inzonderheid te *Arnhem*, alwaar men, op gronden van *recht* en *vrijheids herstelling*, volgens eene nieuwe keur, uit de Gemeenslieden, twaalf Stads Regenten verkoos, laatende daar onder hem, benevens vijf van de Oude Magistraat; doch de Heer van *Roozendaal*, en de vijf andere Heeren, bleeven standvastig die verkiezing afkeuren, en de aanvaarding weigeren. Wanneer, in het jaar 1707, wederom eenige Heeren voorbij werden gegaan, weigerde de Heer van *Roozendaal*, op nieuw, aan te komen, en volhardde daar in tot aan zijnen dood, die hem, op den 12den December van het jaar 1717, naar de Eeuwigheid deed overgaan.

Hoe beslommerd deeze groote Man ook ware met de gewigtigste Ampten van den Staat, oeffende hij zig, echter, in de fraaije Wetenschappen. Hij bezat een uitgebreide kennis van de Landmeet- en Bouw-kunde, maar nog volkomener van den waren Godsdienst; ook beoeffende hij de Dichtkunde, waar van zijne uitgegeevene schriften ten bewijze strekken; als daar zijn: *Jezus in het Lichaam zijns Vleesch*; *Verhandeling over deszelfs Kruisbloed*, in 4to 1694. *Gedachten en Gedichten*, *Geestelijk en Zedelijk*; *'s Menschen leven afgebeeld*, *en vergeleken bij een Schip*, mede in 4to 1707. *Order en Regel voor 't Menschelijke Leven*, *naar het voorbeeld der gezonde woorden*, *en naar de Leere der waarheid*, *die naar de Godzaligheid is*, in 8vo 1715.

Deeze JOHAN VAN ROOZENDAAL was het laatste manlijk oir van dit aanzienlijk geslacht; zijnde hij, zonder Kinderen na te laaten, overleeden, en in de Kerk van *Velp*, volgens zijn verzoek, zonder eenige pracht begraaven. Hij had begeerd te leggen op de plaats, alwaar hem, in het jaar 1704, in den twist tusschen de

Ridderschap en Steden, benevens KASIJN VAN DER HEL, de schande aangedaan was, van 'er uitgeligt, gevanglijk naar *Arnhem* gevoerd, en daar zo lang gehouden te worden, tot zij beiden door het Hof, waar van zij Raaden waren, geslaakt werden. En gelijk wij reeds zeiden, weigerde hij met reden, zig te mengen in de twisten, over de Magistraatsbestelling, die, van het jaar 1701 tot 1707, in *Gelderland* plaats hadden, en waar van wij, op het Art. GELDERLAND, verslag doen zullen. 's Mans *Afbeelding* plaatst men onder de Nederlandsche Dichters.

ARNT, of ARENDT, TULLEKEN, in zijn leven, benevens den Heer FREDRIK VAN DE SANDE, (die ook tevens Raad en Momber van *Gelderland* was,) een der eerste Heeren Curatoren der Academie van *Harderwijk*; (zie SCHRASSERT, *Harderviicum Antiquum*, tweede druk, eerste deel, bl. 77.) was de oudste van de tien Kinderen van Heer RUTGER TULLEKEN, in leeven Burgemeester der Stad *Arnhem*, en werd, den 28sten Junij 1580, Rekenmeester der Provintiaale Rekenkamer van *Gelderland*. Deeze Heer RUTGER TULLEKEN, RUTGERS Zoon, had in Huwelijk GEERTRUIJD GAIJMANS, Zuster van HILLEKEN GAIJMANS, (van welk Geslacht SLICHTENHORST, in zijne *Geldersche Geschiedenissen*, bl. 306. No. 11. meld, dat reeds Ao. 1494. GEERARD GAIJMANS Rentmeester der stad *Arnhem* was; en de Raadsheer WILLEM VAN LOON, in zijn *Groot Geldersch Placcaatboek*, fol. 27. zegt, dat Ao. 1543. WILLEM GAIJMANS een der Gecommitteerden naamens die stad van *Arnhem* geweest is, tot het sluiten van 't Tractaat voor *Venlo*, met Keizer KAREL DEN V, Hertog van *Gelre*,) die aan zijn' ouder Broeder EVERT TULLEKEN, Stamvader van den oudsten Tak van dit, in *Gelderland*, voor meer dan drie Eeuwen, en in *Zeeland* meer dan anderhalve Eeuw, bekend Geslacht, gehuwd was.

Heer ARNT TULLEKEN had in Huwelijk HILLEKEN HUIJBRECHTS, waarbij hij verwekte twee Dochters, I. JANNETTE en II. JOHANNA *; van welke hier na breeder.

Volgens de Lijst der Ed. Achtb. Heeren Burgemeesteren der stad *Arnhem*, ter Secretarij van die stad berustende, als mede uit de *Raadsignaten*, *Commissien* en *Politie* Boeken van dezelve, blijkt, dat aldaar, zedert den afloop van twee Eeuwen, een

ten twaalftal van dit Geslacht als Burgemeesteren vermeld worden, als:

1579. RUTGER TULLEKEN.
1587. Deeze ARENT TULLEKEN.
1637. ABRAHAM TULLEKEN.
1652. ARNOLD TULLEKEN.
1676. JOHAN TULLEKEN, EVERTSZ.
1678. WILLEM TULLEKEN.
1682. GIJSBERT TULLEKEN.
1697. WILLEM TULLEKEN.
1703. ARNOLD ANTHONIJ TULLEKEN.
1703. DERCK TULLEKEN.
1740. GIJSBERT TULLEKEN, J. C. FIL.
1750. GIJSBERT TULLEKEN, W. FIL. †

De waardigheid, waar in wij hem hier gemeld vinden, bekleedde hij nog verscheiden maalen.

Volgens aanwijzing der gedrukte Kaart en Lijst der NAAMEN en WAPENEN van de Heeren *Canzelers*, *Ordinaris* en *Extraordinaris Raaden in den Hove' des Furstendumbs Gelre en Graafschap Zutphen*, zedert deszelfs oprichting, door Keizer KAREL DEN V, in den jaare 1545; als mede de Naamen en de Wapenen van de Heeren *Raaden* en *Rekenmeesters* in *Gelderland*, zedert de

† Die heden 1781, zo als reeds gezegd is, als *Regeerend Burgemeester*, die waardigheid bekleed, benevens zijnen Neef Mr. ARNOLD ANTHONIJ GAIJMANS, Zoon van den Raadsheer JOHAN GAIJMANS, Descendenten van HILLEKEN GAIJMANS en EVERT TULLEKEN voorn. Zijnde deeze Heer A. A. GAIJMANS, van Moeders zijde, een achter-Kleinzoon van den Heer OSWOLD TULLEKEN, die Ao. 1703, Burgemeester te *Hattem* werd, en 1706, volgens *Recez des Landschaps Boek van Gelderland*, in plaatze van den Overleedenen Heer WOLFF VAN HAERSOLTE TOT YRST, werd aangesteld tot Hooft-Schout der gemelde stad; welk Ampt door zijn Ed. meer dan vijftig jaaren bekleed is, zijnde overleden den 16den Augustus 1757, na dat zijne Wel Ed. in de meeste aanzienlijke Staats-Kollegien Sessie gehad, en de Burgemeesterlijke waardigheid, in het jaar 1735, had afgestaan aan deszelfs Kleinzoon, den Heer en Mr. OSWOLD TULLEKEN, die daar mede, bij acte van wijlen haare K. H. op *Zoestdijk*, den 6den Augustus van dat jaar, is begunstigd geworden.

de oprichting van de *Kamer* van *Rekening*, door Koning FILIPS DEN II, in den jaare 1558, met bijvoeginge wanneer dezelve hebben Sesfie genomen, was hij, den 11den Julij 1604, aangefteld tot *Raadsheer* in den *Provintiaalen Hove* van *Gelderland.*

Heer ARNTS Vader, RUTGER TULLEKEN, (hier boven gemeld) was de de de Zoon van RUTGER TULLEKEN, die, volgens Schepen Acte-Boek der ftad *Arnhem*, van 1551-1555, *Kerkmeester der Moederkerke* was, en in het jaar 1556, volgens uitwijzing der *Refpective Leenbrieven*, de investituure gekreegen heeft van de *Leengoederen*, die zijn Vader ARNT TULLEKEN geërfd had van zijner Vader RUTGER TULLEKEN. De leeftijd 1464, of vroeger, van deezen laatstgenoemden RUTGER TULLEKEN, *Over-Oud-Grootvader* van den *Curator* voorn., zo als ook die van zijne Vrouw en derzelver Descendenten, is, in een onafgebrooke orde, afteleiden uit de onderfcheidene *Leenbrieven* van de jaaren 1496, 1497 en 1498, waar bij op hun de gemelde *Leengoederen* verheft werden, welke, met de *Succesfive Leenbrieven*, nog heden ten dage, en dus geduurende den tijd van bijna drie honderd jaaren, onder hunne afftammelingen bezeten worden.

In het jaar 1509 werd, door de Voogden van de twee minderjaarige kinderen van deezen Heer RUTGER TULLEKEN, (die, gelijk wij zeiden, leefde in het jaar 1464 of vroeger) en deszelfs oudften Zoon Heer ARNT, *eene Magefcheid* geflooten over de nalatenfchap van hunne ouderen; waar bij aan den *meerderjaarigen Zoon* ARNT, door gemelde Voogden, alle de *Leengoederen* werden toebedeeld, „ *mitsgaders dat Huijs daar zijn Vaeder und Moeder vuur toe woner plegen*, *gelegen enz.*" zijnde dit *Familie-verdrag*, *of fcheiding door de Voogden*, waar onder ook is GAART GAIJMANS, *en belanghebbende*, *behoorlijk geverifieerd en bezegeld.* Welke *Origineele Magefcheid*, benevens veele andere ftukken, tot deeze Familie behoorende, berustende zijn onder de oudfte leeden deezer Familie, *den Heer en Mr.* WILLEM JAN TULLEKEN, *Oud-Burgemeester der ftad Hattem*, *en Leen-Griffier der Provintie Gelderland*, *en den Heer en Mr.* GIJSBERT TULLEKEN, J. C. FIL., *Oud-Burgemeester der Stad Arnhem*, *Ontvanger Generaal der Provintie van Gelderland over het Kwartier van de Veluwe.*

De Oudheid en Uitgebreidheid van dit Geflacht, zo in de *klimmen-*

mende als *daalende Linië*, zal ons blijken uit de nevensstaande Tafelen, getrokken uit het *Genealogisch Stamboek* deezer Familie, reeds voor anderhalve Eeuw bij een verzameld, en met Authentike bewijzen bevestigd.

Uit deeze Tafelen zal ook blijken, dat van deezen Stamvader RUTGER TULLEKEN, wiens leeftijd hier boven is aangewezen, gedurende den loop van drie Eeuwen, ten minsten *zeven honderd en vijftig Descendenten*, tot in de *twaalfde* Generatie, zijn voortgesprooten, waar van 'er in 't jaar 1777 nog meer dan *veertig* in leeven zijn, die allen den naam van TULLEKEN dragen, en en een van die (zijnde de Heer Mr. RUTGER TULLEKEN, Leen-Griffier der Provintie *Gelderland*,) nog bezitter en bewooner van een huis te *Arnhem*, dat bijna twee Eeuwen aan dit Geslacht behoord heeft.

De oudste, dien men van dit Geslacht vindt aangeweezen, is WILHELMUS TULLEKEN, die, ten jaare 1267, geleefd heeft, zo als uit twee, *Origineele bezegelde Schepenbrieven*, op parkement en in 't Latijn, waarbij aan dezelven eenige goederen werden opgdragen, ten vollen blijkt, en waarbij in aanmerking komt, dat gemelde WILHELMUS TULLEKEN, Ao. 1267, reeds meerderjaarig moet geweest zijn, wijl hij anders in eigen persoon geene goederen zoude hebben konnen aankoopen, of die aan hem voor *Schepenen* zouden kunnen overgedragen zijn geworden; en hij dus geleefd heeft omtrent dien tijd, dat *Arnhem* tot een vrije Stad geëligeerd en met verscheidene *notable Voorregten en Privilegien* begiftigd is: onderen anderen „ *dat die stad sal mogen regiert worden, met een Raad van twaalf Schepenen, welke aldaar gekoren zullen worden &c.* gegeven door OTTO, Graave van *Gelder* und *Zutphen*, Anno ab incarnatione Domini Millesimo ducentesimo tertio, tertio Idus Julii; en door REINOLDUS DEN EERSTEN, Graave van *Gelder*, geconfirmeerd, datum et actum Brummen, Anno Domini MCCC duodecimo, feria tertia in Crastino Bonifacii Martyris; berustende, onder andere zeer keurig geconserveerde Documenten, ter Secretarij der Stad *Arnhem*."

Hier op volgen WILHELMUS en GODEFRIDUS TULLEKEN, wier beider leeftijd mede beweezen wordt uit verscheidene dergelijke bezegelde Brieven, van de jaaren 1364, 1365, 1357, 1371, 1374 en 1377; wordende, onder andere, in die van 1377

WILHELMUS TULLEKEN, uitdrukkelijk, de Vader van GODEFRIDUS TULLEKEN genoemd.

Behalven deeze voorgemelde *Brieven*, blijkt hun leeftijd vooral uit een OVERDRAGT of STATUIT, beraamd, door BURGM: SCHEPEN: *und* RAAD der Stad *Arnhem* ten jaare 1376, waarin deeze WILHELMUS en GODEFRIDUS TULLEKEN, uitdrukkelijk, als *Concurreerende Leden* met de Magistraat genoemd worden.

Ook word, 1368, melding gemaakt van HENRICUS TULLEKEN, naar alle waarschijnlijkheid, Broeder van den voornoemden GODEFRIDUS, die, zo veel men kan nagaan, tot den Geestelijken Staat behoord heeft.

Volgens inhoud van zeker Register en Wapen-boek van een *Broederschap te Arnhem*, bestaande uit veele *Edellieden* en *Notable Burgers*, begonnen in den jaare 1424, en heden ten dage nog subsisteerende, word, onder anderen, ARNT TULLEKEN, Ao. 1436, als medelid aldaar vermeld. Gelijk ook daarin verscheidene *Naamen* en *Wapens*, zo van TULLEKEN als GAIJMANS, in vroegere en laatere tijden gevonden worden.

Nog vindt men gemeld WILHELMUS TULLEKEN, Ao. 1456, door Huwelijk vermaagschapt aan de aanzienlijke Familie van GRUUTHUIJSEN; hebbende verscheidene Zoonen en Dogters nagelaaten, waarvan de meeste Dogters zig tot den Geestelijken staat begeeven hebben.

JOHANNA *, (zijnde de oudste JANNETTE ongehuwd gestorven) de tweede Dochter van Heer ARNT voornoemd, was in den Echt verbonden met SAMUEL DE VOS, Zoon van PIETER DE VOS, die, zo als de geleerde Heer J. VAN IPEREN meld, *volgens een fraaije inscriptie op zwart Marmer, in een Kapel tegen den Muur, in de groote Kerk te Veere, aldaar Secretaris is geweest*, na dat hij, reeds Anno 1574, mits de *Spaansche* Oorlogen en Vervolging om de Religie, zijn Vaderland en Geboorteplaats, de Stad *Gent*, (*alwaar zijn Vader* JAN DE VOS, *Voorschepen geweest was*) verlaaten had, gelijk ook zijn Zoon ABRAHAM, bij opvolging, te *Veere*, *Secretaris* geweest is.

Volgens SMALLEGANGS, *Chronijk van Zeeland*, *is dat Ampt van* Ao. 1574 tot 1663 *en vervolgens, en dus bijkans een Eeuw, in die Familie geweest.*

Door de Huwelijksvereeniging van deeze JOHANNA TULLEKEN met

met SAMUEL DE VOS; door die van GAART TULLEKEN, Broeder van onzen Heer ARNT, met de Zuster van gemelden SAMUEL DE VOS, en van DANIEL TULLEKEN, Jonger Broeder van denzelven Heer ARNT, met LAURENTIA DE VOS, Dogter van FRANÇOIS DE VOS, die een Broeder was van ADRIAAN DE VOS, welke, volgens SMALLEGANGE, van Ao. 1580 tot 1598, *tienmaal* het *Burgemeesterschap* te *Veere* bekleed heeft, en ook van PIETER DE VOS, zo even gemeld, is het Geslacht van TULLEKEN, 't welk, zo als wij gezien hebben, reeds zedert het jaar 1267, in de Provintie *Gelderland*, en wel binnen de Stad *Arnhem*, geplaatst was, in die van *Zeeland* gedeeltelijk overgebragt.

De verplaatzing van twee of drie takken van deeze Familie naar *Zeeland*, schijnt reeds voor meer dan *anderhalve Eeuw* geschied te zijn, volgens verscheiden bewijzen, uit de *Doop-* en *Trouw-Boeken* der Steden *Middelburg* en *Veere*; en Ao. 1611, waren zij, volgens het Zarkschrift op hun Familie-Graf, reeds te *Middelburg* gevestigd. Zijnde omtrend dien zelfden tijd, door RUTGER TULLEKEN, derden Broeder van den *Harderwijksche Curator*, een andere Tak van die Familie naar *'s Hertogenbosch* verplaatst; zo als ook verscheidene nakomelingen van EVERT en RUTGER voornoemd, zig naar andere Steden van *Gelderland* hebben uitgebreid.

Zie verder eenige bijzonderheden, dit Geslacht betreffende, bij J. VAN IPEREN, *Redenv. op het twee honderd Jaarig Jubelfeest der Nederl. Vrijheid*, uitgesproken te *Veere* 1772, in 8vo.

ARNOLDI, (*Cornelis*) geboortig van *Delft*, uit een voornaam geslacht, afkomstig van *'s Gravezande*, verkreeg, als Leeraar onder het Kruis, zijn eerste beroep te *Frankendaal*, in 't jaar 1543. Voorts, als bij geval, in zijn Geboortestad komende, om zijne Ouders te bezoeken, werd hij aldaar beroepen, en na bewilliging van die van *Frankendaal*, bleef hij aldaar tot aan zijn dood, die voorviel den 5den Junij 1605; zijnde hij de derde Predikant geweest, die aldaar, na de invoering van den Hervormden Godsdienst, beroepen was. Van hem zijn eenige schriften, als ook zijn afbeeldzel, in 't licht gekomen.

ARNOLDI, (*Henricus*) *van der Linden*; zie LINDEN. (*Henricus Arnoldi van der*)

ARNOLDI, (*Nicolaas*) Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Franeker*, werd geboren te *Lesna* in *Polen*, op den 17den December van het jaar 1618. Zijne Moeder, die Weduw geworden was, toen hij nauwlijks den ouderdom van drie jaaren berijkt had, droeg alle mogelijke zorg voor zijne opvoeding, en schikte hem tot de Letterkunde; de eerste beginselen van onderwijs, genoot hij in zijn Geboorteplaats, onder eenen COMINIUS. Den ouderdom van vijftien jaaren bereikt hebbende, werd hij door de *Sijnode van Astrotog*, aldaar Klerk gemaaakt. (Men dient hier bij te weeten, dat de Hervormden in *Polen* dat oude Kerkgebruik, op dien tijd, nog volgden.) In 't jaar 1635 werd hij naar *Dantzig* gezonden, en drie jaaren daarna keerde hij naar *Polen* te rug, om 'er zig verder in de Godgeleerdheid te oefenen. Ao. 1639, werd hij als bestuurder der Latijnsche Schoole, naar *Podolie* gezonden; ook werd hij aldaar Huis-Predikant van een' voornaam Heer. Dan, zijne bekwaamheid spoedig ruchtbaar wordende, vond men raadzaam, hem gelegenheid te geeven, dezelve op een der Hooge Schoolen verder te volmaaken. In 't jaar 1641, ondernam hij een reis naar de Nederlanden. Allereerst landde hij te *Franeker*, alwaar hij, door het onderwijs van zijn' Landgenoot, MACCOVIUS, groote vordering maakte. Niet minder bevoordeelde hij zig met de Lessen van den vermaarden COCCEJUS. Van daar begaf hij zig naar *Groningen*, *Leiden* en *Utrecht*, en keerde, in 't jaar 1643, naar *Franeker* te rug. In het jaar daaraanvolgende, begaf hij zig naar *Engeland*; doch door de Koninglijke troepen verhinderd wordende te *Oxford* te komen, reisde hij te voet naar *Cambridge*, alwaar hem belet werd, lessen te hooren, wijl alle de Hoogleeraars in de Godgeleerdheid gevangen gehouden werden. Te *Franeker* te rug gekomen zijnde, ving hij aan te Prediken, en voldeed in de Nederduitsche taal zo wel, dat hem afgeraaden werd weder naar *Polen* te rug te keeren. Tot den Predikdienst bekwaam gekeurd, begaf hij zig in den Echt, met eene *Friesche* Jongvrouw, en werd kort daarna te *Beetgum* beroepen, alwaar hij verbleef

bleef tot het jaar 1651, zonder tot andere beroepingen te kunnen overgaan; in het gemelde jaar werd hij te *Franeker*, de opvolger van zijnen Leermeester JOH. COCCEJUS. De Huisvrouw van ARNOLDI stierf in 't jaar 1652, en na verloop van één jaar, begaf hij zig weder in den Echt met ANNA PIJBINGA, Dogter van een Burgemeester te *Franeker*, en Weduwe van een *Leeuwaarder* Advocaat. Bij deeze werd hij Vader van Vijf Zoonen en vier Dogters. Met grooten lof van bekwaamheid, bekleedde ARNOLDI zijn ampt tot aan zijnen dood toe, die voorviel op den 15den October 1680, nalaatende zijne Werken, als getuigen van zijne bekwaamheid en naarstigheid.

Zie BAIJLE, *Dict.*

ARNOLD, ARNOUD, of ARNOUL, gelijk de *Fransche* Schrijvers hem noemen, bastaard van CARLOMAN, welke door LODEWIJK DEN DUITSCHER, of Koning van *Oost-Frankrijk*, na zijns Vaders dood, van CARLOMAN begiftigd werd met het Hertogdom *Karinthie*, buiten staat zijnde, hem rijkelijker te voorzien; vooreerst, om dat hij, bij den aanvang zijner Regeering, veel tegenstand ontmoette, zo door de verdeeling, die 'er in het Rijk plaats had, als om dat de Keizerlijke Zetel ledig was, waar op ieder der Vorsten vlamde; ten tweeden, door de geweldige invallen der *Deenen* en *Noormannen*, die, met een Vloot, de *Waal* afgekomen zijnde, zig te *Nijmegen* in het Keizerlijk Kasteel vastgezet hadden; waar tegen LODEWIJK, met al zijne magt niets kon doen, maar hun, met buit, moest laaten vertrekken; terwijl een andere hoop van deeze verwoestende volken, waar bij zig het uitschot der *Franken* en andere Natien, belust op roof, gevoegd had, hem geen minder moeite verschafte, om hen uit de rijke Abdij van *Corbie* en de stad *Amiens*, die zij overweldigd hadden, te verdrijven. Doch terwijl LODEWIJK zig hier toe bereidde, overleed hij in 882. KAREL, bijgenaamd *de Vette*, ter oorzaake van zijne ongewoone dikte, volgde hem op. Daarna tot de Keizerlijke waardigheid verheeven zijnde, hield hij een grooten Landdag te *Worms*, met oogmerk om middelen te beraamen, ter weering van de *Noormannen*. Na dat hij deezen ARNOLD, zijnen bastaard Neef, in de bezitting van *Karinthie* bevestigd, en de zaaken tot de verzameling van een talrijk leger, zo van

Friezen als anderen, geregeld had, droeg hij het gebied op aan ARNOLD, ter oorzaake van deszelfs bekende dapperheid. Elders zullen wij gelegenheid hebben te melden, hoe die woeste volken, geduurende de regeering van deezen Vorst, zig in een gedeelte van het tegenwoordige *Holland* wisten te vestigen; en ook hoe KAREL genoodzaakt was, hun te geeven het geene zij begeerden. Thans zij het genoeg te zeggen, dat hij, tot den hoogsten rang gesteegen zijnde, weder tot den laagsten afdaalde, ten einde hij de straffe zijner euveldaaden des te beter zou gevoelen; welke euveldaaden meestal veroorzaakt werden, door gebrek aan verstand, om zig in zijn gezag te handhaaven, en aan wettige kinderen om hem te ondersteunen. Hij werd zelfs tot zo verre vernederd, dat hij eenen zijner Bastaarden om brood moest doen verzoeken. Bij deezen ARNOLD, die, 't geen iet zeldzaams was, tot Voogd over zijnen Oom was aangesteld, en schoon hij 't meest tot zijnen val had toegebragt, vond hij, echter, nog zo veel menschlijkheid, dat hij hem drie Dorpen, waar uit hij zijn onderhoud moest zoeken, afstond. Na zijn rampzalig uiteinde, Ao. 888. werd hij in zijne waardigheid opgevolgd door gemelden ARNOLD; aan wien ook, met de vernietiging van den *Karolijnschen Stam*, waar van niets overig bleef, dan deeze *Bastaard*, en een andere, die nog een kind was, (want volgens de Regeeringswijze der *Franken* van dien tijd, was de Vrouwlijke Linie uitgesloten) alles moest komen; doch hier in vond hij een hevigen tegenstand, bij verscheidene grooten, die van 's moeders zijde, ten minsten zo goed meenden te zijn als een Bastaard; des hij buiten staat was, zig in *West-Frankrijk*, of *Italie*, te kunnen vestigen; houdende de genoemde Grooten zig met alle magt aan de begiftiging, geschied door KAREL DEN KAALEN. ARNOLD verzuimde, of werd door zijne bezigheid, die de *Abdariten* door hunnen afval hem verschaften, belet, zijne belangen bij de *West-Franken*, (die in eene overeenkomst tusschen de *Oost-* en *West-Franken* stemden) te bewerken, en moest dus, als een gevolg daar van, ter zijner verbaazing, zien, dat men EUDES tot Koning kroonde; als mede, dat de andere deelen van het Rijk verdeeld werden; alle welke schikkingen hij zig moest laaten welgevallen, en zig vergenoegen, met het deel, welk men hem had laaten behouden; waar van het voornaamste, *Lotharingen*, *Friesland* en

daar

daar onder een gedeelte van het tegenwoordige *Holland* was De bekende Graaven GERLOF en GODEFRIED, voorheen door de *Noormannen* uit hunne bezittingen verdreeven, geraakten nu, na het eindigen van hun gebied, weder in het zelve. GERLOF schijnt zeer diep in de gunst van ARNOLD gedeeld te hebben; en geen wonder: want, volgens VAN LOON, moet deeze GERLOF één van de voornaamsten geweest zijn, die hem in zijnen togt tegen de *Abdoriten* bijstand verleend hadden: om welke reden hij hem dan ook, als ter vergoeding van zijn geleden nadeel, te *Frankfort*, volgens inhoud van deezen Giftbrief, begiftigde. Welke gift haare voornaamste kracht bekwam uit de verbeelding, die de Keizers, tot aan het jaar 1300, en nog later hadden, van naamlijk deeze Graafschappen, als een *Leen* van het Keizerrijk, te moeten aanmerken; gelijk uit verscheidene stukken blijkt Het ontbreekt ook niet aan de zulken, die zo wel deeze als andere dergelijke Giftbrieven van de Keizers en de Koningen der *Franken* verdacht houden; zonder, echter, in staat te zijn van met wettige bewijzen derzelver onechtheid aantetoonen. VAN LOON zegt: *welke met verkorting* (naamlijk de Giftbrief) *hier onder in het Latijn gesteld is, zo als hij in een handschrift der Egmondsche Abdije in het begin der dertiende Eeuwe is uitgeschreeven, en welk echt stuk door mij als nog word bezeeten. Aloude Hist.* II. Deel, bl. 130. alwaar men dezelve in 't Latijn en Nederduitsch kan vinden. De kundige WAGENAAR heeft, op het voetspoor van anderen, over deszelfs echtheid geene bedenkingen gemaakt, maar wel over de plaatzen daar in genoemd; en geen wonder, aangezien dezelven, door den tijd, merklijk van naam veranderd zijn. In mijn *Amsteldams Eer en Opkomst*, II. Boek, bl. 13. heb ik uit een MSS. *Geslacht-Lijst der Graaven van Teisterband*, daar door verstaan en benoemd, *Thiel*, *de Bommelerwaard*, *Altena*, *'t Land van Heusden*, enz. En binnen deezen omtrek van zijn eigen Graafschap moeten de landen tusschen den *Rhijn* en *Suidhardershagen* gelegen hebben; doch van deezen Giftbrief, die getekend was te *Frankfort*, in het jaar 889, op de 7de Indictie, zullen wij, op het Art. GERLOF, onze gedachten breeder verklaaren; thans keeren wij weder tot ARNOLD. EUDES, de verkoorene Koning der *West-Franken*, trachtte, door de verdrijving der *Noormannen*, zig den troon waar-

waardig te maaken, het geen hem ook gelukte; doch schoon hij de *Noormannen* verslagen had, had hij hen echter niet verdelgd; twee hunner hoofden, (die den tijtel van Koningen voerden) GODEFROIJ en SIGEFROIJ genoemd, kwamen, na eene nieuwe werving, met 90,000 mannen de *Maas* af, richtende overal, waar zij voet aan land zetteden, nieuwe verwoestingen aan. De Stedehouders van ARNOLD, hun al te ontijdig aantastende, werden geheel verslagen. Dit kon niet dan zucht tot wraak in het hart van ARNOLD veroorzaaken; en om die ten uitvoer te brengen, kwam hij met al de magt van *Germanien* den *Rhijn* af, om de *Noormannen* in hunne Legerplaatzen aantetasten. De dappere ARNOLD overwon hen, met zulke verwoedheid, omtrent *Loven* aan den *Dijl*, dat 'er genoegzaam niet een eenig man overig bleef; strekkende de doode lichaamen tot een brug over de Rivier, die gezwollen was door het bloed der gesneuvelden. In het jaar 893 was het *Frankische* Rijk verdeeld tusschen de aanhangers van EUDES, en die van KAREL DEN EENVOUDIGEN. En schoon deeze twisten gestaakt werden, door een herhaalden inval der *Barbaaren*, liet ARNOLD, die niet ongevoelig kon zijn omtrent hen, die hij als de Rovers van zijne wettige bezitting aanzag, niet na, nu deeze en dan geene partij (om ze beiden te verzwakken) aantestooken. Onder deeze bezigheden gevoelde hij den zwaaren last van het bestuur dier uitgebreide landen; om zig daar van te ontdoen, besloot hij, op het voorbeeld van anderen, aan zijnen natuurlijken Zoon ZWONTEBOLD of ZWENTEBOLD, het Rijk van *Lotharingen* afteslaan; dit werd hem, op den Rijksdag te *Worms*, in het jaar 894, geweigerd, doch in het volgende jaar toegestaan, en zijn Zoon tot Koning aangenomen.

ARNOLD, in dat zelfde jaar, op aansporing van Paus FORMOSUS, *Rome* overweldigd, en de *Romeinen* gestraft hebbende, voor den smaad, dien zij gemelden FORMOSUS hadden aangedaan, deed zig, na de afzetting van KAREL DEN VETTEN in 988, tot Keizer kroonen; welke waardigheid hij niet lang bekleedde: want de weduwe van GUI *van Lombardien*, in de sterkte *Fermo*, belegerd hebbende, wist deeze, door het omkoopen van eenen zijner Kamerdienaaren, hem een drank te doen ingeeven, die hem eerst drie achter een volgende dagen deed slaapen, en vervolgens in een beroerte vallen; waar na hij weinig meer verrichtte.

Hij

Hij stierf aan een *Luisziekte*, in het jaar 900, na eene Regeering als Koning, van twaalf, en als Keizer van ruim twee jaaren.

Zie VAN LOON, ter aangeweezene plaats; MEZERAIJ, *Chronijk van Frankrijk*, I. Deel, bl. 305, 307, 309, 312 en 315; LIMBURG, *Batavisch Zeestrand*, bl. 96. *Vaderl. Hist.* II. Deel, bl. 93 en 94.

ARNOLD, of ook wel ARNOLF DE GROOTE, was de Zoon van BOUDEWIJN DEN KAALEN, derden Graaf van *Vlaanderen*. Hij volgde zijnen Vader op, doch met vermindering niet alleen van *Kamerijk*, maar ook van *Bologne*, *St. Pol* en *Gisnes*; als die, onder den naam van *het Graafschap van Boulonge*, door zijnen Vader waren gegeeven, aan zijnen tweeden Zoon ADALOF, om die eeuwiglijk van de Graaven van *Vlaanderen* te Leen te houden. ARNOLD, de Heerschappij van *Vlaanderen*, van het jaar 918 tot 958, met groote voorzichtigheid bestuurd hebbende, nam zijnen Zoon BOUDEWIJN, dien hij verwekt had bij ALEID, Dogter van HERIBERT, Graave van *Vermandois*, ter hulpe. Gemelde BOUDEWIJN overleed, in het jaar 961; en drie jaaren daarna stierf ook ARNOLD, afgemat door het Graveel. Zijne afbeelding, zo wel als die der andere Graaven van *Vlaanderen*, is door J. MEIJSSENS, 1663, te *Antwerpen*, kunstig in 't koper gebragt.

Zie O. DE WREE, *Zegelen der Graaven van Vlaanderen*, bl. 2 en 3.

ARNOLD DE TWEEDE, volgde, door het afsterven van zijnen Vader BOUDEWIJN, en van zijnen Oom ECBERT, op zijnen Grootvader, in zijne nog onmondige jaaren, en regeerde tot het jaar 989, nalaatende eene weduwe ROSSELLA, en eenen Zoon, BOUDEWIJN. ROSSELLA, ook SUSANNA genaamd, hertrouwde met ROBBERT CAPET, Koning der *Franschen*, en overleed 1003. Deeze is het, die, naar mijne gedachten, verward of gehouden word voor ARNOUD DEN II, Graaf van *Holland*.

ARNOLD *de Ongelukkige*, Zoon van BOUDEWIJN VAN BERGEN, de Xde Graaf van *Vlaanderen*, sneuvelde in zijne jeugd, in den rechtmaatigen oorlog, die door zijne Moeder gevoerd werd tegen zijnen Oom, ROBBERT DEN FRIES, om het bezit der goederen, van

van deezen haaren Zoon, tegen hem te verdedigen. Hij ftierf in eenen Veldflag bij *Casfel*, volgens de tijdrekening der *Franschen*, in welke het jaar met Paasch zijnen aanvang nam, Ao. 1071. en volgens de R. St. 1072.

ARNOUD, of AREND VAN ISSENBURG, de tweede Bisfchop van *Utrecht*; zie ISSENBURG. (*Arnoud van*)

ARNOUD VAN HOORN, de LIXfte *Utrechtfche* Bisfchop; zie HOORN. (*Arnoud van*)

ARNOUD VAN EGMONDT, Hertog van *Gelder*; zie EGMONDT. (*Arnoud van*)

ARNOUD, ARNOLD, of hoe men verkieze zijnen naam te fpelden, was, volgens het getuigenis der meefte en beste *Hollandfche* Chronijken, de Zoon van Graave DIRK DEN II en van HILLEGONDA. 'Er zijn 'er, die hem houden voor den eerften Graaf van het *Slot* van *Gent*, Heer van *Aalst*, en de vier Ambachten. Wij erkennen dat hem, om zijne geboorte te *Gent*, de bijnaam van de *Gentenaar* gegeeven is; doch indien men hem als Graaf van *Gent* befchouwe, dan is zijn Vaderlijke Grootvader niet onze bekende Graaf DIRK DE EERSTE, maar WIGMAN, Graaf van *Gent*, geweest; doch hier van nader. ARNOUD, aangemerkt als Zoon van DIRK DEN II, volgde op zijnen Vader, in 't jaar 989, en, het geen aanmerkelijk is, zonder eenige Keizerlijke bewilliging, of opdragt van 's Lands Edelen; waar uit blijkt, dat met hem de Erfopvolging reeds had ftand gegreepen, en als iets gewettigds befchouwd werd.

In 't jaar 993 geraakte Graaf ARNOUD in oorlog met de *Friezen*; doch niet om de verkiezing van Keizer HENDRIK, gelijk VAN HEMERT zegt, maar om dat de *Friezen*, volgens hunne aangeborene zucht tot Vrijheid, niet onder hem wilden bukken. Deeze zucht was oorzaak van gemelden oorlog, en niet de aanfpooring van den *Utrechtfchen* Bisfchop, VOLKMARUS, gelijk WAGENAAR, uit KOLIJN, heeft overgenomen; want niet alleen dat de getrouwe MELIS hier van niets meld; maar de bovengenoemde Bisfchop was in 990 reeds overleden, en werd door BALDUINUS

NIUS opgevolgd. Voorts had WAGENAAR van SCHRIVERIUS deeze gegronde aanmerking kunnen leeren, dat naamlijk BALDUINUS, met die aanstooking, zijnen eigen Landslieden den oorlog op den hals gebragt zou hebben, aangezien hij, volgens de oude *Hollandsche Chronijk*, een *Hollander* was: waarom men dan best doet te gelooven, dat de Schrijver van het *Goudsche Chronijkje*, en met denzelven KOLIJN, dus ook WAGENAAR, misleid zijn; brengende tot ARNOUD en BALDUINUS, het geen tot DIRK DEN III en Bisschop ADELBOLD behoort. ARNOUD, die vergeefsch gepoogd had, de *Friezen* in onderwerping te houden, vond zig, in het reeds gemelde jaar 993, genoodzaakt, al zijne magt te verzamelen, en hen daar mede tegen te trekken. De ontmoeting geschiedde op de plaats, genaamd *Winkelmade*, alwaar een hevig gevecht ontstond, waar in de Graaf het leven liet. Het geen MELIS STOKE dus beschrijft, vs. 901-907.

Op winkelmeet dat si doe quamen,
Die Grave entie Vriesen te samen,
So dat hi op hem quam met gere,
En bleef verslegen in de Were,
Met grooter menichte van den sinen;
Dat te scaden en seer te pinen
Den landen word ene langhe stonde.

Dit zijn bedrijf wordt meer een roekelooze onderneeming, dan een voorzichtig beleid genoemd; en niet te onrecht, dewijl hij, van weinigen verzeld, tot in het midden van de slagorde der vijanden doordrong, willende overwinnen of sneuvelen. Het eerste viel hem te beurt: want hij werd zodanig door een pijl gekwetst, dat hij het bestierf. De zijnen hier door den slag verlooren hebbende, en genoodzaakt zijnde, hun behoud in de vlucht te zoeken, weeken, echter, niet, zonder het lijk van hunnen Veldheer mede te neemen; volgende daar in, volgens TACITUS, het voorbeeld der oude *Batavieren*, die gewoon waren, de lijken der gesneuvelden met zig te voeren. Zij begroeven hem te *Egmond*.

Zij, die de Levensbeschrijvingen der *Hollandsche Graaven* doorzocht hebben, weeten, hoe veel verschil 'er bij de Schrijvers

vers gevonden wordt, omtrent het jaar en den dag van deezen strijd, en dus ook van den dood van Graave ARNOUD. Veelen, en zo wij gelooven, de besten stellen dien op den 19den September des jaars 993; VELDENAAR zegt, den 14den October. BEKA houdt het zelfde jaar; doch de geleerde DOUZA zegt 994. VOSSIUS en VAN LOON verschuiven het tot 't jaar 1003, en geeven hem dus eene regeering van zeventien, in plaats van vijf jaaren. Om hier aan eenigen schijn te geeven, beroepen zij zig op een Giftbrief van Graave ARNOUD, en zijne Vrouw LUITGARD, aan het *Blandiner Klooster* gedaan, in 't jaar 998; doch het zij mij vergund aantemerken, dat het jaar 998 een jaar was, waar in Graaf ARNOUD *van Holland* geen Graaf van *Vlaanderen* kon weezen; I. om, dat in bovengemelden Brief duidelijk staat (zie MIERIS, *Charterboek*, I. Deel, bl. 55.) ARNULPHUS II. *Comes Flandriæ*. II. om dat ARNOUD, Graaf van *Vlaanderen*, volgens een onderschrift op deszelfs afbeelding, te gelijk met die der andere Graaven van *Vlaanderen*, door J. MEISSENS, 1661, te *Antwerpen* in 't licht gebragt, in de kerk van 't *Blandiner Klooster* begraven is, en onze ARNOUD te *Egmond*. III. Om dat wij op het Art. van de ARNOUD VAN VLAANDEREN gezien hebben, dat Graaf ARNOUD DE II. de Kleinzoon was van ARNOUD DEN GROOTEN; daar wij onzen ARNOUD houden voor een' Zoon van DIRK DEN II, wiens Grootvader, indien wij VAN LOON voor een oogenblik gelijk geeven, niet DIRK DE II, maar WIGMAN, Graaf van *Vlaanderen*, zou moeten geweest zijn. En IV. om dat wij op gemelde Art. gezien hebben, dat ARNOUD DE GROOTE *Vlaanderen* beheerschte tot 961; dat hij werd opgevolgd door ARNOUD DEN II, tot 988; deeze door zijnen Zoon BOUDEWIJN MET DEN BAARD, tot 1034, en die weder door zijnen Zoon BOUDEWIJN. Men kan geen uitvlugt maaken, door eene onderscheiding van de Graaven van *Gent*, en die van *Vlaanderen*. Wij behoeven niet te zeggen, dat de Graaven van *Vlaanderen* niet te gelijk Burggraaven van het Slot van *Gent* waren: want de vereeniging daar van is eerst geschied op het einde van de twaalfde Eeuw; de Giftbrief noemt hem duidelijk *Graaf van Vlaanderen*; doch dit beslist het geschil niet. Het geen hier, echter, mede schijnt te strijden, is, dat in dien Brief een LUTGARD gemeld wordt, gelijk wij gelooven, dat de naam van de Vrouw van onzen AR-

NOUD DEN II van *Vlaandenen*, nu eens ROZELLE, en dan weder SUSANNA genoemd, en van deeze laatste slegts van één Zoon, BOUDEWIJN, gewaagd word. Zij, die weeten, hoe zeer men getwist heeft over de afkomst van gemelde LUITGARD, zullen mij ligtlijk toegeeven, dat ik deeze zwaarigheid van Vrouw en Zoon liever ter zijde stelle, dan met VAN LOON geloove, dat onze ARNOUD niet de Zoon van DIRK DEN II, maar van DIRK *den Gentenaar*, haaren tweeden Man, zou geweest zijn. Geen van onze *Hollandsche* Schrijvers, buiten KOLIJN en VAN LOON, maakt, zo verre mij bekend is, hier van gewag; geen van die noemt hem ook *Graaf van Vlaanderen;* en schoon SCHRIVERIUS, in zijne aantekeningen op de 22ste bl. van de *Goudsche Chronijk*, 'er mede toe schijnt te neigen, bepaalt hij, echter, niets; en zijne gedachte, dat men door de gelijkheid der naamen misleid is, kan zo wel dienen voor als tegen deze mijne gedachten, die ik gaarne om een beter geef. Alleenlijk zal ik hier nog bijvoegen, dat ware ARNOUD, Graaf van *Holland*, ook de tweede van *Vlaanderen* geweest, de Monniken, die hunne geschriften meest tot roem van de Graaven zamenstelden, niet nagelaaten zouden hebben, hun of hem met dien eertijtel te benoemen. De grootste zwarigheid, die mij overig blijft, om deeze mijne gedachten als zeker voortestellen, is, dat het jaartal van den Brief 998, en het sterfjaar van ARNOUD DEN II 988 is.

Mij, zo veel mogelijk is, bevlijtigende, om alle duisterheden weg te neemen, zal men mij ten goede houden, dat ik geen gewag maake van het verhaal, 't welk men bij andere Schrijvers vindt, aangaande de bekende wonderen, naamlijk het gebrek van zoet water, en het scheuren van ARNOUDS Grafzerk. Deeze dingen hoorende, komt het onbegrijpelijk voor, dat men in de *Roomsche* Kerk, waar aan hij zo veele giften gedaan heeft, alle welke men bij MELIS opgenoemd vindt, (zonder, laat ik 'er dit nog bijvoegen, die aan 't *Blandiner* Klooster gedaan, daar bij op te noemen,) dat men hem, zeg ik, tot geen Heilige gecannoniseerd heeft. Ik eindig dan dit Artikel met te zeggen, dat ik zijnen dood stel op 993. (geevende ieder de vrijheid die te verschuiven tot 1003) en dat hij naliet drie Zoonen; DIRK, ZIVAARD en SIMON, den eersten Heer van *Teilingen*, van welke twee laatsten op zijn tijd zal gesproken worden; wanneer wij ook gele-

genheid zullen vinden, den tijd der geboorte van hem en zijne Zoonen nader te onderzoeken.

ARNOUDSWOUDE, of *Aartsberg*, dus genoemd naar AREND, of ARNOUD VAN ARKEL, Zoon van Heer JAN DEN XII. Men zie het geen hier van gezegd is, in 't Eerste Deel, bl. 102, en ook hier vóór, onder JAN DEN XII, *van Arkel*, bl. 1230. Waar bij wij nog voegen, dat het volgens de Handvesten van het jaar 1134 geteld wordt, als behoorende onder de goederen, geschonken aan het Klooster *Aalten*, nu *Elten* genaamd.

ARRAGON; (*Admirant van*) zie MENDOZA. (*Don Francisco de*)

ARTEVELD, (*Jacobus van*) geboren te *Gent*, in *Vlaanderen*, heeft zig in de Geschiedenissen van de XIV Eeuw zeer beroemd gemaakt. Van hanteering was hij een Brouwer en Koopman, en tevens van een vaardigen en onderneemenden aart; waar door hij, in *Vlaanderen*, bijna een volstrekte Heerschappij verkreeg, en onder de Regeering van FILIPS VAN VALOIS, niet weinig speis veroorzaakte. Eenigen tijd had hij zig aan het Hof van *Frankrijk* onthouden, en trouwde daarna met de Weduwe van een' Brouwer. Hij hield briefwisseling in alle de Steden van *Vlaanderen*; was sterk vooringenomen met EDUARD DEN III, Koning van *Engeland*. Na verscheiden onderneemingen werd hij gedood, in het jaar 1345, den tijd, waar op hij den Zoon van gemelden EDUARD tot Graaf van *Vlaanderen* dacht te doen verkiezen. Zijne stadgenooten bragten hem om, vermits zij in zijnen aanslag, om den wettigen Graaf te onterven, niet wilden stemmen. Hij liet na een Zoon FILIPS, die niet zo veel verstand en moed, maar meer rijkdommen dan zijn Vader bezat. Deeze Zoon had zig, in het jaar 1381, gesteld aan het hoofd der oproerige *Gentenaars*, die een Leger van bijna 60,000 mannen op de been hadden. LODEWIJK DE III, bijgenaamd *de Manhaftige*, Graaf van *Vlaanderen*, nam zijn toevlugt tot Koning KAREL DEN VI; deeze jonge Vorst versloeg 40,000 Vlamingen, in den Veldslag bij *Rosebeek*, in het jaar 1380; onder welke gedooden zig deeze ARTEVELD mede bevond.

Zie *Annales de Flandre*; FROISSART, *Hist. de Charl.* VI. C. CUSTIS, *Jaarboeken der stad Brugge*.

ARTEVELD, (*Andries van*) wordt door HOUBRAKEN, in zijne Levens der Schilders, genoemd, als een man, die uitmuntte in het schilderen van wateren en zeën, door stormen beroerd; hij zegt dat hij van geboorte een *Antwerpenaar* was.

Zie I. Deel.

ARTOPÆUS, (*Franciscus*) ook TOLENSIS of PISTORIUS, in 't Nederduitsch *de Bakker* genoemd. Hij was geboren op 't Eiland *Tholen*, doch onzeker op wat plaats. Dit weet men, dat hij tot de Orde van de *Augustijnen* behoorde, en *Prior* was in het Klooster op den berg van *St. Agnes*, bij *Zwol*, van waar hij, in het jaar 1570, met de zijnen vertrekken moest. VALERIUS ANDREAS en LE RUE, in zijn *Geletterd Zeeland*, hebben den lijst van zijne schriften opgemaakt.

ARTISCHOSSKIJ, (*Christoffel*) een man, dien men, aan zijnen naam, voor een *Pool*, of ten minsten van *Poolsche* afkomst zou moeten houden. In 't jaar 1636, diende hij de *West-Indische* Maatschappij, onder Graaf JOHAN MAURITS *van Nassau*, in deszelfs tochten naar de West-Indien, en bekleedde den rang van Kolonel. Volgens de verhaalen van DE LAAT en COMMELIN, was men het te onderbrengen der *Braziliaanen* allermeest aan zijn beleid en dapperheid verschuldigd, als mede de nederlaagen, in het jaar 1635 en 1636, aan de *Indiaanen* en *Portugeezen* toegebragt. In 't jaar 1637, werd hij in staat gesteld, een Regiment van 1600 man opterichten; waar mede hij eerlang naar *Brazil* trok. Doch daar gekomen zijnde, geraakte hij in verschil met den Gouverneur, Graaf JAN, die hem van zijn Ampt ontsloeg; waarop hij in *Holland* te rug kwam.

Zie AITZEMA, II. Deel, bl. 538 en 539.

ART BRITTANNIA; zie HUIS TE BRITTEN.

ARUM, een aanzienlijk Dorp in de *Friesche* Grietenij *Wonseradeel*, onder het kwartier Westergo. Onder de 27 Dorpen van deeze Grietenij, plagt *Arum* het hoogst in 's Lands lasten te staan. In het zelve leggen de Adelijke (Staten) Huizen *Camminga*, *Sijtzama* en *Benjum* of *Beima*. In het kerklijke behoort het onder

de Klasſis van *Bolswart*. Deszelfs ligging wordt bepaald, als in het middenpunt tusſchen *Franeker*, *Bolswaart* en *Harlingen*. Voorheen ſtond hier een Klooster, dat den zelfden naam voerde.

ARUNDINE, (*Johannes de*) of JOHAN VAN RIET, een *Vlaaming*, geboren te *Brugge*. In de Orde der *Karmeliten* getreden zijnde, werd hij, door zijne naarſtigheid, bevorderd tot Leeraar in de Theologie. In dien ſtaat oefende hij zig zodanig, dat hij de ervaarenſte zijner tijdgenoten werd, en opklom tot den eeretrap van *Prior* van het Konvent te *Utrecht*. Vervolgens werd hij Bisſchop van *Usbith*, als mede Wijbisſchop en Vicaris in 't Kerklijke; zijnde hij daar toe gekoozen door Bisſchop DAVID VAN BOURGONDIEN, en FREDRIK VAN BADEN. Hij overleed te *Utrecht*, op den 23ſten Julij 1497, en werd in het Koor der Karmeliten kerk (welke naderhand, door die van de *Duitſche* Ridder-Order van de Balij, bezeten is) begraven; wordende daarin twee bijzondere Grafſchriften ter zijner eer geſteld. Hij heeft eenige *Latijnſche* werken nagelaten.

ASCENES, of zo anderen zeggen, ASCHENAS; zie ASKENAS.

ASCHS, AST, ook wel AS genaamd, een aanzienlijk Dorp, met een Buurſchap, in *Gelderland*. Deeze Buurt noemen de bewooners, *achter den Haag*, om dat dezelve achter het Kasteel van *Buuren* ligt; ook behoort zij onder het Schoutsampt van de Stad *Buuren*, en onder de Klasſis daar van ſtaat de Predikant van dit Dorp.

ASCHEBURKIUM, een ſtad, waar van TACITUS melding maakt, zeggende, dat de *Batavers* of *Batavieren*, onder CLAUDIUS CIVILIS, aldaar de winterlegering eener *Romeinſche* Ruiterbende hadden overvallen. Sommigen zijn van gedachten, dat dit *Aſcheburg* omtrent *Xanten* zoude gelegen hebben; onder deeze is JUSTUS LIPSIUS geen van den minſten. E. NEANDER, een man mede niet onkundig, houdt het voor een Stad, in het Westerdeel van *Frankenland*, aan de rivier de Main, halverwegen *Frankfort* en *Wertheim*. Dan, dit waar zijnde, zou CIVILIS, de zijnen buiten de grenzen des *Bataviſchen Eilands* gevoerd heb-

hebben. GUICIARDIJN houd 'er *Doesburg* voor; anderen *Duisburg*, tusſchen *Wezel* en *Dusſeldorp*; wederom anderen neemen 'er voor *Asſenburg* bij *Asſendelft*. Maar dan ware het geen ſtad, maar een ſterkte geweest, daar naderhand eerst een Kasteel bij gebouwd is; zie ASSENBERG. Wij moeten ons vergenoegen, daar wij geen zekerheid kunnen geeven, de verſchillende gedachten bij te brengen. Meermaalen hebben wij ons, in dergelijke gevallen, van het oordeel van den Heer ALTING bediend. Wat deeze plaats aangaat, hij zegt 'er dit van.

„ Onze Landlieden (het zijn zijne woorden), die de vlakke landen bewoonen, noemen de dorre velden, die tot goede bouwlanden gemaakt zijn, van oudsher *Esch*, en *Esſchen*, en ſommige, zonder eenige blazinge, en daarenboven, de E in A veranderd hebbende, ESSEN, DUITSCH-ASSEN, van welke woorden bijna ontallijke plaatſen, in Duitschland en Nederland, haaren naam gekregen hebben, als onder andere *Asſcheburg* of *Asburg*; waar voor de *Latijnen* en *Grieken Asciburgium* geſchreeven hebben, doch alleen maar van twee plaatſen aan den *Rhijn*, waar van de eene gelegen is, op den Galliſchen Oever, tusſchen *Niveſium* en *Vetera*, van welke plaatſen *Tacitus*, en de Reiskaart van *Peutinger* gewag maken; de andere legt op de Germaniſche Oever, tusſchen *Vetera* en *Batavodurum*, waar van niemant buiten *Ptolomeus* melding maakt, ten ware men dagte, dat op dit Oever-Rijnsch *Asciburgium* beter zoude pasſen, het geen *Tacitus* misſchien uit de oude gezangen der *Germaanen* heeft wille verhaalen, doch niet verzekeren.

„ Immers *Ptolemens* ſteld *Asciburgium*, aan den ooskant van den Rhijn, en wel van die kil van den Rhijn, die door het oosterlijke gat, of dat van het Vlie, uitloopt.

„ Doch als men op het onderſcheid van de lengte en breette acht geeft, legt het van de ſtad *Batavodurum* of *Batenburg*, 18000 ſchreden (dat is zes uuren gaans) af, ter plaatſe daar de Graft van *Druſus* begint: waar uit noodzaakelijk moet volgen, dat *Asciburgium*, wel eer gelegen heeft, aan deezen, tweeden uitſprong, van den Rhijn, dewijl het is geweest, aan de overzijde van de rechter Kil, en niet meer, dan 18000 ſchreeden van *Batavodorum*, dat aan de Maaze legt. Hedendaagsch is in dien hoek een Parochiedorp genaamt *Westervoort* (hier mede

ſtemt overeen het geen de Schrijver van de Staat der Nederlanden zegt, derde Deel, bl. 410)." Die zelfde Schrijver in zijn *Vaderl. Hist.* Iſte Deel, bl. 141, zegt in van Aant, *Asciburgium* moet derhalven op den weg tusſchen *Zanten* en *Gelb* gelegen geweest zijn; welk gevolg door hem uit zijn verhaal getrokken word, als hij gezegt had. „ Civilis, daarna een deel zijner troepen bij zig hou„ dende, zondt de oude Bativiſche Benden, en 't geene hij van „ Germaanen bij derhand hadt, onder de Hoofdluiden, *Julius* „ *Maximus* en *Klaudius Victor*, den Zoon zijner Zuster, tegen „ *Vokula* en zijn heir, 't welk te *Gelduba* lag. In 't doortrek„ ken, ſleepten zij de winterlegering weg, van eene Vleugel, „ die te *Asciburgium* gelegerd was."

HALMA en de daar bij aangewezene Schrijvers. Zie verder WAGENAAR, ter gemelde plaatſe.

ASCLEKERWALD. Daar door ſchijnt men verſtaan te hebben, eene ſtad van *Kennemerland* of van *Amſtelland*. De grond tot die gedachte wordt afgeleid uit een verdrag, tusſchen de Bisſchoppen van *Utrecht* en *Extern-nach*, gemaakt in het jaar 1063. De zo Edele als Geleerde DOUZA was van gedachte, dat men leezen moest *Asteterwald*, om daar van *Oostwoud* te maaken. Dan zijn Wel Edele vergat daar bij aan te toonen, dat dan die plaats ook behoorde onder *Kennemerland* en *Sunnemeere*, wijl het verdrag zig niet verder uitſterkte.

M. ALTING, *Not. Germ. Inf.* P. II. p. 13.

ASCMANNEN, *Ascomannen*, *Aschmannen*. Dus noemden onze Voorvaders de *Deenen* en *Noormannen*, die, gelijk wij weeten, met hunne verwoeſtende invallen, de Steden, in deeze en andere landen, in de asch leiden; zie ASSENDELF.

ASCUMANNEDILF, oudstijds een Kapel, of Dorp (vrije Heerlijkheid) met een Kapel; zie ASSENDOLF.

Zie CH. SCHOTANUS.

ASCONIUS, eerſte Hertog van *Friesland*. Men wil, dat, de laatſte Prins van dat gewest TABBO was. Dan dit ſteunt op zeer gebrekkige oude Kronijken, waar aan doorgaans de zekerheid ont-

ontbreekt. Volgens dezelve zou, na den dood van den gemelden TABBO, omtrent 20 jaar na onze tijdrekening, *Friesland* allereerst door Hertogen geregeerd geworden zijn, aan welken het bestuur van den oorlog toebetrouwd was, als *Heirtogters*, of aanvoerders der legerschaaren; waar van de naam van *Heirtog* of *Hertog*, volgens het algemeen gevoelen, zou ontstaan zijn. Men houdt ook voor zeker, dat zij, die tot die waardigheid verheven waren, in 't Politike, of Burgerlijke, weinig of geen gezach hadden. ASCONIUS, de Zoon van TABBO, was de eerste Hertog. Deeze wordt geroemd, wegens zijne milddaadigheid doch bestraft over zijne opvliegende drift, waar door hij somtijds in onmaatigen toorn opstoof. Hij regeerde 't land in goeden vrede; en als 'er, onder de nabuurige volken, twist ontstond, bevlijtigde hij zig, om dien, door zijne bemiddeling, ter neder te leggen. Hij met grooten lof hebbende hooren spreeken van de deugden van ANTONINUS PIUS, zond zijnen Zoon ADELBERT aan het Hof van dien Keizer, om deszelfs deugden te leeren navolgen. ASCONIUS, voor den vreedzaamsten Vorst van zijnen tijd bekend zijnde, was daarom van ieder bemind. Men wil dat hij, door zijne zucht voor den *Akkerbouw*, veele landen in *Friesland* bewoonbaar heeft doen worden. Zijn dood word gesteld op het jaar 173. Hij liet na vier Zoonen: ADELBOLD, TITUS, RICHALD en RADBOUD. Men zie, wat ik van den oudsten Zoon, ADELBOLD, die de opvolger van ASCONIUS was, gezegd heb in 't Eerste Deel, bl. 280-281.

H. VAN RHIJN, *Kerkl. Oudh. van Friesland*, II. Deel, bl. 362.

ASEWIJN of *Aeswijn*, en ook wel *Aeswen*, een Adelijk geslacht, dat eertijds in *Gelderland*, en naderhand in 't Sticht van *Utrecht* gebloeid heeft. Ridder GERRARD VAN ASEWIJN, hield de zijde van EDUARD tegen zijnen Broeder REINOUT in *Gelderland*, omtrent het jaar 1360. REINIER of REINOUD was het, die FREDRIK VAN BLANKENHEIM *Utrecht* ontzeide, ter oorzaake van GIJSBERT, oudsten Zoon van *Buuren*.

ASEWIJN, (*Willem van*) was, in de jaaren 1493 en 1494, Marschalk van Hertog KAREL VAN GELDER; in 1499 werd hij Erfhofmees-

meester genaamd. Hij had ter Vrouwe genomen, ELIZABETH VAN HAEFTEN, Vrouwe *van Varik*, Dogter van Heere WALRAVEN, Heer van *Haeften*.

ASEWIJN, (*Reinier van*) Zoon van WILLEM en ELIZABETH, tekende, in 1538, als Lid van de Ridderschap van *Nijmegen*, het verdrag tusschen Hertog JAN *van Kleef* en Hertog KAREL *van Gelder*. Hij had ter Vrouwe AGNES *van Gend*, Dogter van WILLEM, Heer van *Meenwijk*, en won daar bij één Zoon.

* ASEWIJN, (*Reinier van*) die in huwelijk getreden was, met JOSINA *van Broekhuizen*, Dogter van EUSTAAS, (wiens Moeder uit het Geslachte van *Kok van op einen* was,) en van CORNELIA WIJHT. Zijn oudste Zoon, uit dat huwelijk verwekt, was,

* REINIER of REINHOUD VAN ASEWIJN, Heer van *Brakel*, die, naar mijne gedachten, de zelfde was, welken ons de Heer PIETER PAULUS, in de *Historie van de Unie te Utrecht*, I. Deel, bl. 29, doet kennen, als een der *Utrechtsche* Edelen, onder het tweede Lid; die mede, om voor de *vijf Kerken van Utrecht* aan de Utrechtschen voldoening, gelijk zij 't noemden, te tekenen, en naderhand tot Schatbewaarder der Bondgenooten werd aangesteld; de Heer PAULUS noemt hem, volgens BOR, REINHART *van Azwine*. In het Tweede Deel, bl. 298. van dat zelfde werk, vindt men 's mans naam, bij het tekenen der Acte van Constrainte, gespeld REIJNHARDT *van Aisfebemij*. Deeze had ter Vrouwe MACHTELT VAN IJSSENDOORN, en verwekte daar bij,

I. REINIER, die zonder kinderen overleed. II. ODILLA, gehuwd aan ADRIAAN VAN MATHENES, Heer van *Riviere* en *Opmeer*. III. ANTHONIJ, van wien nader. IV. GEERTRUIJ, Echtgenoote van Heer IJSBRAND VAN MERODE, *IJsbrandszoon*. V. EUSTAAS, Heer van *Wezenhorst*, die, in het jaar 1613, trouwde met MARIA VAN OOSTRUM, Dogter van Heer JAN, Kastelein van *Woerden*. VI. EVERHARD, die te *Oostende*, zonder kinderen, overleed.

ASEWIJN, (*Anthonij van*) Heer van *Brakel* en *Sterkenburg*, Zoon van gemelden REINIER, trouwde met GEERTRUIJ *van Aldenboekum*, en teelde daar bij, I. ANTHONIJ, die volgt, II. ADRIANA, in den Echt getreeden met JACOB VAN BAAREN, Heer van *Harmelen*,

len; III. AGNES, gehuwd aan KORNELIS VAN BRONKHORST *tot de Pol*; deeze werd, in het jaar 1618, wegens de Ridder-Hofstad *Sterkenburg*, beschreven in 't Lid der Edelen van *Utrecht*, en overleed in 't jaar 1642.

ASEWIJN, (*Anthonij van*) Heer van *Brakel* en *S.erkenburg*, trouwde met MARGRETA TURCK, bij welke hij won eene Dogter; hij overleed in 1647 of 1648.

ASEWIJN, (*Antonetta van*) Dogter van ANTHONIJ en MARGRETA, werd de Vrouw van GIJSBERT VAN MATHENES, dien zij eenen Zoon en eene Dogter baarde, welke beiden vóór hunne ouders overleeden.

ARENT *van Asewijn*, Heer van *Ruwiel*, Zoon van * REINIER en JOSINA. Zijne eerste Vrouw was, CATHARINA VAN IJSSENDOORN *tot Sterkenburg*, jongste Zuster van zijns Broeder REINIERS ** Vrouw. De kinderen, uit dit huwelijk voortgekomen, waren: I. AGNES of CATARINA, gehuwd aan Heer GIJSBERT VAN DEN BOETZELAAR. II. N. N. ASEWIJN, gehuwd met N. WIJHE. Zijne tweede Vrouw was ALTERDA VAN BOETZELAAR, weduwe van PAULUS VAN ASSENDELFT, Heer van *Besoije*, mede beschreven onder de *Stichtsche* Edelen, in 't jaar 1622.

EUSTAAS *van Asewijn*, jonger Broeder van ARENT, was Heer van *Grandberg* en *Langerak*, gehuwd met N. VAN WACHTENDONK, bij welke hij naliet REINIER, Heer van *Langerak*, en eene Dogter JOSINA. Hij overleed 1607.

Het Wapen van ASEWIJN, is een Schild van zilver, belegd met vijf banden.

ASINGA en *Menteda*, een adelijk huis in de *Groninger* Omlanden, onder het kwartier *Hunsingo*; moetende onderscheiden worden van een ander van dien naam, bij *Ulrum*. Eertijds stond het in de nabuurschap van *Middelstum*. Nevens andere dergelijke gestigten werd het, in 't jaar 1738, gesloopt, en de steenen gebruikt ter verbetering der dijken.

BACHIENE, *Geographie der Nederlanden*, bl. 195 en 202.

ASINGA ENTES; zie ENTES. (*Afinga*)

ASINGA ASCON, vierde Prins der *Friezen*, zou, volgens eenpaarig getuigenis van de geloofwaardigfte Schrijvers, na den dood van zijnen Vader UBBO, aan de regeering gekomen zijn, op het 81fte jaar vóór de geboorte van CHRISTUS. Zij befchrijven hem, als een eergierig en krijgzuchtig Vorst, die verfcheidene oorlogen gevoerd en de paalen zijner Heerfchappij, veel wijder, dan zijne voorzaten, uitgebreid heeft. De *West-Friezen*, zeer na verbonden en vermaagfchapt met die van *Stavoren*, of de *West-Friezen* ten Oosten het *Flie*, leeden verfcheidene aanvallen van de *Batavieren*; dan zij vonden in ASCON hunnen vriend en getrouwen helper. In een dier aanvallen werd hij gevaarlijk gewond, deed zig naar *Stavoren* voeren, en werd aldaar, tegen alle verwachting, geneezen. Niettegenftaande de wonden van ASCON, hadden de *Friezen* de overwinning op de *Batavieren* behaald: hier op hovaardig, ondernamen zij een tweeden togt tegen hunne vijanden, fchoon hun Vorst nog naauwlijks van zijne wonden geneezen was. De *Friezen* behaalden andermaal de overwinning, en noodzaakten de *Batavieren*, een beftand voor drie jaaren te verzoeken; dit zou gebeurd zijn, in het eerfte jaar onzer tijdrekening.

Schoon men bij de Historiefchrijvers, geduurende de regeering van deezen ASINGA ASCON, doorgaans meerder fchijn van waarheid ontwaar wordt, dan onder de voorige, vindt men, echter, de gefchiedenisfen van zijnen tijd nog met veele beuzelingen doormengd, die wij liever willen laaten voor het geen ze zijn, dan nafchrijven; als daar is de Historie van het *Roode Klif*, en meer anderen. In het jaar vier, zou ASCON, fchoon reeds oud, en vijf-en-zeventig jaaren geregeerd hebbende, de lust om te oorlogen wederom bevangen hebben, en hij tegen de *Deenen* te veld getrokken zijn; wordende hij, op dien togt, door zijnen Neef DIOCARUS SEGON, wonderbaarlijk van den dood verlost. Na deeze vruchtlooze onderneeming (zegt men) zou hij in 't land van *Tongeren*, toen onderhoorig aan Hertog KAREL *van Braband*, eenen inval gedaan hebben; welke togt, echter, ruim zo nadeelig als de voorige uitviel. Want de Hertog, hem alvoorens tot den aftogt en fchavergoeding hebbende doen vermaanen, zond

een

een deel krijgsvolk tegen hem; deeze overrompelden de *Friezen* onverwacht; hij zelf werd gevangen, en die oorlog nam een einde. Groote reden had ASINGA, zig over de edelmoedigheid van zijnen overwinnaar te verwonderen: want na dat hij hem van zijne wonden had doen genezen, ontſloeg hij hem, zonder eenig losgeld te vorderen. De twee vijanden werden, door het ſluiten van een eerlijken vrede, de beste vrienden, en zouden het waarſchijnlijk nog lang gebleeven zijn, indien der *Friezen* Vorst door geen anderen vijand overvallen ware geworden; de Dood rukte hem van den ſtoel der Regeering in het graf, na dat hij twee-entagtig jaaren geheersçht had; hij werd opgevolgd door den gemelden DIOARUIS SEGON.

Zie P. WINSEMIUS, *Chronijk*, fol. 15. *Oud MSS. van de Frieſche Regenten*, tot het jaar 1100, en andere *Frieſche* Historieſchrijvers.

ASICHDUM; zie eerſte Deel op AASDOMS-RECHT.

ASKENAS of *Aſçenas*, ook wel ASCHENAS, was de Zoon van GOMAR, Zoon van JAPHET, Zoon van NOACH. De vermaarde *Joodſçhe* Historieſchrijver F. JOSEPHUS zegt dat de *Aſchanaxes* (van de *Grieken* bijgenaamd *Rhegines*) van hem hunnen oorſprong hebben.

HALMA, en daar bij aangeweeze Schrijvers.

ASKEU, (*George*) of ASCUE, voerde, in den oorlog tusſchen *Engeland* en den Staat, in het jaar 1652, het bevel, als *Vice-Admiraal*, over een *Engelſche* vloot van veertig ſchepen, en ontmoette daar mede, voor *Pleimouth*, den Kommandeur M. A. DE RUITER, die eene vloot van dertig ligte oorlogſchepen en agt branders onder zig had. Het was niet de eenigſte zwaarigheid, die onzen vermaarden *Zeeheld* belemmerde, dat, ten aanzien van de grootte der ſchepen en menigte van volk en geſchut, de zijne, op verre na, de *Engelſche* niet evenaarde; de grootſte zwaarigheid beſtond hier in, dat hij belemmerd was met *zestig Koopvaardijſchepen*, daar ASKEU op aasde. DE RUITER, om zig te redden, had, reeds eenige dagen te vooren, op alles goede order geſteld, en zijne vloot in drie Esquaders verdeeld; ſtaande het eerſte onder

der hem als Kommandeur; het tweede onder Kapitein JORIS PIETERSZOON VAN DEN BROEK, als Vice-Kommandeur, en het derde onder den Kapitein JAN ARRNTSZOON VERHAAF, als Schout bij Nacht; bij ieder had hij twee Branders gesteld. De Koopvaardijschepen, die den minsten weerstand konden bieden, waren onder ieder Eskader verdeeld, en de anderen zodanig geplaatst, dat ze deezen eenigzins van nut konden zijn. Den 26sten Augustus, 's nademiddags omtrent vier uuren, raakten de vlooten aan elkander. De woorden, waar mede DE RUITER de zijnen had aangemoedigd, waren kort, maar ernstig, hier in bestaande, *dat zij als Mannen voor 't Vaderland, en voor de vrijheid der zee strijden zouden:* paarende bij zelf daaden bij woorden, waar in hij mannelijk gevolgd werd. Het gevecht was, volgens de verhaalen, hevig en scherp; doch de bijzonderheden daar van moeten wij tot het leven van onzen Zeeheld zelven spaaren. Hier zeggen wij alleenlijk, dat hij tweemaal door de *Engelschen* heen sloeg. Geen der minsten, die hier een onsterflijken naam gemaakt heeft, was DOUWE AUKES, zo als op het Art. van hem zal getoond worden. De *Engelschen*, die tusschen zeven en agt uuren de vlugt namen naar het Noorden, maakten een einde aan het gevecht. De reddeloosheid van eenige Schepen, en de zorge, die voor de Koopvaarders moest gedragen worden, waren oorzaak dat de vijanden, minder dan anders zou geschied zijn, vervolgd werden. Ja de moed der *Hollanders* was zo groot, dat zij de *Engelschen*, indien de wind zulks niet belet hadde, voor *Pleimouth* zouden hebben gaan bevechten. DE RUITER, ten bewijze zijner overwinning, *die hij aan het werk van den Almachtigen toeschreef*, bleef meester van de Zee.

In den beroemden Zeestrijd, van den 11, 12 en 13den Junij des jaars 1666 had ASKEU, op den eersten en tweeden dag, als *Admiraal van de witte Vlag*, zig als een dapper Zeeman en bekwaam Officier gedragen; dan in den aftogt, dien de *Engelschen* genoodzaakt waren te neemen, had ASKEU het ongeluk, met zijn Schip de *Roijal Prince*, gemonteerd met 90 Metaalen stukken, en dat voor het kapitaalste schip van de *Engelsche* vloot gehouden werd, aan den grond te raaken, op zeker zand, de *Galper* genaamd. Vruchteloos deed hij zeinschooten om hulp, dewijl de gantsche vloot haaren koers vervolgde. ASKEU bevond zig in gevaar,

vaar, in die omſtandigheid, door twee *Hollandſche* Branders vernield te worden; doch, ter zijner reddinge, gaf de Lt. Adm. TROMP, die zig op het ſchip van den Schout bij Nacht SWEERS bevond, aan de Branders order om aftehouden; vindende meerder roem, in eenen vijand, die reeds de vlag geſtreken had, als zijnen gevangene het leven te ſpaaren, dan weerloos te doen omkomen. ASKEU toonde hier op alle tekenen, dat hij van den overwinnaar kwartier begeerde, en bereid was zig over te geeven. Terſtond werd, op bevel van TROMP, door het volk van den Schout bij Nacht, ASKEU met zijne Officieren gevangen overgehaald: en op bevel van DE RUITER, ASKEU, 's anderendaags morgens, met een Galjoot, naar 's *Gravenhage* opgezonden, van waar hij eerlang, volgens Reſolutie van den 16den Junij en den 7den Oćtober 1666, naar *Loeveſtein* gevoerd werd: daar hij gevangen zat tot na het ſluiten van den vrede, en hij niet kon nalaaten, den lof der Nederlanderen te vermelden; zeggende hij onder anderen tegen den ſlotvoogd van *Loeveſtein: You have a prompt nation: Gij hebt een vaardig volk.* En deezen lof moeten de Engelſchen aan onze Natie nog heden geeven; ten minſten heeft zij, om het voorgevallene in den jongſten oorlog, daar op een onbetwisbaar regt. (†)

Zie BRANDT, *Leven van de* RUITER, bl. 27, 28. 500, 504. *Nederl. Merk.* van 1666. bl. 89. *Vaderl. Hist.* XII en XIII Deel; *Leven van* TROMP; der *Nederl. Zee-Helden.*

ASPEREN. (*Baronnie van*) Onder alle Baronniën, welke voorheen in en om *Holland* opgerigt zijn, is deeze, zo in oudheid, als in aanzien, niet eene van de minſten; zijnde al vroeg als het *Stamhuis* der ARKELS en VAN ASPEREN bekend geweest. Zeer onderſcheidenlijk, en wel op vijftienderleije wijzen, wordt de naam van deeze Baronnie, Stad en Land van ASPEREN geſteld; en geen minder verſchil ontmoet men bij de Schrijvers over den oorſprong van dezelve. Onzes bedunkens is het eene nutlooze vermoeijing, die allen den Leezer onder het oog te brengen, als men 'er tog niets met zekerheid van kan bepaalen. Mijn voorganger HALMA ſchijnt genegen geweest te zijn, Jonker VAN DER HOUVE te volgen,

(†) Ik bedoel den Glorierijken Zeeſlag van den 5den Augustus 1781.

gen, die wil, dat de naam ontleend is van eenen der *Roomsche* Heiligen ST. ASPER: dan het verhaal, waar uit dit ontleend wordt, is zo beuzelachtig, dat het geen de minste zekerheid verschaft. Integendeel komen 'er zaaken in voor, die het zo onwaarschijnlijk maaken, dat HALMA te veel kundigheid had, om 'er wel beraaden eenig geloof aan te kunnen slaan. Ja zelfs zijn de gedachten van den anders in deeze zaaken zo vermaarden als doorkundigen MENSO ALTING zo zeldzaam, dat ik HALMA niet volgen wil met ze naa te schrijven. Mijne Leezers, dit ben ik zeker, zullen 'er niets bij verliezen, als ik niet meer doe, dan te zeggen, dat de Naamsoorsprong *duister en onzeker is*. Het eerste, dat men den naam van *Asperen* gemeld vindt, moet omtrent het jaar 1112 *zijn*; want men dient wel acht te geeven, dit *Asperen* niet te verwarren met een ander in *Kleefsland*, noch met een ander, 't welk deezen naam draagt, en in *Vlaanderen* gevonden wordt; ook niet met *Aspre* of *Haspre*, in *Henegouwen*, en veel minder met *Aspernas*, eene Sterkte, voorheen in *Westphalen*; noch met *Asperen* bij *Weenen*, en meer anderen.

De *Baronnie van Asperen*, die wij hier beschrijven, is gelegen in het zuiderdeel van de Provintie *Holland*, (de Beschrijver daar van, M. BEEKMAN, zegt het *Graafschap Holland*; doch wij hebben reeds elders aangemerkt, dat het oneigen is deeze benaaming te gebruiken; want 'er geen Graaf zijnde, is de naam van Graafschap, met de vernietiging van die waardigheid, ook vernietigd) paalende aan de grenzen (niet van het *Hertogdom*) maar van de Provintie *Gelderland*; en, schoon in *Holland* gelegen, echter begreepen in de bedijking van de *Thielerwaard*, voor zo verre den omtrek der dijken langs de rivieren de *Waal* en *Linge* betreft; waar door het Land ook aan menigvuldige overstroomingen onderhevig is, vooral als 'er zig in de *Maas* of *Merwe*, beneden de stad *Gornichem*, een ijsdam vast zet: bij welke gelegenheden het water wel twintig voeten op het land loopt.

De grootte en uitgebreidheid van dezelve beslaat bijna veertiende half honderd morgens binnen- en buiten land, zonder de dijken en wegen daar onder gerekend; beslaande het binnenland 1213 morgens. De geheele Baronnie legt, aan drie zijden, in haare eigen dijken beslooten, die zij zelve ook onderhouden moet. Langs den kant van de *Linge* is zij omgeeven van een zwaaren bui-

buitendijk, de *Lingedijk* genaamd, welke zig van de Ambachts-Heerlijkheid *Gellikom*, in *Gelderland*, tot aan de Baronnie van *Heukelom*, in *Holland*, uitstrekt, en door een engte van 1278 rijnlandsche roeden, aan den *Gelderschen* dijk gehegt is; zijnde de andere *de Caar* en *Achterdijk*. De Grenzen van *Asperen* stooten, in deszelfs omtrek, ten Oosten aan de rivier de *Linge*, waar door dezelve van de Baronnie van *Akooij*, gelegen in 't Graafschap *Leerdam*, word afgescheiden. Ten Zuiden paalt zij aan *Gelderland*, en bijzonder aan *Gellikom*; wordende door de *Hellesche Vliet*, door welke de landerijen van *Haaften* en *Hello* hun water in de *Linge* loozen, afgesneden; ten zuidwesten aan de Ambachtsheerlijkheid *Heiweinen* in *Gelderland*; ten westen aan de Baronnie *Heukelom*; en ten Noorden wordt zij, door de meergemelde rivier de *Linge*, van het Graafschap *Leerdam* afgezonderd. Vier uuren legt zij ten Oosten van *Buuren*; 5 van *Thiel*; 3 ten Z. O. van *Bommel*; 6 ten Z. van *Heusden*; een half uur ten Westen van *Heukelom*; en een half uur van *Gorkum*, 3 uuren ten N. W. van *Leerdam*.

De oprichting deezer Baronnie, of wel de eerste scheiding van die van *Arkel*, kan niet eerder gesteld worden geschied te zijn, dan met het jaar 1122, of daar omtrent, vermits het overlijden van JAN VAN ARKEL op dien tijd gesteld word, en na zijnen dood zijne drie Zoonen, JAN, VOLPERD en HUGO, hun erfgoed verdeelden. JAN, als de oudste, behield *Arkel*; VOLPERD, de tweede, kreeg *Asperen*; en HUGO andere goederen. Tot dien tijd toe was *Asperen* in de Heerlijkheid en het land ingesloten geweest; doch na dat het door OTTO VAN ARKEL, den eersten van dien naam, en vijfden Heer van *Asperen*, in het jaar 1313, aan den Graaf van *Holland* opgedragen, en door dien weder als een *Leen* was uitgegeeven, is het altoos een *Hollandsch* Leen gebleeven. Uit de Leenbrieven, die wij hier doen volgen, blijkt dat *Asperen*, reeds meer dan zes volle eeuwen, eene Baronnie geweest is.

De Leenbrieven, waar uit blijkt, dat *Asperen*, door gemelden OTTO, die ook Heer van *Heukelom* was, aan Graave WILLEM DEN III opgedragen was, en weder ter Leen werd ontvangen, zijn van deezen inhoud.

„ Wij Willem Grave van Henegouwen, van Hollant, Zeelant,
„ ende Here van Vrieslant, bekennen met desen brieff, voer ons,
„ on-

„ onse erven, en de nakomelinghen, die Grave van Holland we-
„ sen sullen; alsoe ons Ott van Hoekelem, Heere tot Asperen op-
„ gedragen heeft syn vry hoeg Heerlicheyt van Asperen, ghele-
„ ghen buten onse palen van Hollant, ghemaeckt tot eenen on-
„ versterfeliken erfleen, hy en synen nakomelinghen, die Heeren
„ tot Asperen wesen sullen; van ons en onse erven en nakomelin-
„ ghen, die Grave van Hollant wesen sullen, ende ons open poort
„ wesen sal, als ons des van noede is; ende wij of onse erven en
„ de nakomelinghen en sullen gheen recht voerder aan die voersch.
„ Heerlicheit en guede van Asperen hebben noch behouden sul-
„ len, mit voerwaerden toeghedaan, dat Ott van Hoekelem Here
„ tot Asperen of synen erven ende nakomelinghen, als die Heeren
„ tot Asperen wesen sullen, die voorschr. Heerlicheit van Asperen
„ teghens ons, of onse erven ende nakomelinghen als Grave van
„ Hollant niet verbueren, voerbroecken en sullen, aen lyf noch
„ aen guet, noch met geenre hande broecken, noch excessen,
„ of saken, hoedanig die gebueren mochten, niet uytgescheyden.
„ Ende omme dat wy willen, dat alle deese voirschr. punten en
„ voerwaerden vaste stade ende van waerde bliven voer ons, ons
„ erven ende nakomelinghen, die Grave van Hollant wesen sullen,
„ Heer Otts voorschr. of synen erven en nakomelinghen, soe heb-
„ ben wy Grave voerschr. desen brief mit onser groeten aanhan-
„ genden seghel besegheld, geschiet in den jaare ons Heren dusent
„ driehondert dertien, des Woensdaghes op Sint Agnietendach.

„ *Hangende onder aan den briev des Graavs segel, gedrukt*
„ *in groen was, aan eenen dubbelde franceine staart: van wel-*
„ *ken briev by het Hov van Holland een vidimus is gemaakt op*
„ *den achtste van Lentenmaand sestienhonderd veertig, dat*
„ *mede noch in weesen is.*

„ Wij Willem Grave van Heneghouwen, van Holland, van Zee-
„ land, ende Here van Vriesland, maken cont, allen den ghenen,
„ die deze lettere zien zullen, of hoeren lezen, dat wi Otten van
„ Hokelem, Here van Asperen verleent hebben, en verlenen met
„ deze lettere, die Heerschap tot Asperen, ende die porte tot
„ Asperen, die hi ons opghedraghen hevet vryelic vor onze man-
„ ne, te houden van ons ende van onzen nekomelinghen Grave
„ tote Holland, te rechten erfleene: in dezer maniere, dat die
„ Heerscap ende die porte vorghenoemt niet versterven en mach,

„ zi-

„ zine zullen komen op Otten voorghenoemt naeste erfnaamen, „ eerst man hoeft of wijf hoeft, ende hi ende zijne nakomelinghen zullen rychten an hals, ende an hoeft, an hoeghe ende an „ leghe in die heerschap vorghenoemt, ghelike dat hi plach te „ doene, eer hi ons die Heerscap opdroech, ende des gherychts „ en zelen wi ons niet onderwinden: ende die porte tot Asperen „ zal zyn onze porte, wenneer dat wys te doene hebben; ende „ wi hebben Otten vorghenoemt ghegheven, dat die porteren van „ Asperen, die daar nu wonen, of hier nae wonen zullen tollenvri veren zullen met haren ghoede, dor al onze lant, ervelic, „ zonder alerhande archeyt; ende om dat wi willen, dat dit vaste, ende stade blijve, soe hebben wi Otten vorghenoemt ghegheven dezen brief beseghelt met onzen zeghele, ende met ons „ Heren ons oems zeghele, Heren Ghijten Byscops tot Utrecht. „ Ghegheven in den jaar ons Heren duzent, driehondert en dertiene, des Vreidaghes nae dertiendaghe tote Harlem.

„ *Hangende onder uit twe segelen in groen was, aan dubbelde seide koorden.*

„ Wij Willem Grave van Henegouwe, van Hollant, Zelant „ ende Heer van Vrieslant doen kondt ende kenlick allen luden „ voer ons en onsen erven ende nakomeling Otto van Hoekelem „ en zynen erven, die Heren tot Asperen wesen sullen, of dat „ zaek weer, dat enighe Heren, steden, of landen Otten voorschr. of zijnen erven of die poert en sloet tot Asperen per soerts „ ende krachten overvallen worden, soe sullen wij Grave voorschr. of onsen erven tot Holland wesen sullen, die selve Otten „ of synen erven stede, en sloet tot Asperen, beschudden, of „ dat saek weer, dat noch ghebuerde, dat Heer Otto voerschr. „ of zynen erven Heren tot Asperen, hoer leen aen ons of onzen „ erven, als Grave van Hollant te ontvanghen altyd eerst ghelend „ toescriven sullen alle onse Graesschap voerschr. doer veilich te „ mersen, te varen, ende te keren, af ende aen te komen, om „ gheen versumenys hebben van ons noch onsen erven, als Grave van Hollant aen die Heerscappie en leen van Asperen. Omme dat wi willen, dat die vast ende stade blive, soe hebben „ wy Otten voerg. ghegheven desen briev besegheld met onsen „ zeghel; ghegheven in 't jaar ons Heren dusend, driehondert „ ende dertien des Sonnendachs nae Sinte Peter ad vincula.

„ *Hangende onder aan een ſegel in groen was, aan eenen*
„ *dubbelde franceine ſtaart.*"

In de alleroudſte tijden, was het land van *Arkel*, en het daar onder behoorende *Asperen*, geleegen, of behoorde aan het oude Graafſchap *Teisterband*, 't welk in zig bevatte de landen van *Thiel*, *Bommel*, *Heusden*, *Altena*, *Arkel*, *Asperen*, *Heukelom*, *Leerdam*, *Vianen*, *Kuilenburg* en *Buuren*; van welk Graafſchap *Thiel* toen de Hoofdſtad was. Dit alles laat zig gemaklijk met geloofwaardige Schrijvers, als PONTANUS, SLICHTENHORST, SCHRIVERIUS en anderen bewijzen; doch om aan te toonen, wie de eerſte Graaf daar van geweest is, gaat op verre na zo zeker niet. Het gevoelen van SCHRIVERIUS, 't welk den meeſten ingang vindt, is, dat WALGER, oudſte Broeder van DIRK, dien wij voor den eerſten Graaf van *Holland* houden, de eerſte van *Teisterband* geweest is. Anderen willen, dat ROBBERT, de derde Zoon van LODEWIJK, de eerſte en agtſte Graaf van *Kleef*, omtrent het jaar 830, de eerſte Graaf van *Teisterband* zou geweest zijn; V. D. HOUVE zegt, dat deezes Graven Dochter met opgemelden WALGER gehuwd was. SLICHTENHORST maakt dit Graafſchap veel ouder, zo dat hij zelfs niet de eerſte, maar wel de laatſte van den eerſten ſtam te noemen is, dien hij WALTER noemt, en welken hij zegt, geſtorven te zijn in 742, en door wiens eenige Erfdochter, *Teisterband* aan de Graaven van *Kleef* zou gekomen zijn. Deeze verſchillende gedachten toonen duidelijk genoeg de onzekerheid. Volgens den naauwkeurigen naſpoorder van dergelijke zaaken, den gemelden SCHRIVERIUS, werd Ao. 994, het Graafſchap *Teisterband*, door ANFRIED, den laatſten Graaf, vernietigd; verlatende hij het zelve, benevens zijne Vrouw, om het Bisdom van *Utrecht* te bekomen, waar aan hij een groot deel deezer goederen hegten.

De meeſten van onze Historieſchrijvers, die van denkbeeld zijn, dat de Baronnie van *Asperen*, als een *Leen*, aan de Heeren VAN ARKEL zou behoord hebben, en door hen van ARKEL zelven zou verheven zijn, tot dat de Heerlijkheid *Arkel* aan den Graaf van *Holland* verviel, zijn allen zeer verre af van de waarheid te ſpreeken: want niet alleen is nergens een bewijs van zodanige Leenbrieven te vinden; maar ook is niemand van hun immer in ſtaat geweest, eenig bewijs te geeven, dat bij de hier voor gemelde verdeeling der goederen van Heer JAN VAN ARKEL, onder zijne drie

Zoo-

Zoonen, de tweede VOLPERD of FOLPERT dit *Asperen* van zijnen oudsten Broeder JAN ontving. Het zelve bewijst in tegendeel allerduidelijkst, dat die Broeders hun erfgoed, als vrij en eigen goed, gedeeld hebben. De affchriften der zo even gemelde Leenbrieven bevestigen dit zo zeker, dat wij 'er niets behoeven bijtevoegen, om den Leezer van de waarheid van ons gezegde te overtuigen. Men erinnere zig slegts de woorden uit den tweeden brief, waarin, om aantetoonen dat *Asperen* nooit voorheen een *Leen* geweest is, gezegd word: „ *ghelike dat hi plach te doene, eer hi ons die Heerschap opdroeg.*"

Zedert dien tijd is de *Baronnie van Asperen* altijd van de Graaflijkheid van *Holland* verheven, en te Leen ontvangen geworden, zo als nog heden geschied; wel verstaande dat dezelve in *twee Leenen* gesplitst is; welke splitsing heeft plaats gekreegen, na dat dezelve aan den Heer RUTGER V. D. BOETZELAAR en AREND PIEK behoord heeft; hebbende ieder van die in huwelijk eene Dogter van den Heer van *Asperen*, welke ieder de halve Heerlijkheid ten Huwelijk aanbragten.

In het jaar 1460 de Heer RUTGER VAN DEN BOETZELAAR, door WILLEM VAN BUUREN, doorschoten zijnde, geraakte de halve Heerlijkheid van *Asperen*, die aan AREND PIEK behoorde, aan KAREL VAN BOURGONDIEN; na dat zij ook, voor een korten tijd, aan GIJSBERT PIEK, *Arendszoon*, behoord had, verviel die helft eindelijk aan de Graaflijkheid van *Holland*, en wel op dien tijd, dat gemelde KAREL Graaf van *Holland* werd. Daar aan bleef dezelve gehegt, tot het jaar 1480, wanneer MAXIMILIAAN en MARIA, als Graaf en Gravin van *Holland*, die helft, welke voorheen aan AREND PIEK behoord had, aan Heer WESSEL V. D. BOETZELAAR, uit aanmerking van de goede en getrouwe diensten, aan hun beweezen, in het verdrijven van gemelden PIEK, die zig onderstaan had, weder in de stad te komen; en ook tegen de *Gelderschen*, volgens opene Brieven, van den 12den Februarij 1480, weder afstonden, en aan hem in eigendom overgaven. De Leenbrieven, waar bij gemelde Heer WESSEL V. D. BOETZELAAR, op den 20sten Junij 1484, zo door MAXIMILIAAN, als door zijnen Zoon FILIPS, voor deeze wederhelft mede verlijd werd, zijn nog voor handen.

Nogthans heeft de Graaflijkheid van *Holland*, van dien tijd af aan, de helft der inkomsten behouden en genoten, tot dat de

Staaten van *Holland en West-Friesland*, bij overdragt van den 5den Junij 1593, die overlieten aan RUTGER VAN DEN BOETZELAAR, XVIIden Heer van *Asperen*, voor hem en zijne nakomelingen, mids hij, voor zig en de zijnen, afftand deed van de Heerlijkheid *Poelwijk*, met de Tienden, en al derzelver toebehooren, die door de Graaflijkheid van *Holland* was in bezit genomen, en bleef behouden, volgens inhoud van den Leenbrief. Het slot te *Asperen*, met den Berkhof en Boomgaard, mitsgaders de Heerlijkheid, Stad, Leengoederen, Renten, giften van Geestelijke goederen, aanvallen van besterften, en verdere gerechtigheden daarin vermeld, verheven en te leen ontvangen, van meer gemelde Graaflijkheid van *Holland*, worden daarenboven onder de voorrechten daar in benoemd: het voeren van *hoog*, *middelbaar*, *en laag rechtsgebied*; *het jus patronatus*: *Tienden*; *Teinsfen*; *Wind- en Rosmolen*; *Visscherij*; *Gruitgeld*; *Tol op de Paardemarkten*; *de twee Veeren op de Linge*; *versterrvenis zonder erfgenaam*; *Leenen*; *Zwaanendrift*, *en de Jacht*.

Weinige Heerlijkheden zal men aantreffen, die zo veele doorluchtige Heeren hebben voortgebragt; hebbende *Asperen* behoord aan drie onderscheidene *Hollandsche* Adelijke geslachten, *Arkel*, *Polanen* en *Langerak*; aan het *Kleefsch* Adelijk geslacht *van Boetzelaar*, aan wien het nog behoort; aan het Vorstelijk geslacht van *Bourgondien*, en aan het *Geldersch* Adelijk geslacht van *Piek*. Van het eerste is reeds in dit deel melding gedaan; en van de volgende zal op zijn tijd en plaats gesproken worden.

Dat *Asperen* een Slot, Kasteel, of Burgt, zo als A. KEMP, in zijne *Beschrijving van Gorinchem*, bl. 40. het noemt, gehad heeft, is ontwijfelbaar; men weet zelfs dat het gelegen heeft aan den Noordwesthoek van de stad, bij de *Heukelomsche poort*, en ook dat het den naam gevoerd heeft van *Waddestein*. Dan gansch onzeker is het, van wien het dien naam bekomen hebbe, als ook, door wie het zelve gesticht zij. Wij vertrouwen met anderen, dat Jonker VAN DER HOUVE, in zijn *Handv. Chronijk*, op meer dan ééne plaats, zeer verre het spoor der waarheid te buiten gaat, als hij uit DION CASSIUS tracht te bewijzen, dat het zelve al in het tiende jaar onzer tijdrekening zou bekend geweest zijn. En deeze zijn misslag blijkt uit gemelde D. CASSIUS zelven, die zegt: „ Dat Q. VARUS, uit zijn bestiering in *Duitschland* gekomen, de

„ *Duitschers*, geene slaafsche overheering als de *Sijriërs* gewoon, „ wilde regeeren op dien voet, zo als hij die volken gedaan had; „ waarom de *Duitschers*, omtrent de *Elve* woonende, dit on- „ verdraaglijk vindende, te zaamen kwamen, en veele benden „ van VARUS, tusschen de Rivieren *Amasia* en de *Lippa*, ver- „ sloegen, (welke twee rivieren door VAN DER HOUVE zelven „ voor de *Eems* en *Lippe* in *Duitschland* gehouden worden) van „ welke benden alleen zeer weinige *Romeinsche* Ruiters het door „ de vlugt op het Slot *Aspernas* ontkwamen."' Zeker is het, dat gemelde Jonker, door den klank van *Aspernas*, die met *Asperen* veel overeenkomst heeft, misleid is geworden. Doch DION bedoelde niet *Asperen* in *Holland*, maar *Aspernas* in *Westphalen* gelegen, gelijk de benaaming der rivieren duidelijk aantoont. Niet kleinder is de misslag, dien hij, op het voetspoor van TAUCHET, begaat, op wiens gezegde hij meent, dat dit Slot, in het jaar 630, *Saint Aspre* zou genaamd zijn. Dan wat verhaalt TAUCHET? Dit: „ Dat een GODIN, de Zoon van eenen Landman in „ *Bourgondien*, om zijn schandelijk huwelijk met zijne Schoon- „ moeder, de vlugt voor Koning CLOTARIUS naar *Sainct Aspre* „ in *Lotharinge*, (maar niet in *Holland*) nam."

Hoewel nu hier mede de Stichter niet word aangeweezen, heeft men, echter, eenigen grond, niet van zekerheid, maar van waarschijnlijkheid, dat het zelve, door FOLPERD VAN ARKEL, den eersten Heer van *Asperen*, na de deeling der vaderlijke erfgoederen, gesticht is, en dat het, door WILLEM DEN I, Graaf van *Holland*, in het jaar 1204, geslegt en verwoest, en op de grond daar van, naderhand, door JAN DEN VII weder herbouw werd. Het gebouw muntte meer uit in netheid en sterkte, dan in grootte; staande, volgens de Prentverbeelding, door F. V. BLEISWIJK in het koper gebragt, rondsom in een wijde graft met water, op zeer dikke muuren, beneden met kelders; zijnde in het geheel vier verdiepingen hoog. Voor aan had het een dikken toren, waar door men in het Kasteel ging. Voor het Slot lag een Voorburg, met een hooge steenen poort; en aan de slinker zijde een groote Stalling en Tuinmanshuis, die nog in wezen zijn. Van deezen voorburg ging men over een grooten houten brug in het Kasteel. Aan wederzijden van den gemelden voorburg, op den kant van de graft van het Kasteel, staat een steenen toren; door

 den

den eenen, die met een dak gedekt is, gaat men op den fingel van het Kasteel, zijnde de andere voorheen open en met fchietgaten voorzien geweest. Toen de *Franfchen*, in 1672, 'er meester van waren, trokken zij niet van daar, zonder de fmertelijke tekenen des oorlogs natelaaten; door eenige tonnetjes buskruid, met brandende lonten, 'er onder te brengen, deeden zij den gantfchen toren fpringen; welke donderflag het Kasteel zodanig uit deszelfs gewrichten rukte, dat het daarna inftortende, geheel moest gefloopt worden; blijvende 'er niets van overig, dan de grondvesten, die thans onder water leggen; vertoonende de plaats tegenwoordig alleenlijk de gedaante van een ronden Vijver, en zijnde den voorburg alleen nog maar in wezen.

Toen, zo als gezegd is, de Heerlijkheid gefplitst was, en door V. BOETSELAAR en PIEK te zamen bezeeten werd, was hier nog een ander Kasteel, alhoewel men niet bepaalen kan, waar het geftaan heeft. GOUDHOEVEN zegt, dat het eene ten zuiden en het ander ten noorden in de ftad geftaan heeft; welk zuidergedeelte ook het *Gelderfche* genaamd word, om dat PIEK in dat gedeelte zijn Kasteel had; men zou het zelfs naar gisfing kunnen bepaalen, aan of omtrent de *Gellikomfche Poort:* want in het vonnis, ten uitvoer gebragt, zo aan PIEK als aan zijne medeburgers, wegens den moord, begaan aan RUTGER VAN DEN BOETSELAAR (zie BOETSELAAR) word het genaamd een *Bolwerk dat Poorten had.* Maar door wie dit gefticht is, en welke gedaante het gehad hebbe, is noch in de *Hollandfche Chronijk*, noch bij SLICHTENHORST, noch bij anderen te vinden.

De Naamen der Heeren Baronnen van *Asperen*, zo als zij elkander gevolgd zijn, zijn deeze:

1. FOLPERD VAN ARKEL, * *zijnde van de vroegere als Geruwgt van Asper* niets met zekerheid te zeggen.
2. GERRIT VAN ARKEL.
3. JAN de Eerfte.
4. JAN de Tweede.
5. OTTO de Eerfte.
6. OTTO de Tweede.
7. GUIDO.
8. OTTO de Derde.
9. ALRID of ELIZABETH.

10. N.

10. N. VAN ARKEL.
11. OTTO VAN POLANEN de Vierde.

Geduurende de Splitsing.

12. ALFRADE VAN POLANEN. 12. BELIOR VAN POLANEN.
13. ELBURG VAN LANGERAK. 13. KAREL V. BOURGONDIEN.
14. WESSEL V. D. BOETSELAAR. 14. GIJSBERT PIEK.
15. RUTGER de Eerste.
16. WESSEL de Tweede.
17. RUTGER de Tweede.
18. RUTGER de Derde.
19. PHILIP JACOB de Eerste.
20. PHILIP JACOP de Tweede.
21. ANNA MAGDALENA.
22. PHILIP JACOB de Derde.

De Stad of het Stedeken *Asperen*, is gelegen aan het einde van de hier omschrevene *Barønnie*, in den zuidoostelijken hoek van *Holland*; wordende ten Oosten, langs de wal, bespoeld door de Rivier de *Linge*, waar uit het water, door een poort in de graft, de *Min* of *Liefde* genaamd, vloeit. De gedaante derzelver is vierkant, strekkende van 't Noorden naar 't Zuiden. De tijd haarer stichting, even als van veele andere *Hollandsche* Steden, is onzeker. VELDENAAR geeft haar, op het Jaar 1204, reeds den naam van Stad, of Vest; dat van geen open plaats gezegd word; zijne woorden zijn deeze: *Onlange teid daarna besat Greve Willem van Holland, Volpert en Florens hoer Kasteelen van Asperen, en hoer vesten en wandse.* Waar mede overeenstemmen de woorden van R. SNOIJ en A. KEMP; doch waarschijnlijk is dezelve al in 't jaar 1112 gebouwd. Van haare grootte kan zo veel niet geroemd worden; men kan dezelve eenigzins afleiden uit het getal der huizen, dat in 1632 bepaald was op 178; betaalende, zo aan huizen als landen, tot de verponding, volgens de lijst van dat jaar, 3611 guldens, 7 stuivers en 15 penningen. Dan dit was de aanslag, volgens MSS. over het geheele land van *Asperen*. Wat aangaat haare sterkte, de stad heeft 4 poorten, als de *Heukelomsche*, de *Gellikomsche*, de *Water-* en *Beggijnen-poort*. Onder de Kerklijke gebouwen munt uit de Kerk, die groot en sierlijk is, en waar van de bouwing begonnen is in 't jaar 1401,

volgens uitwijzen van zeker versje, dat tevens den naam van den Stichter te kennen geeft:

In 't jaar duisend
Vier honderd en een
Leed Vrouw Elburg
De eerste steen.
1401.

Ten westen is deeze kerk versierd met een schoonen dikken toren, boven met een dun spits toelopend. Binnen in dezelve vindt men verscheidene aanzienlijke begraafplaatsen, zo van de Heeren en Vrouwen VAN DEN BOETSELAAR, als ook van eene Vrouwe AMELIA VAN MARNIKS, Dochter van den Heer van ST. ALDEGONDE, en andere. Behalven deeze behooren tot de Godsdienstige Gebouwen het H. G. Gasthuis, voorheen het Klooster der *Kruisbroeders*, gesticht Ao. 1318; doch met de hervorming, aldaar ingevoerd 1573, in burger wooningen veranderd; ook had men aldaar een Begijneklooster van de *H. Anna in de gulde poort*, zijnde mede in een woonhuis veranderd, zo als ook de Proostdij vernietigd is. Tot de Wereldlijke Gebouwen behooren, het Stadhuis, zijnde een zeer oud gebouw, het Markthuis en de Vleeschhal.

De REGEERING bestaat 'er uit een Drossaard, den Schout, twee Burgemeesteren en zeven Schepenen, die allen door den Baron van *Asperen* verkoren en aangesteld worden. De VOORREGTEN der Baronnie, waar aan de stad mede haar aandeel heeft, zijn reeds door ons gemeld. De SCHUTTERIJ te *Asperen*, die zig in het jaar 1517 zeer beroemd maakte, in het verdedigen der stad, tegen de *Gelderschen* en *Friezen*, en een aanzienlijk gedeelte der bewooners uitmaakte, bestaat tegenwoordig uit een Hopmanschap, waar van de Drost, altoos Hopman, de Schout, Onderhopman, en de Secretaris Vaandrager is. Het ligchaam der Schutterij is verdeeld in agt rotten, die op hunne beurt de wacht op het Stadhuis en op de Paardemarkt houden.

Wat den HANDEL van die van *Asperen* betreft, dewijl de Inwooners deezer stad genoegzaam allen huislieden zijn, en van den landbouw hun bestaan hebben, zo bestaat de meeste rijkdom in de

de vruchten van Vee en Veld, welke veelmaals zeer verminderd worden, door de overstrooming der Landerijen; waar door de Huisman zig dikwils in de noodzaakelijkheid bevind, zijn Vee, het zij voor een geringen prijs te verkoopen, of te slagten en op te eeten. De hoofdtak des bestaans is de paardefokkerij, waar mede een aanzienlijke handel gedreeven word. Behalven den gewoonlijken dag en jaarmarkten, hield men 'er voortijds jaarlijks vier paardemarkten, die tot op twee verminderd zijn.

Uit het geen reeds van deeze stads gezegd is, heeft men kunnen opmaken, dat deeze Stad, het Land en de *Baronnie van Asperen*, meermaals, zwaare onheilen, door overstroomingen, ondergaan hebben, die altoos veroorzaakt worden door het schielijk oploopen der Rivieren, deels door aanhoudenden regen, doch meest door zwaare ijsgangen, die de dijken van een scheuren, waar van de menigvuldige wielen, om de stad, de droevige getuigen zijn.

In 't jaar 1270 werd, door Hertog JAN VAN BRABAND, om zig tegen den Graaf *van Gelder* te versterken, de *Thielsche* Dijk doorstoken, waar door het gantsche land van *Asperen* onder water raakte. De *Gelderschen* het gat digt maakende, deed gemelde Hertog den dijk, ten tweedemaal, doorsteeken, waar door het land andermaal met water bedekt werd. Vijf jaaren laater werd, om die zelfde reden, de *Lingendijk* doorgestoken; 't welk geen minder nadeel veroorzaakte.

De inbraak van de *Thielerwaard*, Ao. 1342, veroorzaakte de zwaarste onheilen aan die van *Asperen*. Ao. 1374 werd de Dijk, tusschen *Thiel* en *Sandijk*, doorgegraaven, waar door mede alles onder het water bedolven werd. Ao. 1437, ging de verwagting van den Landman te niet, door den doorbraak van den *Thielschen* Dijk. Eene nieuwe overstrooming, in het volgende jaar, bragt de bewooners deezer landen tot de grootste armoede. Zedert dien tijd bleven zij van merklijke overstrooming bevrijd, tot in het jaar 1618, in welk jaar de *Thielerwaard* inbrak, en veele menschen en beesten verdronken. In 1623 geraakte wederom alles onder water, door eenen zwaaren ijsgang. Het jaar daaraan volgende, braken de Dijken door, maakende al het land tot een openbaare Zee. De ongemeene ijsgang, in 1635, deed hun geen

minder nadeel. De bewoonders ſtonden voor die aanhoudende onheilen ieder jaar bloot, en werden zeer fel daar door aangetast in 1651, 1654, 1658, 1663. In het noodlottig jaar 1672, ondergingen zij, buiten den algemeenen ramp des oorlogs, mede eene overſtrooming, door het doorſteken van de dijken aan den Waalkant. Daarop volgden wederom de doorbraken en overſtroomingen, in 1677, 1682, 1692, 1697, 1699, 1709, 1711, 1713, 1726, 1728, 1729, en vooral door den inbraak der *Betuwe*, in 1740 en 1741. Niet min hevig werd *Asperen* geteisterd, door verſchrikkelijke ſtormwinden, die verbaazende ſchaden veroorzaakten, als in het jaar 1678, in 1717 en 1735. Bij dit alles, is deeze ſtad, zo veel men kan nagaan, tot viermaalen, met pestziekte bezogt. De eerſte is niet bepaaldelijk aantewijzen; de tweede was 1636, en duurde wel zes maanden; de derde 1646; en de vierde en laatſte daar men van gemeld vindt, was Ao. 1667, waar door, onder dit klein getal van ingezetenen, meer dan agt menſchen daags in 't graf gerukt werden. 't Geen als iets bijzonders hier bij verdiend te worden aangemerkt, is, dat deeze ſtraffe ſlegts over de helft der ſtad ging, en dat dezelve bijna een geheel jaar duurde.

Indien men, niet zonder grond, de onbeſuisde drift van een woedende gemeente als een ſtraffe des Hemels mag aanmerken, dan zou men de haatelijke Beeldſtorming, die hier mede in het jaar 1566 geoeffend werd, onder de onheilen kunnen ſtellen, als mede het ombrengen van een *Doopsgezind* Leeraar, die om zijne Leer, aldaar levendig, op den 16den October 1606, verbrand werd.

Boven alle deeze onheilen, heeft deeze ſtad, meer dan eens, het lot en de rampen des oorlogs ondergaan; een kort beſtek van derzelver Geſchiedenisſen zal ons dit doen zien. In haare eerſte jeugd 1204 werd zij, door Graaf WILLEM DEN I, na de verdrijving van den Graaf VAN LOON, om zig te wreeken wegens den bijſtand, dien FOLPERT VAN ARKEL, als Heer van *Asperen*, den Bisſchop van *Utrecht*, (die zig ten voordeele van den Graaf VAN LOON gewapend had) verleend had, belegerd, ingenomen, en benevens het Kasteel, tot den grond toe geſlecht. Na eene rust van meer dan anderhalve eeuw, van de oorlogsrampen genooten

te

te hebben, werd de stad, door een inwendigen twist, beroerd en gaande gemaakt, die zijnen oorsprong nam, uit de splitsing, welke, zo als wij gezien hebben, hier plaats gehad had.

„ In het jaar veertien honderd zestig (wij bedienen ons van de eigen woorden van den Heer BEEKMAN) werd deeze Baronnie bezeten door twee Heeren, elk had de helft. *Rutger*, *Baron van den Boetzelaar*, verkreeg door zijn huwelijk met *Elburg van Langerak*, de helft van deeze Baronnie, en had zijn Kasteel ten Noorden van de stad; *Arends Piek van Biesdam*, getrouwd hebbende *Belior van Polanen*, bezat de andere helft van *Asperen*, en had zijn Kasteel ten Zuiden van de stad. Deeze twee Heeren werden oneenig wegens het inkomen van deeze Heerlijkheid. De Rentmeester van den Baron *van den Boetzelaar*, onthield *Arend Piek*, op order van zijnen Heer, de helft van de Molenmaat, tienden, en zekere andere renten. Hier over liet *Arend Piek* door zijnen Rentmeester dikwils aan *Rutger van den Boetzelaar* zijn beklag doen, zeggende, dat hem kracht en geweld geschiedde, doch kreeg geen gehoor, en alles werd ontveinsd. Daar op klaagt hij aan zijne vrienden en maagen het ongelijk, dat hem door *Rutger van den Boetzelaar* werd aangedaan, met verzoek, dat zij den gemelden Heer wilden aanmaanen, zulks niet meer te pleegen, die deeze aanmaaningen in den wind sloeg, en zijnen ouden gang ging. Dit verwekte zulken haat, dat 1460, *Willem van Buuren*, de een noemd hem den zusters zoon van *Arend Piek*, de ander zegd, dat ze zusters kinderen waren, voornam het ongelijk, *Arend Piek* aangedaan, te wreeken. Ten dien einde gaat hij, met eenige gewapenden, op eenen morgen heel vroeg, na het Kasteel van *Rutger van den Boetzelaar*, om dat behendiglijk in te neemen, en hem te vangen of te slaan. Hij koomt over het voorgeburgt tot voor de groote poort van het Slot, die hij met geweld zogt open te breeken. De Baron *van den Boetzelaar* op dit gerucht aan de poort ongewapend met zijne dienaars komende, beschermde die zodanig, dat *Willem van Buuren* daar buiten moest blijven, en niet binnen konde raaken; die, dat bemerkende, *Rutger van Boetzelaar* met eene knipbos dood schoot, vluchtende doe met alle zijne medehelpers op het Kasteel *van Arend Piek*.

„ Dit alles geschiedde buiten weeten van *Arend Piek*, die even-

evenwel alle deeze moordenaars op zijn slot ontving, en toeliet, dat zij zig daar uit beschermden.

„ So ras als deeze doodslag openbaar werd, kwam de Heer *van Brederode* met zijnen broeder den *Domproost* en twee honderd Schutters van *Utrecht*, bij zig hebbende den Algemeene Breukvorderaar van Holland, en belegerde het Slot van *Arend Piek*, ondertusschen werden die, die op den belegerden burgt waren, oneenig, en *Willem van Buuren* voorziende, dat hij zig niet langer op de burgt onthouden konde, zocht gelegendheid om het te ontvluchten. Hij deed op eenen middag de poorten open, en meende zig snellijk in het klooster der Kruisbroeders, in de stad staande, te begeeven, doch werd onderweeg van die van *Utrecht* gevangen, en in den *Haag* gebragt, daar hij naderhand is onthoofd, en aldaar in het Jacobine of Predikheeren klooster in het Voorhout begraaven, en alle zijne medehelpers, die men krijgen konde, op raden gezet.

„ De helft deezer Baronnie, *Arend Piek* toebehoorende, werd verbeurd verklaard, en aan *Karel*, Hertog van Bourgondien, Heer van *Arkel*, toegeweezen.

„ Naderhand werd deeze twist tusschen de kinderen van de twee voorgemelde Heeren bijgelegd, en *Gijsbert Piek*, zoon van *Arend Piek*, kreeg, na het overlijden van *Karel*, Hertog van Bourgondiën, de helft dezer Heerlijkheid wederom, mids eene som van duizend guldens betaalende.

„ Als de Hollanders en Geldersschen, 1479, met elkanderen in oorlog raakten, ontstond 'er tusschen *Wessel*, Baron *van den Boetzelaar*, en *Gijsbert Piek*, beide Heeren van *Asperen*, elk voor de helft, weer nieuwe oneenigheid, zijnde de eerste de Hollanders, en de laatste de Geldersschen toegedaan; dat tot eene groote opschudding uitborst, toen de Hollanders hunne krijgsknechten op beide de Kasteelen te *Asperen* wilden leggen. 1480 maakte *Maximiliaan*, Aarts Hertog van Oostenrijk, als getrouwd hebbende *Maria*, Hertogin van Bourgondiën, agt-en-twintigste Graavin van Holland, zig gereed, om de Gelderschen te beoorlogen, en had te vooren aan *Wessel van den Boetzelaar*, bij geschrift verzocht, dat hij zijn kasteel voor den AardsHertog wilde openen, om daar uit op de Gelderschen los te kunnen gaan: om dat zijn slot een leen van de Graaflijkheid van Holland was.

De

De Baron *van den Boetzelaar* antwoordde den Prins, dat hij bereid was tot alle uur en ſtond zijn ſlot te openen, als de Vorst zelf kwam, of als de Hollandſche ſteden gezamentlijk aftrokken: welk antwoord den Aards-Hertog niet voldeed, maar begeerde, dat hij op zijn kaſteel ontvangen zou die geenen, welke de Prins zenden wilde, *op ſtraf en verbeurte van zijne Heerlijkheid.*

„ Middelerwijl kwam de Aarts-Hertog te *'s Hertogenbosch*, om van daar na *Gornichem* te trekken. Dit had *Gijsber Piek* naauwlijks verſtaan, of zendt zijnen Schout aan *Wesſel van den Boetzelaar*, om te verneemen, of hij den Aards-Hertog op zijn Slot zou laaten, zo hij voor de ſtad kwam, het welk *Wesſel van den Boetzelaar*, zoo aan den Prins, als zijnen Overheer geenzins wilde weigeren.

„ *Maximiliaan van Oostenrijk*, te *Gorinchem* gekomen zijnde, ontbood *Wesſel* bij zig, die iemant van zijnent wegen aan den Vorst afvaardigde, met magt om te handelen, of men met eene ſom gelds de inlegering van krijgsvolk konde afkoopen, maar werkte niets uit. *Piek* had ook iemant afgeſtuurd, na dat hij alvoorens vrijgelei voor zig zelven gekreegen had.

„ Hier op zond de Aards-Hertog, den Heer van *Chanterij*, den Heer *Rembolt*, en *Lambert Millink*, drie Hopmannen, met omtrent duizend krijgsknechten naar *Asperen*, die de poorten geſlooten vonden, en wel vier of vijf uuren daar voor bleeven ſtaan. Den burgers en poorters werd bevoolen, op verbeurte van alle hunne voorrechten en vrijheden, de poorten te openen, die nevens hunne twee Heeren vast handelden met die daar buiten ſtonden, om dezelven met verdrag binnen te laaten. Eindelijk werd men het zo ver eens, dat men het krijgsvolk in de ſtad zou laaten trekken: maar *Gijsbert Piek*, wilde evenwel geene Bourgondſche krijgsknechten op zijn ſlot neemen, die daar en tegen zoo veel van hun volk daar op wilden brengen, als hij 'er van de zijnen op had.

„ Hier bleef het aan haperen, en als men elkanderen daar in niet konde verſtaan, liep *Piek* met een toornig gemoed heen, en liet de klok trekken, op dat de inwoonders, die Gelders gezind waren, en hem aanſtonds toevielen, in de wapens zouden koomen, om het krijgsvolk buiten te keeren: deeze ſchooten ten eerſten ſterk op de Bourgondſchen, roepende met een: laat ons

de

de Hollanders en hunne medehelpers wederstaan, want daar koomen duizend Gelderschen ons te hulp; hoewel zulks onwaar was.

„ Middelerwijl waren tien of twaalf knechten van *Klaas van Haaften* van het slot van *Piek* gekoomen, die *van den Boetzelaar* zo sterk op de hielen volgden, om hem dood te slaan, dat hij naauwlijks het op zijn kasteel konde ontvluchten. Als *Wesfel* het ontkoomen was, liet hij de Bourgondische krijgsknechten aanstonds binnen, en op zijn slot trekken. De Gelderschen krijgsknechten, die op *G. Pieks* Slot lagen, en de burgers van Asperen schooten heftig op des Aards-Hertogs volk, zoekende te beletten, dat zij op *Wesfels* kasteel kwamen, doch deeze trokken evenwel door. Op het Slot zijnde, voegden zij zig te zaamen, en vielen in de stad op de Gelderschen, en Aspersche Burgers aan, waar uit een hevig gevecht ontstond. Eindelijk kreeg *Piek* het te kwaad, die met zijne Gelderschen op zijn kasteel, en de Burgers in het Kruisbroeders klooster vluchtten, laatende alles ten prooi, blijvende wel drie of vier dagen daar in; die zig niet bergen konden, werden alle dood geslagen, de stad beroofd en geplunderd; over de vijftig vrouwen en maagden geschonden en verkracht.

„ Hier na bestormden zij het slot van *Piek*, die ziende het niet langer te kunnen houden, heimelijk naar Gelderland vluchtte, onder voorwendsel van meerder volk tot hulp te haalen en hen te zullen komen ontzetten: doch hij zag naar hen, die door het gedUurig bestormen in groot gevaar raakten, niet om; zulks de Hollandsche krijgsknechten eindelijk meester daar van werden, stormenderhand het Slot innamen, en alles, wat zij vonden, aan het zwaard opofferden, werpende twee van deezen uit een venster van het slot, die de anderen, daar beneden staande, op hunne pieken ontvingen.

„ Ten laatsten verzoenden de Burgers zig met de Hollanders, en werd hun vergund weer naar hunne huizen te keeren, mids betaalende honderd Rijnsche guldens, daar de Overste van het klooster ten eersten vijf en twintig van voldeed, en voor de overigen borg bleef.

„ Dus werd die tweedragt in de stad gestild; maar *G. Piek* zig aan *Wesfel van den Boetzelaar* willende wreeken, trok kort daar

daar na met een deel volk naar het dorp *Langerak*, dat *Elburg van Langerak*, Heer *Wesfels* moeder toekwam, en ſtak het geheel in brand.

„ Hier door verloor *G. Piek* wederom de helft der Baronnie *Asperen*, vermids hij aan de Gelderſche zijde bleef, en werd aan *Wesſel van den Boetzelaar*, door den Aards-Hertog, voor zijne hier aangewende dienſten gegeeven, zo als hier voor reeds gemeld is.

„ Als de Gelderſchen, die met de Hollanders over hoop lagen, de Stad en het Slot *Leerdam* 1497 met kloekheid hadden ingenomen, en daar uit op de nabuurige dorpen roofden, en ſtroopten, werd *Philip*, Aarts-Hertog van Oostenrijk, de tweede van dien naam, na dat hij in alle de Hollandſche ſteden als Graaf gehuldigd was, genoodzaakt, zig daar tegen te wapenen. Ten dien einde kwam de Hertog van *Saxen* van wegen den Aards-Hertog met eene groote magt te *Corinchem*, en van daar te *Asperen*, en *Heukelom*, beide die ſteedjes met volk oppropende, welk met huisvesting moest verſchaffen, om daar door de Gelderſchen te beletten, dat zij in het land niet zouden loopen rooven en brandſchatten. Dicht bij *Leerdam* wierp hij een ſterk Blokhuis op, waar door de Gelderſchen zo naauw ingeſlooten en geprаamd werden, dat zij zig, behoudens hun lijf en goed, aan de Hollanders moeſten overgeeven.

„ Droeviger en wel het zwaarſte ongeval, dat de Stad ooit ondergaan heeft, kwam haar over 1517, wanneer alles met eene ontmenschte wreedheid werd vermoord. De Gelderſche, Frieſen, of de zwarte hoop; zo genaamd, om dat zij na den dood van den Hertog van Brunswijk, tot een teken van rouw met zwart laken gekleed werden, een deel oproerig volk, in de Heerlijkheid Friesland bij een gerot, ſcheepte van daar over, en landde in Holland aan de ſtad *Medenblik*, die zij innamen, plunderen en verbranden, gelijk ook de ſtad *Alkmaar*. Van hier trokken zij door Noord-Holland, Amſtelland, voor bij *Utrecht*, gaan te *Kuilenburg* over de Lek, van daar op *Langerak* en *Nieuwpoort*, ſtroopende en brandende over al, waar zij kwamen.

„ Eindelijk wenden zij zig naar de Stad *Asperen*, die zij hevig beſtormden. *Dirk van Haaften* komt hen van de Stad *Bom-*

mel

mel in Gelderland, nog met een deel volk te hulp, en bevecht de ſtad aan die zijde. Hoe felder de vijand van buiten aanvalt, hoe dapperder de burgers en inwoonders zig verweeren. Drie maalen achter een ſloegen zij het krijgsvolk van de wallen af, doch niet tegenſtaande deezen manmoedigen tegenſtand van onbedreeven Burgers tegens eenen bedreevenen vijand, bezwijkt eindelijk hunne magt voor het groot geweld, en werd de ſtad ſtormenderhand ingenomen, na dat zij, eenige uuren voor de vierdemaal aangetast zijnde, met grooten moed was verdedigd, 't geen de Overwinnaars omtrent de vijftien honderd mannen kostte, andere zeggen duizend, het opſchrift, ter gedachtenis van dit droevig lot in de kerk geſteld, meld ſlegts van vijf honderd.

„ Binnen de wallen zijnde, vermoordden zij ook weer alles, wat hen ontmoette, mannen, vrouwen, kinderen, waereldlijken en geestlijken: ja verſchoonden niemand, zelfs die in de kerk gevlucht waren niet, gelijk de Schoolmeeſter met zijne leerlingen. Een weerloos jongetje achter het altaar ſchuilende werd de keel afgeſtooken; eene bevruchte vrouw levendig den buik opgeſneeden, en het kind uit haare ingewanden gehaald; de vrouwen en kinderen, die in den eerſten overval voor hunne woede en wreedheid zig elders verborgen hadden, met ſchande uit de ſtad gejaagd. Daar en boven, zo als J. F. PETIT, *Nederl. Republ.* bl. 129. verhaald, hebben zij daarna de geheele ſtad tot in den grond toe afgebrand, zonder de kerk te verſchoonen.

„ Ter gedachtenis van dit rampzalig lotgeval ziet men nog heden in de kerk eene afbeelding van de Stad, en der vijanden aankomst, met eene lijst van veele Burgers, die gedood waren, behalven die wier naamen onbekend bleeven.

„ De Stad dus vermeesterd hebbende, hielden zij zig daar in op, en gebruikten ze tot een roofnest, waar uit zij door Holland liepen rooven. De Graaf van Nasſau, Stadhouder van Holland, hen dit ſtroopen willende beletten, trok met de Heeren van *Wasſenaar* en *Eisſelſtein*, en een deel volks na *Asperen*, en ſneed hen alle toevoer af, zulks zij vreesden van honger te zullen vergaan. Hierom pakten ze hunnen roof en buit bij een, en trokken den 5den Augustus uit *Asperen*, dat zij met ſommige Gelderſche landslieden, burgers, en krijgsknechten bezet lieten,

en

en begaaven zig naar *Amersfoort*, de Veluw op, en elders heen, daar zij geduurig van de Hollanders vervolgd, in het volgende jaar geslagen, geheel verstrooid, en allen van die geenen, die te *Asperen* waren geweest, en gekreegen werden, zijn opgehangen.

„, In het jaar 1574 had deeze stad wederom eenen harden stoot uit te staan, hoewel ver na zo zwaar niet als de voorgaande: want de Spanjaards *Woudrichem* of *Workum*, *Leerdam* en *Heukelom*, drie Hollandsche steedjes inneemende, overweldigden onder het beleid van *Chiapini Vitelli*, Markgraaf van *Cetona*, *Asperen* mede, en vermoordden *Quirin de Palme*, eerste Leeraar van den Hervormden Godsdienst aldaar, hoewel anderen willen, dat hij alvoorens te *Leerdam*, als eene verzekerder plaats gevlucht zijnde, daar werd gekreegen en opgehangen.

„, De Opsteller van de *Beschr. Nederl.* 2de Deel, bl. 198. dwaalt zeer, als hij dit inneemen stelt voorgevallen te zijn omtrent het jaar 1579, dewijl *Vitelli* toen al lang overleeden was. Bisot *Med. Histor. v. Holl.* bl. 26. stelt zijnen dood omtrent het afsterven van *Requesens*, die den 5den Maart 1576 overleed; hij vervolgt dus. *Chiapin Vitelli, Mark-Graaf van Cetone, stierf in den zelven tijd. Hij was geboortig van Cita de Castelio, in het Hertogdom Spoleto in Italien, en had zijne dapperheid beweezen in den oorlog van Toskanen. Zijne* roem *vermeerderde in dien der Nederlanden; en hij betoonde daar zig zo wels in den raad, als dapper in den strijd. Deeze Vitelli was de geene, die de Graaven van Egmond en Hoorn gevangen nam: die de muitelingen op het kasteel van Antwerpen stilde: die Workum, Leerdam en Asperen innam, en groote wreedheden bedreef.*

Dit Vaers werd op zijn dood gemaakt.

Epitaphium Chiapini Vitelli Marchionis Cetonis; &c.

O! miserere Deus, crassi miserere Vitelli,
Quem mors præveniens non finit esse bovem.
Corpus in Italia est, tenet intestina Brabantus.
Ast animam nemo. Cur? quia non habuit.

Wild over 't vette kalv, o! Heer, u doch ontfermen!
Om dat de snelle dood voor 't kalv geen troost en liet.
Italie bergt het lijf, maar Braband stront en darmen,
Doch nergens was de ziel: waarom? hij had ze niet.

„ Dit Vaers sinspeelt op het woord *Vitelli*; want *Vitello* in het Italiaans een Kalf betekent, dat hem ook noemt *crassi vitelli* een dik of vet kalf, dewijl hij zeer zwaarlijvig was; en hem verwijt, dat hij geene ziel had, om dat hij in Zeeland met zijne koets van den dijk van Schouwen vallende, en zwaar gekwetst, in het schip, dat hem na *Antwerpen* bragt, godloos overleed, hebbende altijd met allen Godsdienst gespot. *E. v. Meteren, Nederl. Histor.* 5de B. bl. 103.

„ Het was weinig minder dan eene eeuw, of honderd jaaren geleeden, dat deeze Stad rust en vrede genooten en geenen vijand vernomen had, wanneer in het jaar 1672, zo droevig voor de Vereenigde Nederlanden, *Asperen* wederom een zeer zwaar verderf overkwam, waar van het de weeën nog dagelijks gevoelt.

„ De Franschen als eene overstroomende rivier, eenige der Vereenigde Nederlanden, meenige steden en andere sterktens ingenomen hebbende, trokken ook in deeze Stad, welke met haare gebuurplaatsen zes weeken lang, vijf duizend mannen, meest Ruiters, en voorts den geheelen Zomer eene bezetting moest onderhouden. Dit volk was den Ingezetenen zeer lastig, en verwoestede wel het derde deel der huizen deezer Stad, die zedert nog niet herbouwd zijn, behalven alle de geene, die door het vluchten der Inwooners naderhand noch vervielen en instorten. Ook vernielde het verscheiden Watermolens.

„ De Ingezetenen moesten daarenboven, om het afbranden van hunne geheele Stad vóór te komen, in de Geldersche Stad *Bommel*, aan de Franschen brandschatting betaalen, schoon zij den 25sten September van dat zelfde jaar, de Stad weder verlaaten hadden. *Verhaal v. d. Hand. d. Franss. tot Utr.* bl. 92. Zie wat hier voor bij de beschrijving van 't Kasteel reeds gezegd is.

„ Middelerwijl waren hier alle de Landerijen onder water gezet, om den loop der Vijanden te stuiten, die eenigen tijd onder water bleeven, zonder dat de Eigenaars het minste voordeel daar van konden genieten, waar door deeze plaats ontbloot

van

en al haar Vee en Landbouw, zodanig verarmd is, dat ze noch
t haar verhaal niet heeft kunnen komen, en dus na dien tijd
en stoffe der melding waardig verschaft heeft."

Alleenlijk moeten wij volgens ons bestek hier nog eenig gewag
aken van *de Kerkelijke bestuuring* in *Asperen*, en aanmerken
t de *Hervormde* of *Gereformeerde* Godsdienst aldaar de eeni-
e en heerschende is; staande onder het opzicht van één Leer-
r, vier Ouderlingen, en vier Armbezorgers of Diaconen. De
edikant wordt aldaar door den Baron in der tijd aangesteld, op
n wedde van 750 Guldens en vrije wooning. Ook behoord
speren onder de Klassis van *Gerinchem*.

Ligt vermoedt men, dat een Stad als deeze, die met zo veele
nhoudende rampen bezocht is geweest, weinig gelegenheid ge-
d heeft, tot het voortbrengen van voornaame Mannen; en,
hter, vindt men gewag gemaakt van *vier persoonen*, waar van
twee door hunnen dood, en *twee door hunne geleerdheid* zijn
maard geworden; zijnde DIRK WILLEMSE en AALTJE WOUTERS,
arvan de eerste te *Asperen* verbrand, en de tweede te *Amstel-
m*, om haar geloof, verdronken is geworden. De twee ande-
n waren KOENRAAD en JOHAN OTTENSE, van welke op hunne
ats zal gesprooken worden.

Laat ons, tot slot van dit Art. hier bij voegen, eene beschrij-
g van het *Wapen* en *Zegel* dezer Stad. Het WAPEN is van
ds af geweest *twee roode aan wederzijde getande Baaren,
ven vier en onder drie, liggende over dwars op een Zilver
hild, hebbende een zwarte Marle, zonder Pooten boven in
rechter hoek, zijnde dat van Arkel met de zwarte Marle
rooken.* Tweederlei ZEGEL heeft de Stad, doch met zeer wei-
' onderscheid, beiden verbeeldende een steenen Poort, met
utdeuren, en vijf torens op het dak; beiden met dit Latijnsch
chrift.

Sigillum oppidi Aspernensis.

De Heer MARTINUS BEEKMAN, *Hagenaar*, *Drossaard* en *Dijk-
graaf* enz. heeft ons eene wel uitgewerkte *Beschrijving van de
Stad en Baronnie*, in 1745. in 8vo verschaft, waar van ik mij
deeze nevens andere schriften bediend heb.

ASPEREN, (*Reijer Jansz.*, *Reijer* en *Folpert Gerritsz. van*) vindt men, in de Sententien van den Hertog VAN ALBA, Broede genoemd, die, op den 6den Julij 1568, gebannen en hunne Go deren geconfisceerd werden: om reden dat zij, volgens den i houd daar van, zig hadden schuldig gemaakt, benevens ander daar bij genoemd, aan den invoer van den Hervormden God dienst binnen *Gornichem*.

Zie MARCUS, bl. 91.

ASPEREN, (*Geu van*) wordt genoemd onder de *Hollandse* Edelen, welke, met Graaf WILLEM DEN IV, in den slag tegen *Friezen*, bij het Dorp *Widga* 1345, sneuvelden.

ASPEREN; (*Cornelis* en *Johannes Anthonisz. Ottense van*) OTTENSE.

ASSELDONCQ, (*Johannes van*) Kanunnik in St. *Gedula's* K te *Brussel*, was geboortig van *'s Hertogenbosch*. Te *Leu* leide hij de gronden zijner studie, en werd in 't jaar 1621, *Douaij*, Doctor in de Godgeleerdheid, en maakte aldaar e naam, door zijne kennis in de Kerklijke rechten. Aldaar is d hem ingesteld het Broederschap van het Sacrament van Mira len, waar van de Ordonnantiën gedrukt zijn te *Brussel*, 1626.

Zie VAL. AND. *Biblioth. Belgic.*

ASSELIJN, (*Jan*) in de Roomsche Kerk vereerd met den n van *Krabbetje*, om reden dat hij een geschroeide hand, en kr me vingers had, zo dat hij naauwlijks in staat was, het pale kunnen houden; daar bij was hij klein van persoon, waarom l LE COMPTE, in zijn *Konst-Kabinet*, den naam geeft van *Hollandois*, dat is *kleine Hollander*. Doch in de Konst wa alles behalven klein; wordende hij gezegd, de eerste gewee zijn, die de manier van zuiver Landschapschilderen, in Hol gebragt heeft. Zijn afbeeldzel is door REMBRANT in 't Kope bragt.

Zie HOUBRAKEN, III. Deel.

ASSELWIJN, (*Thomas*) een, naar dien tijd, bekwaam *A*

da

lamsch Dichter, die grootsch en verheeven in zijnen ftijl, en klaar in zijne uitdrukkingen was; zijn fmaak viel inzonderheid op de *Toneel-Poezij*. L. SMIDS noemt hem een man van verwonderingswaardige geleerdheid, en fchoone vindingen; en in zijn Lofdicht, op het Treurfpel van *Juliaan de Medecis*, noemt hij hem *zijn weergaloozen Nederlander*. Van het fpel zelf zegt hij:

Mijn ASSELIJN, *het fpel is heftig,*
Staatkundig, zinrijk, net en deftig,

Behalven een groot aantal Mengeldichten, heeft men van hem in druk zeventien verfchillende Toneelfpellen.

Zie HOOGSTRAATENS *Woordenboek*.

ASSEN, een Dorp, genoegzaam in 't middenpunt des Landfchaps *Drenthe*, en daar door met recht bekwaam gekeurd tot de Hoofdplaats, waarin de *Zetel* der regeering, al in vroegere tijden, gevestigd was; zo als het ook, tot heden toe, de vergaderplaats der Heeren Gedeputeerde Staaten, en der Leden van den *Loflijken Etftoel*, gelijk met der Christelijke Sijnode deezes Landfchaps is.

Men verbeelde zig *Asfen* niet als een Stad, maar als een Vlek, dat van buiten ten eenemaale onbemuurd en onbewald is; fchoon het van binnen eenigermaate de gedaante en het aanzien van een kleine Stad heeft: men vindt 'er welgelegde ftraatwegen, in orde gebouwde huizen, waar onder 'er zijn, die den naam van fraai mogen dragen.

In vroegere tijden beftond *Asfen*, als een gehucht, uit weinige huisjes. Haare voornaamfte opkomst moet men toefchrijven aan de ftichting van eene Abtdij of Nonnen-klooster van de Orde der *Bernardinen*, aldaar gefchied in het jaar 1234, tot boete voor den begaanen moord, 1227, aan Bisfchop OTTO DEN II, bij ordonnantie van Bisfchop WILLEBRAND. Volgens overeenkomst, tusfchen gemelden WILLEBRAND en de *Drenthenaars*, zou dit Klooster hebben moeten ftaan op die plaats, daar OTTO was omgebragt; naamlijk, tusfchen *Koeverden* en *Schoonebeek*, aan een watertje de *Aa* (zie het geen hier voor gezegd is op *Anem*) alwaar de opbouw werkelijk begonnen was; dan de

flechte grond het voltrekken niet toelatende, begaf men zig van daar naar *Duirse* bij *Rolden*, en kwam eindelijk te *Assen*. Bij de oude Schrijvers, die van de stigting der Kloosters hebben verslag gedaan, vindt men hieromtrent verschillende gedachten: die wij hier volgen, zijn HEDA en BEKA. LINDEBORN, bijgebragt door VAN RHIJN en HEUSSEN, mannen van geen geringen naam in deezen tak van geleerde Oudheidkunde, spreekt (*Hist. Daventer. C. V. fol.* 261.) van een Klooster van de *Benediktiner Orde*, dat ter deezer gelegenheid zou gestieht zijn, tusschen *Zwolle* en *Hasselt*, welk het *Zwarte Water*, en ook *Mariaa'sberg* genaamd was: waar uit men dan zou moeten besluiten, dat uit den begaanen moord, aan gemelden OTTO, twee Kloosters zijn voortgekomen, als *Assen* en *Mariaa'sberg*. Weder anderen zijn van oordeel, dat, ter boeting van die misdaad, door den Kastelein van *Koeverden*, of wel uit zijne goederen, de bekostiging van *Mariaa'sberg*, en dat van *Assen*, door de *Drenthenaars* moest geschieden. Ook verschillen zij, of dit verdrag wel aan meergemelden WILLEBRAND, dan aan deszelfs opvolger OTTO DEN III moet worden toegekend. Dit schijnt niet vreemd, als men nagaat, dat de laatstgemelde, gesterkt door de magt van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, in het jaar 1233, die van *Drenthe* bedwongen en *Koeverden* onder zijne gehoorzaamheid gebragt heeft. (Men zie SCHOTANUS *Friesche Hist.* bl. 126.) Laat ons hier nog een derde verschil bijvoegen, wegens den opbouw deezes Kloosters ontstaan, uit een oud Handschrift, 't welk men zegt gevonden te zijn in de Abtdij van *Aduwart*. Hier boven hebben wij, als het jaar der stichting, gemeld 1234. Van RHIJN, *in de Oudheden van Groningen*, bl. 579 hier van spreekende, zegt: „ Het „ regte jaar dat hier eerst begonnen is, heb ik gevonden in de „ ongedruktte *Levens der Abtens van Aduwert*, daar in het be„ gin der stichting gesteld word op het jaar 1258. Dit zijn de „ woorden van dat Handschrift: *Deeze Eppo de zesde Abt van* „ *Adewert heeft het Nonnenklooster op St. Mariaa's-Kamp te* „ *Assen gesticht, in het eerste jaar, dat hij Abt geworden was,* „ *in het jaar des Heeren* 1258). Dit verhaal geeft niet alleen „ het rechte jaar der stichting te kennen, maar ook wie de waar„ achtige stichter en aanlegger geweest is, te weeten *Eppo de* „ *VIde Abt van Adewert*." Deeze vaste verzekering doet hij,

om

om een misslag, (zo als hij zegt) door WINSEMIUS begaan, te wederleggen. Dan, zijn niet min kundige Aantekenaar merkt hier op aan: „ Ik zoude ligt gelooven dat Eppo, in die ongedrukte „ leevens, voor den stichter opgegeeven word, om dat hij het „ met Bernardijner Nonnen heeft bevolkt. Hij kan ook iets tot „ den opbouw geschoten hebben: maar de regte en voornaamste „ Stigters waren de Drenthenaars zelf; die hadden het Bisschop „ OTTO den IIden moeten beloven, die hadden 'er verscheide „ goederen en landerijen toe gegeeven. Al werd het Klooster „ verplaatst, de oude giften en landerijen bleeven in hun geheel, „ en de Drenthenaars bleeven de regte en eerste stichters: hoe„ wel Eppo het Stichten en opbouwen kan bekostigt hebben, en „ dus voor den Stichter kan gehouden worden. *Eppo* zal 'er „ ook eenige Nonnen naar toe gezonden hebben, en dat den „ Levensbeschrijvers, hem den stigter hebben doen noemen; „ maar men kan ook eenige jaaren vroeger met de timmering be„ gonnen zijn." Laat on eindelijk nog aanmerken, dat zo die ongedrukte Levensbeschrijving een waarachtig verhaal opgeeft, zo als VAN RHIJN zegt, dit klooster niet onder WILLEBRANDT, die leefde en regeerde van 1226 of 1227—1233, noch onder OTTO DEN III, van 1233—1249, noch onder GOZEWIJN VAN AMSTEL, 1249—1250, maar onder HENDRIK DEN I, die Bisschop was van 1250—1267, moet gebouwd zijn. Zie onze Tafel, achter het I. Deel; waar uit dan blijkt, dat dit zeggen zo vast niet gaat, wijl het zeker is dat de aanvang vroeger geweest is.'

Volgens PIKART, was dit Klooster een heerlijk, en meer een Koninklijk dan een geestlijk gebouw, van *Benthemer* en gebakken steenen opgemetzeld, en dus niet zonder groote kosten, wijl de gemelde steenen, van daar, op kosten van die van *Drenthe*, met wagens moesten gehaald worden: gelijk ook de gebakken steenen, ten deele te water en ten deele met wagens, door Ossen getrokken, van *Groningen* wierden aangevoerd. Dit gebouw kreeg den naam van *Mariaa's-Kamp te Assen*, ter onderscheiding van een ander van dien naam, bij *Esinge*, in het wester gedeelte der *Groninger Ommelanden*. In den oorlog tusschen Hertog GEORGE *van Saxen*, en den Graave EDZARD *van Oostfriesland*, was dit Klooster, door den eerstgemelden, een tijd lang in bezit genomen, door hem met wallen en grachten omringd en

met krijgsvolk bezet; waar door het de gedaante eener vesting gekreegen had. In de eerste tijden der Hervorming, en staande de binnenlandsche beroerten, toen men gebouwen noch menschen, in woedende drift, verschoonde, werd het onder den voet gesmeten, en even als veele onschuldige slachtoffers vernield. De goederen der Nonnen, en ook der Abtdij, zijn, na het uitsterven der bewoonsters, in beslag genomen, en worden, door een bijzonderen daar toe aangestelden Rentmeester bestuurd.

Ligt vermoed men, zo dra het tot stand gebragt was, dat het gelegenheid gaf tot den aanbouw van verscheidene huizen, die daarna tot een Dorp, en eindelijk tot een aanzienlijk vlek zijn aangewassen; waar toe mede veel toebragt, de verkiezing der Landstenden, of Staaten, om aldaar, toen het in welstand was, bestendig hunne vergaderingen te houden: zo als het ook naderhand, van onder de puinhoopen gehaald en herbouwd zijnde, en nog tot op deezen tijd, tot het *Gemeene Landshuis* verstrekt, waar in alle de Kollegien, ten bestemden tijde te zamen komen, en ook de Archiven en Registers bewaard worden. In het jaar 1723 en 1724, is de Vergaderzaal der Staaten deezes Landschaps merklijk verbeterd en vergroot.

Dit *Assen* dus den *Zetel* der regeering zijnde, is zulks oorzaak dat verscheidene Amptenaaren, als de Ontvanger Generaal der Staaten, Geheimschrijver, de Klerken, enz. 's Landshuizen aldaar bewoonen; 't welk aan de plaats geen klein aanzien geeft.

De nieuwe Vaart, welke men, voor eenige jaaren, begonnen heeft van *Meppel*, midden door *Drenthe*, naar het *Hoorndiep* te graven, is tot aan *Assen* en nog verder voortgezet; waar door aan dit Vlek eene bekwaame gemeenschap, niet alleenlijk met *Meppel*, maar ook met *Groningen* verschaft is.

De Regeering bestaat uit één Schultus (Schout) en vier gevolmagtigden, welker verkiezing jaarlijks geschied, uit de meest gegoede en aanzienlijkste lieden: schoon 'er voorbeelden zijn, dat door gebrek van dien, een Bode van een der Kollegiën daar toe benoemd is. De Gereformeerde Gemeente word 'er bediend door één Predikant. De overblijfselen van bovengemelde Klooster zijn, door STELLINGWERF, in 1664, naar 't leven getekend.

Zie de reeds genoemde Schrijvers, en verder BACHIENE, *Geographie der Nederlanden*.

ASSEN, (*Jan van*) waarschijnlijk afkomstig van *Asſen*, hier boven gemeld. Na zijne leerjaaren, heeft hij zig te *Amſteldam* nedergezet, ter verdere beoeffening zijner Schilderkonst, die meest bestond in het vervaardigen van Landſchappen en Historien. HOUBRAKEN getuigt van hem, dat hij een vaardig en kloek penceel had, en dat zijne ſtukken, op eenigen afſtand gezien, iet fraaijs in zig bevatten. Niet onbedeeld zijnde van een goed oordeel, bediende hij zig, veelmaal, met vrucht, ſchoon gemakshalve, van de Tekeningen en Prenten van ANTHONIJ TEMPEEST, en inzonderheid in die ſtukken, die hij wist dat na de Oost verzonden zouden worden. Hij ſtierf oud ruim 60 jaaren, Ao. 1699.

Leven der Schilders, III. Deel.

ASSENDELF, een hooge en vrije Heerlijkheid, in *Noord-Holland*, bijna een mijl wegs van het Stedeken *Beverwijk*, en twee mijlen van *Haarlem*. In den brief van WILLEM VAN GELDER, Bisſchop van *Utrecht*, van het jaar 1063, word dit Dorp genaamd *Aſcmannedilft*; en in eenen anderen van FLORIS DEN I, den VIden Graaf van *Holland*, die het Klooster te *Egmond* met een ſtuk lands, gelegen in dit Dorp, begiftigde, wordt de naam daar van geſpelt *Eſenundelft*, of volgens ſommige afſchriften, *Eſcunundelft*. In de Handvesten van DIRK DEN V, gegeeven te *Vlaardingen*, getuigt A. JUNIUS geleezen te hebben *Aſcmannedilft*; welke benaming door den Heer ALTING gevolgd is. Deeze zegt: „ Hedendaagsch is het *Asſendelf* tusſchen het *Y* en de *Zaan*, „ 4000 ſchreeden van *Zaandam* of *Zardam*." In oude ſchriften, oorſpronkelijk uit de Abtdij van *Egmond*, leest men *Egmonddelft*, waarſchijnelijk wegens de *Grift* of *Delft*, die daar was, of van *Delfmeer* achter *Asſendelf*, naderhand tot land gemaakt. Uit de oude Geſchiedenisſen is genoeg bekend, hoe menigmaal de *Deenen* en *Noormannen* in deeze landen gevallen zijn, en dat zij ook veelmaal eenige dorpen en plaatzen naar dezelve in hunne landen benoemd hebben. Ook is het bekend, dat deeze Volkeren, om hun rooven en plonderen, ook wel *Aſcmannen* genaamd zijn. 'Er zijn 'er, die denken, dat dit *Asſendelf*, door gemelde *Noormannen*, dus naar hun *Asſen* genoemd is. Onze ou-

oude Rijmſchrijver MELIS noemt *Asſendelft*, *Escinordelf*, met deeze woorden, als hij van FLORIS DEN I ſpreekt.

Dese Florens ende zijn wijf Geertruit
Gaven óec goet tot Egmonde
In Escinordelf rente vijf ponden.
Ende eene once daar toe mede
(Boshuisſen) *In Buſchuſe ende t'eene ander ſtede*
Hebben ſi ſo mede &c.

Ik zal 'er 't volgende nog bijvoegen. Tusſchen *Uitgeest* en *Heemskerk*, bij *Asſendelfts-burg*, heeft men het overoude dorp *Asſum*, en achter *Asſendelf* het *Delfmeer*, naderhand door den eigenaar tot land gemaakt: waarom ſommigen willen, dat men moet ſchrijven *Asſumdelf*. L. GUICIARDIJN verhaalt, dat ten zijnen tijde, dit dorp alleen 4000 melkgeevende koeijen had, die, winter en zomer door elkanderen genomen, ten minſten, naar 's mans rekening, 8000 ſtoopen melk daags gaven. Onder eenige mannen van aanzien, waar onder JOHAN BENNINK, Raad in den Hove van *Holland*, geſchiedde eene weddenſchap, dat in de vijf Dorpen, *Asſendelf*, *Oostzaan*, *Westzaan*, *Crommenie* en *Crommeniedijk* alleen, jaarlijks meer melk werd gemolken, dan te *Dordrecht* Rhijnſche Wijn aankwam, onaangezien *Dordrecht* daar van de ſtapelplaats was. De menigte daar van is op te maaken, uit de opgave van GUICIARDIJN, volgens welke aldaar jaarlijks 40,000 vaten, ieder vat van zes Aamen, *Antwerpſche* maat, verſtapeld worden. In het jaar 1425 hebben zij, die der *Kabbeljaauwſche* factie toegedaan waren, het *Slot van Asſendelf* om verre geworpen, daar die van *Haarlem* het meest toe deeden. Geduurende het bewind van ALBA, hield *Asſendelf*, geſterkt door de *Amſtellanders*, de *Spaanſche* zijde, waar door de nabuurige Dorpen veel nadeel leden. En geduurende het beleg van *Haarlem*, plonderden zij alles wat zij konden; zijnde de *Zaanlanders* nergens zeker. *Westzaanen*, *Oostzaanen* en *Crommenie* liepen zij af; het ſchoone Dorp *Wormer* overrompelden zij, en plonderden daar meer dan een week lang, voerende den roof met zig. Tot dus verre HALMA. Om bepaalder deszelfs ligging

WILLEM VAN ASSENDELF, had ter vrouwe N. V. BAKEL; hij overleed 1333, en liet na, BARTHOUT VAN ASSENDELF, gest. 1362. nalaatende, bij zijn vrouw N. V. AKERSLOOT, WILLEM.

HUGO, die ter vrouwe had HILLEGONDA VAN RUIVEN; hij stierf 1398, nalaatende ELIZABET, die ten man had BRUININK SPRUIT, Marschalk van *Abcoude*; liet veele kinderen na.

WILLEM VAN ASSENDELF, Schildknaap, had in huwelijk ANNA VAN VENNIP; hij stierf 1412, en liet na:

BARTHOUT en HUGO, die Priester was, en 1458 de Stigter van het Klooster bij *Heemstede*. Hij stierf 1483.

(*) Deeze Heer HUGO was Priester en Onder-Pastoor der *Haarlemsche* Kerk 1522. Kanunnik op het Hof in den *Haag*, en van 1516-1532 Extraordinaris Raad in den Hove van *Holland*. Hij is in zijn leven geweest een vroom deugdzaam Man, ten hoogsten beminnende de bermhartigheid en mededeelzaamheid, welke pligten hij oefende aan den armen, zo als uit zijn Testament te zien is bij de RIEMER, *Beschrijving van 's Haage*, *I. Deel*, *bl.* 251, 252 en 253.

(†) Zie verder het Geslacht van DEUTZ.

II. T.

WILLEM VAN ASSENDELF, Schildknaap, had in huwelijk ANNA VAN VENHUP; hij stierf 1412, en liet na:

BARTHOUT en HUGO, die Priester was, en 1458 de Stigter van het Klooster bij *Heemstede.* Hij stierf 1483.

...as Priester ...*arlemsche* ... het Hof ...1532 Ex- ...Hove van ...leven ge- ...m Man, ...e berm- ...mheid, ...an den ...nent te ...*rijving* ...I, 252

van

BARTHOUT VAN ASSENDELF, trouwde MARIA VAN HEEMSKERK, leefde in 1265, en liet na

1 HENDRIK VAN ASSENDELF.
2 GERRIT, vermeld in de rekening der Thesauriers van *Dordrecht*, Ao. 1311.
3 WILLEM, van wiens afstammelingen nader op de tweede Tafel, had ter Vrouwe N. VAN BRAKEL, en won daar bij een Zoon.

HENDRIK VAN ASSENDELF, Ridder, had ter Vrouwe CORNELIA VAN DER HURST, en verwekte daar bij

BARTHOUT, die stierf 1336, en werd begraaven te *Haarlem*.

(*) Van deezen zegt SCHREVELIUS, in zijne
„ nobele Basinne, uit het Geslacht van *Haarlem*
„ ASSENDELFT, die ten dien tijd niemant van A
„ de Edelste Stammen door Huwelijk vergadert
„ Huis van *Assendelf*, de naam verandert zijnde
„ en alle Erflijke succesfie gebragt in zijn Huis
„ dag".

(†) Deeze werd op Hemelvaartsdag, binnen
Zark, daar zijne vier Kwartieren op staan, zijnde

(§) Deeze was in zijn leven, eerst Raad van
voor den stigter van een der grootste en schoonst
zijne nakomelingen. Bij DE RIEMER, in zijn *Bes*
teffens een fraaije afbeelding, zo als dezelve zig
schreven de bouwing van 't Huis van *Assendelf*,

(§§) Hij bekleedde de waardigheid van Kamer

(§§§) Deeze was eerst Baljuw in '*s Gravenha*
was hij een van die geenen, welke als Ambassade
ne, den Rouw te beklaagen. Deeze volgde zijn

(††) Deezen houdt men voor den Bouwheer v

(‡) Deeze behoort onder de Tekenaars van he

(‡) Deeze is, naar mijne gedachten, de Pens
Don FREDRIK te handelen, waarover hij daarna o

aantewijzen, kunnen wij aantekenen, dat het paalt aan het *Schap Biels*, tegen de Banne van *Westzaanen* en *Crommenie*, hebbende het laatstgemelde Dorp ten Noorden, en het eerste, waarvan het door de *Nauwernasche* Vaart gescheiden word, O. of Z. O; en ten Z. het Y; ten W. en Z. W. word het Plaats het *Wijkermeir* gescheiden van *Velsen*. De Heerlijkheid, uit verscheiden Polders bestaat, en door vier Molens word droog gehouden, beslaat 2755 Morgen, 126 en een halve roede lands. In 1632 was het getal der Huizen aldaar 410, in 1732, 96 en 9 Molens; en in 1749, 481. Deeze Huizen zijn gebouwd langs een' straatweg, die lijnrecht door de Landerijen loopt, beslaande de lengte van bijna één en een half uur gaans. Het getal der bewooners word op 1000 geschat, waar van de Roomschen bijkans de helft uitmaaken. De Gereformeerden hebben 'er eene fraaije Kruiskerk, en worden door één Predikant bediend, die onder de Klassis van *Haarlem* behoort. De Bewooners geneeren zig met de Zeildoekweverij, het maaken van Boter en Komijn Kaas, Papier, het maalen van Snuif-Tabak, enz. De Heer of Vrouw, zijnde thans de Heer en Mr. CORNELIS DEUTZ, Heer van *Assendelf*, Raad in de Vroedschap der Stad *Amsterdam*, stelt 'er den Baljuw en Leenmannen aan, die den hoogen Vierschaar spannen, als mede den Schout en vijf Schepenen, die den civilen rechtbank uitmaaken, benevens een Secretaris. De Schepenen, die ook het Ampt van Burgemeester waarneemen, vergaderen tot het bestuur der Dorpszaaken, op het aldaar zijnde fraai gebouwde Raadhuis. Verder munten onder de Gebouwen uit het Predikants Huis en het Weeshuis.

De *Ban van Assendelf* word omringd van drie dijken, die elkander omvangen; deeze bedijking strekt zig uit ter lengte van 6912 roeden, schoon dezelve voorheen veel langer was, zijnde, na den doorbraak in 1719, wel 900 roeden verkort. —— Het Dijkbestuur, bestaande in het doen van de Schouw, geschied onder opzicht der Superintendenten van *Drechterland*; waar bij, door den Vrijheer deezer Ambachts-Heerlijkheid, drie Heemraaden, een Dijkgraaf, een Penningmeester, een Secretaris en een Bode, gevoegd en aangesteld worden.

Het Slot van *Assendelf*, dat, gelijk wij zo even gezegd hebben, door die van *Haarlem* vernield is, na dat het nog geen der-

dertig jaaren in stand geweest was, behoorde aan de Heeren deezer Heerlijkheid; die, echter, meestal hun verblijf op het Slot *Assenburg* hielden; 't staat in 't zuiden van *Assendelf*, een weinig beneden den straatweg, wordende de plaats nog het *Hof* genaamd.

De Heeren van *Assendelf* zijn, al vóór het jaar 1265, bekend, en tot aan BAARTHOUT, die overleed 1444, worden zij Ambachtsheeren genaamd. Dan deeze, in huwelijk hebbende NATHALIA, bastaard Dochter van Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, verkreeg het van hem als een *vrije Heerlijkheid*. Na zijn Kinderloos afsterven, liet hij dezelve na aan zijnen Broeder, DIRK, die gevolgd werd door zijnen Zoon GERRIT, welke tevens Heer van *Heemskerk* was. Dienstig zal het zijn, de Geslachttafel van deezen aanzienlijken stam hier bij te voegen.

Zie JUNIUS, AMPSING, VAN LEEUWEN, GOUDHOEVEN, BACHIENE, en inzonderheid de *Handv. Privil. van Assendelf*, in het jaar 1768, bijeenverzameld door den Wel Ed. Achtb. Heer en Mr. M. A. BEELS, *Schepen enz. der Stad Amsteldam*, in gr. 4to, waar van ik mij ook bediend hebbe ter zamenstelling van de Tafel van dit aanzienlijk geslacht.

ASSENDELFT, is een ander Slot van dien naam, staande in den omtrek van *Blerikum*, eene Heerlijkheid in *Staatsch-Brabant*, een groot uur gaans ten oosten van *'s Hertogenbosch*.

ASSENEDE of *Asseneder-Ambacht*, dat zijnen naam ontleend heeft van het Dorp *Assenede*, niet verre van het *Sas van Gent*, het eenigste, dat van dat Ambacht den Staat behoort, op den *Oostenrijkschen* Bodem; zie VAN DER HOUVE *Handv. Chron.* f. 439.

ASSENDORP, een Dorp in *Overijssel*, liggende onder het Schoutsampt der Stad *Zwolle*.

ASSUM, was wel eer een Gehucht of Dorp in *Kennemerland*, onder de Banne van *Uitgeest*, en wel in den Polder *Broek*.

ASSUMBURG, zo als het doorgaans genoemd wordt, wordende die

IV. D! pl. IV.

J. Buys, delin. Reinr Vinkeles, sculp.

die benaaming afgeleid van het bovenstaande Dorp *Assum*, dat voor heen *Axem* of *Achem* genoemd was. MELIS STOKE zegt daar van:

Hij meersede hem haar goet
In Limmen en in Bachem
In Suuren ende in Axem. * * *Achem.*

Het is geleegen in de Banne van *Heemskerk*, 300 Roeden van het *Kennemerlandsche* Dorp van dien naam, en agt van de stede *Beverwijk*, aan den zogenaamden Tolweg, in een alleraangenaamsten oord. Sommigen zijn door deeze standplaats misleid geworden, en hebben het Huis te *Assendelft*, wier Heeren naderhand bezitters van *Assumburg* werden, voor een en het zelfde gehouden. Doch het eerste hebben wij reeds gezien, dat 1425 vernield werd; terwijl dit, waar van wij hier spreeken, ruim een Eeuw laater gebouwd is. Dat dit op hoog en laag Rechtsgebied roemen mag, blijkt uit het geen de Hr. AMPZING 'er van zegt, met deeze woorden:

Dit moet ik hier ook nog van Assenburg verklaaren,
Dat, dat het Halsrecht voert voor veele hondert jaaren,
Hoe het in hooger magt een hooge Vierschaar spant,
Tot straffe van 't geboeft, tot zuivering van 't Land.

Het gebouw zelf werd door GERRIT VAN ASSENDELF, Ridder, Heer van *Assendelf*, *Heemskerk*, enz. President van den Hove van *Holland*, Zoon van NICOLAAS VAN ASSENDELF en van ALIJT VAN KIJFHOEK, Heer van *Oude-Lands-* en *Tden-Ambacht*, getimmerd, tusschen de jaaren 1530 en 1558 (in welken tusschentijd hij en zijn Vader overleeden,) niet verre van het Slot *Haarlem*, weleer het stamhuis der Edelen van *Haarlem*, en waar naar de bezitters den Tijtel van Vrijheeren van *Oud-Haarlem* voerden; somtijds deeden zij zig ook Vrijheeren van *Haarlem* noemen. Doch de Staaten van *Holland* hebben, volgens Resolutie van 11 Maij 1649, aan de Heeren van *Assendelf* doen aanschrijven, dat zij begeerden, dat de Tittel van Vrijheer of Baron van *Haarlem* niet meer zou gebruikt worden. De bezitting van het Stamhuis der

Ede-

Edelen van *Haarlem*, was door het Huwelijk van DIRK VAN ASSENDELFT, Zoon van BARTHOUT DEN TWEEDEN en van MARGRETA VAN POLANEN, met MABELIA VAN HAARLEM, overgebragt in het Stamhuis van *Asfendelft*, welk, van dien tijd af aan, hun Wapen met dat van de Edelen van *Haarlem* gekwartileerd gevoerd heeft. Schrijvers van vroegere dagen zeggen, dat gemelde Bouwheer van dit voortreffelijk Slot *Asfumburg* menigmaal groot berouw gehad heeft, dat hij het niet op de oude en zwaare grondmuuren van het Huis *Oud-Haarlem* gefticht had, om daar door de gedachtenis der Oudheid en Eere van dien vermaarden ftam te beter voor den roest des tijds te bewaaren.

De gedaanten, waarin dit Huis zig in de jaaren 1612 en 1630 vertoonde, zijn door RADEMAKER in twee fraaije prentafelkjes vertoond; een ander vindt men in SMIDS *Schatkamer*, zo als het zig in 't jaar 1646, van vooren en op de rechter zijde, vertoonde. De bezitters van het Slot *Asfumburg* vindt men op de *Lijst der Heeren van Asfendelf* aangeweezen.

Zie M. STOKE, AMPZING, JUNIUS, SCHREVELIUS en anderen.

ASSET, (*Pieter*) was een der Prefidenten der Gerechtshoven van *Vlaanderen* en *Artois*, en tevens een der Leden van den *Raad der Beroerten*, opgerecht door den Hertog VAN ALBA, in het jaar 1367.

Zie *Vaderl. Historie*, VI. Deel, bl. 251.

ASSONVILLE. (*Christoffel de*) Deeze was het, die aan de zaamverbondene Edelen, 1566, door een onbekend perfoon, deed weeten, dat verfcheidene *Brabandfche* Edelen het befluit genomen hadden, om, indien de Koning voort wilde gaan met de Inquifitie in te voeren, zij de wapenen zouden opneemen. Volgens STRADA, zo Prins WILLEM DE EERSTE zig tegen deezen beroemd hebben, dat door den Koning niets van de Nederlanden gefprooken werd, of het was hem bekend. In het jaar 1568, zou hij, op verzoek des Graaven VAN EGMONT, deszelfs laatfte fchrijven aan de Hertoginne VAN PARMA behandigd hebben. Ook zou hij, als de allergeheimfte Raad des Hertogs VAN ALBA, dien verzeld hebben op den togt naar *Groningerland*, en tegenwoordig geweest zijn in den Veldflag bij *Jemingen*, waar van hij de overwin-

winning als een Mirakel aangemerkt had. Door gemelden Hertog werd hij, in het volgende jaar, naar *Engeland* gezonden, om het Geld, welk de Koningin had doen aanhouden, te rug te eisschen, en den daaruit ontstaanen twist te vereffenen. Het onheusch onthaal; dat hij daar genoot, schreef hij toe aan den Hoogmoed van ELISABETH, terwijl anderen het stellen op rekening van den haat tegen den Hertog; willende zij volstrekt met niemant anders, dan met den Koning in onderhandeling treden. Ook was hij een van die geenen, die als Leden van den Raad van Staaten te *Brussel* gevangen genomen werden, in het jaar 1576, waartoe hij in dat jaar eerst was aangesteld. In het jaar 1580 werd hij gehouden voor den schrijver van den Brief, dien de Prins VAN ORANJE bij zijne tweede Verantwoording gevoegd heeft, om te doen zien, hoe schandelijk de *Spanjaarden* de Nederlanders zochten te misleiden; hebbende dezelve, op des Prinsen naam, overal doen verspreiden, dan zijn grootste misdaad was, dat hij, volgens de bekentenis van BALTHAZER GERARDS, wegens den begaanen moord aan Vader WILLEM, eerst zijn voorneemen daartoe aan den Hertog VAN PARMA bekend had gemaakt; dat hij door den Hertog gezonden was aan D'ASSONVILLE, met wien hij zou hebben afgesprooken, dat hij, om toegang bij den Prins te krijgen, zig voor eenen FRANÇOIS GUION zou uitgeeven; en dat deeze hem op het ernstigste vermaand had, zo hij mogt betrapt worden, nimmer den Hertog te noemen; het geen hij ook, den volgenden dag, buiten pijn en banden, staande hield; voegende daar bij, dat hij van D'ASSONVILLE verstaan had, dat PARMA de daad prees, en had aangenomen te zorgen dat de belooning, bij den ban bepaald, hem geworden zou.

Zie BENTIVOGLIO, *Nederl. Oorlogen*, bl. 113. STRADA ib. I. Deel, bl. 251, 344, 465, 477, 497 en 577. HOOFT, XVII. Boek, bl. 743. BOR, XVIII. Boek, bl. 427 en 452.

ASTEN, of ASTHEN, een Dorp in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, onder het Kwartier van *Peelland*. Voorheen had de Heerlijkheid *Asten* Hoog en Laag Rechtsgebied, waar mede zij beschonken was door WENCELAUS en JOHANNA, Hertog en Hertogin van *Braband*, in 1362, en, als een *Brabantsch* Leen, in eeuwig-

wigduurend bezit aan PETRUS TOETEREL gegeven. GRAMMAIJE, in zijne beschrijving van *Pelland*, zegt dat de Heerlijkheid van *Asten*, een weinig voor zijnen tijd, niet minder in waardigheid uitstak, dan die van *Mierlo*, en afhing, ten opzichte van 't Kerkelijke, van *Leur*; en dat het pronkte met een uitstekend Kasteel. Voortijds werd dezelve bezeten door het geslacht van *Belle*; in 1453 van PIETER VERVAING, en daarna door het geslacht der *Sexen*. REINIER VAN BREDERODE, uit dat zo doorluchtig *Hollandsche* Geslacht, heeft dezelve na den dood zijner Moeder bezeten. Volgens OUDENHOVEN is zij daar na gekomen aan het geslacht van *Doirne*, *Deurne* of *Dourne*. In de schatting, voorheen over de *Meijerij* geslagen, betaalde *Asten* voor deszelfs aandeel, 312 guld. 12 stuivers. *Asten* heeft eenen Regtbank, bestaande uit zes gebuurten: *Asten*, *den Dijk*, *den Wolvenberg*, *Voorlerdonk*, *Segen en Opheusden*. *Asten* behoort, in het Kerklijke, met de nabij gelegene Buurt *Ommel*, als een Kombinatie, en dus te zamen onder den Predikant van *Asten*, schoon de dienst ook in de Kapel te *Ommel* verricht wordt. Deeze Kapel was in 1539, voor een Nonneklooster gesticht, die, na de Hervorming, haar verblijf elders hebben moeten neemen. Men telt in deeze Heerlijkheid 284 Huizen.

ASTEN; het Kasteel van dien naam staat een weinig Zuidwaarts van het Dorp, aan de *Aa*. Hoewel oud, is het, echter, nog wel te bewoonen. Dit Huis en de Kerk van *Asten* zijn beiden, in 1738, door DE BEIJER in prent gebragt.

Zie VAN DER HOUVE, II. Deel, fol. 367. BUTKENS *Troph. de Brabant*, p. 48. GRAMMAIJE, bl. 3. HERTOGENBOSCH, II. Deel, p. 23. KOY *Vermaaklijkheden v. Brabant*, fol. 13. BACHIENE, *Geographie*, B. bl. 528.

ASTWALDA, een Dorp in *Groningerland*; zie OOSTERWALT, zo als het thans genaamd word.

ASTERLOO, mede een Dorp in *Groningerland*; zie OOSTERLOO.

ASWIJN, is een Dorp in het Graafschap *Zutphen*, behoudende den naam van *Asewijn*, tusschen *Burg* en *Heinenberg*; in 't Jaar 1328,

1328, gelijk HEDA verhaalt, door GERowALD, Zoon van LANDUVARDT, geschonken aan FREDRIK, Bisschop van *Utrecht*.

Zie ALTING en HALMA.

ATES, (*Jan*) was een van 's Lands Zee-Kapiteinen, die, in het jaar 1635, om het laaten neemen der Haringbuizen, gestraft werden. Dan deezen was, nevens LEENDERT ADRIAANZ, de minste straf opgelegd, wordende zij beiden alleen verweezen in de missen van Justitie en kosten der Gevangenisse.

Zie BRANT en CENTEN, *Hist. van Enkhuizen*, II. Deel, bl. 77.

ATHALARDUS, de zesde Abt van *Egmond*, volgde, in die waardigheid, zijnen Voorganger STEVEN, in het jaar 1104, en overleed 1124.

Zie *zijn Leven, beschreven in de Chronijk van Broer* JAN VAN LEIDEN, *uitgegeeven door* FIKLENKURG, bl. 26—33.

ATHLONE; (*Godart van Rheede*, Graaf van) zie RHEEDE. (*Godart van*)

ATTILA, *Koning der Hunnen*, een Man, die zig door zijne dwinglandij vermaard gemaakt heeft. Onder zijne vermaardste bedrijven rekent men, zijnen inval, met een Leger van zeven honderd Man, (bestaande uit *Tartarische* en *Scijtische* Volken) in de Landen van *Zevenbergen*, *Duitschland*, *Frankrijk* en *Italie*; zijne overheersching van de Steden *Keulen*, *Mentz*, *Trier*, *Metz*, *Tongeren*, *enz*. Hij gaf zig zelven den tijtel van ATTILA, een Zoon van BENDUCI, afkomeling van NIMROD, opgevoed in *Engadeli*; door Gods genade Koning der *Hunnen*, *Wenden*, *Gotthen*, *Daciers*; een schrik der Waereld, en Gods roede. En, zeker, gansch Europa beefde voor hem. Hij leefde in of omtrent het jaar 454.

Zie *Nederl. Oudh.* bl. 60—65.

ATTINGOBEN, een plaats, waar van men vindt aangetekend, dat BONIFACIUS zig, met de Prediking des Euangeliums aldaar heeft bezig gehouden. WAGENAAR meent dat men hier door *Agttienhoven* verstaan moet.

Zie *Vaderl. Historie*, I. Deel, bl. 444.

ATRECHT, in 't Fransch *Arras*, is de Hoofdſtad van *Artois*, een der 17 Provintien. In de oude reiskaart van ANTONIJN worden de bewooners van deeze ſtad of het land van *Atrecht*, *Atrebates* genaamd. De ſtad is gelegen op eenen Berg, aan de Rivier de *Scharpe*, 5 uuren van *Douai*, 7 van *Kamerijk*, 9 van *Rijsſel*, en ruim 10 van *St. Omer*. Zij is groot en in tweën verdeeld; draagende het oudſte deel den naam van *Burgt*, en het ander dien van Stad. Beide gedeelten zijn door den vermaarden VAUBAN zeer wel verſterkt; waaromtrent het Kasteel, ſchoon middelmaatig van grootte, inzonderheid uitmunt. Verder pronkt *Atrecht* met verſcheidene aanzienlijke gebouwen; als het huis van den Gouverneur; het Stadhuis; de Kapel van de H. *Kaars*; de Hoofdkerk; de Abtdij van *St. Waas*, en verder verſcheidene Kerken en Kloosters. Deeze oude Bisſchoplijke Stad diende, in het jaar 1435, tot de plaats der Vredehandeling tusſchen FILIPS DEN I, Hertog van *Bourgondien*, en KAREL DEN VII, Koning van *Frankrijk*. De *Hollanders* en *Zeeuwen*, die zeer veel bij den oorlog geleden hadden, zonden ook gemagtigden derwaarts, om hunne belangen te behartigen, ſchoon men niet vindt aangetekend, wat zij 'er verricht hebben, maar wel dat de *Engelſchen*, die 'er zig buiten geſloten zagen, dus zeer verbitterd op den Hertog zijnde, al het nadeel, dat zij konden, aan de *Hollanders* en *Zeeuwen* toebragten, en voornaamlijk de eerſten, die zig in *Engeland* bevonden, aan lijf en goed beroofden. In het jaar 1640, werd het door de *Franſchen* belegerd, en op den 9den van de maand Augustus overgegeeven.

ATTUARIE werd, in de oude Geſchiedenisſen, genaamd een gedeelte van *Gelderland*. De *Attuariers* zouden het Graafſchap *Zutphen* bewoond hebben.

Zie CLUVERIUS, AMMIANUS MARCELLINUS.

AUBAIN, een Onduitsch woord, dat een vreemdeling betekent, of iemand, die in een ander land gebooren is. Oudtijds waren de vreemdelingen in *Frankrijk* verpligt, aan den Koning, jaarlijks, op den dag van *St. Remij*, te betaalen twaalf *Deniers Parisio*, voor de vrijheid om aldaar te mogen woonen; het recht, daar door verkregen, werd genoemd *Chevage*, om dat ieder

Chef

Chef of hoofd van het huis zulks betaalen moest, als hij een bastaard of vreemdeling was. Doch zedert de affchaffing van dit recht, mogen de vreemdelingen in *Frankrijk*, volgens het recht der volken, in dat Rijk koopen en verkoopen, huuren en verhuuren; nogthans zijn ze zo veel niet bevoorrecht in het Burgerrecht, als de andere bewooners of genaturaliseerde vreemdelingen. Bij het 20ste Art. van den *Kamerrijkſchen* Vrede, gesloten den 5den Augustus 1529, is het RECHT VAN AUBAINE, volgens 't welk in *Frankrijk* en in een gedeelte van de Nederlanden, niemant van zijne Naastbestaanden erven kon, dan die in het land geboren was, alwaar de Erfenis viel, voor de Nederlanders in *Frankrijk*, en voor de *Franſchen* in de Nederlanden, afgeschaft. In een bijzonder Tractaat, door den Staat gesllooten met *Frankrijk*, den laatsten October 1596, is verder bedongen, *dat de oude Verbintenissen omtrent het* RECHT VAN AUBAINE, *en den vrijen handel in andere opzichten zouden ſtand grijpen, zo verre zulks, door het laastgenoemde verdrag, niet veranderd was geworden.*

De *Franſche* Vlugtelingen en derzelver nakomelingen zijn, echter, hier van uitgezonderd, kunnende op geenerleije wijze, van hunne naastbestaanden in *Frankrijk* erven: het welk dan ook de reden geweest is, dat de Staaten deezer landen, reeds in het jaar 1709, verklaard hebben, dat de Onderdaanen van *Frankrijk*, uit de Boedels van *Franſche* Vluchtelingen, die zig hier te lande hebben nedergezet, alzo de Koning aan de geenen, die in *Frankrijk* genaturaliseerd waren, weigerde passen te geeven, en zij zig genoodzaakt vonden te vlugten, wilden zij hunnen Godsdienst getrouw blijven, het zij bij versterf of vermaaking, niets zouden kunnen trekken.

Zie WAGENAAR, IV Deel, bl. 504. en VIII Deel, bl. 451. *Memorien van* D'AVAUX, V Deel. *Groot Placeaatboek*, V Deel, bl. 74. BOEY, *Woordentolk*, I Deel, bl. 78-79.

AUBERY, (*Louis d'*) *Ridder van Maurier*, was een Zoon van BENJAMIN D'AUBERIJ. LOUIS trok, in zijne jeugd, met zijnen Vader, naar *Holland*. Daarna hield hij zig een wijl te *Berlijn*, in *Polen* en te *Rome* op. Aan het Hof te *Parijs*, zegt men, stond hij zeer in gunst bij de Koninginne Moeder; doch aldaar tot gee-

ne openbaare bediening kunnende geraken, begaf hij zig, na den dood van den Kardinaal DE RICHELIEU, naar zijn landgoed *Maurier*, om aldaar in stilte te leeven. Hij beklaagde zig, dat hij, schoon den Roomschen Godsdienst toegedaan, door de Geestlijken zeer vervolgd werd, en dat wel zo lang, tot dat hij eindelijk door den Bisschop daar van verlost werd. Hij overleed in het jaar 1687, nalaatende eene Dochter.

De reden, om welke wij hier van hem moeten spreken, is de uitgaave van zijne bekende *Gedenkschriften, behoorende tot de Historie van Holland, en andere Vereenigde Landschappen. Behelzende de waare oorzaaken der verdeeldheden, die 'er zedert tachtig jaaren zijn voorgevallen.* De *Gedenkschriften*, die ik voor mij heb, zijn uit het *Fransch* in 't *Nederduitsch* overgezet, door ROELOF ROUKEMA, en gedrukt te *Amsteldam*, in 8vo 1704 *met Fig.* beslaande 408 bladz.

Men zegt dat den Schrijver deeze Gedenkschriften, als een Erfenis van zijnen Broeder, zijn toegekomen. 't Is te algemeen bekend, van welk belang dezelven zijn, om 'er zig breed over uit te laaten. Hadde hij het ongeluk gehad, van 'er eenige trekken, ten nadeele van het Huis van *Oranje*, en bijzonder van Prins MAURITS uittelaaten, ik geloof niet, dat men dezelve der vertaaling waardig zou gekeurd hebben. Maar het enkel zeggen, dat *Prins* MAURITS *naar de opperste magt stond*, zo als de Heer WAGENAAR, in het *Register op zijn Vaderlandsche Historie* aantekent (†), was te schoon om het den Nederlanderen te onthouden. Deeze vertelling dan, die de Schrijver van zijnen Vader gehoord heeft, is oorzaak, dat dezelve honderd en honderdmaalen is nageschreeven, en den naam en het boek van den Schrijver in waarde doet blijven. Dan zij, die lust hebben om dezelve, en bijzonder de vierde verhandeling, met onpartijdigheid te leezen, zullen terstond de partijdigheid, ondankbaarheid, lasterzugt en onkunde van den Schrijver (die het beruchtste van zijn boek geheel schreef naar *de vertelling van zijnen Vader, dien hij*

(†) Ik weet dat deeze aanhaaling niets betekent; maar ik weet ook, dat men van groote Mannen de geringste misslagen moet aanwijzen, op dat minkundigen 'er niet door misleid worden.

hij zelf zegt, dat nooit gewoon was ergens aantekening van te houden) ontwaar worden.

Ik zal hier niets meer bijvoegen, dan de woorden van zijnen Landgenoot, den Heer DE LA NEUVILLE, die gansch geen voorſtander van het huis van *Oranje* was; deeze zegt, in de Voorreden voor zijne *Historie van Holland*, „ dat de Heer DU MAURIER geheel geen karakter had, zo als de Heer TEMPLE; dat hij niet meer dan de Zoon van een Afgezant was; deeze, zegt hij, heeft zonder twijffel geheel onvolmaakte Gedenkſchriften geleverd, die geheel onnut zijn."

AUCHERS, of *Auckers*, in 't latijn *Auchi*. Door deeze verſtaat de Heer ALTING een gedeelte van de oude *Friezen*, en wil dat zij deezen naam gekreegen hebben van de laage landen, die door het water der Rivieren en Meiren van rondsomme overſtroomd en afgeknaagd worden. Want niet verre van *Muijden* (zegt hij) is een Moeraschtige ſtreek, die, van deeze *Auckers*, den naam van *Auckeveen* (*Ankeveen*) behoud: ja dat het geheele Drostampt van *Muiden* hier van zijnen naam verkreegen heeft. Want gelijk de *Hoogduitſchers* Aw in Gaw/ en in het meervoud in Gew/ dus de Nederlanders Ouw in Gouw en Go/ en met nog eene buiging in Gy en Goy verwisſelen; waar van dan *Goijland* den naam heeft: als of men zeide *Aukersland*, (*Auchorum Terra*); verder, dat niet alleen dit klein hoekje lands hier van den naam ontleend heeft, maar de ganſche landſtreek om het *Vlie* daar naar zonder twijfel genoemd is, die hedendaags, hoewel met eenige omzetting, de *Veluw* genaamd wordt. Van deeze *Auchers*, ALTING meent verder dat PLINIUS ſpreekt, in het IV Boek zijner *Natuurlijke Historie*, kap. XV. alwaar hij ſchrijft, *dat, behalven het zeer geroemde Eiland der Bataven en Caninefaten, leggende in den Rhijn, nog eenige andere Eilanden der Vriezen, als daar zijn de Aukers en Friſiabones, Sturiers en Marzaters, leggen tusſchen de twee gaten, waar door de Rhijn uitloopt, namelijk het gat van de Maas* (HELIUM OSTIUM) *en het gat van het Vlie.* Op welke plaats van PLINIUS hij aantekent, dat de Uitleggers geweldig oneens zijn, en dat ſommigen de naamen deezer Volken geheel anders willen leezen, en de meesten daar van uitſchrabben. Doch hij oordeelt, dat de plaats echt en ge-

gezond is, en dat de naamen, daarin vermeld, behouden moeten worden; behalven dat men, in plaats van *Cauchen*, (welk woord hij gist, dat tusschen () gestaan heeft) leezen moet *Cauchorum:* zo dat deeze Volkeren hier geplaats worden tusschen de uiterste gaten van den *Rhijn*, waar van het slinker is het gat *Helium* genaamd, dat met de *Maas* tusschen *Hellevoet* en *Goerree* schiet; en het rechter, 't welk tusschen *Ter Schelling* en *Vlieland* in de Noordzee loopt; en dat de lengte deezer Eilanden, daar PLINIUS van spreekt, en die hij oordeelt vijf te zijn geweest, van denzelfden Schrijver op bijna 100,000 schreden, dat is 25 gemeene Duitsche mijlen gesteld worden. Vervolgens meent hij, dat het eerste deezer Eilanden, het welk zig langs de graft *Drusus* en den kant om 't Meir (*Flevo*) uitstrekte, naar de landen, die den oever uitmaakten, en in 's lands taalen *Auwen* genaamd werden, het Eiland der Auchers geweest is. Het tweede, naamlijk dat der *Frisiabones*, stelt hij gelegen te hebben, tusschen het groote Meir (*Flevo*) en zeer veele andere kleine Meiren, die aan weerskanten van het Y geweest zijn. Het derde, dat der *Sturiers*, stelt hij tusschen de *Saal* en den *Tsjelstroom*, (vermids deszelfs water, door DRUSUS naar den Vliestroom afgeleid, toen klein was,) en den Vliestroom, aan den anderen kant, tot aan de Noordzee. Eindelijk stelt hij het vierde, dat der *Marzaters*, tusschen de Noordzee, de *Sturiers* en de voornoemde kleine Meiren der *Frisiabones*. Zo dat, om uit alles een besluit te maaken, de *Auchers* zouden uitmaaken, dat gedeelte der *Friezen*, die van den Zuidkant, langs het Vlie-Meer (*Flevo*) tusschen de twee Muidens leggen. Derhalven, is 'er niet de minste noodzaaklijkheid om hier de *Cauchen* (*Chauco*), volken, die boven de *Eem* gelegen zijn, in te brengen: want deeze *Auchers* (*Auchi*) zuivere *Friezen* zijn geweest, die deezen toenaam, naar den aart van hunne woonplaatze gekreegen hebben; zo als nader op het Art. FRISIABONES zal getoond worden. HALMA.

AUCKEMA, eene Edele State, in *Friesland*, bij het dorp *Teerns*, onder *Leeuwarderadeel*, gelegen.

Geographisch Woordenboek van Friesland, bl. 121.

AUCKEMA; hij muntte uit onder alle die geenen, welken, zo door

door de *Spanjaarden*, als door een rampzaligen Godsdienstijver, waren aangefpoord, om zig ftrafſchuldig te maaken, gelijk elders blijken zal.

AUCHY, (*Jacob van Bosfie, Heer van*) zie BOSSIE. (*Jacob van*)

AUDGERUS, of *Audgarius*, was de derde Abt van het Klooster, *Bloemhof* of *Wittemirum* genaamd, naar het dorp *Wirum*, tusfchen *Groningen* en *Damme*. *Oudh. van Groningen.*

AUFRIED; (zie hier voor, of ANFRIED, de XVIIIde der *Utrechtfche* Bisfchoppen.

AUGSBUUR, ook wel AUSBEUR, een dorp in *Friesland*; zie LUTKEWOLDE.

AUGUSTINUS GAE, is een zeer groot dorp, in *Friesland*, een der Acht-Kerfpelen, in het kwartier van *Oostergo*, nabij *Kasper-Robles-Diep*, dat zijnen naam fchijnt ontleend te hebben van deszelfs aanlegger, dewijl *Augustinusgae* zo veel betekent als *Augustinusland*, vermids de woorden *Ga* en *Go* onder elkander verwisfeld worden. In het Kerklijke is dit een Kombïnatie met *Zuiderhuizum*; het heeft 25 ftemmen; de Predikant behoort onder de Klasfis van *Dokkum*.

HALMA, BACHIENE, *Geogr. Woordenboek.*

AUGUSTODINUM, was, volgens TACITUS, de hoofdftad der *Eduen*, zijnde *Autun* een ftad in het Bisdom van dien naam gelegen in *Bourgondien*. JULIAAN maakte 'er zig, in het jaar 356, zonder flag of ftoot, meester van.

TACITUS, *Jaarboeken*, III. kap. 42.

AUGUSTUS, door JULIUS CEZAR, als zijnen Zoon aangenomen, meende verpligt te zijn, het werk, door CEZAR aangevangen, te moeten voltooijen, beftaande in de onderbrenging der *Duitfche Natien*, aan den *Rhijn* gelegen. Het is bekend, wat moeite door den Voorganger van AUGUSTUS daartoe aangewend is. Tweemaal was hij over den *Rhijn* getrokken. Deeze weg ftond

voor AUGUSTUS mede open; dan het gelukte hem niet, dat grootsch ontwerp ten uitvoer te brengen. Wel is waar, dat een deel van *Germanie* voor zijne Wapenen had moeten bukken; doch het is ook waar, dat de roem, waarmede de overwinning op die Volken behaald was, met grooter schande weder verlooren is. De ondervinding had hem moeten leeren, dat de *Germaanen*, nog minder dan de *Galliërs*, de gebreeken der *Romeinen* in hun gebied dulden kunnen.

'T Schijnt ook dat CÆZAR AUGUSTUS hier van niet onkundig was: want hij besloot, zijne Heerschappij te vestigen, daar die stand gegreepen had, en haar uit te breiden, daar dezelve nog niet erkend was, en, ten dien einde, een ander bestuur in te voeren, als voorheen plaats gehad had. Voor heen stonden de *Galliën*, en andere wingewesten aan den *Rhijn*, onder deeze en geene afgezondene Stadhouders, die volle magt over de krijgsbenden hadden, en, in naam van den *Roomschen* Raad, de schattingen invorderden. Deeze bleeven meestal een geruimen tijd na elkander in 't bewind, doch meer voor hun eigen, dan voor het algemeen belang, wijl al wat zij in hun eigen beurs staken, de schatkist ontroofd werd. Hierin wilde AUGUSTUS voorzien; en tevens, om zijn onbepaald gezag te toonen, hield hij de overwonnene Landschappen als een Eigendóm voor zig; vleijende zig, die door zijne beste vertrouwelingen beter te kunnen beschermen. Dan in het veertiende jaar vóór onze tijdrekening, moest LOLLIUS, dien hij op dien voet had afgevaardigd, bukken voor de magt van MELIO, Koning der *Sicambers*, die den *Romeinen* zwaare nederlaagen toebragt. Doch AUGUSTUS, in 't volgende jaar afgekomen zijnde, bragt de Overwinnaars weder tot onderwerping; en daarop gaf hij het bestier aan zijnen Zoon DRUSUS, wien mede was bevolen, den oorlog tegen de *Germaanen* voort te zetten. Van zijne bedrijven in het Eiland der *Batavieren*, zullen wij nader gelegenheid krijgen te spreeken, op de Art. BATAVIEREN en DRUSUS. Hier moeten wij alleenlijk melden, dat DRUSUS, na zijn overlijden, gevolgd werd door zijnen Broeder TIBERIUS. Wegens deezen voegen wij hier nog bij, dat hij zig zelven, in een Brief aan den Roomschen Raad, beroemt, negenmaal door AUGUSTUS tegen de *Duitschers* gezonden geweest te zijn, en dat hij onder dezelve meer door raad dan geweld verricht

richt had. Na alle de groote daaden, die hij verricht had, werd TIBERIUS gevolgd, in het vijfde jaar onzer tijdrekening, door QUINTILIUS VARUS, die allermeest onder de *Germaanen* is befaamd geworden, door de Nederlaag, die hem door ARMINIUS, Ao. 10, werd toegebragt. VARUS doodde, uit wanhoop, zig zelven. AUGUSTUS liep verscheidene maanden lang, door de vertrekken van zijn Paleis, zig het hoofd tegen den muur stootende, en roepende: VARUS! VARUS! *geef mij mijne Legioenen weder!* AUGUSTUS zogt daar na dien geleeden ramp wel te vergoeden, door TIBERIUS den Broeder, en GERMANICUS den Zoon van DRUSUS, met versche Benden af te zenden; doch te vergeefsch, wijl de *Germaanen* en andere Volken, Vijanden der *Romeinen*, in hunne schuilhoeken en bosschen geweeken waren. Dus AUGUSTUS, zonder zijn oogmerk te bereiken, in het veertiende jaar onzer tijdrekening, de Wereld moest verlaaten.

Zie hier voor het Art. ARMINIUS. FLORUS, *Hist. Lib. IV. Cap.* 12. TACITUS, *Jaarb.* IV. Boek, Kap. 72. I. Kap. 24, 55. enz. PICARD, *Oudh. van Drenthe*, bl. 140.

AULA-DEI, was een Convent of Klooster in *Friesland*, dat, nevens anderen, in het jaar 1572, verwoest werd. De oude *Friesche* Schrijvers houden staande, dat in deeze plaats, daar zij *Leeuwaarden* door verstaan, de oude Wijzen, van de tijden der *Druïden* af, geleeraard hebben.

Zie WINSEMIUS; F. SJOERD, *Friesche Jaarboeken*, I. Deel, bl. 40.

AULUS HIRTIUS, een *Romein*, wiens naam onder ons bekend is geworden, zo door zijn schrijven van de Oorlogen der *Batavieren*, te vinden in de Gedenkschriften van J. CÆZAR, als in zijn Boek van den *Alexandrijnschen Oorlog*. Al het geen tot de *Batavieren* betrekking heeft, vindt men in het geen hij tusschen het zevende en agtste Boek van CÆZAR geplaatst heeft, en aangehaalt wordt door CLUVERIUS, in zijne *Verhandeling over de Uitloopen van den Rhijn*, II. Deel, bl. 102, 103, 111, 113 en 114.

AURELIUS, (*Cornelius*) voerde dien voornaam, naar zijne ge-

boorteſtad *Gouda*, en had ook den bijnaam van LOPSENUS. ERASMUS noemt hem, in zijne Brieven van 1489, 1490 en 1497, AUROTINUS. Sommigen houden hem voor den Leermeeſter van den vermaarden *Rotterdammer*, het welk zij meenen aantetoonen uit een Brief, door ALARDUS VAN AMSTELDAM aan deezen CORNELIUS VAN TER GOU, in 1515, geſchreeven, en waarin geleezen word: *Erasmus is te Bazel; wij verwonderen ons allen, dat hij nimmer iets van u melt, daar gij altoos geweest zijt zijn oprechte Vriend en Meeſter.* Volgens BOXHORN, was hij *Regulier* Kanunnik; doch GOUDHOEVEN noemt hem een *Reguliere* Monnik, in het Klooster der *Augustijnen* te *Hemsdonk*, bij *Dordrecht*, alwaar hij, volgens opgemelden Brief, in 1515 nog moet geleefd hebben. Volgens dien zelfden Brief, moet hij een zeer goed Redenaar, Dichter en Historieſchrijver, en onder de Dichters zo vermaard geweest zijn, dat Keizer MAXIMILIAAN, door de aangenaamheid zijner Vaerſen, en de bekwaamheid zijns verſtands aangedaan, hem, door zijn Gezant STEPHANUS CROCEVIUS, den *Lauwer van Apollo* zond. De voornaamſte Geleerden van zijnen tijd waren zijne Vrienden; doch als de bijzonderſte van die, vindt men genoemd W. HEDA, AL. VAN AMSTELDAM en REINIER SNOIJ. Behalven zijne andere ſchriften, verdienen, door ons hier genoemd te worden, twee boekjes van hem, rakende de *Oudheid van Batavia*, waarin hij ſterk tegen GERARDUS NOVIOMAGENSIS beweert, dat *Holland* een gedeelte van *Oud Batavia* is. Deeze boekjes, waarin meer geleerdheid, dan in andere ſchriften van dien tijd gevonden wordt, zijn in druk uitgekomen Ao. 1586, door toedoen van BONAVENTURA VULCANUS.

Zie ERASMI, *Epiſtolæ*; GOUDHOEVEN, *Kronijk*, bl. 219. BOXHORN, *Toneel der Nederl.*, bl. 260. VONK, in de Voorrede voor de *Beſchr. van Doesburg*,

AURIFABER. (*Egidius*) Deeze moet niet vermengd worden met een anderen van dien naam, die een *Carmeliet* te *Brusſel* was, wijl hij, dien wij hier bedoelen, een *Kathuizer* Monnik was, in een Klooster, *op den Berg Zion* genaamd, dicht bij *Zierikzee* gelegen. Zekere PETRUS SUTOR, van de Monniken van deeze ordre gewaagende, zegt van deezen, dat hij zo geleerd als Godsdienſtig was; dat hij heeft geſchreeven drie verſcheide Werkjes, *de*

de Laude Carthusiana, *Opus Exemplorum* en *Sermones de Tempore Sancto*, en dat hij overleed 20 Febr. 1566.

Zie VAL. AND. *Oudh. van Zeeland*; BOXHORN, *Toneel.* LE RUE, *Geletterd Zeeland.*

AURINDULIUS. Alles, wat van deezen man gezegd word, berust op fabelen, en waar van men niet als uit verhaalen, die geen de minste zekerheid hebben, spreeken kan. Dit alleen is waar, dat de oude *Hollandsche* Kronijken hem *Koning van Friesland, Wiltenburg en Holland* noemen; dan even vast gaat het ook, dat hij 'er eene minder waardigheid bekleed heeft. Doch laaten wij zien, wat van hem al gezegd wordt. Hij zou ter Vrouwe eene Reuzinne gehad, en daar bij veele Kinderen verwekt hebben. Hij zou bouwheer geweest zijn van een zeer prachtig Slot of Kasteel, dat met de grootte van zijne Vrouw overeenkomstig was, dat is, ongemeen groot, op het Dorp *Voorburg*, en het genoemd hebben *Aurundilii.* Dat hij *Voorburg* tot de standplaats daar van gekoozen had, was veroorzaakt door de liefde, die hij boven andere Landen voor *Holland* had. En dit zou hij nog meer betoond hebben, door het stichten van een ander Slot te *Noordwijk*, of in de Bosschen daaromtrent; welke beide Sloten door de *Noormannen* verwoest zouden zijn. Maar laat ons zien, wien men onderstelt, dat hij geweest is Den beruchten Heer LEM of WILLEM, den (even zo onwissen) Stichter van *Haarlem*, stellen de Schrijvers zijn Vader geweest te zijn; en van deeze vermaarde Bouwheeren, moet FALK of VALK, een Zoon van ARINDULIUS, de Stichter van 't Slot *Valkenburg* aan den *Rhijn* geweest zijn. Laat, echter, alle deeze verhaalen zo onzeker zijn als ze willen, dit is gewis, dat men te *Voorburg*, omtrent het jaar 1530, de fundamenten van een Kasteel ontdekt, en daar uit gegraaven heeft, veelerleije zeldzaamheden, zo van gouden, zilveren als metaalen muntstukken. Men vind 'er onder van NERO en van Keizer PIUS, maar niets, dat eenigen schijn gaf, waar uit iets van ARINDULIUS kon worden opgemaakt. Dus men met veel meerder schijn van waarheid geloven mag, dat dit Slot *Arindulius*, gebouwd is, door den Keizer AURELIANUS. Jonker VAN DER HOUVE heeft zig veel moeite gegeeven, om den waaren naamsoorsprong op te spooren, doch bepaalt niets. BEKA, melding

ding maakende van de verwoesting van het zelve, door de *Noormannen*, noemt het *Castrum Arundubii.* Of *b* voor *l* een drukfeil, of met voordacht zo gesteld zij, is onzeker. HEDA meent, dat het zelve gesticht is door den gemelden Keizer AURELIANUS, en brengt de ondekte muntstukken tot bewijs bij.

AD. JUNIUS noemt het *'t Slot Flini*, om de penningen, die 'er van FLINUS gevonden zijn. BOKKENBERG zegt *Ezels-Oors-Burgt*, maakende Koning AURINDULIUS, of ELINUS, of ETSELINUS tot een tweeden MIDAS, of *Ezelsoor.* Waarop JANUS DOUZA, spotswijze, vraagt: wie de man met de Ezelsooren ware, BOKKENBERG of de *Koning?* De oude *Hollandsche* Kronijk zegt dat het gemeene Volk gewoon was, Koning AURINDULIUS *Ezelsoor* te noemen, om dat zijne ooren zo groot als die van een Ezel waren. Het eerste kan waar zijn, maar het tweede is een verdichtsel. Laat ons bij al dit zotte aantoonen, van waar dit sprookje van de Ezelsooren herkomstig zij. Den beminnaaren van onze Nederlandsche Oudheden is bekend, hoe 'er, onder de penningen van eenige *Roomsche* Keizers, gevonden worden, sommige hoofden met Helmen, en aan die Helmen vleugelen; welke gevleugelde Helmen mede tot de hoofdsieraaden der *Germaanen* behoorden, en waar mede CLAUDIUS CIVILIS ook verbeeld werd, (zie de Tijtelplaat van dit Werk); deeze vleugels zijn door het onkundig gemeen, in dien tijd, voor ooren aangezien. SCHRIVERIUS verhaalt, dat hij zelf zulke oude penningen van de Boeren gekocht heeft, die hem wilden opdringen, dat het penningen van Koning EZELOOR waren. Daar ondertusschen niets met zekerheid van dit Slot te zeggen is, stappen wij 'er van af: want met anderen den naamsoorsprong in *Engeland* te zoeken, lust ons niet.

AUSTERHAULA, is de naam van een der 14 Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Doniawerstal*, in het kwartier van *Zevenwolden*: anders *Oosterhaule* geheeten; zijnde *Auster* een oude spelling voor *Ooster.* Het zelve heeft Kerk en Predikant, die ook Oldjouwer bedient, staande onder de Klassis van *Zevenwolden.*

Zie HALMA uit WINSEMIUS.

AUSTRACHIA, is, volgens de aanwijzing van den Heer ALTING, de naam geweest van het Eiland *Ameland*, zo als *Ter Schelling*, *West-*

Westrechia, of *Westtrachia* genoemd werd: om dat dit Westlijk, en *Ameland* Oostlijk legt; wordende gescheiden door de uitwatering, die het *Borndiep*, of *Burdipa*, in die tijden, genoemd werd. Want de woorden Auge/Age/Aege/Ooge/Eg/ naar de verschillende uitspraaken, betekenen het zelfde, en werden, bij de oude *Duitschers*, voor een Eiland genomen, zo als nog hedendaags het Eilandje Schiermonkooge/ volgens de Friesche spraak, daar van den naam heeft, als of men zeide, *Graauw Monniken Eiland.*

Not. Germ. Inf. P. 2. p. 14 HALMA.

AUSTRASIA; zie *Oost-Frankrijk.*

AUVERGNE, een der Polders, met *Glimes* en anderen, ten Noorden van *Halsteren*, in *Staats-Braband*, om en bij *Bergen op den Zoom.* Deeze zijn, in het laatst der voorgaande Eeuwe, na dat ze, eenige jaaren, door het water waren bedolven geweest, weder droog gemalen en op nieuw bedijkt.

AUWERT, een Dorp in *Groningen.* ADEWERT, het huis *Aduart* of *Aduwert*, behoorende aan Mevrouw W. ALBERDA, *Douariere Lewe*, vindt men op de nieuw uitgekomene Kaart van *Groningen*, van den Heer T. BECKERING, op het *eerste blad*, op deszelfs standplaats aangeweezen, en het gezicht van het zelve van vooren, op het *vierde.*

AUXWYK, een *Waterlandsch* Dorp; zie AXWYK.

AVAAREN; zie HUNNEN.

AVANTURIERS, eene benaaming, die men, in het laatst der zestiende Eeuwe, gegeeven vindt aan *Engelsche* Kooplieden, die zig voornaamlijk op den *Lakenhandel* toeleiden. Dat zig deezen in de Nederlanden, en bijzonder te *Middelburg* in *Zeeland*, in het jaar 1598, nederzetteden, werd veroorzaakt door oneenigheden, die 'er te *Londen* ontstonden, tusschen de *Engelsche* en *Duitsche* Kooplieden, die tot 't Hanze-verbond behoorden; welke oneenigheden zo hoog liepen, dat Keizer RUDOLF DE II, den

En-

legt 100 Roeden van de *Beemster*. Aan de tegenwoordige Kerk, die een laagen Toren heeft, werd, 1642, de eerste steen gelegd; de voorige, die de Parochiekerk, en op naam van MAURITIUS gewijd was, stond ter begeeving der *Hollandsche* Graaven; de bevestiging, echter, behoorde aan het Domkapittel van *Utrecht*. Het Pastoorschap bragt op, ten tijde van JOHAN BARTHOUDS, die aldaar, 1517, door den Graaf, als Pastoor was aangesteld, 56 *Rhijnsche* guldens en 6 morgen lands. Het Kosterraat, dat mede door den Graaf in dien tijd begeeven werd, bezat tot inkomsten 2 morgen lands. In 't jaar 1616 was, gelijk nog heden, *Avenhorn* met *Groothuizen* een Combinatie. De Gemeente aldaar had, in de maand November van 't voorsz. jaar, haaren Predikant DIRK CHRISTIAANSZOON, die *Contra-Remonstrantschgezind* was, van zijnen dienst afgezet. In 't Resolutie-boek der Stad *Hoorn*, onder welker gebied beide dorpen behooren, word gezegd, dat zulks met goedvinden, of advijs van Burgemeesteren dier stad geschied, en hun, om gewigtige redenen, gebleken was, dat hij van zijnen dienst ontslagen was. BRANDT zegt: „ men houd, dat dit door Burgemeesteren van *Hoorn* geschied „ was, om dat hij den Heeren Staaten van *Holland*, ter oorzaa„ ke van hun genomen besluit, ongehoorzaam was, en met de „ Predikanten van *Hoorn*, die Remonstrantsch gezind waren, „ weigerde Klassis te houden." Veel moeite werd te *Groothuizen* gedaan, om eenen ISACK WELSING op den Predikstoel te brengen; doch DIRK CHRISTIAANSZOON, die staande hield onwettig afgezet te zijn, bleef te *Avenhorn*, en de Contra-Remonstranten beletteden, dat WELSING den dienst waarnam. Te *Avenhorn* was, op verzoek van de Vredemakers en Kerkmeesters, door bevel van Schout en Burgemeesteren, op den 1sten van de maand December 1615, een slot aan de Kerkdeur gehangen, en een geschrift daar bij aangeplakt, waar bij verboden werd, dat men den afgezetten Predikant niet meer zou doen prediken. Dan, eenige ontembaare geesten, meer op geweld dan op reden steunende, begaven zig bij nacht, gewapend met hooivorken, op het kerkhof, en ondernamen, in weerwil van de Overigheid, en tegen de bedreiging der wachters, de kerk te openen. Den 4den werd weder een slot aan de Kerkdeur gehangen, en een ernstiger vermaanschrift aangeplakt; doch dit werd 'er door de Huislieden we-

wederom afgeslagen en gescheurd. Eenigen, die zig daar aan hadden schuldig gemaakt, werden, door Burgemeesteren van *Hoorn*, verwezen in een boete van 100 guldens. DIRK CHRISTIAANSZOON, die, onzes bedunkens, wijzer gedaan hadde, voor dien tijd stil te staan, dan in weerwil van de Magistraat, te *Avenhorn* prediken; doch te *Grosthuizen* werd hij, geduurende den tijd van zes maanden, geweerd; de beruchte SAPMA werd aldaar op den Kanzel gebragt. De verdere moeijelijkheden, daar uit ontstaan, zullen beter op het Art. GROSTHUIZEN dan hier te passe komen, wijl aldaar de grootste opschudding plaats had.

Kerkl. Oudh. van Noord-Holland, II. Deel, bl. 446.
BRANDT, *Hist. der Reform.*, II. Deel, bl. 407-413.
TRIGL. *Kerkl. Hist.* fol. 448. enz.

AVENNES, (*Jan van*) Graaf van *Henegouwen*, *Holland* en *Zeeland*; zie JAN DE II.

AVENNES, (*Guido van*) Broeder van Graave JAN, den XLIIsten der *Utrechtsche* Bisschoppen; zie GUIDO.

AVERBERGE, een *Havezate*, onder het distrikt van het Dorp *Olst* aan den Ysfel, behoorende aan den Heer DIRK ERNST, Baron van *Voerst*.

AVEREEST; zie OVERREEST, een Dorp in *Overijssel*, over de Rivier de *Reest*.

AVESTEIN, een vrije Heerlijkheid in *Staats-Braband*, op het grondgebied van den *Dinther*, aan de grenzen van *Peelland*, voorzien met hoog en laag rechtsgebied. Deeze Heerlijkheid, te weinig van bewooners voorzien zijnde, om daar uit een behoorlijk aantal van Mannen tot Schepenen te kiezen, is de Heer deezer Heerlijkheid genoodzaakt, zijne Ingezetenen te *Dinther* voor het recht te roepen.

Zie BACHIENE, bl. 673.

AVEZAATH (DE) twee Dorpen, die in het Kerklijke met elkander gecombineerd zijn, waar van het eene naar de Kerk, *Kerk*

Avezaat, en het ander naar de daarin staande *Kapel*, *Kapel Avezaath* genaamd wordt. Zij zijn gelegen in *Gelderland*, in de *Nederbetuwe*, bijna een uur gaans ten westen van *Thiel*; bij het laatstgenoemde is, in 't jaar 1705, een net Kerkje gebouwd. Een Adelijk Heer, met naame BALDRICUS, vereerde alles wat hij hier omtrent bezat, in het jaar 805, aan de Kerk van *Utrecht*. In 1407 stond aldaar een Pastoor JAN DE MOOR, een man van zeer grooten Rijkdom, om welken hij, met zijn geheele huisgezin, door aanstooking van zijnen Kapelaan, die PETRUS genaamd was, deerlijk vermoord werd.

Zie PONTANUS, *Gelderfche Geschiedenis*, pag. 371.

AVILA, (*Sanctius d'*) een *Spanjaard* van geboorte, die door den Hertog VAN ALBA, van zijne jeugd af aan, tot den oorlog was opgevoed, hem in alle zijne togten vergezelde, en dus met hem in de Nederlanden kwam, om als beul en geweldenaar der verdrukten te dienen; hij bekleedde den rang van Kapitein der Lijfwacht van den Hertog. In die waardigheid was het, dat D'AVILA, in 't jaar 1567, (toen de Hertog het vermetel besluit, van de Edelen des Lands, de Graaven van EGMOND en HOORNE gevangen te neemen, ten uitvoer bragt) het huis van *Kuilemburg*, binnen *Brussel*, en alle de wegen daaromtrent, met gewapende Mannen bezette, om de Gemeente een schrik aan te jaagen, wijl die onkundig van de oogmerken des Tirans was. Toen ALBA, in het volgende jaar, ten uitersten verbaasd was over den eersten togt van Prins WILLEM over de Maas, was D'AVILA de eerste, die den Hertog wist te behaagen, met in allerijl eene bende bij een te zamelen, waar mede hij den Graaf VAN HOOGSTRAATEN noodzaakte, over die Rivier te rug te trekken, en aldaar in het gevegt te verslaan, waar bij die voorstander onzer vrijheid, en verdediger onzer geschondene rechten het leven liet. De zege van D'AVILA werd vermeerderd, door de gevangenneeming van de Heeren VAN DUIJ en VAN VILLERS. Doch bij de overwinning, die ORANJE, bij zijnen terugtogt uit *Brabant*, omtrent *Quesnoij*, op eenige *Spaanschen* behaalde, werd D'AVILA, die vergeefsch zijn volk zocht bij een te houden, op zijn beurt gekwetst. In het jaar 1574, was aan hem, door REQUESENS, ter ontzetting van *Middelburg*, het bevel over het eene gedeelte der Vloot, die ten

dien

dien einde van *Antwerpen* afgezonden was, opgedraagen. D'AVILA trachtte, langs de linker zijde van de *Honte*, naar *Middelburg* te vaaren; doch de Prins VAN ORARJE was te vroeg hun oogmerk ontwaar geworden; hij deed der Staaten Vloot mede in tweën deelen, houdende het eene deel bij zig, om D'AVILA voor de Stad afte wachten; waar door te weeg gebragt werd, dat D'AVILA werkloos gehouden wordende, den scheepsstrijd tusschen BOISOT en den Heer VAN GLIMES moest aanzien; na welke overwinning *Middelburg* zig aan ORANJE moest overgeeven, en hij werks genoeg had te rug te keeren. Meerder roem behaalde hij voor zijnen Koning, in den slag op de *Mookerheide*, in dat zelfde jaar, waarin hij niet alleen overwinnaar bleef, maar de Nederlanders het ongeluk hadden van twee hunner getrouwste voorstanders, LODEWIJK en HENDRIK, Graaven van *Nassau*, nevens veele andere dappere Helden, te zien sneuvelen.

Onder de onderneemingen der *Spanjaarden*, in het jaar 75, is geen van de minsten, de bekende togt naar *Schouwen* en *Duivelandt*. Aan D'AVILA was het bestuur des Legers te land, en den vermaarden MONDRAGON ter zee toebetrouwd. Welk voordeel de *Spanjaarden* daar bij behaalden, behoort tot het Art. MONDRAGON. 't Geen den *Spanjaarden*, niettegenstaande hunne overwinningen en grootheid van magt, in tegenoverstelling van de Nederlanders, het meeste nadeel toebragt, was, het muiten des volks in het jaar 1576. D'AVILA, die groot gezach over hun had, en meester van 't Kasteel van *Antwerpen* was, kon hun, echter, niet beteugelen. De schuld daar van leide hij, met schampere verwijtingen, den Raad van Staate te last, hun verwijtende, dat zij met de steden te wapenen, onder voorwendsel van zelfsverdediging, den oproer te grooter maakten. De Raad beklaagde zig tegen hem, dat zij daartoe genoodzaakt waren, wijl hij, zonder hun te kennen, zijn Guarnisoen vermeerderde, hem vermaanende tot de afdanking. In plaats van hun geschil te vereffenen, borst het uit tot vijandschap. De Raad verbood, met raad of daad, de muitende *Spanjaarden*, die zig binnen *Aalst* onthielden, bij te staan. D'AVILA vreezende voor zijne Landzaaten, schoon die zig zijner gehoorzaamheid ontrokken hadden, zond hun eenige Veldstukken en Buskruid; hij begreep niet, hoe hij daar mede

 zijne

zijne eigen zaak verergerde, schoon hij, in de verovering van *Antwerpen*, groot voordeel van hun trok; het welk hem, waarschijnelijk, buiten hunnen bijstand, niet gelukt zou zijn. Echter vond hij zig niet magtig genoeg, hunne ongebondenheid, door woorden, noch door straffen te kunnen beteugelen. Hier door werd hij, zo wel als de rest der zijnen, in de maand April des volgenden jaars 1577, genoodzaakt, het land te ruimen, en de reize naar *Spanje* aanteneemen.

Zie STRADA, I. Deel, bl. 412, 26, 54, 92, 534, 36, 51, 53, 73, 74, 82, 86, 601. BENTIVOGLIO, bl. 76, 92—291. enz. HOOFT, en anderen; en de bedrijven, waar in hij, in den aanvang, is tegenwoordig geweest, omstandiger op 't Art. ALBA.

AWICH, een Dorp in *Maas* en *Waal*; men vind het gemeld, in den Giftbrief van de Gravinne ADELHEID, van 't jaar 1188. Hedendaags word het *Ewijk* of *Ewich* genaamd, liggende 3 uuren beneden *Nijmegen*.

AXEL, of ook wel AXELE, een sterk steedje in Nederland, doch bepaalder gezegd, in het *Oosterdeel van Vlaanderen*, en in de landstreek der *Vier Ambachten*, tusschen *Sas van Gend* en de Stad *Hulst*, 4 mijlen van de eerste, en een halve mijl van de laatstgenoemde Stad. *Axel* werd, in het jaar 1105, met deszelfs Kerk, door den Bisschop BURCHARD, aan *St. Salvator* te *Utrecht* geschonken. Door verraderij van IMBIJSE en anderen, geraakte het, in 't jaar 1583, in de magt van PARMA. Doch vermits den Staat, en inzonderheid *Zeeland*, veel aan het verlies of bezit daarvan gelegen was, toonde Prins MAURITS daar aan het eerste proefstuk zijner dapperheid; bij nacht trok hij uit de Schans *ter Neuse*, en bemagtigde het, in 1586, door middel van beklimming. Bij de *Munstersche* Vrede werd het aan den Staat toegekend.

SMALLEGANGE, in zijn *Chronijk van Zeeland*, zegt, dat het land der *Vier Ambachten*, waar van *Axel* 'er één is, van *Zuid Beveland* in *Zeeland* is afgegraaven, en daarom van rechtswege aan *Zeeland* behoort.

In het jaar 1747 vonden de *Franschen* aldaar tegenstand, te ge

gen hunne verwachting. De Hertog VAN BROGLIO meende het zo gemakliik meester te zullen worden, als *Hulst*; het moest, echter, bukken. Doch de Kommandant van *Axel* verkreeg, door zijnen moed, zo veel, dat hem, met zijn onderhoorig volk, de vrije aftogt naar *Goes* in *Zeeland* werd toegeftaan; den 29ften Januarij 1749 ontruimden de *Franfchen* het wederom. Men telt binnen *Axel* 160 huizen, en bij de 800 Inwooners, die meest allen tot de Gereformeerden behooren. De Kerk, die een fraaij gebouw is, ftaat niet verre van het Raadhuis; in dezelve wordt de dienst door twee Predikanten waargenomen: welke beide Predikanten ook *Zuiddorp*, daar tegen over gelegen, bedienen, en onder het Klasfis van *Walcheren* behooren. Ten aanzien van de Regeering is *Axel* gemeen met *ter Neuze*, en met alle de Dorpen van het Ambacht. In den aanvang van de voorige Eeuw, behoorde daar toe *Biervliet*; dan dit is daar van gefcheiden in 1643; hebbende *Axel* en *ter Neuze* éénen Rechtbank behouden. De Heer Baron VAN LIJNDEN TOT HEMMEN is de Baljuw, die dat ampt, door een Subftitut, doet waarneemen. Voorts beftaat de Regeering uit één Burgemeester, dertien Schepenen, twee Griffiers, twee Thefauriers, alle welken, behalven de twee laatstgemelden, jaarlijks, door de afgevaardigden van H. H. M. nu uit *Axel* en dan uit *ter Neuze* worden aangefteld.

Van 't *Axeler Ambacht*, zie 't geen reeds door ons op het Art. der VIER AMBACHTEN gezegd is. Daar onder behoort thans *Zaamflag*, *Zuiddorp*, en voorheen een meenigte Schansfen, ten westen *Ter Neuze*, *Den Hock*, *'t Fort Mauritius*, *Biervliet*, enz.

Zie GUICIARDIJN, fol. 329. DE GROOT, *Jaarb.* bl. 89. SMALLEGANGE, bl. 156. VAN DER HOUVE, bl. 439. VOSSIUS, *Jaarboeken*, bl. 91, 96. *Vaderl. Hist.* VII. VIII. XII. en XX. Deel, bl. 105.

AXONIUS, (*Joachimus*) geboren in de Stad *Graaf*, was een voornaam Rechtsgeleerde, Leermeester van Graave FILIPS VAN LALAIN, en daarna onder de Nederlandfche Vorften Raad der Zeezaaken; welk ampt, volgens getuigenis, door hem met lof bekleed is geworden. Hij overleed in het jaar 1526. Van hem

zijn wel gefchreevene, maar geene gedrukte werken nagebleeven.

VAN HASSELT, *Historia Brabantiæ.*

AXWYK, ook wel *Auxwijk*, een groote buurt, die gerekend wordt te behooren onder *Midlie*, grenzende aan de *Purmer*; anderen benoemen het als een dorp in *Waterland*. Ook zijn 'er, die meenen, dat men moet fchrijven *Aexterwijk*, om de groote meenigte Exters, die zig aldaar in de boomen plagten te onthouden. Van de drie dorpen, om van den naam van *Auweswijk* niet te gewagen, vindt men dit vaarsje.

Auxwijk, Quadijk en Middel T,
Welk is de beste van de drij?

AYALA, (*Balthazar*) een vermaard Rechtsgeleerde en Hoogleeraar te *Mechelen*, overleed den 16den Sept. 1584, oud 36 jaaren.

AYCKEWEER, wel eer een dorp in *Friesland*, dat, nevens veele anderen, in het jaar 1277, verdronken is.

AYKEMA, een Staate in de Grietenij van *Achtkerfpelen*, een half uur ten zuiden van *Strobosch.*

AYLUA of *Aylva*; zie AILVA, een adelijk Stamhuis in *Friesland.*

AYLUA; zie AILVA.

AYLVA; (*Hans Willem, Baron van*) zie, met meer anderen van dien naam, AILVA.

AYSMA, een Slot of Adelijk Huis in de Grietenij *Dantumadeel*, onder het kwartier van *Oostergo.*

AYTZEMA, verfcheidene van dien naam; zie AITZEMA.

AYTA, (*Buche van*) was een Proost te *St. Baafs*, en, nevens meer

meer anderen, een der gemagtigden op de vruchtlooze *Keulsche* Vredehandeling, in 't jaar 1579. Dat deeze meer de partij des Konings, dan die der Staaten was toegedaan, bleek, wijl hij, met nog eenige anderen, vertoefde, toen zij, die der Staaten partij omhelsden, reeds vertrokken waren.

Zie 't Art AARSCHOT, en BOR, XIII Boek, bl. 144.

AYTA, een voortreffelijk Slot, gesticht in het dorp *Zwechum* of *Zwichum*; zie VIGLIUS VAN ZWICHEM VAN AYTA.

AZELE, was de Dogter van WIKING, Voogd van *Gelderland*. Deeze schonk, uit een godsdienstigen ijver, haare goederen aan de Abdij te *Elten*. 'Er zijn 'er, die haar, doch ten onrechte, voor de Stichteres van dezelve gehouden hebben.

SLICHTENHORST, *Geldersche Geschied.* IV Boek, fol. 59.

AZOELEN, wel eer een Slot in de Provintie *Overijssel*, nabij het dorp *Mennigeschave*, het welk den bewooners van het platte land veel nadeel toebragt, doordien de eigenaars van het zelve niets deeden dan stroopen en plonderen. Bisschop ARNOLD VAN HOORN, ondersteund door die van *Deventer* en *Zwolle*, vernielde het zelve ten gronde toe, in het jaar 1380.

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER A.

DEEL I, II, III EN IV.

Aal-

Adel-

TWEEDE DEEL.

Al-

DERDE DEEL.

Ame-

REGISTER

VIERDE DEEL.

An-

